

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
ORTA ASYA POLİTİKASI: KAZAKİSTAN ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Önder ÇOBAN

OCAK – 2026

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
ORTA ASYA POLİTİKASI: KAZAKİSTAN ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Önder ÇOBAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail KÖSE

OCAK – 2026

TRABZON

ONAY

Önder ÇOBAN tarafından hazırlanan “Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri’nin Orta Asya Politikası: Kazakistan Örneği” adlı bu Çalışma 18.02.2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. İsmail KÖSE	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Vahit GÜNTAY	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Abdullah UZUN	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Önder ÇOBAN
19.01.2026

ÖNSÖZ

Doğuda Çin, kuzeyde Rusya, güneyde Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan, batıda ise Hazar Denizi ile çevrili olan Kazakistan, Orta Asya'nın yüzölçümü bakımından en büyük ülkesidir. Kazakistan, sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konumunun yanı sıra zengin enerji kaynakları sayesinde Soğuk Savaş sonrası Orta Asya'ya yönelik Amerikan dış politikasının ilgi odağı haline gelmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılışının ardından Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya ve Çin arasındaki bölgesel güç rekabetinde merkezi rol üstlenen Kazakistan, bağımsızlığından itibaren taraflar arasında çok yönlü dış politika stratejisi izlemiştir.

Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasını neoklasik realizm yaklaşımı çerçevesinde ele alan bu çalışmada, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri ilişkiler kronolojik bir perspektifte detaylı olarak analiz edilmiştir. Çalışma, ABD'nin angajman stratejisi ve NATO (North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü) vasıtasıyla Kazakistan'a yönelik dış politikasının bu ülkeyle ve bölgedeki diğer güçlerle ilişkilerinde nasıl rol oynadığı şeklindeki temel sorunsala odaklanmıştır. Çalışmada yapılan analizler neticesinde Hazar enerji kaynaklarının yeniden keşfedilmesinin ardından enerji odaklı iş birliği çerçevesinde şekillenen ABD-Kazakistan ilişkilerinin, 11 Eylül saldırılarının ardından ise ağırlıklı olarak güvenlik eksenli bir nitelik kazandığı tespit edilmiştir. Öte yandan, ABD'nin Orta Asya'da giderek artan etkisi Rusya ve Çin tarafından bölgedeki stratejik çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak algılanmış ve taraflar arasındaki güç rekabeti derinleşmiştir. Kazakistan ile ikili ilişkileri geliştirilmiş stratejik ortaklık düzeyine taşıyan ABD, Rusya ve Çin'in güçlü etkisine rağmen bölgedeki nüfuzunu artırmak amacıyla pragmatik dış politika stratejilerini uygulamaya devam etmiştir. Taraflar arasındaki rekabete ilişkin analizler, bölgedeki güç dengelerinin çok boyutlu ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde desteğini bana her zaman hissettiren, rehberliği, bilgi birikimi ve tecrübesiyle yol gösteren kıymetli danışmanım Sayın Prof. Dr. İsmail KÖSE'ye; tez izleme komitemde bulunan ve değerli görüşleriyle çalışmamın yönlendirilmesine önemli katkı sağlayan Sayın Doç. Dr. Vahit GÜNTAY ve Sayın Doç. Dr. Abdullah UZUN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Eğitim hayatımın bütün aşamalarında desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, fedakârlıklarıyla her zaman yanımda olan, sevgisiyle yolumu aydınlatan aileme ve doktora sürecimde sabrı, anlayışı ve varlığıyla bana eşlik eden kıymetli nişanlım Sena'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Ocak, 2026

Önder ÇOBAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
GRAFİKLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1-14

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEORİK ARKA PLAN, TEMEL DİNAMİKLER VE 11 EYLÜL ÖNCESİ SÜREÇ	15-45
1.1. Neoklasik Realizm ve Amerikan Dış Politikasına Yansımaları.....	15
1.2. ABD'nin Kazakistan Politikasında Neoklasik Realizm.....	19
1.3. Bölge Politikasının Temel Dinamikleri.....	21
1.3.1. Pragmatik Dış Politika Stratejisi	22
1.3.2. Enerji Odaklı Angajman Stratejisi	25
1.3.3. Güvenlik Odaklı Angajman Stratejisi	29
1.3.4. Proaktif Dış Politika Stratejisi	33
1.4. 11 Eylül Öncesi Amerikan Dış Politikasında Kazakistan	36
1.4.1. Kazakistan'ın Bağımsızlığının Tanınması ve İlk Resmi Temaslar	36
1.4.2. İkili İlişkilerde Yoğunlaşma Süreci: Enerji Faktörü ve Mali Yardımlar	41

İKİNCİ BÖLÜM

2. 11 EYLÜL SONRASI ABD'NİN KAZAKİSTAN POLİTİKASI.....	46-89
2.1. 11 Eylül'ün Yansımaları: Güvenlik Odaklı Dış Politikaya Geçiş (2001-2008).....	46
2.1.1. Stratejik Ortaklığa Giden Süreç: Terörle Ortak Mücadelede Kazakistan	47
2.1.2. Oğul Bush Yönetimi'nin Proaktif Kazakistan Politikasında NATO'nun Rolü	50
2.1.3. Enerji Güvenliği Odaklı Ekonomik Destek Politikaları.....	54
2.2. Obama'nın Kazakistan Politikası (2009-2016).....	59
2.2.1. Proaktif Dış Politikada Bir Kazanç: Stratejik Ortaklık Süreci	59
2.2.2. NATO Eksenli Güvenlik İş Birliği	63
2.2.3. Ekonomik ve Ticari İlişkilerde Gelişim Süreci.....	67

2.3. Trump ve Biden Dönemlerinde ABD-Kazakistan İlişkileri (2017-2024).....	72
2.3.1.Karşılıklı Resmi Temaslar Çerçevesinde Sürdürülen Siyasi ve Diplomatik İlişkiler	72
2.3.2. Askeri ve Güvenlik İş Birliği Çabaları	79
2.3.3. Ticaret Politikalarından Temiz Enerjiye ABD-Kazakistan Ekonomik İş Birliği.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.BÖLGESEL AKTÖRLERİN ABD’NİN KAZAKİSTAN POLİTİKASINDAKİ ROLÜ .. 90-143

3.1. Kazakistan’daki Güç Rekabetinde Rusya Faktörü.....	90
3.1.1. ABD’ye Karşı Siyasi ve Diplomatik Nüfuzu Güçlendirme Stratejileri	91
3.1.2. Enerji Yatırımları ve Ekonomik Bağımlılık.....	101
3.1.3. Askeri ve Güvenlik İş Birliği	112
3.2. Yükselen Bir Güç Olarak Çin’in Etkisi	122
3.2.1. Siyasi ve Diplomatik Rekabet.....	122
3.2.2. Enerji Güvenliği ve Ticari İlişkilerde Rekabet	130
3.2.3. Kuşak ve Yol Girişimi (BRI): Washington-Astana İlişkilerine Yansımaları	138

SONUÇ VE ÖNERİLER.....144

KAYNAKÇA

ÖZGEÇMİŞ.....185

ÖZET

Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin ardından Orta Asya, sahip olduğu jeopolitik konum ve zengin enerji kaynakları sayesinde uluslararası aktörlerin ilgisini çeken stratejik bir yer haline gelmiştir. SSCB'nin dağılışıyla birlikte bölgede ortaya çıkan güç boşluğunu bir fırsat olarak değerlendirmeyi hedefleyen ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasını neoklasik realizm perspektifinden ele alan bu çalışmada, iki ülke arasındaki çok boyutlu ilişkiler kronolojik ve tematik olarak incelenmiştir. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından ülkenin Sovyetlerden arda kalan nükleer silahlardan arındırılması için diplomatik ve teknik destek sağlayan ABD, Hazar enerji kaynaklarının yeniden keşfedilmesiyle birlikte bölgedeki stratejik çıkarlarını enerji odaklı politikalar üzerinden geliştirmeye başlamıştır. 11 Eylül terör saldırılarının ardından ağırlıklı olarak güvenlik eksenli stratejiler çerçevesinde şekillenen Amerikan dış politikası, Kazakistan ile iş birliğini derinleştirmiş, terörizmle mücadele ve bölgesel istikrarın sağlanmasına yönelik politikaları önceliklendirmiştir. Öte yandan, NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde yürütülen ortak faaliyetler Kazakistan'ın uluslararası güvenlik platformlarına entegrasyonunu desteklemiş ve ABD'nin bölgedeki etkisini güçlendirmiştir. Barack Obama'nın başkanlık döneminde stratejik ortaklık boyutuna taşınan ABD-Kazakistan ilişkileri, enerji güvenliği, ekonomik iş birliği, bölgesel istikrar ve diplomasi alanlarında daha kapsamlı bir nitelik kazanmıştır. Donald Trump ve Joe Biden dönemlerinde ise geliştirilmiş stratejik ortaklık düzeyinde ilerletilen ikili ilişkiler, karşılıklı güvene dayalı, uzun vadeli ve istikrarlı bir nitelik kazanmıştır.

Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasında önemli rol oynayan Rusya ve Çin gibi bölgesel aktörler, Washington'ın stratejik tercihlerini doğrudan etkilemiş ve bölgedeki güç dengelerini yeniden şekillendirmiştir. Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrasında Orta Asya'daki bölgesel güç rekabetine ilişkin yapılan analizler, Moskova'nın geleneksel nüfuzu ile Pekin'in ağırlıklı olarak ekonomik ve ticari ilişkiler çerçevesinde yükselen gücünün, Washington'ın bölge üzerindeki etki alanını daralttığını; ancak bu durumun, Kazakistan'ın ABD'yi bir denge unsuru olarak daha fazla önemsemesine yol açtığını ortaya çıkarmıştır. ABD, Rusya ve Çin arasındaki güç rekabetinin merkezi haline gelen Kazakistan, bağımsızlığından itibaren uyguladığı çok yönlü dış politika stratejisi sayesinde gerek söz konusu aktörlerle dengeli ilişkiler kurmayı başararak gerekse ulusal çıkarlarını koruyarak bölgedeki istikrarlı konumunu sürdürmüştür. Çalışmanın bulguları, ABD'nin Kazakistan ile çok boyutlu iş birliğini derinleştirerek ikili ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine taşımasına rağmen, Rusya ve Çin'in bölgedeki güçlü nüfuzu karşısında etkisinin sınırlı kaldığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Kazakistan, Enerji, Güvenlik, Bölgesel Rekabet

ABSTRACT

Following the end of the Cold War, Central Asia has become a strategic location attracting the attention of international actors due to its geopolitical position and rich energy resources. In this study, which examines the US foreign policy towards Kazakhstan, aiming to take advantage of the power vacuum that emerged in the region with the collapse of the USSR, from a neoclassical realist perspective, the multidimensional relations between the two countries are analyzed both chronologically and thematically. Immediately after Kazakhstan gained independence, the United States provided diplomatic and technical support to rid the country of the nuclear weapons inherited from the Soviets, and with the rediscovery of Caspian energy resources, it began to develop its strategic interests in the region through energy-focused policies. Following the September 11 terrorist attacks, American foreign policy, shaped primarily by security-oriented strategies, deepened cooperation with Kazakhstan and prioritized policies aimed at combating terrorism and ensuring regional stability. On the other hand, joint activities carried out within the framework of NATO's Partnership for Peace Program have supported Kazakhstan's integration into international security platforms and strengthened the US influence in the region. U.S.-Kazakhstan relations, which were elevated to the level of a strategic partnership during Barack Obama's presidency, have gained a more comprehensive character in the areas of energy security, economic cooperation, regional stability, and diplomacy. During the Donald Trump and Joe Biden administrations, bilateral relations, which had advanced to the level of an enhanced strategic partnership, acquired a long-term and stable character based on mutual trust.

Regional actors such as Russia and China, which play a significant role in American foreign policy towards Kazakhstan, have directly influenced Washington's strategic choices and reshaped the balance of power in the region. This study analyzes regional power competition in Central Asia after the Cold War, revealing that Moscow's traditional influence and Beijing's rising power, primarily based on economic and trade relations, have narrowed Washington's sphere of influence in the region; however, this has led Kazakhstan to place greater importance on the US as a balancing factor. Kazakhstan, which has become the center of power competition between the USA, Russia, and China, has maintained stable position in the region by successfully establishing balanced relations with these actors and protecting its national interests through the multi-vector foreign policy strategy it has pursued since gaining independence. The study's findings show that although the U.S. has deepened multifaceted cooperation with Kazakhstan, elevating bilateral relations to the level of a strategic partnership, its influence remained limited in the face of the strong influence of Russia and China in the region.

Keywords: USA, Kazakhstan, Energy, Security, Regional Competition

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Orta Asya Ülkelerinin Dünya Petrol Rezervlerindeki Pay Dağılımları	3



GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Orta Asya Petrol Rezervleri.....	4
2	Tengizchevroil Ortaklığındaki Enerji Şirketlerinin Pay Dağılımları (%).....	41
3	11 Eylül Öncesi ABD'nin Orta Asya Ülkelerine Yardımları	43
4	11 Eylül Öncesi ABD-Kazakistan Dış Ticaret Dengesi	44
5	Oğul Bush Dönemi ABD'nin Orta Asya Ülkelerine Yardımları.....	57
6	Oğul Bush Dönemi ABD-Kazakistan Dış Ticaret Dengesi.....	58
7	Obama Dönemi ABD'nin Orta Asya Ülkelerine Yardımları	70
8	Obama Dönemi ABD-Kazakistan Dış Ticaret Dengesi.....	71
9	Trump ve Biden Dönemlerinde ABD'nin Orta Asya Ülkelerine Yardımları.....	87
10	Trump ve Biden Dönemlerinde ABD-Kazakistan Dış Ticaret Dengesi.....	88
11	1999 Yılı Nüfus Sayımına Göre Kazakistan'da Etnik Dağılım (%).....	94
12	2009 Yılı Nüfus Sayımına Göre Kazakistan'da Etnik Dağılım (%).....	97
13	2021 Yılı Nüfus Sayımına Göre Kazakistan'da Etnik Dağılım (%).....	99
14	11 Eylül Öncesi ABD ve Rusya'nın Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi	103
15	ABD ve Rusya'nın Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi (2001-2008)	105
16	ABD ve Rusya'nın Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi (2009-2016)	108
17	ABD ve Rusya'nın Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi (2017-2024)	112
18	11 Eylül Öncesi ABD ve Çin'in Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi.....	133
19	ABD ve Çin'in Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi (2001-2012)	137
20	BRI Sonrası ABD ve Çin'in Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi.....	143

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOK	: Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACTA	: The Anti-Crime Training Assistance-Suçla Mücadele Eğitim Yardımı Programı
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
AIFC	: Astana International Financial Centre-Astana Uluslararası Finans Merkezi
AIIB	: Asian Infrastructure Investment Bank-Asya Altyapı Yatırım Bankası
AK	: Avrupa Konseyi
BCIU	: Business Council for International Understanding-Uluslararası Anlayış İçin İş Konseyi
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BRI	: Belt and Road Initiative-Kuşak ve Yol Girişimi
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesi
CENTRASBAT	: The Central Asian Battalion-Orta Asya Taburu
CICA	: Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia-Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı
CIPE	: Center for International Private Enterprise-Uluslararası Özel Girişim Merkezi
CNPC	: China National Petroleum Corporation-Çin Ulusal Petrol Şirketi
CPC	: Caspian Pipeline Consortium-Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu
DB	: Dünya Bankası
DBNP	: Debottlenecking Program-Darboğazı Ortadan Kaldırma Programı
DEEP	: Defense Education Enhancement Program-Savunma Eğitimi Geliştirme Programı
DFC	: Kalkınma Finansman Kurumu-Development Finance Corporation
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ERICEN	: Economic Resilience Initiative for Central Asia-Orta Asya için Ekonomik Dayanıklılık Girişimi
EXBS	: The Export Control and Related Border Security Assistance-İhracat Kontrolü ve İlgili Sınır Güvenliği Yardımı Programı
FSA	: The Financial Supervision Agency-Mali Denetim Ajansı
IEA	: International Energy Agency-Uluslararası Enerji Ajansı

IMF	: International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu
IMET	: International Military Education and Training-Uluslararası Askeri Eğitim ve Öğretim Programı
INL	: International Narcotics and Law Enforcement-Narkotik ve Kolluk Kuvvetleri Bürosu
IPAP	: Individual Partnership Action Plan-Bireysel Ortaklık Eylem Planı
ISAF	: Security Assistance Force-Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
ITPP	: Individually Tailored Partnership Programme-Bireysel Olarak Uyarlanmış Ortaklık Programı
JEPC	: Joint Energy Partnership Commission-Enerji Ortaklığı Komisyonu
KAZBAT	: Kazakhstan Battalion-Kazakistan Taburu
KAZBRIG	: Kazakhstan Brigade-Kazakistan Tugayı
KAZCENT	: Kazakhstan Peace Operations Centre-Kazakistan Barış Harekât Merkezi
KAZ NDU	: Kazakhstan National Defense University-Kazakistan Ulusal Savunma Üniversitesi
KCOP	: Kazakhstan-China Oil Pipeline-Kazakistan-Çin Petrol Boru Hattı
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
NATO	: North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NADR	: Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme, Terörle Mücadele, Mayın Temizleme ve İlgili Faaliyetler-Nonproliferation, Anti-terrorism, Demining, and Related Programs
NDN	: Northern Distribution Network-Kuzey Dağıtım Ağı
NPT	: Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons-Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development-Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
OPIC	: Overseas Private Investment Corporation-Deniz aşırı Özel Yatırım Şirketi
PAP	: Process of Planning and Analysis-Planlama ve Analiz Süreci
RF	: Resolute Support Mission-Kararlı Destek Misyonu
SAC	: Self-Access Language Centre-Bireysel Erişimli Dil Merkezi
SOFA	: Status of Forces Agreement-Kuvvetler Statüsü Anlaşması
SPS	: Science for Peace and Security-Bilim İçin Barış ve Güvenlik
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START-I	: Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması
ŞİÖ	: Şangay İş Birliği Örgütü
TCP	: Trans-Hazar Boru Hattı Projesi-Trans-Caspian Pipeline
TIFA	: Trade and Investment Framework Agreement-Orta Asya Ticaret ve Yatırım Anlaşması

UNIFIL	: United Nations Interim Force In Lebanon-Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Görev Gücü
USAID	: United States Agency for International Development-Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
USTDA	: United States Trade and Development Agency-Amerika Birleşik Devletleri Ticaret ve Kalkınma Ajansı



GİRİŞ

Batıda Hazar Denizi, doğuda Çin, güneyde Afganistan ve İran, kuzeyde ise Rusya ile çevrili olan bölgeye “Orta Asya” adı verilmektedir. Söz konusu coğrafi alan Türkistan şeklinde de adlandırılmaktadır. Yaklaşık olarak 4.004.451 km² civarında bir alanı kapsayan Orta Asya; Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan olmak üzere beş bağımsız ülkeyi bünyesinde barındıran coğrafi bir bölgedir (Çakır, 2020: 79). Tarihsel süreç boyunca pek çok farklı millete ev sahipliği yapan bölge, farklı milletler tarafından zaman içerisinde farklı isimlerle anılmıştır. Ağırlıklı olarak Türklerin yaşadığı bir bölge olması nedeniyle Türkler tarafından “Türkistan” olarak adlandırılan bu bölge, bazı İslami kaynaklarda ise “Maveraünnehir” olarak da kaydedilmiştir (Roux, 2006: 14). Petrol ve doğal gaz rezervleri ile uranyum ve altın rezervleri gibi diğer doğal kaynaklar bakımından oldukça zengin bir bölge olan Orta Asya, gerek jeopolitik gerekse de jeostratejik açıdan büyük önem taşımaktadır (Anwar, 2011: 111). SSCB’nin dağılışı ve Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin ardından küresel güçlerin rekabet alanı haline gelen bölge zamanla Amerikan dış politikasında da oldukça önemli bir yer edinmiştir. Asya ile Avrupa gibi iki kıtayı birbirine bağlayan bir köprü görevi görmesi ve 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan dış politikasında son derece önemli bir hale gelen Afganistan’a olan coğrafi yakınlığı, Orta Asya’nın ABD açısından stratejik önemini zamanla artıran esas faktörler olarak ortaya çıkmıştır (Dunn, 2007).

Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB’nin hâkimiyeti altında olan bölge, Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin ardından Bill Clinton’ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski (1998a: 30) tarafından ABD’nin küresel üstünlüğünü sürdürmesi açısından “kritik bölge” olarak nitelendirilmiş, SSCB’nin dağılışının ardından ortaya çıkan güç boşluğundan dolayı “stratejik” olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar Soğuk Savaş’ın hemen sonrasında ABD’nin bölge ile ilgili bilgisinin yetersiz olması ve bölgenin Rusya’nın arka bahçesi olarak değerlendirilmesi söz konusu olsa da bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerle yakın temaslar kurulması bölgeye yönelik Amerikan dış politikasına yeni bir boyut kazandırmıştır. Kazakistan başta olmak üzere bölge ülkeleriyle diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi Amerikan dış politikası açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Oliker, 2007: 63). Starr ve Cornell (2021: 52), SSCB’nin dağılmasının ardından Clinton Yönetimi’nin Orta Asya’ya yönelik kapsamlı bir dış politika stratejisi geliştirme konusunda hazırlıksız olmasının ve 1990’lı yılların başlarında Washington’da Rusya’nın bölgenin öncelikli gücü olduğu yönündeki hâkim kanaatin, ABD’nin bölgede etkinlik kurma sürecini önemli ölçüde yavaşlattığını ileri sürmektedir. Bütün bu gelişmelerin de etkisiyle ABD’nin Orta Asya ülkeleri üzerinde faaliyetlerini asıl yoğunlaştırdığı süreç 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren hız kazanabilmiştir. Bu dönemin ABD Dışişleri Bakanı olan Strobe Talbott, Orta Asya-Kafkasya

Enstitüsü'nde ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasına ilişkin yaptığı bir konuşmada Orta Asya'yı "*stratejik açıdan hayati bir bölge*" olarak nitelendirmiştir. Orta Asya'nın Amerikan dış politika karar alıcıları tarafından genel olarak Rusya'nın arka bahçesi şeklindeki ön kabulü 11 Eylül terör saldırılarının meşruiyet sağladığı yeni ve aktif güvenlikçi politikaların da etkisiyle sona ermiştir. 11 Eylül saldırıları öncesinde Kazakistan başta olmak üzere bölge ülkeleriyle kurulan ağırlıklı olarak enerji kaynakları güvenliği ve arzına yoğunlaşan sınırlı temaslar dünyayı sarsan saldırılar sonrasında büyük oranda değişmiştir. Terör saldırıları sonrasında ABD'nin bölgeye yönelik dış politikası daha aktif hale gelmiş ve enerji odaklı dış politika ikinci plana itilmekle birlikte hiçbir şekilde gündemden çıkmamış buna karşın güvenlik temalı dış politika anlayışı ön plana çıkmıştır. Orta Asya'nın ABD tarafından Afganistan'a yönelik müdahale sürecinde bir köprübaşı olarak kullanılabilecek özelliklere sahip olması bölgenin stratejik önemini Amerikan dış politikası açısından çok daha kritik hale getirmiştir.

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası süreçte genelde Orta Asya'ya özelde ise Kazakistan'a yönelik dış politikası büyük ölçüde yeni bir ivme kazanmış olmakla birlikte, bölge bu dönemin ilk yıllarında da Amerikan dış politika karar alıcıları tarafından SSCB'den kalan nükleer silahlar ve Hazar Havzası'nda keşfedilen petrol ve doğal gaz rezervleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Daha önce de dikkat çekildiği üzere 11 Eylül terör saldırıları ABD-Orta Asya, ABD-Kazakistan ilişkilerinde dönüm noktasıdır. Orta Asya bütün diğer faktörlere ek olarak, 11 Eylül terör saldırıları öncesinde demokrasi ve insan hakkı ihlalleri gibi konularda sorunlu olarak değerlendirildiğinden bu dönemde ABD angajmanından sınırlı düzeyde faydalanmıştır. Terör saldırıları sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte ise bölge Amerikan dış politikasında çok daha stratejik bir yer haline gelmiştir (Oliker ve Shlapak, 2005a).

Orta Asya Bölgesi'nin coğrafi ve jeopolitik konumundan bahsetmek ABD'nin bölgeye ve Kazakistan'a yönelik dış politikasının daha iyi anlaşılması bakımından önemlidir. Avrasya'nın merkezinde yer alan bölge Hazar Havzası'ndaki zengin petrol ve doğal gaz rezervleri nedeniyle jeopolitik; Rusya, Çin, İran ve Afganistan'a olan coğrafi yakınlığı sebebiyle ise jeostratejik öneme sahiptir (Kanapiyanova, 2020: 56). Öyle ki sahip olduğu bu jeopolitik ve jeostratejik önem sayesinde bölge tarihsel süreç içerisinde çeşitli teorisyenler tarafından da ele alınmıştır. Bu saptamayı destekler şekilde Mackinder tarafından ortaya atılan Kara Hakimiyet Teorisi'nde Orta Asya dünya hakimiyeti sağlamak isteyen güçler için "*pivot alan*" olarak değerlendirilirken, Spykman tarafından geliştirilen Kenar Kuşak Teorisi'nde bölge "*dünya hakimiyeti için tüm kenarları boyunca kontrol edilmesi gereken bir alan*" olarak nitelendirilmiştir (Brzezinski, 1998a: 38).

Bölgeyi "*pivot alan*" olarak nitelendiren Mackinder, Orta Asya'ya hâkim olan gücün dünya adasına (Avrasya ve Afrika), dünya adasına hâkim olan gücün ise tüm dünyaya hâkim olacağını savunmuştur. Ayrıca tarihin dinamik bir süreç olduğunu savunan Mackinder, Orta Asya'yı

“dünyanın kalbi” olarak betimlemiştir (Gray, 2005: 30). Öte yandan Hazar Denizi’ne komşu olmasından dolayı sahip olduğu enerji zenginliği ve Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlayan bir köprü konumunda olması, bölgeyi tarih boyunca küresel güçlerin ilgi odağı haline getirmiştir. Hatta Rusya, Çin, Hindistan ve İran gibi ülkelerle olan coğrafi yakınlık bölgeye yönelik bu ilginin boyutunu zamanla daha da artırmıştır (Hess, 2004: 97).

Coğrafi ve jeopolitik konumunun yanı sıra Orta Asya, gerek geçiş yolları üzerinde bulunması gerekse de zengin yer altı rezervlerine sahip olmasından dolayı stratejik açıdan önemli bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Hidrokarbon yatakları açısından zengin Hazar Denizi’ne komşu olan Kazakistan ve Türkmenistan, doğal gaz ve petrol kaynakları açısından bölgenin önde gelen ülkeleridir. Örneğin kanıtlanmış olarak 30 milyar varil petrol rezervine sahip olan Kazakistan, bu alanda toplam dünya rezervlerinin %1,8’ini bünyesinde barındırırken; kanıtlanmış 19.5 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunan Türkmenistan, bu alanda toplam dünya rezervlerinin % 9.9’una sahiptir. Ek olarak, bölge büyük kömür, demir, bakır, kurşun, fosfat, magnezyum, çinko, altın, gümüş, uranyum mineral yataklarının varlığı açısından da önem arz etmektedir (BP Statistical Review..., 2019, <https://www.bp.com/>).

Tablo 1: Orta Asya Ülkelerinin Dünya Petrol Rezervlerindeki Pay Dağılımları

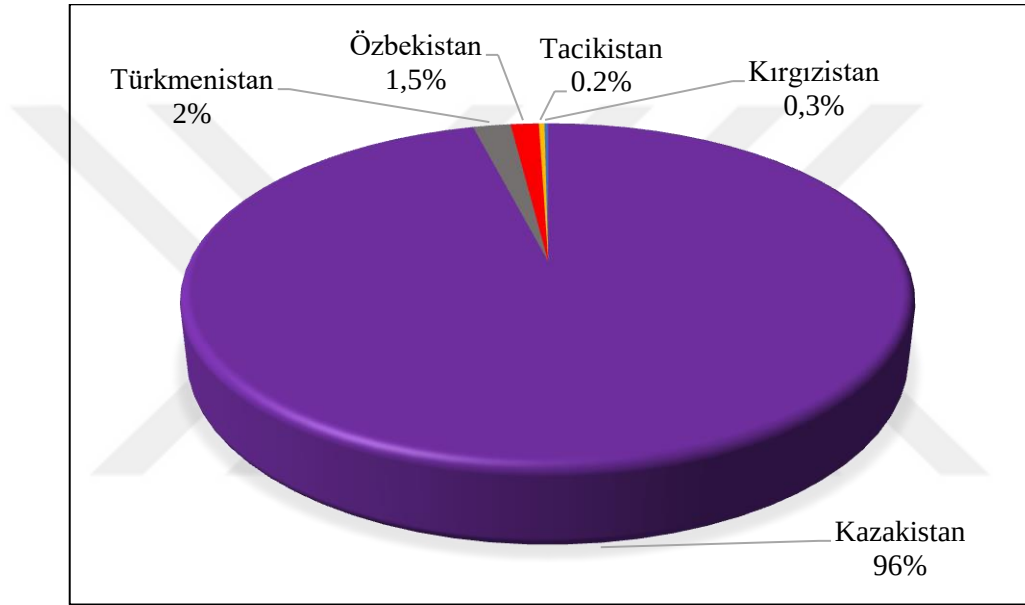
Ülke	Petrol Rezervleri (Varil)	Pay Oranı (%)
Kazakistan	30.000.000.000	1.8
Türkmenistan	600.000.000	0.036
Özbekistan	594.000.000	0.036
Kırgızistan	40.000.000	0.0024
Tacikistan	12.000.000	0.0007

Kaynak: World Oil Statistics (t.y.), <https://www.worldometers.info/oil/>

Tablo 1’e bakıldığında Orta Asya’da bulunan beş devletin dünya petrol rezervlerinde önemli ölçüde pay sahibi olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda bölgedeki rezerv zenginliği açısından Kazakistan ilk sırada yer alırken, ülkenin dünya petrol rezervleri sıralamasında diğer bölge ülkelerine oranla çok daha fazla pay sahibi olduğu görülmektedir. Ayrıca Grafik 1’de de Orta Asya ülkelerinin bölge içerisinde bulunan petrol rezervlerinde sahip olduğu pay oranları gösterilmiştir. Söz konusu grafikten de anlaşılacağı üzere Kazakistan, bölgesindeki toplam kanıtlanmış petrol rezervlerinin büyük çoğunluğuna sahiptir. Buna karşılık Türkmenistan ve Özbekistan bölgedeki toplam petrol rezervlerinde hemen hemen eşit düzeyde paya sahipken, Kırgızistan ve Tacikistan’ın rezervleri ise son derece sınırlı ve bölgesel etki yaratmaktan uzak bir seviyededir. Bu durum, Kazakistan’ı bölgesel enerji politikalarında baskın ve yönlendirici bir aktör konumuna taşırken, diğer bölge ülkelerini enerji kapasiteleri açısından ikincil ve bağımlı bir pozisyona itmektedir. Böylece Kazakistan gerek ekonomik kalkınma gerekse de enerji diplomasisi açısından stratejik bir avantaja sahipken, diğer ülkeler bu imkândan büyük ölçüde mahrum kalmaktadır. ABD’nin

bölgeye ve özellikle Kazakistan'a yönelik dış politikasında da bu enerji asimetrisi belirleyici bir unsur haline gelmektedir. Kazakistan'ın enerji kaynakları bakımından zenginliği Washington'ın Kazakistan'ı hem küresel enerji arz güvenliğinin çeşitlendirilmesi hem de bölgedeki büyük güç rekabetinde stratejik bir ortak olarak konumlandırmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle Hazar Denizi üzerinden Batı pazarlarına yönlendirilebilecek petrol ihracat potansiyeli, Kazakistan'ı Rusya ve İran gibi enerji ihracatçısı ülkelerden bağımsız bir rota olarak ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla Kazakistan'ın bölgesinde sahip olduğu bu avantaj ABD'nin bu ülkeye yönelik ilgisinin artmasındaki esas etkenlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır.

Grafik 1: Orta Asya Petrol Rezervleri



Kaynak: World Oil Statistics (t.y.), <https://www.worldometers.info/oil/>

Bölgenin stratejik açıdan sahip olduğu önem sadece zengin yer altı kaynaklarının varlığı açısından değil, aynı zamanda arazi ve iklim yapısı bakımından da dikkat çekmektedir. Kort (2004: 3-4), kuzeyinde yarı kurak bozkır çayırları, batısında ovalar, ortası ve güneyinde çöl bölgeleri, doğu ve güney kısımlarında ise dağ sıralarından oluşan bölgenin arazi ve iklim yapısının tarihsel süreç içerisinde önemli rol oynadığını ileri sürmektedir. Dağlar ve çöllerin bulunduğu sert arazi koşulları nedeniyle bölge, Antik ve Orta Çağ dönemlerindeki büyük imparatorlukların önünde önemli bir engel oluşturmuştur. Tarih boyunca gezginlerin, tüccarların ve göçebe kabilelerin geçiş noktası olan Orta Asya, özellikle Kazakistan'dan Rusya'ya kadar uzanan geniş otlak araziler sayesinde göçebe klanların ve kabilelerin ana yurdu olmuştur. Özellikle bölgenin güney ve doğu kısmında bulunan yüksek dağlar da yüzyıllar boyunca hayvancılıkla uğraşan göçebelerin uğrak noktası olmasıyla ön plana çıkmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde bölge toprakları Büyük İskender yönetimindeki Yunanlılar, Persler, Müslüman Araplar, Türk devletleri ve Cengiz Han yönetimindeki Moğollar tarafından idare edilmiştir. Bütün bu topluluklar kültürel açıdan bölgede zengin bir miras bırakırken, bölgenin sahip olduğu coğrafi konum da bölgede yaşayan kabileler ile aralarındaki etkileşimde önemli rol oynamıştır. Hatta zaman içerisinde bölgeyi kontrol altına alan gücün Doğu'nun zenginliklerine ve Batı'nın pazarlarına giden yolları hâkimiyet altına alacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu düşüncenin ortaya çıkmasında bölgenin kuzeyde Slav Hristiyanlığı ve güneyde İslam dünyası olmak üzere iki ayrı medeniyet arasında kalan bir yer olarak tanımlanması da etkili olmuştur (Mandelbaum, 1993: 2).

Sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik özellikleri nedeniyle tarihsel süreç boyunca büyük güçlerin ilgi odağında olan Hazar ve Orta Asya coğrafyası, özellikle Çarlık Rusyası tarafından kendi nüfuz alanına dâhil edilmek istenmiştir. Buna karşın İngiltere tarafından söz konusu saha Uzak Doğu sömürgeleri için tampon bölge olarak değerlendirilmiştir. Taraflar arasında “*Büyük Oyun*” olarak adlandırılan bu mücadele 19. yüzyıl boyunca devam etmiş, 1870’li yıllardan sonra bölge Rusya’nın hâkimiyetine girmiştir. İran, Hindistan ve Çin gibi bölgesel güçlere giden yollara erişim sağlanması açısından öncelikli görülen ve 20. yüzyılın sonlarına kadar SSCB’nin hâkimiyetinde kalan bölgede Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin ardından bir kez daha küresel ve bölgesel güçlerin söz sahibi olduğu bir mücadele sürecine girilmiştir (Çakır, 2020: 80).

Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD’nin de dâhil olduğu bölgesel güç mücadelesinde Orta Asya’nın Amerikan dış politikasındaki önemi her geçen gün daha da artmıştır. Orta Asya’nın sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik özelliklerden yararlanmayı hedefleyen Amerikan dış politika karar alıcıları tarafından Soğuk Savaş sonrasında yeniden şekillenen dış politika stratejileri ve angajmanlarında bölge giderek daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Her ne kadar Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin hemen ardından bölge coğrafi olarak uzak konumda olması ve Rusya’nın arka bahçesi olarak görülmesi nedeniyle Amerikan dış politika karar alıcıları tarafından hemen ilgi odağı haline gelmesi de 1990’lı yılların ortalarından itibaren başta enerji teması olmak üzere bölgeye olan ilgi yoğunlaşmıştır.

Araştırma Soruları

Soğuk Savaş sürecinin bitişinden Biden’ın başkanlık döneminin sonuna kadar olan süreçte ABD’nin Kazakistan ile ikili ilişkilerinin arkasındaki temel dinamiklerin ortaya konması ve detaylı bir şekilde analiz edilmesi amacıyla oluşturulan bu tez, “*Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD’nin angajman stratejisi ve NATO vasıtasıyla Kazakistan’a yönelik dış politikası bu ülkeyle ve bölgedeki diğer güçlerle ilişkilerinde nasıl rol oynamıştır?*” şeklindeki temel araştırma sorusu kapsamında ele alınmıştır. Tezin yardımcı araştırma soruları ise şöyledir:

- ABD'nin Soğuk Savaş döneminin ardından Kazakistan'a yönelik dış politikası hangi iç ve dış dinamikler üzerinden şekillenmektedir?
- ABD'nin Soğuk Savaş döneminin ardından Kazakistan'a yönelik dış politikası Orta Asya'daki bölgesel güç dengesinde nasıl rol oynamaktadır?
- ABD'nin Soğuk Savaş döneminin ardından Kazakistan'a yönelik dış politikası Rusya ve Çin gibi güçlerin bölgesel çıkarlarını nasıl etkilemektedir?

Araştırma Hipotezleri

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Kazakistan'a yönelik dış politikasının kapsamlı bir şekilde ele alındığı bu tezde üç temel hipotez mevcuttur. Buna göre;

- Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikası 11 Eylül'e kadar enerji odaklı gelişirken, 11 Eylül sonrası güvenlik odaklı gelişmiştir.
- ABD'nin Kazakistan'a yönelik güvenlik ve askeri iş birliği stratejileri bölgesel güvenlik dinamiklerini etkileyerek Orta Asya'da ABD'nin varlığını güçlendirmektedir.
- Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikası Rusya ve Çin gibi bölgesel aktörlerin Orta Asya üzerindeki etkisinin sınırlandırılması çerçevesinde şekillenmiştir.

Amaç ve Hedefler

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Kazakistan'a yönelik dış politikasının neoklasik realist dış politika anlayışının bir sonucu olduğu ön kabulüyle yola çıkılacak olan bu çalışmada esas amaç, 1991 yılından Biden döneminin sonuna kadar olan süreçte iki ülke arasındaki ilişkileri siyasi, askeri ve ekonomik açıdan detaylı bir şekilde analiz etmektir. Bu kapsamda ilk olarak SSCB'nin dağılışıyla birlikte Washington tarafından bölgede ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmaya yönelik girişimler incelenecektir. Daha sonra ise Hazar enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle birlikte ABD'nin bölgeye artan ilgisi ve 11 Eylül saldırılarının Kazakistan politikasının dönüşüm sürecine etkilerinin tüm hatlarıyla ortaya konması amaçlanmaktadır. Son olarak bu tez kapsamında, Rusya ve Çin gibi bölgesel aktörlerin ABD'nin Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik stratejileri karşısındaki tutumlarının analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Söz konusu amaçlar çerçevesinde, ABD-Kazakistan ilişkileri 1991-2024 dönemini kapsayacak şekilde geniş hatlarıyla incelenerek, Kazakistan'ın Amerikan dış politikası açısından sahip olduğu stratejik önemin ortaya konması ve bu önemin zaman içindeki dönüşümünün analiz edilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca bu süreçte Rusya ve Çin'in de dâhil olduğu bölgesel güç rekabetinin Kazakistan üzerindeki yansımaları ve ABD'nin stratejik kararlarına etkilerinin detaylı bir şekilde analiz edilerek değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmanın kapsamı Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin ardından başlayıp, Biden döneminin sonuna kadar olan süreç ile sınırlandırılmıştır. ABD'nin Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıdığı 1991 yılının Aralık ayında iki ülke arasında kurulan resmi ilişkiler, 1990'lı yılların ortalarından itibaren yoğunlaşmış ve 11 Eylül saldırılarının ardından ise yeni bir ivme yakalamıştır. Biden'ın başkanlık döneminin sona erdiği 2024 yılının Kasım ayına kadar olan süreç, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin analiz edilmesi açısından temel referans noktası olarak ele alınacaktır. Trump'ın ikinci başkanlık dönemi ise, henüz çok yeni olması ve tezin bütünlüğünün korunması gerekçesiyle çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Literatür İncelemesi

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Orta Asya ve Kazakistan politikalarına yönelik literatür incelendiğinde, bölgenin Amerikan dış politikası açısından coğrafi, jeopolitik ve stratejik önemini vurgulayan pek çok çalışmaya rastlanmıştır. Bu saptamayı destekler şekilde Orta Asya'nın sahip olduğu jeopolitik ve stratejik önemi “*Büyük Satranç Tahtası*” adlı eserinde ele alan Brzezinski (1998a: 198), ABD'nin esas görevinin bölgedeki Amerikan varlığının her bakımdan giderek artırılması olduğunu savunmaktadır. Bölgeye komşu olan Rusya, Çin, İran ve Afganistan gibi ülkeleri Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD'nin bölgesel çıkarları bakımından kritik olarak gören Snyder (1995: 25-26) ise, Orta Asya'yı ABD'nin stratejik çıkarlarından dolayı “*hayati*” olarak nitelendirmiştir.

Burnashev (2002: 116-117), ABD'nin Orta Asya'daki temel stratejik hedefinin bölgenin sahip olduğu doğal kaynakların ele geçirilmesi ve herhangi bir bölgesel gücün söz konusu coğrafyaya hâkim olmasının engellenmesi olduğunu ileri sürmektedir. Burnashev ayrıca, ABD'nin siyasi ve askeri çıkarları çerçevesinde bölge ülkeleriyle uzun vadeli ilişkiler kurulması ve bölge ülkelerinin güvenliklerin sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna karşın Gleason (1997: 155), ABD'nin Orta Asya'daki uzun vadeli çıkarlarını belirlemek çok zor olmakla birlikte, petrol ve diğer doğal kaynaklara yönelik ilginin sınırlı ve ihmal edilebilir düzeyde kaldığını ileri sürmektedir. Coğrafi uzaklığından dolayı Soğuk Savaş sonrası ABD'nin bölgeye olan ilgisinin sınırlı düzeyde kalacağını savunan bazı dış politika uzmanlarına rağmen Orta Asya'nın sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumdan dolayı Amerikan dış politikasında öncelikli olması gerektiğini savunan çalışmalar da söz konusudur. Konarovsky (1994: 256)' e göre benzersiz coğrafi konumu ve enerji kaynaklarının zenginliğinden dolayı ABD'nin küresel rekabet için bölgede varlığı öncelikli olarak görülmüştür. Aynı şekilde Guancheng (1998: 204) tarafından da sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle ABD'nin Orta Asya hâkimiyeti kuzeyde Rusya'yı engellemek, güneyde İran ve Afganistan'ı kontrol altına almak, doğuda Çin'i dengelemek ve batıda Kafkasya'ya hükmetmek için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde gerek jeopolitik konumu gerekse stratejik açıdan bölgesel ve küresel güçlerin ilgi odağında olan bölgenin Amerikan dış politikası açısından önemi, 11 Eylül sonrası ABD'nin Orta Asya politikasına ilişkin literatürde de geniş yer edinmiştir. Bu saptamayı destekler şekilde 11 Eylül terör saldırılarının ardından bölgedeki jeopolitik durumun önemli ölçüde değiştiğini savunan Rumer (2002a: 11), ABD'nin tehdidi yerinde engellemeyi önceleyen güvenlik politikaları nedeniyle Orta Asya politikalarına öncelik vermek zorunda kaldığını söylemektedir. Legvold (2003a: 32)'a göre ise, 11 Eylül sonrası yaşanan terörizm endişesi Orta Asya ülkelerine olan ihtiyacı artırmış ve bölge stratejik açıdan uluslararası ilişkilerin gidişatını belirleyebilecek bir yer haline gelmiştir. Dolayısıyla bölgenin sahip olduğu coğrafi ve jeopolitik konum ABD'nin terörle mücadele süreci açısından öncelikli görülmüştür. İstikrarlı ve müreffeh bir Orta Asya'nın Amerikalılar için daha güvenli bir dünya ve bölgedeki halklar için daha güvenilir bir gelecek anlamına geleceğini savunan Samanchina (2004: 11), bölge ülkeleriyle ikili iş birliğinin kazan-kazan durumuna yol açacağı ve Amerikan dış politikasında her zaman böyle bir durumun arzulanacağını söylemektedir. Bunların yanı sıra, Syroezhkin (2002: 203) de 11 Eylül terör saldırılarının yalnızca dünya siyasetinde yeni bir dönemin başlangıcını değil aynı zamanda Orta Asya'da siyasi hâkimiyet için yeni bir rekabet aşamasını tetiklediğini belirtirken, Rusya ve Çin'in bölgede artan bir Amerikan varlığı görmek istemeyeceğini savunmuştur.

Orta Asya'yı küresel hâkimiyet mücadelesinin devam edeceği bir “*satranç tahtası*” olarak nitelendiren Brzezinski (1998b: 13), ABD'nin bölgeyle ilgilenmesi ve politik hakem olarak devam etmesinin Rusya'dan bağımsız bir siyaset izlemeyi hedefleyen ülkelerin çıkarlarıyla örtüştüğünü ileri sürmektedir. Bu bağlamda “*Büyük Satranç Tahtası*” adlı eserinde, ABD'nin Orta Asya Bölgesi'ndeki dış politikasının nihai hedefinin Avrasya'ya hâkim olabilecek ve bölgede kendisine meydan okuyabilecek hiçbir gücün ortaya çıkmasına müsaade etmeyecek şekilde politika yürütmek olduğunu savunmuştur. Orta Asya'yı dünyanın stratejik öneme sahip başlıca alanlarından biri olarak tanımladığı eserinde, bölgeye yönelik büyük ölçekli yatırımların yeni bağımsız devletlerin istikrar ve güvenliğine katkıda bulunacağından ve söz konusu coğrafyada Balkan tipi çatışma tehdidini azaltacağından bahsetmiştir. Gerek jeopolitik gerekse de jeostratejik açıdan taşıdığı önem sebebiyle Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasında dikkatlerin çevrildiği Orta Asya Bölgesi'ne yönelik ilginin artmasında bölgede bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerin diğer ülkelerle resmi bağlar kurma arayışı da etkili olmuştur (Samanchina, 2004: 27). Ekonomilerini canlandırmak ve bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma süreçlerini tamamlamak amacıyla yalnızca komşularıyla değil aynı zamanda Batı ülkeleriyle de ilişkiler kurma arayışında olan bölge ülkeleri Amerikan dış politika karar alıcıları tarafından yakın mercek altına alınmıştır. Soğuk Savaş sonrası süreçte Orta Asya'ya yönelik artan Amerikan angajmanında esas pay sahibi ülke ise, ikili ilişkilerin en hızlı kurulduğu ve günümüze kadar kesintisiz olarak ilerlediği Kazakistan olmuştur.

SSCB'nin dağılışının ardından bağımsızlıklarını yeni kazanan Kazakistan başta olmak üzere beş Orta Asya ülkesine yönelik Amerikan dış politika stratejisi bu ülkelerin bağımsızlığı,

egemenliği ve toprak bütünlüğüne destek temelinde kurgulanmıştır. ABD'nin söz konusu stratejisi, kendi şartlarına göre çeşitli ortaklarla siyasi, ekonomik ve güvenlik çıkarlarını takip etmekte özgür olan; küresel pazarlara bağlı ve uluslararası yatırıma açık; güçlü demokratik kurumlara, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygıya sahip, daha istikrarlı ve müreffeh bir Orta Asya inşa etmek üzerine şekillenmiştir (Blackwood, 2021). Bahsedilen stratejik hedefler kapsamında, gerek bulunduğu coğrafi ve jeopolitik konum gerekse sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle Orta Asya'nın diğer ülkelerine göre nispeten daha gelişmiş durumda olan Kazakistan, ABD'nin en çok etkileşimde olduğu bölge ülkesi olmuştur. Kazakistan'ın etnik yapısı ile sahip olduğu coğrafi ve jeopolitik konumdan bahsetmek ABD'nin bu ülkeye yönelik politikasının daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Buna ek olarak, Kazakistan'ın bölgedeki stratejik öneminden söz etmek, Soğuk Savaş sonrası süreçten itibaren Kazakistan ile ABD arasında kurulan ikili ilişkilerin bölgesel güç rekabetinde oynadığı rolün ortaya konması açısından da faydalı olacaktır. Nitekim Kazakistan, Soğuk Savaş sürecinin ardından Orta Asya'daki bu güç mücadelesinin merkezindeki ülke pozisyonunda olmuştur.

Kazakistan'ın tarihsel gelişimi ile etno-demografik ve coğrafi yapısına dair literatür, ülkenin Soğuk Savaş sonrasında Amerikan dış politikasında nasıl stratejik bir aktör hâline geldiğini açıklayan önemli ipuçları barındırmaktadır. Kelime anlamı itibariyle “yiğit, mert, cesur” anlamlarına gelen “Kazak” adının “kas” ve “sak” adıyla bilinen iki kabilenin birleşmesiyle oluştuğu söylenmektedir (Hizmetli, 2011:26). Bunun yanı sıra “yurdundan uzaklaştırılan” ve “ulusundan ayrılan” topluluklar olarak da adlandırılan “Kazak” halkı tarihsel süreç içerisinde pek çok farklı siyasi ve sosyal aşamadan geçmiştir. Kazak Hanlığı zamanında etnik nüfusun “Ulu Cüz”, “Orta Cüz” ve “Küçük Cüz” olarak üçe ayrıldığı Kazakistan'ın güney bölgesinde yaşayanlar Ulu Cüz, orta ve kuzey doğu kısmında yaşayanlar Orta Cüz, batı kısmında yaşayan etnik grup ve toplumlar ise Küçük Cüz olarak adlandırılmıştır (Adilhankızı, 2015: 26-27). Coğrafi konumu itibariyle ise kuzeyde Rusya ve doğuda Çin ile uzun kara sınırlarına sahip olan Kazakistan, diğer Orta Asya ülkelerinden Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan ile de sınır komşusudur. Sahip olduğu yüzölçümü bakımından dünyanın dokuzuncu büyük ülkesi olan Kazakistan'ın yapılan son nüfus sayımına göre etnik açıdan yaklaşık %70'ini Kazaklar, %15,5'ini ise Ruslar oluştururken, ülkenin geri kalanını ise ağırlıklı olarak Ukraynalılar, Özbekler, Uygurlar ve Tatarlar oluşturmaktadır. Ayrıca dini bakımdan ülke nüfusunun yaklaşık %70'i Müslümanlardan oluşurken, diğer kesim ağırlıklı olarak Ortodoks Hristiyanlardır (Tileuberdi, 2021).

Kuzeyde bozkır çayırları ve meraların, orta ve batı kısımlarında çöl ve yarı çöllerin, güneyinde ise önemli su kaynakları olan Tien Shan ve Pamir sıradağlarının bulunduğu Kazakistan, karasal iklime sahip bir ülkedir (Karatayev ve Clarke, 2014: 98). Sahip olduğu tarım arazilerinin büyük kısmını meralar ve tahıl üretilebilir alanların oluşturduğu ülkenin iklim şartları kışın oldukça soğuk ve sert, yazın ise sıcak ve kuraktır. Ülkedeki bu iklimsel şartlar enerji kaynaklarına olan talebin yüksek olmasındaki temel etken olarak bilinmektedir (Pilifosova vd., 1997: 23).

Coğrafi ve jeopolitik konumunun yanı sıra sahip olduğu enerji kaynaklarının zenginliği bakımından ABD, AB ülkeleri, Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin büyük ilgi gösterdiği Kazakistan, stratejik açıdan Orta Asya'nın kilit ülkesi konumundadır (Turganbayeva, 2020: 227). Kanıtlanmış 30 milyar varil petrol rezervine sahip ülke bu alanda dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %1.8'ini bünyesinde barındırırken, kanıtlanmış 45,7 trilyon fit küp gaz rezerviyle bu alanda da dünya rezervlerinin yaklaşık %1'ine sahiptir. Petrol rezervleri sıralamasında dünyada on ikinci, Orta Asya ülkeleri arasında ise ilk sırada yer alan Kazakistan, doğal gaz rezervleri sıralamasında dünyada on beşinci, Orta Asya ülkeleri arasında ise Türkmenistan'ın ardından ikinci sıradadır (World Oil Statistics, (t.y.), <https://www.worldometers.info/oil/>). Tengiz, Karachaganak, Aktobe, Mangistau ve Uzen olmak üzere beş büyük petrol sahasına sahip ülkenin petrol rezervlerinin yaklaşık %70'i Batı bölgelerinde yer almaktadır (Nichol, 2013a). Ülkedeki doğal gazın taşınmasını sağlayan üç önemli uluslararası boru hattı projesi de mevcuttur. Bunlar; Orta Asya Boru Hattı, Buhara-Ural Boru Hattı ve Buhara-Taşkent-Bişkek-Almatı Boru Hattı'dır (Gökbel ve Turganbayeva, 2021: 8). Gerek petrol yatakları gerekse de doğal gaz boru hatlarının varlığı açısından Soğuk Savaş sonrası dış yatırımların odağı haline gelen Kazakistan, bölgeye yönelik Amerikan dış politikasında da kilit ülke pozisyonuna sahip olmuştur.

Bölgesinin en büyük enerji üreticisi olan Kazakistan, uranyum rezervleri bakımından dünya ülkeleri sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. Dünya uranyum rezervlerinin yaklaşık dörtte birini bünyesinde barındıran ülke nükleer araştırma, güç reaktörleri ve öğütme tesislerinin varlığı bakımından da oldukça zengindir. Ayrıca Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency-IEA) verilerine göre ülke kömür, elmas, altın ve demir rezervleri sıralamasında Orta Asya ülkeleri arasında birinci, dünya genelinde ise onuncu sıradadır (Data and Statistics, 2024, <https://www.iea.org/>). Bu bağlamda ülkenin enerji ve doğal kaynaklar bakımından sahip olduğu zenginlik uluslararası yatırımcılar açısından bölgede önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Çin'in hızla büyüyen ekonomisinin artan enerji talebi, ABD'nin bölgeye yönelik yoğun ilgisi, Rusya'nın enerji kaynakları üzerindeki tekel arzusu, Avrupa'nın enerji kaynaklarını çeşitlendirme ihtiyacı ile Pakistan ve Hindistan'ın artan enerji gereksinimleri dikkate alındığında, enerji ve mineral bakımından zengin Kazakistan, jeo-ekonomik açıdan stratejik bir oyun alanıdır (Çakır, 2020: 81). Kazakistan'ın petrol, doğal gaz ve diğer doğal kaynaklar bakımından sahip olduğu zenginlik uluslararası yatırımcılar tarafından önemli ilgi görmektedir. Doğal kaynaklarının zenginliği Soğuk Savaş sonrası süreçte başta Rusya olmak üzere ABD, AB ülkeleri ve Çin'e ait uluslararası şirketlerin Orta Asya'ya yönelik girişimlerinde Kazakistan'ı ilgi odağı haline getirmiştir. Ülkenin bölgedeki cazibesinin yükselmesinde sadece sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları değil aynı zamanda bunların dünya pazarlarına ulaşmasını sağlayan geçiş güzergâhlarının da önemli etkisi söz konusudur. Dolayısıyla sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik önem sayesinde Kazakistan, Orta Asya'ya yönelik bölgesel ve küresel rekabette kritik bir konumdadır. SSCB'nin dağılışının ardından ülkenin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte başlayan bu rekabet, 11 Eylül sonrası süreçte hızlı bir biçimde yükselerek devam etmiştir.

Çalışmanın Özgün Değeri

Bu çalışma; Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasının kapsamlı bir şekilde ele alınmasına, neoklasik realizm çerçevesinde kuramsal ve analitik bir derinlik kazandırılmasına, mevcut literatürde yeterince incelenmeyen bölgesel stratejilerin Rusya ve Çin'e karşı güç rekabetinde oynadığı rolün ortaya konmasına ve ABD-Kazakistan ilişkilerinin “nasıl” şekillendiğinin çok boyutlu bir bakış açısıyla analiz edilmesine sağlayacağı katkılar nedeniyle büyük önem arz etmekte ve özgün bir değer taşımaktadır. Tez çalışmasının sağlayacağı katkı sayesinde, Kazakistan'ın bağımsızlığından bu yana Amerikan dış politikası açısından taşıdığı önem daha iyi anlaşılacak ve bölgedeki güç rekabetinin arkasında yatan temel dinamikler sistematik bir biçimde incelenerek açıklığa kavuşturulacaktır. ABD'nin Soğuk Savaş sonrası süreçte Orta Asya'daki stratejik yönelimlerini, Kazakistan'ın dış politika tercihlerini ve bölgesel güç dengelerinin etkileşimini bütüncül bir çerçevede ortaya koyacak olan bu çalışma ile literatürde tespit edilen eksikliklerin giderilmesi hedeflenmiştir. Literatürde ABD'nin Orta Asya'ya veya Kazakistan'a yönelik dış politikasını inceleyen bazı çalışmalar tespit edilmiş fakat söz konusu çalışmalar genellikle 11 Eylül öncesini veya Barack Obama dönemine kadar olan süreci tek bir boyut üzerinden sınırlı bir çerçevede ele almıştır. Literatürde mevcut çalışmalarda Obama döneminden itibaren yaşanan gelişmeler ve bölgesel aktörlerin Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasındaki rolü genellikle göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla literatürde tespit edilen eksikliklerin giderilmesinin hedeflendiği bu çalışma, gerek 11 Eylül öncesi gerekse 11 Eylül'den Biden döneminin sonuna kadar olan sürecin derin ve kapsamlı bir analizi niteliğindedir. Çalışmanın Soğuk Savaş sonrası Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasında ABD başkanları ve diğer dış politika karar alıcılarının oynadığı rolün anlaşılmasına katkı sağlayarak ilgili literatürdeki boşlukları doldurması beklenmektedir. Çalışmanın aynı zamanda, Orta Asya'daki güç dengeleri ve bölgesel güvenlik stratejilerine ilişkin daha geniş literatüre de katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Soğuk Savaş sonrası süreçte Orta Asya'ya yönelik Amerikan dış politikasında Kazakistan'ın ele alındığı bu tez kapsamında, genel bir çerçeve oluşturmak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Tez çalışmasının veri toplama sürecinde ağırlıklı olarak birincil ve ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Söz konusu sürecin ilk aşamasında arşiv belgeleri, ABD Dışişleri Bakanlığı raporları, Kongre ve Senato belgeleri, NATO belgeleri, uluslararası anlaşmalar, gazeteler, resmi dokümanlar ve çevrimiçi veri tabanlarına ulaşılmıştır. Veri toplama sürecinin diğer aşamasında ise konuyla ilgili kitaplar, akademik makaleler, tezler, elektronik kaynaklar ve araştırma merkezlerinin yayınları gibi ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Özellikle ABD, Rusya ve Çin'in Kazakistan ile ticari ilişkilerinin analiz edilmesi amacıyla istatistiki verilerden elde edilen bulgular grafiklerle ortaya konmuştur. Literatürde Türkçe yazılmış kaynakların oldukça sınırlı olması nedeniyle ağırlıklı olarak İngilizce kaynaklara başvurulmuştur.

Tez kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden olan tarihsel, karşılaştırmalı ve betimsel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. ABD-Kazakistan ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası süreçten itibaren gelişim sürecinin incelenmesi tarihsel kaynakların analiz edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerde 11 Eylül öncesi ve sonrasında yaşanan dönüşümün doğru bir biçimde analiz edilmesi hedefiyle karşılaştırmalı araştırma yöntemine başvurulmuştur. ABD, Rusya ve Çin'in Kazakistan ile ekonomik ilişkileri de karşılaştırmalı araştırma yöntemi çerçevesinde ve grafikler aracılığıyla detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Söz konusu grafikler yazar tarafından oluşturulmuştur. ABD'nin Kazakistan politikasının 1991 yılından 2024 yılının Kasım ayına kadar geçen sürenin incelenmesinde betimsel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Söz konusu yöntem aracılığıyla iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, ekonomik iş birliği, güvenlik politikaları ile bölgesel stratejik gelişmeler detaylı bir şekilde tanımlanmış ve bu süreçte meydana gelen değişim ve dönüşümler, dönemsel olaylar ışığında yorumlanarak analiz edilmiştir. Bütün bunlara ek olarak, çalışmada vaka analizinin yanı sıra birey, devlet ve sistem analizi düzeylerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın Yapısı

Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasının analizine odaklanan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. *“Teorik Arka Plan, Temel Dinamikler ve 11 Eylül Öncesi Süreç”* başlıklı birinci bölümün ilk iki alt başlığında tezin kuramsal çerçevesini oluşturmak ve Amerikan dış politikasında Neoklasik Realizm yaklaşımının yerini tespit etmek amacıyla, önce *“Neoklasik Realizm ve Amerikan Dış Politikasına Yansımaları”* alt başlığı açılacak, akabinde ise ikinci alt başlıkta söz konusu yaklaşımın Kazakistan'a yönelik stratejilere yansımaları incelenecektir. Birinci bölümün üçüncü alt başlığında ABD'nin Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik dış politikasının temel dinamikleri dört alt başlıkta incelenerek, ağırlıklı olarak uygulanan her bir stratejinin tarihsel bağlamı, uygulama biçimleri ve bölgesel etkileri ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. İlk bölümün *“11 Eylül Öncesi Amerikan Dış Politikasında Kazakistan”* adlı son alt başlığında ise Kazakistan'ın bağımsızlığından itibaren 11 Eylül saldırılarına kadar yaşanan süreçte ABD'nin Nur Sultan Nazarbayev Yönetimi ile ilk temasları, Hazar enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle birlikte şekillenen enerji odaklı stratejileri ve NATO vasıtasıyla geliştirilen güvenlik iş birliğine odaklanılacaktır.

Tezin ikinci bölümü, *“11 Eylül Sonrası ABD'nin Kazakistan Politikası”* başlığını taşımaktadır. Söz konusu bölümde 11 Eylül terör saldırılarının ardından Amerikan dış politikasında yaşanan değişim süreci ve Kazakistan'a yönelik enerji odaklı stratejilerin güvenlik odaklı stratejilere dönüşümü esas alınarak George Walker Bush döneminden itibaren yaşanan gelişmeler ayrıntılı bir şekilde analiz edilecektir. Bu bölümün *“11 Eylül'ün Yansımaları: Güvenlik Odaklı Dış Politikaya Geçiş (2001-2008)”* adlı ilk alt başlığında ABD'nin terörle mücadele sürecine Kazakistan tarafından sağlanan desteğin yanı sıra iki ülke arasındaki ekonomik iş birliği ve NATO

kapsamında geliştirilen güvenlik odaklı stratejiler farklı alt başlıklar halinde ele alınacaktır. “Obama’nın Kazakistan Politikası” adlı ikinci alt başlıkta ise ABD-Kazakistan ilişkilerinin stratejik ortaklık düzeyine yükseltilmesi sürecinde yaşanan gelişmeler, iki ülke arasındaki NATO eksenli güvenlik iş birliği ile ekonomik ve ticari ilişkilerdeki gelişim süreci sırasıyla incelenecektir. İkinci bölümün “Trump ve Biden Dönemlerinde ABD-Kazakistan İlişkileri (2017-2024)” başlıklı son kısmında ise ilk olarak iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmiş stratejik ortaklık düzeyine taşınmasıyla birlikte 2017-2024 yılları arasında gerçekleştirilen karşılıklı üst düzey resmi temaslar çerçevesindeki siyasi ve diplomatik iş birliğine değinilecektir. Akabinde ise sırasıyla Trump ve Biden dönemlerinde ABD’nin NATO vasıtasıyla Kazakistan ile geliştirdiği askeri iş birliği stratejileri ve Barış İçin Ortaklık Programı kapsamında gerçekleştirilen ortak faaliyetler yer verilecektir. Son olarak söz konusu dönemde geliştirilmiş stratejik ortaklık çerçevesinde iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari iş birliğinin gelişimi ve ABD tarafından Kazakistan’a yapılan mali yardımlar grafikler aracılığıyla analiz edilerek ikili ilişkilerin genel seyrine etkileri değerlendirilecektir.

Tezin üçüncü bölümü, ABD’nin Kazakistan’a yönelik politikasının bölgesel güç dengelerindeki rolünü ve bu politikanın Rusya ile Çin gibi diğer önemli aktörlerin çıkarlarını nasıl etkilediğine ilişkin araştırma sorularına yanıtların sunulduğu ana kısımdır. “Bölgesel Aktörlerin ABD’nin Kazakistan Politikasındaki Rolü” başlığını taşıyan bu bölüm kendi içerisinde iki alt başlıktan oluşturulacaktır. Üçüncü bölümün “Kazakistan’daki Güç Rekabetinde Rusya Faktörü” adlı ilk alt başlığında öncelikle Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD tarafından Kazakistan’a yönelik gerçekleştirilen politikalara karşı Rusya’nın bölgedeki siyasi ve diplomatik nüfuzunu güçlendirme stratejileri ele alınacaktır. Hem bilgiyi hem de analizi içerecek olan bu kısımda Moskova ve Washington’ın eş zamanlı olarak Astana ile geliştirmeyi hedefledikleri ikili ilişkilerin bölgedeki güç rekabetine yansımalarına yer verilecektir. Daha sonra ise ABD’nin Kazakistan’a yönelik ekonomik ve ticari iş birliği stratejilerine karşı Rusya tarafından geliştirilen karşı hamleler incelenerek söz konusu alandaki rekabetin bölgesel güç dengelerini nasıl şekillendirdiği analitik bir çerçevede değerlendirilecektir. Bölümün ilk alt başlığının sonunda ise, ABD’nin Kazakistan ile geliştirdiği NATO eksenli askeri iş birliğine karşı Rusya’nın geliştirdiği stratejiler ve bu stratejilerin bölgesel güvenlik dengeleri üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Üçüncü bölümün ikinci alt başlığında ise Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD’nin Kazakistan’a yönelik politikasında bölgedeki diğer bir aktör olan Çin’in oynadığı önemli role değinilecektir. “Yükselen Bir Güç Olarak Çin’in Etkisi” başlığını taşıyan bu kısımda bağımsızlığından itibaren gerek Nazarbayev gerekse Kasım Cömert Tokayev dönemlerinde çok yönlü dış politika stratejisi izleyen Kazakistan’ın ABD ve Çin arasındaki bölgesel güç rekabetinde sahip olduğu önemin ortaya konması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak her iki ülkenin Soğuk Savaş sonrası süreçten itibaren Kazakistan ile geliştirdiği siyasi ve diplomatik ilişkilerin bölgesel güç dengelerine yansımalarına değinilecektir. Akabinde ise, enerji güvenliği ve ticari ilişkilerde rekabet bağlamında

ABD ve Çin'in Kazakistan üzerindeki etki alanlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve söz konusu rekabetin Nazarbayev ve Tokayev yönetimlerinin çok yönlü dış politika tercihleri üzerindeki yansımalarının analiz edilmesi hedeflenmektedir. Bölümün ikinci alt başlığının son kısmında ise Çin tarafından 2013 yılında ilan edilen “*Kuşak ve Yol Girişimi (Belt and Road Initiative-BRI)*” nin ABD-Kazakistan ilişkilerine yansımaları ve Washington tarafından gerçekleştirilen alternatif stratejilere yer verilerek taraflar arasındaki rekabetin bölgesel güç dengeleri üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.



BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEORİK ARKA PLAN, TEMEL DİNAMİKLER VE 11 EYLÜL ÖNCESİ SÜREÇ

1.1. Neoklasik Realizm ve Amerikan Dış Politikasına Yansımaları

Uluslararası ilişkiler kuramlarından realizmin yeni bir halkası olarak geliştirilen neoklasik realizm, Kenneth Waltz tarafından ele alınan yapısal realizmin Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin ardından farklılaştırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Waltz'un yapısal realizminin Soğuk Savaş sürecinin bitişi ve iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesini açıklamada yetersiz kalması, literatürde yeni bir tartışmanın temellerini oluşturmuştur. Bu bağlamda literatürde ilk olarak Gideon Rose tarafından ele alınan neoklasik realizm, 1990'lı yılların ortalarından itibaren yeni bir dış politika analizi modeli olarak disiplindeki yerini almıştır (Kiraz, 2018: 421; Çakırca, 2021: 234). Yapısal realizmden farklı olarak dış politikanın oluşum sürecinde sadece uluslararası sistemin değil, aynı zamanda yerel dinamiklerin de (ideoloji, liderlerin rolü, dış politika karar alıcılarının algıları vb.) etkili olduğu düşüncesiyle geliştirilen neoklasik realizm, Rose (1998: 152)'un daha önce yapılan çalışmaları analize dâhil etmesiyle birlikte şekillenmiştir. Nitekim Rose, devletlerin dış politikalarını belirlerken uluslararası sistemin yanı sıra devlet içi dinamiklerin de rol oynadığını savunmuştur. İç faktörleri “*ara değişkenler*”, uluslararası sistemi ise “*bağımsız değişken*” olarak tanımlayan Rose, söz konusu unsurların hep birlikte dış politikayı (bağımlı değişken) oluşturduğunu savunarak Waltz'un birey, devlet ve sistem şeklinde ele aldığı üç imgeyi birleştirmiştir.

Yapısal realistlere benzer şekilde uluslararası sistemi dış politikanın belirlenme sürecinde öncelikli unsur olarak gören neoklasik realistler, uluslararası ilişkilerin anarşik ortamında yalnızca bu unsur üzerinden analizin eksik olduğu düşüncesini savunmuşlardır. Dolayısıyla devletlerin dış politikalarını belirlerken uluslararası sistemin yanı sıra yapısal realistlerin eksik bıraktığı devlet içi dinamiklerin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durum neoklasik realizmin diğer teorilerin aksine devletlerin dış politika analizinde daha açıklayıcı bir kuram olmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca bağımlı, bağımsız ve ara değişkenler olmak üzere üç farklı değişkenin kullanıldığı neoklasik realizm devletlerin dış politika analizlerine bütüncül bir bakış açısı getirerek, yerel dinamiklerin etkisini ortaya çıkarmıştır (Ripsman vd., 2016: 29–31). Yerel dinamiklerin etkisini dikkate alarak devletlerin dış politika davranışlarını daha kapsamlı bir biçimde değerlendiren neoklasik realizmin Amerikan dış politikasına ilişkin analizlerdeki ilk çalışmaları ise Fareed Zakaria (1998) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaptığı analizler neticesinde Amerikan dış

politika davranışının ulusal karar vericilerin elindeki araçlara bağlı olduğu sonucunu ortaya çıkaran Zakaria, liderlerin kabiliyetleri ve karakteristik özelliklerinin dış politikanın oluşum sürecindeki etkisini gözlemlemiştir. Bu bağlamda, Amerikan dış politikasına ilişkin yaptığı çalışmalarda bir taraftan uluslararası sistemdeki (bağımsız değişken) güç dağılımının dış politika (bağımlı değişken) üzerindeki etkisini analiz ederken, diğer taraftan ideolojik unsurlar ile dış politika karar alıcılarının algı ve düşüncelerinin (ara değişkenler) bu süreci nasıl şekillendirdiğini ortaya koymuştur.

Devletleri uluslararası sistemin en temel aktörü olarak kabul eden neoklasik realistler, dış politikanın oluşum sürecinde uluslararası sistemi bağımsız değişken olarak ele almışlardır. Rose (1998: 146) çalışmasında bir devletin uluslararası sistemin içerisindeki yeri ve gücünün o devletin dış politikasının şekillenmesinde önemli rol oynadığını savunmuştur. Nitekim neoklasik realizmde uluslararası sistemin yapısı dış politikanın oluşum sürecinde öncelikli unsur olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar devletler neoklasik realizmde uluslararası sistemin temel aktörü olarak kabul edilse de çok uluslu şirketler, uluslararası örgütler, hükümet dışı kurum ve kuruluşlar gibi diğer aktörlerin önemi göz ardı edilmemektedir. Klasik realizme benzer şekilde neoklasik realizmde de uluslararası sistem devletlerin güç mücadelesi yürüttükleri bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, devletlerin uluslararası sistemdeki konumları ve sahip oldukları gücün dış politikalarının oluşum sürecini doğrudan etkilediği savunulmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik yapısını kabul eden neoklasik realizmde, bu durumun devletler için belirsizlik ve riskler yarattığı ileri sürülmektedir (Özan, 2020: 33). Söz konusu belirsizlik ve riskler, devlet liderlerinin dış politika tercihlerini belirlerken uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı diğer devletlerin vereceği tepkileri öngörerek hareket etmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanan belirsizlik ve risklerin ortadan kalkmasının devletlerin sistemi etkileme kabiliyetiyle mümkün olabileceğini savunan neoklasik realistlere göre, dış politika karar alıcılarının rolleri bu süreçte önemli bir faktördür. Bu nedenle klasik realizmden farklı olarak neoklasik realizmde dış politikanın oluşum sürecinde liderlerin rolleri ile uluslararası sistemin etkisi bir bütün olarak ele alınmıştır. Neoklasik realistlere göre ayrıca, dış politika karar alıcıları uluslararası sistemin anarşik yapısı içinde güç dağılımlarını göz önünde bulundurarak kararlarını sürekli güncel tutmak zorundadır. Uluslararası sistemin yapısından kaynaklı ani değişimler ile diğer devletlerin dış politikalarında görülen farklılaşmalar, karar alıcıların stratejilerini söz konusu değişimler doğrultusunda yeniden belirlemelerini zorunlu kılmaktadır (Wolhforth, 1993: 15; Çakırca, 2021: 236). Öyle ki yapısal realizm, devletlerin anarşik uluslararası sistemde öncelikli olarak güvenliği sağlamaya odaklandığını öne sürerken; neoklasik realizm, devletlerin çevresel koşulları yönlendirerek belirsizliklerle başa çıktığı varsayımını kabul etmektedir (Kiraz, 2018: 428). Böylece dış politika karar alıcıları, uluslararası sistemdeki güç dağılımını kendi perspektiflerinden değerlendirerek stratejik tercihlerini şekillendirmektedir.

Soğuk Savaş sonrası Orta Asya'ya yönelik Amerikan dış politikasında Kazakistan incelenirken, neoklasik realizmin temel argümanları somut örneklerle ortaya konacak ve bu sayede konuyu bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek mümkün olacaktır. Neoklasik realizmde bağımsız değişken olarak nitelendirilen uluslararası sistemin anarşik yapısı Amerikan dış politika karar alıcılarının stratejik tercihlerinde önemli rol oynamıştır. Ancak dış politikanın belirlenme sürecinde yalnızca uluslararası sistem değil aynı zamanda ara değişkenler olarak kabul edilen liderlerin rolleri ve diğer devlet içi faktörler de etkili olmaktadır. Söz konusu ara değişkenlerden bahsetmek, gerek 11 Eylül öncesi gerekse Bush, Obama, Trump ve Biden dönemlerinde ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasının teorik arka planının daha iyi anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

Lobell (2009: 44) çalışmasında neoklasik realizmde diğer realist yaklaşımların aksine, devlet içi faktörlerin dış politikanın oluşum sürecinde etkili olduğunu vurgulayarak iç yapıdaki unsurların ara değişkenler olarak nitelendirildiğini belirtmektedir. Nitekim neoklasik realizm uluslararası sistemin devlet içi faktörlerle birlikte dış politikanın belirlenmesine katkıda bulunduğu argümanı ile klasik realist yaklaşımlardan farklılaşmıştır. Liderlerin karakteristik özellikleri, algılar, ideolojik unsurlar, yerel faktörler ve stratejik kültür gibi unsurlar neoklasik realizmde ara değişkenler olarak nitelendirilmiştir. Dış politika karar alma sürecinde baş aktörler olarak kabul edilen devlet liderlerinin ideolojileri ve sahip oldukları imaj vasıtasıyla oynadığı rol, neoklasik realistler tarafından ara değişkenler arasında öncelikli konuma yerleştirilmiştir.

Zakaria (1998) Amerikan dış politikasında neoklasik realizmin yansımalarına ilişkin çalışmalarında, devlet başkanlarının dış politikanın oluşum sürecinde ana aktörler olduğunu ve bu süreçte görüşlerinin önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır. Amerikan dış politikasındaki çeşitli vakaları analiz ettiği çalışmaları neticesinde Zakaria, bir devletin dış politika davranışının o devletin karar alıcılarının uygulama kapasitesine bağlı olduğunu fikrini ortaya koymuştur. Zakaria ayrıca, ABD başkanları ile dışişleri bakanlarının ülkenin küresel gücünü tüm dünyaya göstermeye çalıştıklarını ve dış politikanın belirlenme sürecinde ara değişkenler olarak rol aldıklarını ifade etmiştir. Öte yandan, liderlerin güç kavramını algılama şekilleri ve imajlarının dış politikanın belirlenme sürecinde önemli rol oynadığını belirten Taliaferro (2004: 7) ise, ülkesinin tehdit altında olduğunu hisseden liderlerin yayılcı bir dış politika stratejisine yöneldiğini ileri sürmektedir. Taliaferro, liderlerin uluslararası sistemin anarşik ortamında diğer devletlerden zarar görme ihtimaline karşı dış politikalarını belirlerken bu durumun bilinciyle hareket ettiklerini savunmuştur. Nitekim liderlerin prestijlerinde bir kayıp veya azalma riski görmeleri, dış politika stratejilerini belirlerken daha temkinli davranmalarına yol açmaktadır. Söz konusu durum Soğuk Savaş sonrası Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politika stratejilerinde de somut olarak görülmüştür.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından, genel olarak Orta Asya'ya, özel olarak da Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasının zamanla değişiklik göstermesinde uluslararası

sistemdeki güç dengesinin yanı sıra liderlerin algıları ve stratejik öncelikleri etkili olmuştur. Başlangıçta bölgeye çeşitli nedenlerle uzak kalan ABD, Hazar enerji kaynaklarının keşfi sonrasında Kazakistan başta olmak üzere Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. 11 Eylül saldırılarıyla birlikte bölgeye yönelik ilgisini ağırlıklı olarak güvenlik politikaları ekseninde artıran Washington, terörle ortak mücadele sürecinde Kazakistan ve çevre ülkelerin desteğinden yararlanmıştır. Bush sonrasında sırasıyla göreve gelen Obama, Trump ve Biden dönemlerinde de Kazakistan ile ikili ilişkileri sürekli ilerleme kaydeden ABD'nin dış politikasında uluslararası konjonktürün yanı sıra başkanların liderlik ve karakteristik özellikleri önemli rol oynamıştır.

Neoklasik realistlere göre ara değişkenler olarak nitelendirilen liderlerin rolleri ile uluslararası sistemin (bağımsız değişken) birlikte şekillendirdiği devletlerin dış politika davranışları (bağımlı değişken) zaman içerisinde değişiklik gösterebilmektedir. Klasik realistlerden farklı olarak dış politika analizine içsel faktörleri de dahil eden neoklasik realistler, söz konusu değişimin kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere üç farklı zaman diliminde ortaya çıkabileceğini savunmaktadır. İlk aşamada devletlerin, diğer aktörlerden gelebilecek tepkileri dikkate alarak dış politikalarını belirlediğini ileri süren neoklasik realistler, orta vadede ise bu sürecin gelecekte ortaya çıkabilecek olası gelişmelerin de hesaba katılmasıyla şekillendiğini kabul etmektedir. Son aşamada ise küresel güçlerin stratejik tercihleri, dış politikanın belirlenme sürecinde temel etken olarak değerlendirilmektedir (Ripsman vd., 2016: 81). Bağımlı değişkenin zaman içerisinde değişim göstermesinde ara değişkenler olarak nitelendirilen liderlerin rollerinin etkili olduğunu savunan neoklasik realistlere göre, karar alıcıların algıları dış politikayı zaman içerisinde farklı biçimlerde şekillendirmektedir. Öte yandan, neoklasik realizmde bağımsız değişken olarak kabul edilen uluslararası sistemin mevcut durumunun devletlerin dış politika tercihlerinin farklılık göstermesinde belirleyici bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Gerek liderlerin algıları gerekse uluslararası konjonktürün yapısı bağımlı değişkenin belirlenmesinde birlikte rol oynamaktadır. Karar alıcılar, uluslararası ortamın mevcut koşulları ve diğer aktörlerin konumları doğrultusunda hamleler yaparak dış politika tercihlerini belirlemektedir (Çakırca, 2021: 236; Özan, 2020: 44; Taliaferro, 2009: 213). Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere bunu yaparken uluslararası sistemdeki güç dengesinde yaşanan değişimler, ani gelişmeler ve diğer devletlerin dış politika tercihlerindeki farklılıklara karşı sürekli güncel kalmaları gerektiği ileri sürülmektedir.

Dyson (2010: 120) çalışmasında bağımlı değişkenin liderlerin uluslararası sistemin durumunu diğer iç faktörlerle beraber değerlendirmesi neticesinde şekilleneceğini ileri sürerken, Rose (1998: 144) ise, göreceli güç kapasitesi düşük olan devletlerin daha sınırlı bir dış politika stratejisi geliştireceğini savunmaktadır. Söz konusu argümanlarla klasik realizmde esas alınan temel varsayımların üzerine iç faktörlerin de dâhil edilmesiyle geliştirilen neoklasik realizm, ABD gibi ülkelerin Soğuk Savaş sonrası dış politika davranışlarını analiz etmede açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Nitekim Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasının analizinde neoklasik realizm çerçevesinden hareket etmek, sürecin daha iyi anlaşılmasına imkân tanıyacaktır. Soğuk

Savaş sürecinin ardından Astana ile çok boyutlu ilişkileri istikrarlı bir biçimde sürdüren ABD'nin geliştirdiği politikalar, neoklasik realizmin öngördüğü iç ve dış faktörlerin etkileşimiyle daha anlaşılır hâle gelmektedir.

1.2. ABD'nin Kazakistan Politikasında Neoklasik Realizm

Klasik realist yaklaşımların aksine neoklasik realistler dış politikanın yalnızca devletlerin uluslararası sistemdeki konumu ve görelî güç kapasitesiyle değil, aynı zamanda devlet içi faktörlerin etkisiyle şekillendiğini savunmaktadır. Bu anlayışa göre, bir devletin dış eylemleri ile uluslararası güç dağılımı arasına elitler, algılar, devlet gücü, hedeflerin doğası ve kültür gibi müdahale eden ara değişkenler girmektedir (Schweller, 2003: 316). Söz konusu temel argüman çerçevesinde şekillenen Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Orta Asya ve Kazakistan politikası genel olarak istikrarlı bir seyir izlemiş olmakla birlikte, zaman içerisinde gerek başkanların algıları gerekse uluslararası ve bölgesel konjonktürün mevcut durumu doğrultusunda değişime uğramıştır. SSCB'nin dağılması sonrasında ABD başlangıçta çeşitli nedenlerle Orta Asya'dan uzak dursa da Sovyetlerden arda kalan nükleer silahlar nedeniyle Kazakistan özel bir ilgi görmüştür. Clinton döneminde bölgeye yönelik stratejilerini ağırlıklı olarak enerji odaklı politikalar çerçevesinde geliştiren ABD, 11 Eylül terör saldırılarının ardından ise güvenlik öncelikli bir yaklaşım benimseyerek Orta Asya ve Kazakistan politikasında önemli bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bush Yönetimi'nin göreve gelmesiyle birlikte Orta Asya politikasını daha net bir biçimde tanımlayan Washington, başta Kazakistan olmak üzere bölge ülkeleriyle ikili ilişkileri derinleştirmeyi hedeflemiştir. Nitekim Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında Orta Asya'nın Amerikan dış politikası açısından stratejik önemi artmış ve bölge ülkelerinin desteğine ihtiyaç duyulmuştur (Ottosson, 2017: 24-25).

ABD'nin Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik neoklasik realist dış politikası, gerek 11 Eylül terör saldırıları öncesinde gerekse saldırıların ardından uluslararası konjonktürün mevcut durumu ve karar alıcılarının algıları doğrultusunda şekillenmiştir. Nitekim söz konusu süreçte Amerikan dış politika karar alıcıları tarafından gerçekleştirilen pek çok açıklamada neoklasik realist anlayışın somut izlerine rastlanmıştır. Bu saptamayı destekler biçimde, 11 Eylül öncesi ABD'nin Orta Asya stratejisine ilişkin görüşlerini paylaşan Clinton dönemi Dışişleri Bakan Yardımcısı Talbott (1997) bölgeye yönelik düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Orta Asya ülkelerinde ekonomik ve siyasi reformlar başarılı olmazsa, iç ve sınır ötesi çatışmalar kaynar ve alevlenirse, bölge terörizmin üreme alanı, dini ve siyasi aşırılığın yuvası ve açık savaş için bir savaş alanı haline gelebilir. Son birkaç yıldır, Orta Asya'da Büyük Oyun'un tekrar oynanacağını ilan etmek veya en azından tahmin etmek moda oldu. Elbette bunun anlamı bölgenin büyük güçlerin rekabet alanı olacağıdır. Bölgedeki tüm sorumlu aktörlerin kazanan olmasını istiyoruz.

Talbott'un ifadelerinden de çıkarılabileceği üzere, Amerikan dış politika karar alıcılarının algıları bölgeye yönelik dış politika hedeflerinin belirlenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Öte yandan, Başkan Clinton tarafından Orta Asya Bölgesi'nde ABD tarafından bağımsızlığı ilk önce tanınan ve güçlü diplomatik ilişkiler kurulan Kazakistan'a yönelik bir açıklamada ise şu ifadelere yer verilmiştir (The President's News..., 1994, <https://www.presidency.ucsb.edu>):

Amerika Birleşik Devletleri, Kazakistan'ın, büyüklüğü, coğrafi konumu, Çin'in yanı sıra Rusya'ya ve o bölgede önemli olan diğer birçok ülkeye yakın olması, muazzam doğal zenginlikleri, reformları teşvik etmedeki ilerlemesi ve güçlü liderliği nedeniyle çıkarlarımız ve Orta Asya'daki demokrasi ve istikrarın geleceği açısından kritik öneme sahip olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle bizim için çok önemli bir ülke ve gelecekteki hesaplamalarımızın çok önemli bir parçasıdır.

Clinton'ın söylemlerinden, Kazakistan politikasının oluşturulmasında bölgedeki diğer aktörlerin hesaba katıldığı ve dış politika karar alıcılarının algılarının söz konusu süreçte belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Ağırlıklı olarak 1990'ların ortalarından itibaren Orta Asya'ya ilgisini artıran ve "*Önce Rusya*" stratejisinden büyük ölçüde vazgeçen Washington'ın bölge politikası, 11 Eylül saldırılarının ardından farklı bir ivme kazanmıştır. Küresel çapta terörle mücadele süreci doğrultusunda bölge ülkelerinin desteğini almak isteyen Cumhuriyetçi Bush, ilk olarak Senato bünyesinde oluşturulan Orta Asya ve Kafkasya Alt Komitesi aracılığıyla girişimlerini başlatmıştır. Akabinde, terörizme karşı yürütülen küresel mücadeleye sağladığı önemli katkılar nedeniyle Kazakistan'a yönelik Amerikan angajmanı belirgin biçimde artırılmış ve bu çerçevede gerek siyasi gerekse ekonomik ve askeri alanlarda kapsamlı ilişkiler geliştirilmiştir. Ayrıca, NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde Kazakistan ile savunma iş birliği artırılmış, ülkenin barış operasyonlarına katkısı ve güvenlik kapasitesinin güçlendirilmesi desteklenmiştir (Hill, 2001a). Öte yandan, dış politikada sert gücü önceleyen ve güvenlik odaklı politikalar sonucunda Orta Asya'daki etkisini artıran ABD'ye karşı, Kazakistan'ın en büyük komşuları olan Rusya ve Çin'in tepkileri bölgedeki güç rekabetinin derinleşmesine yol açmıştır. ABD'nin eski Sovyet coğrafyasında artan varlığını stratejik çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak değerlendiren Rusya ve Çin, bu algı doğrultusunda geliştirdikleri karşı hamlelerle bölge ülkelerini kendi etki alanlarında tutmayı amaçlamışlardır. Buna karşın, ABD'nin bölgedeki nüfuzunu artırmaya yönelik çabalarını sürdüren Bush Yönetimi, Orta Asya politikasında başarıya ulaşmanın ancak bölgede teşviklerin ve reformların hayata geçirilmesini mümkün kılacak bir güvenlik mekanizmasını sağlayan etkileşimin kurulmasıyla mümkün olduğunu savunarak iş birliği girişimlerini hızlandırmıştır (Blank, 2008: 75). Bütün bu gelişmeler ışığında, Bush Yönetimi'nin Orta Asya ve Kazakistan politikası neoklasik realizmin öngördüğü güvenlik öncelikleri ile liderlik tercihlerini bir arada yansıtan bir dış politika yaklaşımı olarak ortaya çıkmıştır.

Bush döneminde bölgeye yönelik dış politikada güvenlik odaklı mekanizmaları ön plana çıkaran ABD, Obama'nın göreve gelmesiyle birlikte başta Kazakistan olmak üzere bölge ülkeleriyle ikili ilişkileri güçlendirme çabasını sürdürmüştür. Cumhuriyetçi Bush'un aksine sert güç

vurgusunu geri plana iten ve akıllı güç stratejisini ön plana çıkaran Demokrat Obama, ABD'nin Orta Asya'ya yönelik dış politikasında Rusya ile ilişkilerde izlenen “*yeniden başlama (reset)*” siyasetini gözeterek hareket etmiştir. Orta Asya'da oluşabilecek jeopolitik bir boşluğun bölgesel istikrarın sağlanması için ciddi bir tehdit oluşturacağını savunan Obama, Kazakistan'a yönelik dış politikada selefi Bush'a kıyasla daha ılımlı bir yaklaşım benimsemiştir (Starr vd., 2014: 19). Bush'a benzer şekilde Obama'nın liderlik özellikleri ve stratejik tercihleri Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasının neoklasik realist bir çerçevede ilerlemesine yol açmıştır.

Obama'nın ardından göreve gelen Trump döneminde ABD'nin Orta Asya'ya yönelik dış politikası nispeten tutarsız ve bütünlükten uzak kalmış olsa da Kazakistan ile çok boyutlu ilişkilerde süreklilik sağlanmıştır. Trump'ın “*Önce Amerika*” söylemi kapsamında bölgeye verilen öncelik ABD çıkarlarının korunması, enerji ve güvenlik gibi stratejik alanlarla sınırlı kalmıştır. Ayrıca, Trump döneminde hazırlanan “*2019-2025 ABD'nin Orta Asya Ulusal Güvenlik Stratejisi*” ile bölgede istikrarlı ve müreffeh bir ortamın oluşturulması, güçlü demokratik kurumları desteklenmesi, ABD'nin siyasi, ekonomik ve güvenlik çıkarlarının gözetilmesi amaçlanmıştır (Rudenshiold, 2024). Söz konusu stratejiyi herhangi bir değişikliğe uğratmadan uygulamayı sürdüren ABD'nin Demokrat Başkanı Biden'ın dört yıllık görev süresinde ise Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikası yeni bir ivme yakalamıştır. Biden'ın dış politikada attığı somut adımlar ve bölgesel istikrarı güçlendirmeye yönelik stratejileri ABD'nin Kazakistan ile ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Fanger, 2023). Gerek Trump gerekse Biden dönemlerinde ABD'nin Orta Asya'daki dış politika önceliklerini her iki başkanın liderlik tarzları ve uluslararası sistemin koşulları birlikte şekillendirmiştir. Bütün bu gelişmeler ışığında Soğuk Savaş sonrası Orta Asya'ya yönelik neoklasik realist Amerikan dış politikasının temel dinamiklerinden bahsetmek, ABD-Kazakistan ilişkilerinin stratejik boyutlarının daha iyi anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

1.3. Bölge Politikasının Temel Dinamikleri

Soğuk Savaş sonrası süreçte Orta Asya'ya yönelik Amerikan dış politikasının temel dinamikleri, Kazakistan'ın bağımsızlığı ile başlayan ve güçlü bir şekilde ilerleyen ikili ilişkilerin seyrini belirleyen temel faktör olmuştur. SSCB'nin dağılışı ve bölgede bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte Orta Asya'ya yönelik dış politikasını yeniden şekillendiren ABD, bölgede ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda bölgenin sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konumun yanı sıra zengin enerji kaynaklarından faydalanmayı amaçlayan ABD, ilk olarak yeni bağımsız ülkelerin her biriyle siyasi ve diplomatik temaslar geliştirmiştir. Hazar enerji kaynaklarının keşfedilmesinin ardından ağırlıklı olarak enerji odaklı politikalar doğrultusunda hareket eden Clinton Yönetimi, 11 Eylül terör saldırılarına kadar olan süreçte bölgeye yönelik Amerikan angajmanını nispeten sınırlı düzeyde tutmuştur (Oliker ve

Shlapak, 2005a). Söz konusu süreçte ABD'nin Orta Asya'daki etkisinin görece zayıf kalması bölgenin halen daha Rusya'nın geleneksel etki alanında görüldüğünün bir göstergesidir.

11 Eylül sonrası süreçte ise terörizme karşı küresel ortaklık arayışına yönelen ABD, enerjiden ziyade güvenlik odaklı politikaları ön plana çıkararak başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya Bölgesi'ne yönelik ilgisini önemli ölçüde artırmıştır. Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında Orta Asya'dan destek arayışına yönelen Washington, bölge ülkeleriyle güvenlik ve istihbarat alanındaki iş birliğini yoğunlaştırarak lojistik altyapı ve askeri üs imkanlarından faydalanmayı hedeflemiştir (Kasım, 2008: 121). Cumhuriyetçi Başkan Bush'un neorealist politikaları bağlamında radikal bir değişime uğrayan ABD'nin Orta Asya'ya yönelik dış politikası, bölge ülkelerinin sınırlarını güvence altına almak, terörist unsurlarla mücadele etmek, kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek, Washington'ın bölgedeki çıkarlarını korumak, bölgesel entegrasyonu desteklemek ve aynı zamanda Rusya ile Çin'in faaliyetlerini yakından izlemek gibi çok boyutlu hedefleri içerecek şekilde genişletilmiştir (Alred vd., 2017: 41). Gerek 11 Eylül öncesi gerekse sonrası süreçte, bu çalışmada yapılan analizler doğrultusunda ABD'nin Orta Asya'ya yönelik dış politikasının ağırlıklı olarak dört temel strateji çerçevesinde şekillendiği tespit edilmiştir.

1.3.1. Pragmatik Dış Politika Stratejisi

Arı ve Pirinççi (2010: 295) çalışmalarında Soğuk Savaş sonrası dönemde, genel olarak Orta Asya'ya ve özellikle Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasının pragmatik (çıkar odaklı) bir strateji çerçevesinde yürütüldüğünü ileri sürmüşlerdir. Bölge ilk etapta Amerikan dış politika karar alıcıları tarafından coğrafi açıdan uzak görülse de zengin enerji kaynakları, stratejik konumu ve Rusya ile Çin'in etki alanlarına yakınlığı Washington'ın bu coğrafyaya ilgisini zamanla artırmıştır. SSCB'nin dağılışının hemen ardından çeşitli sebeplerden dolayı bölgeye uzak kalan ABD, Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının yeniden keşfedilmesi neticesinde söz konusu tutumunu büyük ölçüde değiştirmiştir. Nitekim zengin petrol ve doğal gaz yataklarının varlığı bölgeyi Amerikan enerji şirketleri açısından daha cazip hale getirmiş ve yatırım fırsatlarını artırmıştır. Öte yandan, Lounev ve Shirokov (1998: 224-226) da çalışmalarında Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Orta Asya'nın büyük güçlerin çıkarları açısından artan stratejik önemini vurgulamış ve bölgenin enerji kaynakları ile jeopolitik konumunun uluslararası aktörler için cazibe merkezi haline geldiğini belirtmişlerdir. Bu saptamayı destekler şekilde, 1990'lı yılların ortalarından itibaren Washington'ın bölgeye yönelik dış politika stratejileri enerji kaynaklarını güvence altına almak ve bölgedeki jeopolitik nüfuzunu artırmak üzerine şekillenmiştir. Faydacı bir dış politika anlayışıyla hareket eden ABD, enerji arz güvenliğini sağlamak ve diğer bölgesel güçlerin etkisini dengelemek amacıyla Orta Asya'da giderek daha aktif bir rol üstlenmiştir.

Orta Asya'yı Rusya, ABD, Çin, İran ve Türkiye arasında enerji rekabetinin yaşandığı bir bölge olarak nitelendiren Alaolmolki (2001: 36), bu durumun 19. yüzyılda yaşanan Büyük

Oyun'un modern versiyonu olduğunu ileri sürmüştür. Alaolmolki, her ne kadar Washington'ın rolünün bölgesel iş birliğini desteklemek gibi gözükse de esas amacının jeopolitik ve stratejik çıkarları ekseninde bölgedeki gelişmelerden faydalanmak olduğunu belirtmiştir. Benzer düşünceleri savunan Akimbekov (2002: 76) çalışmasında ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Orta Asya'daki temel dış politika stratejisinin bölgedeki petrolün sevkiyatında herhangi bir ülkenin tekel olmasını önlemek ve Rusya ile İran'ın topraklarından geçmeyecek koridorların oluşturulmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan, Orta Asya'yı "*pivotal eksen*" olarak tanımlayan Blank (2001: 133) ise ABD'nin Soğuk Savaş sonrası bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri çıkarlarının sürekli olarak genişlediğine dikkat çekmiştir. Bu çerçevede Blank, ABD'nin bölgede ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) genelinde önemli bir aktör olarak konumlanma çabası kapsamında, Hazar ötesinde üç temel meseleyi takip ettiğini vurgulamıştır. Bunlar sırasıyla; tüketicilere enerji arzını artırmak, İran'ı enerji ürünleriyle ilgili tüm yönlerden dışlamak ve herhangi bir devletin yerel enerji arzı üzerinde tekel oluşturmasını önlemektir. Blank ayrıca, NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı aracılığıyla Kazakistan ile yürütülen askeri ve savunma iş birliğinin ABD'nin küresel güvenlik ortamını şekillendirmeyi amaçlayan stratejisinin bir parçası olduğunu savunmuştur.

Orta Asya, Asya ile Avrupa arasındaki stratejik konumu ve 11 Eylül terör saldırıları sonrasındaki Afganistan müdahalesi esnasında köprü görevi üstlenmesi nedeniyle, Amerikan dış politikası açısından öncelikli bir bölge haline gelmiştir. Söz konusu saldırıların ardından önleyici meşru müdafaa kapsamında terör örgütleriyle küresel çapta mücadele sürecini başlatan Bush, Kazakistan başta olmak üzere Orta Asya ülkeleriyle siyasi ve diplomatik temasları yoğunlaştırarak ABD'nin bölgedeki stratejik etkisini güçlendiren adımlar atmıştır. Nitekim Orta Asya'ya yönelik Amerikan dış politikasının temel dinamiklerini analiz ettiği "*Büyük Satranç Tahtası*" adlı eserinde pragmatik yaklaşımların ön planda tutulması gerektiğini savunan ve bölgeyi jeopolitik bir ödül olarak nitelendiren Brzezinski (1998b: 30), ABD'nin dünya hâkimiyetinin Avrasya kıtasındaki varlığının ne kadar uzun ve etkili olacağına bağlı olduğunu ileri sürmüştür. ABD'nin Orta Asya'daki varlığının gerek Amerikan çıkarları gerekse uluslararası barış için önemli sonuçlar doğuracağını vurgulayan Brzezinski, bu coğrafyayı Avrasya'nın Balkanları olarak tasvir ettiği eserinde bölge ülkelerinin siyasi istikrarsızlıklarından dolayı büyük güçlerin müdahalesine ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Brzezinski ayrıca, ABD'nin pragmatik çıkarları gereği Kazakistan başta olmak üzere bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirmesinin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmiştir.

ABD'nin Orta Asya'daki pragmatik çıkarlarının Rusya'nın bölgedeki önceliklerinden daha önemli olmadığını savunan Fuller (1993: 126-127), bunun Orta Asya devletlerinin menfaatlerinin Rusya lehine feda edileceği anlamına gelmediğini ileri sürmektedir. Fuller çalışmasında, bölgedeki Amerikan jeopolitik çıkarlarının Rusya'nın neo-emperyalist politikalarıyla önemli ölçüde çeliştiğine dikkat çekmiştir. ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında bölgeye yönelik dış politika stratejileri Rusya'nın bölge üzerinde yeniden hegemon bir güç haline gelmesinin önlenmesi

hedefiyle şekillenmiştir. Her ne kadar 1990'lı yılların ortalarına kadar bölge, Amerikan dış politika karar alıcıları tarafından Rusya'nın "*arka bahçesi*" olarak görülse de Hazar enerji kaynaklarının keşfi ve Amerikan enerji şirketlerinin Tengizchevroil ortaklığını kurmasıyla bu durum büyük ölçüde değişmiştir. Öte yandan, Rumer (1995: 63-64) çalışmasında Orta Asya'nın ABD açısından pragmatik önem taşımasının Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgede yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin kendi güvenlik ve istikrarlarını sağlama kapasitesine sahip olmamalarından kaynaklandığını savunmuştur. Rumer'e göre Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıkları sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde istikrarlaştırmacı bir dış güce ve ekonomik desteğe ihtiyaç duyduklarını düşünen Amerikan dış politika karar alıcıları, bölgeye yönelik stratejik ilgilerini artırarak güç dengelerini Washington lehine şekillendirmeyi hedeflemişlerdir. Rumer ayrıca, Soğuk Savaş sonrası süreçte bölgenin az gelişmiş ekonomisi, zayıf sosyo-ekonomik alt yapısı ve yoksulluğu düşünüldüğünde ABD tarafından yapılan geniş kapsamlı yatırımların önemli ölçüde fayda sağladığını vurgulamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Asya'ya yapılan Amerikan yatırımlarından en büyük pay, kuşkusuz Washington'ın bölgesel çıkarları açısından en yoğun etkileşimde bulunduğu Kazakistan'a tahsis edilmiştir. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından Washington ile yakın diplomatik ilişkilere yönelmesi ve iki ülke arasında birçok alanda ortak çıkarların bulunması söz konusu etkileşimin temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda, Kazakistan ABD'nin bölge politikasında öncelikli ortaklardan biri haline gelmiş; enerji, yatırım ve bölgesel istikrar ekseninde şekillenen çok boyutlu ilişkiler, ikili iş birliğinin zamanla kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır (Starr vd., 2014: 11). Taraflar arasındaki ilişkilerinin sürekli artış eğilimi göstermesindeki temel faktörün bölgeye yönelik Amerikan dış politikasındaki pragmatik yaklaşımlar olduğunu ileri süren Zhunissova (2024: 108), özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından Bush Yönetimi'nin bölgeye yönelik angajmanında Kazakistan'ın daha merkezi bir rol üstlendiğini belirtmiştir. Nitekim Kazakistan, Washington'ın enerji odaklı dış politika yaklaşımının güvenlik eksenli bir çerçeveye evrildiği bu süreçte Bush Yönetimi tarafından kilit ortak şeklinde tanımlanmıştır. ABD, Orta Asya'nın lideri olarak değerlendirdiği Kazakistan'ın sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konumu bir fırsat olarak görmüş ve terör örgütü El-Kaide'ye yönelik operasyonlar esnasında bu avantajdan yararlanmıştır.

Bütün bu gelişmelerden ve somut örneklerden hareketle, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Asya ve özelde Kazakistan'a yönelik dış politikasının çıkar odaklı geliştiğini söylemek mümkündür. Rusya ve Çin'e karşı güç rekabetinde kendine avantaj sağlamayı hedefleyen Washington, bölge politikasında Kazakistan'a ayrı bir önem atfederek bu ülkeyle çok boyutlu ilişkilerini stratejik çıkarları doğrultusunda yoğunlaştırmıştır. Nitekim ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Kazakistan ile ikili ilişkileri daha sonraki başlıklarda detaylı bir biçimde analiz edileceği için bu kısımda yalnızca genel çerçeveye değinilmiştir.

1.3.2. Enerji Odaklı Angajman Stratejisi

Yukarıda da belirtildiği gibi Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB'nin hâkimiyeti altındaki Orta Asya, ABD'nin dış politikada öncelik verdiği alanların dışında bırakılmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte bölgede bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin ortaya çıkması, Amerikan dış politikası açısından yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Her ne kadar Kazakistan başta olmak üzere bölge ülkeleriyle siyasi ve diplomatik temaslar kurulsa da ABD Başkanı Clinton'ın "*Russia First (Önce Rusya)*" yaklaşımı doğrultusunda 1990'lı yılların ilk yarısında eski Sovyet coğrafyasına yönelik Amerikan angajmanı sınırlı düzeyde kalmıştır. Söz konusu süreçte yalnızca Sovyetlerden arda kalan nükleer silahlar nedeniyle Amerikan dış politika karar alıcılarının dikkatlerini üzerine çeken bölge, Hazar enerji kaynaklarının yeniden keşfedilmesiyle birlikte stratejik önemi artan bir yer haline gelmiştir (Rumer, 2002b). Amerikan enerji şirketlerinin Orta Asya'ya girişi Washington'ın bölge politikasına yeni bir ivme kazandırmıştır.

Erhan (2003: 5) çalışmasında, SSCB'nin dağılışının hemen ardından ABD'nin Orta Asya'ya yönelik angajmanının sınırlı düzeyde kalmasında bölgenin Rus arka sahası olarak görülmesinin büyük etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Erhan'a göre Rusya'yı önceliklendiren bir anlayışla hareket eden Amerikan dış politika karar alıcıları özellikle 1990'lı yılların ortalarına kadar bu düşünceye sadık kalmıştır. Ancak, Hazar enerji kaynaklarının yeniden keşfedilmesinin ardından bölgedeki güç boşluğunun Rusya'dan ziyade ABD tarafından doldurulması gerektiği düşüncesi Amerikan dış politika stratejilerindeki temel argüman haline gelmiştir. Başta Kazakistan olmak üzere bölge ülkeleriyle temasları yoğunlaştıran Washington, Rusya'nın neo-emperyal politikalar çerçevesinde eski Sovyet coğrafyasında yeniden hâkimiyet kurma çabalarına engel olmayı amaçlamıştır. Öte yandan 11 Eylül öncesi süreçte ABD'nin bölgeye yönelik hayati çıkarlarının olmadığı için angajmanının sınırlı düzeyde kaldığını belirten Pirinççi (2008: 211) ise, Clinton Yönetimi'nin bazı hamlelerle Rusya ve Çin'in Orta Asya'ya nüfuz etmesinin önüne geçmeye çalıştığına dikkat çekmiştir. Pirinççi çalışmasında, ABD'nin Kazakistan başta olmak üzere Orta Asya ülkelerine yaptığı yardım ve yatırımlar aracılığıyla, bölgedeki stratejik etkisini artırmaya çalıştığını ifade etmiştir. Pirinççi ayrıca, bölgedeki petrol ve doğal gaz rezervlerine yoğunlaşarak Basra Körfezi'ne olan bağımlılığın azaltılmasının ve bölgedeki enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması için alternatif güzergâhlar oluşturulmaya çalışılarak Rusya'nın tekel gücünün sınırlandırılmasının hedeflendiğini belirtmiştir.

Bölgedeki enerji kaynaklarına duyduğu ilginin yanı sıra ABD, 1990'lı yılların ortalarından itibaren Orta Asya ve özellikle Kazakistan'a yönelik dış politikası çerçevesinde NATO aracılığıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda ilk olarak Orta Asya ülkelerinin (Tacikistan hariç) NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı'na dâhil edilmesiyle ikili ilişkiler farklı bir boyut kazanmıştır. Akabinde ise Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde 1996 yılında kurulan "*Orta Asya Taburu (The Central Asian Battalion-CENTRASBAT)*" adlı askeri oluşum sayesinde bölge

lkelerinin NATO ile ilişkilerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Merkezi Kazakistan'da bulunan söz konusu çok taraflı oluşum, ABD'nin 11 Eylül ncesi bölgeye yönelik askeri angajmanında önemli rol oynamıştır (Laumulin, 2006: 248). Washington tarafından askeri iş birliği çabaları geliştirilmesine rağmen enerji odaklı angajman stratejilerinin 11 Eylül öncesinde daima ön planda olduğunu vurgulayan Javaid vd. (2021: 119), Barış İçin Ortaklık Programı kapsamında atılan adımların daha çok savunma yardımları, sınırlı tatbikatlar ve eğitimler üzerinden yrtldğini belirtmiştir. Her ne kadar Kazakistan başta olmak üzere Orta Asya lkeleriyle bazı savunma ve güvenlik iş birliği anlaşmaları imzalanmış olsa da 11 Eylül saldırıları sonrası sürece kadar bölgede kapsamlı bir ittifak oluşturulmamıştır.

11 Eylül ncesi süreçte Orta Asya'ya yönelik Amerikan dış politikasının temel hatlarını ortaya koyan İpek Yolu Strateji Yasası'na göre ABD'nin bölgedeki hedefleri şu şekilde sıralanmıştır (Silk Road Strategy..., (t.y.), <https://www.eso.org/>):

1. Bağımsızlığı, egemenliği, demokratik yönetimi ve insan haklarına saygıyı teşvik etmek ve güçlendirmek,
2. Hoşgörüyü, çoğulculuğu ve anlayışı teşvik etmek ve ırkçılık ve antisemitizme karşı koymak,
3. Bölgesel çatışmaların çözümünde aktif olarak yardımcı olmak ve sınır ötesi ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını kolaylaştırmak,
4. Dostça ilişkileri ve ekonomik iş birliğini teşvik etmek,
5. Piyasa odaklı prensip ve uygulamaları teşvik etmeye yardımcı olmak,
6. Doğu-Batı ekseninde iletişim, ulaştırma, eğitim, sağlık, enerji ve ticaret için gerekli altyapının geliştirilmesine yardımcı olmak, böylece Orta Asya lkeleri ile Avrupa-Atlantik Topluluğu'nun istikrarlı, demokratik ve piyasa odaklı ülkeleri arasında güçlü uluslararası ilişkiler ve ticaret kurmak,
7. ABD'nin bölgedeki ticari çıkarlarını ve yatırımlarını desteklemek.

ABD Kongresi tarafından 1999 yılında kabul edilen İpek Yolu Strateji Yasası ile Orta Asya'ya yönelik enerji odaklı dış politika stratejilerinde başta Kazakistan olmak üzere bölge ülkelerinin desteklenmesi ve bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma süreçlerine katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Söz konusu yasayla belirlenen amaçlar, ABD'nin 11 Eylül öncesinde bölge politikasında özellikle enerji ve ticaret odaklı stratejilere öncelik verdiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, ABD'nin Hazar enerji kaynakları üzerindeki etkisinin artırılmasının yanı sıra bölge ülkelerinin enerji altyapısı ve piyasa reformlarına katkı sağlamasına zemin hazırlanmıştır. Ayrıca eski Sovyet coğrafyasında herhangi bir gücün hâkimiyet kurmasının ABD'nin stratejik çıkarlarına aykırı olacağı düşüncesiyle bölgeye yönelik yatırımlar hızlandırılmıştır. Böylece ABD'nin bölgede prestij kazanması ve atılacak yeni iş birliği adımlarına uygun bir ortam oluşturulmasına olanak tanınmıştır.

Chowdhury ve Kafi (2015: 3) çalışmalarında ABD'nin 11 Eylül öncesi Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik temel dış politika stratejisinin coğrafi çoğulculuk, liberal demokrasinin kurulması ve liberal piyasa ekonomisi olmak üzere üç temel argüman çerçevesinde şekillendiğini tespit etmişlerdir. Bu dönemde, Amerikan dış politikasında özellikle bölgenin coğrafi istikrarının sağlanmasına büyük önem verildiğini vurgulamışlardır. Coğrafi istikrar odaklı politika şemsiyesi, terörizmin kontrol altına alınması, Rusya'nın etkisinin sınırlandırılması ve bölgesel hegemonya hedefi gibi diğer unsurları da kapsamıştır. Öte yandan, Dunn (2007)'a göre ABD, jeo-ekonomik stratejinin bir parçası olarak 1990'lı yıllarda bölgedeki diğer büyük güçlerin nüfuzunu sınırlamayı ve Hazar enerji kaynaklarına erişimini güvence altına almayı hedeflemiştir. Bu saptamayı destekler şekilde, Clinton döneminin ABD Dışişleri Bakanı Talbott Johns Hopkins Uluslararası İleri Araştırmalar Okulu'nda yaptığı açıklamada 11 Eylül öncesi ABD'nin Orta Asya politikasının temel stratejilerini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Orta Asya’ya desteğimizin dört boyutu var: demokrasinin teşviği, serbest piyasa ekonomilerinin yaratılması, bölge ülkeleri arasında ve içinde barış ve iş birliğinin desteklenmesi ve daha geniş uluslararası toplumla bütünleşmeleri”*. Bu çerçevede Washington tarafından sağlanan yardımlar bağımsızlığını yeni kazanan bölge ülkelerinin yeniden yapılanma süreçlerine önemli katkılar sunmuş; özellikle Kazakistan söz konusu yardımlardan en fazla payı alarak hem bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerini güçlendirmiş hem de ABD ile iş birliği temellerini sağlamlaştırmıştır.

Daha önce de ifade edildiği üzere, uyguladığı pragmatik stratejiler doğrultusunda bölgeye yönelik politikasında Kazakistan ile ilişkilere öncelik veren ABD, 11 Eylül'e kadar olan süreçte başta enerji olmak üzere pek çok alanda ikili iş birliğini güçlendirmiştir. Amerikan petrol şirketlerinin katılımı ve Batı'nın önerdiği ekonomik reformlar sayesinde Kazakistan, gerek istikrarlı ve müreffeh bir ülke olarak ortaya çıkması gerekse küresel diplomatik itibar kazanması bakımından hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Öte yandan, sahip olduğu coğrafi ve jeopolitik konumun yanı sıra zengin enerji kaynakları sayesinde büyük güçler tarafından önemli ölçüde ilgi gören Kazakistan, Orta Asya'daki bölgesel güç rekabetinin merkezi haline gelmiştir (Vanderhill vd., 2020: 978). Bağımsızlık sonrası süreçte uyguladığı çok yönlü dış politika stratejisi doğrultusunda bir yandan ABD ile ikili ilişkilere özen gösteren Kazakistan, diğer yandan Rusya ve Çin ile geleneksel ilişkilerini dengede tutmayı hedeflemiştir. Nitekim SSCB'den ayrılmış olmasına rağmen coğrafi ve demografik faktörler nedeniyle Kremlin'in yörüngesinden çok fazla uzaklaşamayacağını farkında olan ve ikinci büyük komşusu Çin'in küresel bir aktör olarak ortaya çıkışını da dikkate alan Kazakistan çok yönlü bir denge stratejisi izlemiştir (Bokhari, 2022). Böylece tek bir güce bağımlı olmaktan kurtulmayı hedefleyen Kazakistan, rasyonel ve esnek bir dış politika izleyerek bölgedeki istikrarlı konumunu güçlendirmiştir.

Roberts (2012) çalışmasında ABD'nin 11 Eylül öncesi süreçte Kazakistan'a yönelik dış politikasında bir yandan enerji odaklı çıkarları ön planda tuttuğunu diğer yandan da demokrasinin teşvik edilmesine katkıda bulunduğunu ileri sürmüştür. Roberts'a göre, bu dönemde demokrasiyi

teşvik etmeye yönelik faaliyetler ABD'nin Kazakistan'a sağladığı dış yardımlardaki ekonomik kalkınma çabalarıyla doğru orantılı olarak artmıştır. Roberts ayrıca, Amerikalı diplomatlar tarafından insan hakları ihlalleri ve siyasi rekabete getirilen kısıtlamalar konusunda Astana'ya uyarılarda bulunulduğunu ve bu konuların iki ülke arasındaki ilişkilerde diplomatik bir gündem maddesi olarak yer aldığını belirtmiştir. Her ne kadar Kazakistan tarafından ABD'nin siyasi sistemiyle ilgili eleştiriler ortaya atılsa da ekonomik iş birliği ve enerji alanındaki yatırımlar söz konusu eleştirileri gölgede bırakmıştır.

Garnett vd. (2000: 34) çalışmalarında, ABD'nin 11 Eylül öncesi Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik enerji odaklı dış politika stratejileri çerçevesinde Rusya, Çin, İran ve Afganistan ile bölgesel iş birliği gerektiren bir jeopolitik çoğulculuktan uzak durduğunu ileri sürmüşlerdir. Çalışmalarında ayrıca, 11 Eylül öncesi süreçte jeopolitik çoğulculuğun gerekliliği ve ABD'nin sınırlı katılımını etkileyen dört önemli faktör tespit edilmiştir. Söz konusu faktörler şu şekilde sıralanmıştır: Birincisi, ABD ve Kazakistan'ın güvenlik çıkarlarında, özellikle Rusya, Çin ve İran da dâhil olmak üzere bazı bölgesel devletlere yönelik yüksek derecede asimetri bulunması; ikincisi, Rusya'nın coğrafi yakınlığı ve ABD'nin uzaklığı nedeniyle, uzaktaki güç ilgisini kaybederse Kazakistan'ın komşularının insafına kalma riski; üçüncüsü, ABD'nin Kazakistan'ın fiziksel altyapısını tamamen yeniden yapılandıracak ve böylece Rusya'nın iki yüzyıl boyunca geliştirdiği organik bağlardan kaynaklanan hâkimiyetini azaltacak yeterli kaynak sağlayamaması; dördüncüsü ise ABD'nin Orta Asya'daki ve diğer bölgelerdeki, özellikle Orta Doğu'daki, hedefleri arasındaki belirli farklılıklardır.

Bütün bunlara ek olarak, Talbott (1997) bazı politik başarısızlıklara rağmen 11 Eylül öncesi süreçte ABD tarafından Orta Asya Bölgesi'nde uygulanan enerji odaklı stratejilerle başta Kazakistan olmak üzere bölge ülkelerine önemli katkılar sağlandığını ileri sürmüştür. Talbott söz konusu katkıları; Kazakistan'ın modern ve şeffaf vergi yasalarını uygulamasına olanak tanınması, Orta Asya devletlerinin Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF), Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Birliği (AB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve diğer uluslararası mali ve politik kurumlarla bağ kurmaya teşvik edilmesi, bir Avrasya ulaşım koridoru geliştirmeleri, aralarındaki ticaret engellerini ortadan kaldırmaları ve Orta Asya Serbest Ekonomik Bölgesi aracılığıyla bir pazar oluşturmaları için bölge ülkelerine finansman ve teknik destek sağlanması, Orta Asya'nın Aral Gölü'nde yaşanan felakette olduğu gibi çevresel bozulmaya karşı mücadeleye yardımcı olunması şeklinde sıralamıştır.

Başlangıçta bölgenin kendisi, özellikleri, gelenekleri ve tarihi hakkında bilgi eksikliği nedeniyle ABD, Orta Asya'ya yönelik tutarlı ve net bir strateji uygulamakta zorluk yaşamıştır. Sonraki süreçte özellikle Hazar Havzası'ndaki rezervlerin yeniden keşfedilmesi ve Amerikan şirketlerinin bölgeye girişi başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya ülkeleriyle iş birliği sürecini hızlandırmıştır. Bu doğrultuda, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ABD, bölge ülkelerinin

egemenliklerini güçlendirmelerine, piyasa ekonomisine sahip özgür ve demokratik toplumlar inşa etmelerine ve uluslararası toplumda eşit ve saygın üyeler olmalarına yardımcı olmakta önemli bir rol oynamıştır. Genel hatlarıyla, 11 Eylül terör saldırılarına kadar enerji odaklı stratejiler çerçevesinde ilerleyen ABD'nin bölge politikası, söz konusu saldırıların ardından yaşanan değişim süreciyle birlikte ağırlıklı olarak güvenlik ekseninde şekillenen yeni bir ivme kazanmıştır.

1.3.3. Güvenlik Odaklı Angajman Stratejisi

Soğuk Savaş sonrasında genel olarak Orta Asya'ya, özel olarak ise Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasının temel dinamiklerinin şekillenmesinde, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleşen terör saldırılarının ardından yaşanan gelişmeler önemli rol oynamıştır. Söz konusu süreçte Amerikan dış politikasında yaşanan değişimden bahsetmek, gerek Orta Asya ve Kazakistan politikasındaki dönüşüm sürecinin gerekse saldırıların bölge politikasına yönelik etkilerinin anlaşılması açısından önemlidir. Nitekim saldırıların Amerikan dış politikasına etkilerinin analiz edilmesi, Bush Yönetimi ve sonrasında ABD'nin Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik dış politika stratejilerinin şekillenme sürecinin açıklanmasına önemli katkı sağlayacaktır.

Pirinççi (2008: 216) ve Ongay (2002: 4), dünya tarihinin en büyük terör eylemleri arasında yer alan ve binlerce can kaybına yol açan saldırıların ardından, ABD'nin küresel düzeyde terörizmle mücadeleyi merkezine alan yeni bir dış politika anlayışına yöneldiğine dikkat çekmişlerdir. Bu bağlamda, saldırıların hemen ardından Başkan Bush tarafından dile getirilen “*Ya bizimlesiniz ya teröristlerle*” söylemi doğrultusunda, ABD'nin terörle mücadeleyi ulusal güvenliğin en öncelikli unsuru haline getirdiğini ve gerek uluslararası koalisyonlar kurarak gerekse askeri güç kullanarak küresel çapta operasyonlar yürüttüğünü vurgulamışlardır.

ABD, 2002 tarihli Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde tehdit algısını ilk kez teröristler için kullanarak, “*küresel ölçekte terörizmle savaş*” sloganı kapsamında dış politika stratejisinde büyük bir değişikliğe gitmiştir. Söz konusu süreçte Birleşmiş Milletler'in (BM) desteğini de alan ABD, kendisine karşı olası herhangi bir saldırı tehdidini önlemeye yönelik “*Önleyici Savaş Doktrini*” adı verilen yeni bir meşru müdafaa tanımı geliştirmiştir. “*Bush Doktrini*” olarak da bilinen bu anlayış çerçevesinde, ABD tarafından tehdit olarak görülen ülkelere karşı operasyonların meşru zemini oluşturulmuştur (Arı, 2010: 61; İnaç ve Aktaş, 2013: 7). Nitekim 11 Eylül'ü küresel hegemonyasını sürdürmek için stratejik bir fırsat olarak değerlendiren ABD, Afganistan ve Irak gibi ülkelerde önleyici savaşlar başlatmış ve kendi ulusal güvenliğini koruma gerekçesiyle müdahalelerde bulunmuştur. Orta Asya'nın da Amerikan dış politikası açısından stratejik önemini artıran bu durum, bölgenin Afganistan'a yakın konumu nedeniyle kritik bir yer haline gelmesine yol açmıştır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın: “*ABD'nin 11 Eylül sonrasında Orta Asya Bölgesi'nde önceden hayali kurulamayacak kadar büyük çıkarları ve varlığı olacaktır*” şeklindeki açıklamasında bölgenin Washington açısından önemi açıkça ortaya konmuştur

(Wishnick, 2002). Böylece bölge ABD'nin güvenlik odaklı politikalarında merkezi bir rol üstlenmiştir.

11 Eylül'ün ardından ABD'nin Orta Asya'ya yönelik dış politikasının geleceğine ilişkin açıklamalarda bulunan dönemin Dışişleri Bakanı Yardımcısı Lynn Pascoe: *“Terör saldırıları Orta Asya Bölgesi'ndeki beş devletle ikili ilişkileri ilerletmemizin, ABD'nin ulusal çıkarları açısından ne kadar kritik olduğunu hatırlatmıştır”* şeklinde konuşmuştur. Nitekim terör saldırılarının Washington'ın bölge politikasına yönelik ilk somut etkisi, enerji odaklı dış politikadan güvenliği önceliklendiren dış politika stratejilerine geçiş olmuştur. Bu süreçten itibaren ABD'nin bölge politikası; güvenliğin teşvik edilmesi, iç reformlar ve enerji güvenliği olmak üzere birbiriyle ilişkili üç ana tema üzerine yoğunlaşmıştır. (Bukhari, 2005: 136). Bu bağlamda Berman (2004: 61) çalışmasında, 11 Eylül terör saldırıları sonrasında Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik dış politikasında güvenlik odaklı stratejilere ağırlık veren Washington'ın bölgedeki temel önceliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Orta Asya ülkelerinin desteğiyle terörle mücadele etmek,
2. Bölgede uzun menzilli konuşlanma amacıyla ABD askeri varlığını ve kalıcı erişimini sürdürmek,
3. Özellikle gelişmekte olan petrol ve gaz sektöründe ABD'nin ekonomik çıkarlarını korumak,
4. Rusya ve Çin ile iş birliği arayışında olup, bu iki gücün de bölgeye hâkim olmasını engellemek,
5. Kazakistan başta olmak üzere bölge ülkelerinde siyasi istikrarı ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek,
6. Yardım sağlanması yoluyla yerel yönetimleri demokratikleştirmek.

Söz konusu hedefler doğrultusunda, 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin Orta Asya'ya yönelik dış politikası 1990'lı yıllara kıyasla daha aktif bir biçimde şekillendirilmiştir. Bush Yönetimi, terörle mücadele kapsamında bölge ülkelerinden destek talep etmiş ve ikili ilişkileri yoğunlaştırarak eski Sovyet coğrafyasındaki varlığını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Nitekim terörle mücadelenin hedefinde olan Afganistan'a yönelik operasyonlar sırasında Orta Asya ülkelerinin coğrafi ve jeopolitik konumlarından yararlanan Washington, bölgedeki faaliyetlerini hızlandırarak askeri ilişkileri güçlendirmiştir. Taliban rejimine karşı yürütülen *“Sürekli Özgürlük Harekâtı”* esnasında ABD, istihbarat paylaşımı, lojistik destek ve güvenlik alanlarında bölgesel iş birliğini yoğunlaştırmıştır. Bush Yönetimi'ne destek kapsamında bölge ülkelerinden Kırgızistan Bişkek yakınlarındaki Manas Hava Üssü'nü açarken, Özbekistan ise Karshi-Khanabad'da ABD birliklerinin konuşlandırılması amacıyla bir askeri üs ve Termez'deki Dostluk Köprüsü üzerinden Afganistan'a insani yardım için bir kara koridoru sağlamıştır. Öte yandan Kazakistan, Washington öncülüğündeki koalisyon güçlerine uçuş hakları ve hızlandırılmış demir yolu ikmal sevkıyatı desteğinde bulunurken, Türkmenistan ise operasyonları desteklemek amacıyla insani uçuşlara genel

uçuş ve yakıt ikmali ayrıcalıkları tanımıştır. Bunlara ek olarak, Tacikistan da yakıt ikmali için Duşanbe'deki uluslararası havaalanının kullanılmasına olanak sağlayarak askeri operasyonlara sınırlı da olsa destek vermiştir (Oliker ve Shlapak, 2005b). Bölge ülkelerinin her birinin desteği neticesinde ABD, askeri operasyonları başarılı ve etkili bir şekilde yürütebilmiştir.

Bush Yönetimi'nin bölgeye yönelik temel stratejisinin bir parçası olarak güvenlik iş birliğini kurumsallaştırmaya ve güçlendirmeye yönelik çabaları, dönemin bazı dış politika karar alıcılarının söylemlerine de yansımıştır. Bu saptamayı destekler şekilde, Kazakistan başta olmak üzere bölge ülkeleriyle savunma alanında atılan iş birliği adımlarına ilişkin dönemin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Jack Dyer Crouch: *"Orta Asya ülkeleriyle ikili ilişkilerimiz, 11 Eylül'den önce hayal edilemeyecek ölçüde olgunlaştı"* ifadesini kullanmıştır (Nichol, 2013b). Benzer şekilde süreci değerlendiren dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ise: *"Hazar'ın güvenliğinin sağlanması ABD ve dünya için çok önemli"* demiştir (Central Asia's security..., 2003, <https://www.everycrsreport.com/>). Söz konusu ifadeler, Orta Asya'nın Washington tarafından stratejik açıdan kilit bir bölge olarak görüldüğünü açıkça ortaya koymuştur.

Yusupov (2002) çalışmasında, 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasının Orta Asya üzerindeki etkilerini değerlendirirken, güvenlik odaklı yaklaşımın bölgedeki temel parametrelerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Militan İslamcı grupların bölgeyi kullanmasına izin verilmemesi,
2. Kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi,
3. İç savaş ve/veya devletlerarası çatışma olasılığının azaltılması,
4. Orta Asya çatışmalarının yakın bölgelere (Türkiye ve Basra Körfezi gibi) sıçramasının önlenmesi,
5. Orta Asya'da herhangi bir ülkenin (Rusya ve Çin gibi) hegemonya kurmasının önlenmesi,
6. Hazar enerji kaynaklarına erişimin sağlanması ve sürdürülmesi.

Söz konusu parametrelerin bazıları Bush Yönetimi'nin bölgesel çıkarları ve öncelikleriyle, bazıları ise terörle mücadele kapsamında yürütülen operasyonlarla ilgilidir. Terör saldırılarının ardından her ne kadar güvenlik odaklı stratejilere öncelik verilmiş olsa da 1990'lı yılların ortalarından itibaren ABD'nin bölge politikasındaki temel hedeflerden biri olan Hazar enerji kaynaklarına erişim önemini korumuş ve bu kaynakların uluslararası pazarlara ulaştırılmasında Rusya'nın tekel gücünün ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Moskova'ya alternatif oluşturacak yeni güzergahlara yönelik projelere siyasi ve teknik destek veren Washington, aynı zamanda Orta Asya ülkelerine yönelik mali yardımlarını artırarak bölgedeki devletlerin bağımsız hareket edebilme kapasitesini artırmayı hedeflemiştir. Bu saptamayı destekler şekilde, Rumer (2002a: 10) çalışmasında eski Sovyet coğrafyasındaki jeopolitik durumun önemli ölçüde değiştiği 11 Eylül sonrası süreçte, ABD'nin bölgenin en büyük bağışçısı olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca

Rumer, ABD tarafından sağlanan desteğin, bölgeyi uluslararası yatırımlar açısından daha cazip hale getirdiğini savunmuştur.

11 Eylül saldırılarının ardından başlatılan terörizmle mücadele sürecinde Orta Asya ülkelerini bir köprübaşı olarak kullanan ABD ve NATO, aynı zamanda Vladimir Putin Yönetimi'ndeki Rusya tarafından da desteklenmiştir. Bu süreçte ABD, İngiltere ve diğer NATO ülkeleriyle ortak operasyonel faaliyetlere katılmayı taahhüt eden Moskova, Afganistan'daki Taliban rejimine karşı Kuzey İttifakı güçlerine askeri-teknik yardım ve lojistik destek sağlamıştır. Öte yandan, ABD'nin Kırgızistan ve Özbekistan gibi bölge ülkelerinde askeri üsler elde etmesine başlangıçta herhangi bir tepki göstermeyen Putin, bu durumu pragmatik bir iş birliği olarak kabul etmiştir. Nitekim Washington'a benzer şekilde bölgeye yönelik dış politikada kendi stratejik çıkarları doğrultusunda hareket eden Moskova, Taliban rejiminin devrilmesi ve El-Kaide'nin yok edilmesinin ardından ortaya çıkacak fırsatlardan faydalanmayı hedeflemiştir (Lo, 2003: 82). Her ne kadar Rusya tarafından koalisyon güçlerine destek sağlansa da Legvold (2003b: 67-68) çalışmasında, Afganistan, İran ve Pakistan'ın coğrafi yakınlığı ve bölgenin hassas yapısından dolayı ABD'nin güvenlik ve istikrar konusundaki endişelerinin devam ettiğini vurgulamıştır.

Terörle mücadele sürecinden doğabilecek fırsatlardan faydalanmak amacıyla ABD'ye destek sağlayan Putin'in tutumunda İslamcı aşırılığın, özellikle Çeçenistan'daki hareketlerin, bir tehdit olarak algılanması önemli rol oynamıştır. ABD'nin çifte standartları terk etmesi ve Rusya'nın Çeçenistan'daki ayrılıkçı ve terör faaliyetlerine yönelik politikasına yeni bir bakış açısı getirmesi gerektiğini savunan Putin, ülkesinin egemenlik ve güvenlik çıkarlarını güvence altına almayı hedeflemiştir. Moskova'daki Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde kıdemli araştırmacı olan Rus Sergei Chugrov ise: *“Rusya'nın bu süreçte temel hedefi, dünya politikasının marjlarında değil, ABD ve Avrupa ile birlikte medeni dünyanın bir parçası olarak yerini bulmaktır”* şeklindeki ifadeleri kullanmıştır (Donaldson ve Noguee, 2002: 341). Öte yandan, bu süreçte Amerikan dış politika karar alıcılarının yaptığı bazı açıklamalar, Moskova tarafından ABD'nin bölgede kalıcı bir varlık göstererek Rusya'nın geleneksel etki alanını sınırlamayı amaçladığı şeklinde algılanmıştır. Bu saptamayı destekler şekilde, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın *“Orta Asya'daki çıkarlarımıza gelince, koşulsuz olarak, bunlar uzun vadeliidir. Bu bölgedeki çıkarlarımız kalıcı olmalı ve bölgeyle ilişkiler krizden sonra da devam edecektir”* şeklindeki söylemi Putin tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Denison, 2002: 82). Başlangıçta terörle mücadele sürecinde Washington'ı destekleyen ve ılımlı bir tavır sergileyen Putin, bölgedeki Amerikan varlığının kalıcı olacağının anlaşılmasıyla birlikte söz konusu tutumunu büyük ölçüde değiştirmiştir.

Orta Asya'daki hâkimiyet mücadelesinin bir diğer aktörü Çin tarafından da 11 Eylül sonrası terörle mücadele sürecinde Washington'a destek sağlanmıştır. Amerikan uçakları için hava koridoru sağlanmasından ziyade diplomatik destek, istihbarat desteği ve mültecilere insani yardım

sağlayan Çin, bu sayede uluslararası alandaki itibarını artırmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda, Sincan'daki ayrılıkçı hareketleri iç güvenliğe ve toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak gören Çin'in ABD'ye destek sürecinde Taliban Yönetimi'nin kendi topraklarına girme ihtimali de etkili olmuştur. Bu saptamayı destekler şekilde dönemin Çin Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Zhu Banjao 11 Eylül saldırılarından birkaç ay sonra Reuters'a verdiği bir röportajda, ABD'nin terörle mücadelede destek talebine yanıt olarak, Washington'ın da Çin'in iç terörizme ve ayrılıkçılığa karşı mücadelesine anlayış göstermesi gerektiğini ifade etmiştir (Samanchina, 2004: 94). Öte yandan, ABD'nin Orta Asya'da kalıcı hale gelmeye yönelik uzun vadeli çıkarları Moskova'ya benzer şekilde Pekin tarafından da bölgesel çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle endişe verici olarak nitelendirilmiştir. Öyle ki Amerikan askeri varlığının giderek artması, bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır (Laumulin, 2002: 34). Washington'ın güvenlik odaklı dış politika stratejileri doğrultusunda Orta Asya'daki nüfuzunu artırma çabalarına Moskova ve Pekin'in gösterdiği tepkiler, bölgedeki güç rekabetini yeni bir boyuta taşımıştır.

1.3.4. Proaktif Dış Politika Stratejisi

Soğuk Savaş sonrası süreçte Orta Asya'nın sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konumun yanı sıra Hazar Havzası'ndaki zengin enerji kaynaklarından faydalanmayı hedefleyen ABD'nin Kazakistan ile ilişkilerini şekillendiren temel dinamiklerden bir diğeri uyguladığı proaktif dış politika stratejisidir. SSCB'nin dağılışıyla birlikte eski Sovyet coğrafyasında oluşan güç boşluğunu doldurmak amacıyla başta Kazakistan olmak üzere bölge ülkeleriyle siyasi ve diplomatik iş birliği geliştiren ABD, Hazar enerji kaynaklarının keşfedilmesinin ardından bölgedeki yatırımlarını hızlandırmıştır. Öte yandan, NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde bölge ülkeleriyle savunma ve güvenlik ilişkilerini yoğunlaştıran Washington, aynı zamanda gönüllü askeri iş birliği anlaşmaları imzalamıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere 11 Eylül saldırılarının ardından Orta Asya politikasında güvenlik odaklı yaklaşımı önceliklendiren Washington, söz konusu süreçten itibaren uyguladığı proaktif dış politika stratejilerini daha kapsamlı hale getirmiş ve bölgedeki varlığını güçlendirmiştir. Bu bağlamda, Allen ve DeYoung (2002) çalışmalarında terör saldırılarından kısa bir süre sonra New York'taki Amerikan Askeri Akademisi'nde bölgenin geleceğine ilişkin açıklamalarda bulunan ABD Başkanı Bush'un Orta Asya politikasının üç temel unsuru olarak adlandırdığı hedeflerini; bölgenin teröristlerden gelebilecek saldırılara karşı korunması, büyük güçlerle iyi ilişkiler kurularak bölgede istikrarın sağlanması ve bölge ülkelerinde liberal-demokratik uygulamaların teşvik edilmesi şeklinde sıraladığını ifade etmişlerdir.

Terörle mücadele çerçevesinde Taliban rejimi ve El-Kaide'ye karşı yürütülen operasyonlar sırasında başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya ülkelerini ön cephe devletleri olarak gören Bush, bu süreçte üst düzey devlet yetkililerini bölgeye göndererek diplomatik temasları yoğunlaştırmıştır. Aynı zamanda Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev ve Özbekistan devlet başkanı İslam Kerimov gibi liderlerle Washington'da zirve toplantıları düzenleyen Bush, bölgeye yönelik Amerikan dış

politikasının değişim sürecinde güvenlik iş birliğini artırmayı hedeflemiştir. Söz konusu toplantıların ardından ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi bünyesinde oluşturulan Orta Asya ve Güney Kafkasya Alt Komitesi, taraflar arasındaki ilişkilerin kurumsal düzeyde güçlendirilmesini imkân tanımıştır. Nitekim Washington'ın bölgeye yönelik proaktif dış politika stratejilerinin uygulanmasında doğrudan rol oynayan Orta Asya ve Güney Kafkasya Alt Komitesi gerek hazırladığı raporlar gerekse organize ettiği oturum ve iş birliği toplantıları aracılığıyla karar alma süreçlerine önemli katkıda bulunmuştur (Wishnick, 2002).

Jones (2001) çalışmasında ABD'nin 11 Eylül sonrasında Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik proaktif dış politika stratejileri doğrultusunda bölgedeki uzun vadeli çıkarlarının üç temel parametre üzerinden şekillendiğini ileri sürmüştür. Söz konusu parametreleri; terörizmin bölge ülkelerine yayılmasının önlenmesi, Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması, Kazakistan başta olmak üzere bölge ülkelerine ekonomik-siyasi reformlar, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi konularda destek sağlanması şeklinde sıralamıştır. Jones ayrıca, terörle mücadeleye katkı sağlayan bölge ülkelerine yönelik mali desteğin ABD tarafından tahsis edilen yardım fonlarına ek acil ödenekler sağlanması sonucunda önemli ölçüde arttığına dikkat çekmiştir. Öte yandan Meena (2019: 144) ise çalışmasında, Bush Yönetimi'nin bölgeye yönelik proaktif dış politika stratejilerinin ABD Kongresi tarafından daha önce kabul edilmiş olan “Özgürlüklere Destek Yasası” ve 2002 tarihli “Ulusal Güvenlik Stratejisi” aracılığıyla daha kapsamlı bir çerçevede uygulandığını belirtmiştir. Orta Asya'yı ABD'nin rakipleri Rusya ve Çin'e karşı koyabileceği bir oyun alanı olarak nitelendiren Meena, Kazakistan'ın sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konum nedeniyle bölgedeki rekabetin merkezinde yer aldığını ifade etmiştir.

Rumer vd. (2016) Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik proaktif dış politika stratejisi sayesinde ABD'nin kısa sürede elde ettiği kazanımları şu şekilde sıralamıştır:

1. Bölge ülkelerine artan destek sayesinde egemenliklerinin, toprak bütünlüklerinin ve siyasi bağımsızlıklarının korunması,
2. Kazakistan'dan nükleer silahların çekilmesinin ve eski Sovyetler Birliği'nden miras kalan nükleer altyapının tamamen sökülmesinin sağlanması,
3. Tek bir ülkenin bölge üzerinde hegemonya kurmasının engellenmesi,
4. Rusya'nın bölgedeki petrol ve doğal gazın akışında tekel gücünün zayıflatılması,
5. Terörle mücadele ve askeri operasyon için bölge ülkeleriyle askeri iş birliğinin sağlanması ve bölgenin jeopolitik konumundan faydalanılması.

Söz konusu kazanımların yanı sıra 11 Eylül sonrası süreçte ABD tarafından Kazakistan başta olmak üzere bölge ülkelerinde demokratikleşme, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve insan haklarının korunması teşvik edilmiştir. Washington'ın desteğini alan Orta Asya ülkelerinin liderleri (özellikle Nazarbayev), Moskova'ya bağımlılığı azaltacak siyasi, ekonomik ve askeri reformların uygulanmasını hızlandırmıştır. Ayrıca uyuşturucuyla mücadele, silah kaçakçılığı ve terörizm gibi

konularda iş birliğini yoğunlaştırarak bölgesel güvenlik ve istikrarı güçlendirmeyi hedefleyen Orta Asya ülkeleri, Amerikan angajmanından önemli ölçüde faydalanmışlardır (Samanchina, 2004: 36). Her ne kadar 2005 yılında Özbekistan'daki Karshi-Khanabad Hava Üssü'nden çıkarılması ve Kırgızistan'daki Manas Hava Üssü dışındaki küçük üslerin kapatılmasıyla ABD'nin bölgedeki askeri varlığı sekteye uğrasa da Kazakistan ile olan çok boyutlu ilişkiler istikrarlı bir biçimde ilerletilmiştir. Özbekistan ve Kırgızistan ile ilişkilerde yaşanan gerilimlerin kısmen Rusya ve Çin'in bölgedeki Amerikan etkisini zayıflatma çabalarından kaynaklandığını ileri süren McDermott (2005) ve Socor (2006), Kazakistan'ın ise Batı'ya yakın ilişkiler geliştirmesi, NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı'na bağlılığını derinleştirmesi ve Irak'taki barışı koruma birimi KAZBAT'ın (Kazakistan Taburu-Kazakhstan Battalion) konuşlandırılmasına devam etmesi gibi faktörler sayesinde bölgesel güç rekabetinin merkezinde kaldığını vurgulamışlardır.

Oliker ve Shlapak (2005a) çalışmalarında Orta Asya'ya yönelik Amerikan angajmanının rejimlerin devamlılığına tehdit oluşturan radikal unsurlarla mücadelede bölge ülkelerine önemli avantaj sağladığını, ancak bu durumun liderlerin muhalefete karşı antidemokratik uygulamalarını daha fazla tetiklediğini iddia etmiştir. ABD'nin 11 Eylül sonrasında bölgede uyguladığı proaktif dış politika stratejisinin antidemokratik uygulamaları ve insan hakkı ihlallerini ortadan kaldırmaktan ziyade, ikili ilişkileri bozmama üzerine kurulduğunu savunan Oliker ve Shlapak, bu sayede Rusya ve Çin'e karşı rekabet imkânı elde edildiğini ileri sürmüşlerdir. Öte yandan, Kazakistan'ın Rusya ve Çin ile uzun sınırlara sahip olmasının ABD tarafından gösterilen yoğun ilgide önemli rol oynadığını belirten (Boyer, 2006) çalışmasında iki taraf arasındaki ilişkilerin sürekli ivme kazandığını ifade etmiştir. Jeopolitik ve stratejik konumunun yanı sıra terörle mücadele sürecine sağladığı destek sayesinde Kazakistan'ın Amerikan angajmanından diğer Orta Asya ülkelerine kıyasla daha fazla yararlandığının altını çizen Boyer, bu durumun bölgesel güç dinamiklerini yeniden şekillendirdiğine dikkat çekmiştir.

11 Eylül sonrası Kazakistan'a yönelik proaktif Amerikan dış politikasının nihai hedefi bölgede istikrarlı bir ülke inşa etmek ve Rusya ile Çin'e karşı güç rekabetinde avantaj sağlamak üzerine şekillenmiştir. Nitekim Kazakistan'ın insan haklarına saygılı, vatandaşlarının refahını her şeyin üzerinde tutan, hukukun üstünlüğü ve demokrasiye özen gösteren bir ülke haline gelmesi için uyguladığı reformlar, bölgesel çıkarları gereği ABD tarafından güçlü bir şekilde desteklenmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklık çerçevesinde yürütülmesine zemin hazırlayan söz konusu destek, Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma sürecini başarıyla ilerletmesinde önemli rol oynamıştır. Bu saptamayı destekler şekilde, ABD'nin eski Dışişleri Bakanı Yardımcısı Richard Armitage, Kazakistan'ı bölgesel barış ve istikrar için kritik bir ülke olarak nitelendirerek: *"Kazakistan, benim görüşüme göre Orta Asya'da, Güney Kafkasya'da ve ötesinde bir yol gösterici ışık olarak hizmet edebilir ve etmelidir. Çünkü Orta Asya'nın en büyük, en istikrarlı ve en müreffeh devletidir"* şeklindeki ifadeleri kullanmıştır (Nichol, 2004).

Armitage'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere Kazakistan, ABD'li yetkililer tarafından yalnızca kilit bir ortak değil, aynı zamanda bölgesinin lideri olarak görülmüştür.

Nyshanbayev vd. (2024: 921) çalışmalarında ABD'nin Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik proaktif dış politika stratejisinin Bush sonrasında sırasıyla göreve gelen Obama, Trump ve Biden dönemlerinde de uygulanmaya devam ettiğini vurgulamışlardır. Nyshanbayev vd. söz konusu stratejinin bütün ABD başkanları tarafından aynı temel hedefler doğrultusunda, fakat zamanla farklılaşan yöntemlerle uygulandığını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, ağırlıklı olarak Kazakistan'a yönelik angajmanları yoğunlaştırarak Orta Asya'daki varlığını güçlendirmeye odaklanan ABD'nin, Rusya ve Çin'in karşı hamlelerine rağmen Astana ile iş birliğini güçlendirdiğine dikkat çekmişlerdir. Kazakistan ile ilişkileri karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler, Hazar enerji kaynaklarına yönelik yatırımlar ve NATO eksenli güvenlik politikaları aracılığıyla yoğunlaştırarak stratejik ortaklık düzeyine taşıyan ABD, ülkenin Rusya ve Çin'e olan bağımlılığını azaltmayı amaçlamıştır. Nitekim Starr ve Cornell (2021: 64)'e göre Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD, Rusya ve Çin arasındaki bölgesel güç rekabetinin merkezi haline gelen Kazakistan, bağımsızlığından itibaren uyguladığı çok yönlü dış politika stratejisi doğrultusunda taraflarla dengeli ilişkiler geliştirerek ulusal çıkarlarını korumayı hedeflemiştir. Kazakistan'ın ABD için özellikle 11 Eylül sonrası süreçte vazgeçilmez bir ortak haline gelmesinde uyguladığı çok yönlü dış politika stratejisinin önemli ölçüde etkili olduğunu iddia eden Starr ve Cornell, aynı zamanda ülkenin nükleer güvenlik çabalarının yanı sıra Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) ve diğer uluslararası örgütlerdeki aktif rolünün Washington tarafından övgüyle karşılandığını belirtmişlerdir.

Söz konusu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere gerek jeopolitik ve stratejik konumu gerekse zengin enerji kaynakları sayesinde Amerikan dış politikasının ilgi odağı haline gelen ve Orta Asya'daki diğer komşularının aksine Batı ile ilişkilerine özen gösteren Kazakistan, SSCB'nin dağılışının ardından bölgesel güç dengelerinin yeniden şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Ağırlıklı olarak yukarıda da ifade edilen dört temel strateji çerçevesinde şekillenen Soğuk Savaş sonrası Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasında önemli bir dönüm noktası olan 11 Eylül saldırıları, iki taraf arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle ABD'nin Kazakistan politikasını analiz ederken söz konusu saldırıların öncesi ve sonrasını ayrı başlıklarda incelemek ilişkilerin daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

1.4. 11 Eylül Öncesi Amerikan Dış Politikasında Kazakistan

1.4.1. Kazakistan'ın Bağımsızlığının Tanınması ve İlk Resmi Temaslar

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve eski Sovyet coğrafyasında bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin ortaya çıkmasıyla birlikte Orta Asya'ya yönelik dış politikasını yeniden şekillendiren ABD, bölgede ortaya çıkan güç boşluğunu kendi çıkarları doğrultusunda doldurmayı hedeflemiştir.

Bölgeye yönelik Amerikan dış politikasında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker'ın 1991 yılının Aralık ayındaki Kazakistan ziyareti, aynı zamanda iki ülke arasındaki ilişkilerde uzun yıllar sürecek çok boyutlu iş birliğinin temellerini oluşturmuştur. Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından gerçekleştirilen söz konusu ziyaret, taraflar arasındaki diplomatik ilişkilerin resmi olarak kurulmasına öncülük etmiştir. Bu bağlamda Kazakistan, 25 Aralık 1991 tarihinde ABD tarafından bağımsızlığı tanınan ilk bölge ülkesi olmuştur. Aynı zamanda William Harrison Courtney adlı bir Amerikalı diplomat Washington tarafından Kazakistan'ın o dönemdeki başkenti Almatı'da büyükelçi olarak görevlendirilmiştir. Akabinde ise bölgedeki beş bağımsız ülkenin liderlerine bir mektup gönderen Baker; insan haklarına saygı duyulması, piyasa odaklı ekonomik reformların gerçekleştirilmesi ve demokratik kurumların oluşturulması yönündeki beklentilerini iletmiştir (Roberts, 2012; Gürler, 2017: 138; McDonald, 2022). Böylece ABD, yeni bağımsız devletlerle iş birliği yapma niyetini açıkça ortaya koymuştur.

Kazakistan'ın bağımsızlığının tanınmasının ardından Washington'ın Nazarbayev Yönetimi ile ilk temasları bölgesel güvenliğe tehdit oluşturan unsurların ortadan kaldırılması hedefiyle gerçekleştirilmiştir. Kazakistan topraklarında Sovyetlerden arda kalan nükleer silahlar, balistik füzeler ve stratejik bombardıman uçaklarının yanı sıra bazı Orta Asya ülkelerindeki nükleer teknoloji potansiyelinin güvenlik açısından risk oluşturduğunu ileri süren Amerikan dış politika karar alıcıları, öncelikle bu konulara odaklanmıştır. Bu doğrultuda, 1992 yılının Şubat ayında bölgeye ikinci resmi ziyaretini gerçekleştiren Baker, Kazakistan'daki nükleer silahların güvenli bir şekilde devredilmesine yönelik iş birliği çağrısında bulunmuştur (Hoogland, 1994: 121). Baker'ın çağrısına olumlu yanıt veren Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev, ülkesinin nükleer silahlardan arınmak istediğini ve Sovyetlerden arda alan silahların imha edilebileceğini, ancak Rusya'nın olası tehditlerine karşı Washington'ın desteğine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Buna karşılık aynı yılın Ekim ayında Kongre tarafından kabul edilen “*Özgürlükleri Destekleme Yasası*” çerçevesinde başta Kazakistan olmak üzere bölgedeki yeni bağımsız ülkelere ABD tarafından siyasi ve ekonomik destek verilmiştir (İpek, 2007: 95). Söz konusu yasa ile bir yandan nükleer silahsızlanma sürecini güvence altına almayı amaçlayan ABD, diğer yandan da Moskova'nın bölgedeki etkisini sınırlandırmayı hedeflemiştir.

Nazarbayev ile yürütülen resmi temaslar çerçevesinde Kazakistan'ın Sovyetlerden arda kalan silahlardan arındırılması sürecini hızlandıran ABD, 1992 yılının Kasım ayında geliştirilen “*Nunn-Lugar İş Birliği Tehdit Azaltma Programı*” aracılığıyla ülkedeki nükleer cephaneliklerin ve ilgili altyapının güvenli bir şekilde imha edilmesini kolaylaştırmıştır. Bu süreçte Nazarbayev Yönetimi her ne kadar çeşitli etnik gruplar tarafından zor durumda bırakılsa da gerek Washington'ın desteği gerekse Kazakistan'daki bürokratik yapının kararlılığı nükleer silahsızlanmanın önündeki engelleri önemli ölçüde ortadan kaldırmıştır. Öte yandan, Nazarbayev'in ABD'ye gerçekleştirdiği ilk resmi ziyaret kapsamında “*Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması (Treaty on the Non-*

Proliferation of Nuclear Weapons-NPT)” na imza atacağını belirtmesi, taraflar arasındaki iş birliğine yeni bir ivme kazandırmıştır. Washington tarafından sağlanan yardım fonlarının artmasında etkili olan söz konusu ziyaret, aynı zamanda bazı Amerikan şirketlerinin Kazakistan’da ekonomik faaliyetlere başlamasına zemin hazırlamıştır (Aitken, 2010: 171). Ancak 1990’lı yılların ortalarına kadar olan süreçte enerji odaklı yatırımlar sınırlı düzeyde kalmıştır.

Clinton’ın 1993 yılının Ocak ayında başkanlık görevine gelmesiyle birlikte Kazakistan ile ikili iş birliğini yoğunlaştıran Washington, aynı yılın Aralık ayında taraflar arasında imzalanan “*Karşılıklı Tehdit Azaltması Şemsiye Anlaşması*” ile birlikte Sovyetlerden arda kalan nükleer silah ve füzelerin büyük bir kısmının güvenli bir şekilde tasfiye edilmesini sağlamıştır. Daha önce Avrupa’daki *Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Anlaşması (1992)* ve *Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması (START-I) nın Lizbon Protokolü’ne (1992)* taraf olan Kazakistan, bu dönemde *Kimyasal Silahlar ve Kapsamlı Nükleer Test Yasağı Anlaşması’na (1996)* imza atmıştır. Yaklaşık yarım tondan fazla silah sınıfı uranyumu 1990’lı yılların ilk yarısında ABD’ye transfer eden Kazakistan, aynı zamanda topraklarındaki biyolojik silahlardan arınmak için de Clinton Yönetimi’nden yardım talep etmiştir. Washington’ın desteğiyle son nükleer savaş başlıklarını da ortadan kaldıran Kazakistan, 2000 yılına kadar olan süreçte yaklaşık 181 nükleer test tüneli imha etmiştir (Diyarbakırlıoğlu ve Yiğit, 2014: 78; Joldybayeva, 2022: 109). Barışçıl ve çok taraflı diplomasiyi ön plana çıkaran Demokrat Clinton, Kongre’nin de desteğini alarak izlediği neoklasik realist dış politika anlayışı çerçevesinde kitle imha silahlarının yayılmasını önlemeyi amaçlamıştır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Kazakistan’a yönelik dış politikasında başlangıçta “*Russia First (Önce Rusya)*” yaklaşımıyla hareket eden Clinton, 1990’lı yılların ortalarına kadar olan süreçte Sovyetlerden arda kalan silahların tasfiyesi dışında bölgeye çok fazla müdahil olmamıştır. Baker’ın ardından göreve gelen Dışişleri Bakanı Warren Christopher’ın 1993 yılının Ekim ayında Almatı’ya gerçekleştirdiği ziyaretin ardından Kazakistan’a yaklaşık 140 milyon dolarlık bir yardım paketi sunan ABD, eski Sovyet coğrafyasındaki nükleer silahların imha edilmesi yönündeki politikasını somut adımlarla desteklemiştir (Balman, 1993). Aynı yılın Kasım ayında dönemin ABD Başkan Yardımcısı Al Gore tarafından Almatı’ya gerçekleştirilen ziyaret kapsamında yeni bir silahsızlanma anlaşmasına imza atan taraflar, ikili ilişkilere yeni bir ivme kazandırmıştır. Söz konusu ziyaretin ardından NPT’ye katılım sürecine onay veren Kazakistan parlamentosu, ülke topraklarında bulunan nükleer silahların imha edilmesine ilişkin uluslararası yükümlülüklerin kabul edilmesi yönünde önemli bir adım atmıştır (Courtney, 2024). Nazarbayev’in bölgesel güvenliğe yönelik çabaları, bölgeye yönelik Amerikan dış politikasında Kazakistan’ın güvenilir bir ortak olarak tanımlanmasına yol açmıştır.

Amerikalı üst düzey diplomatların resmi ziyaretlerine karşılık, Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev tarafından da 1994 yılının Şubat ayında Washington’a ikinci resmi ziyaret gerçekleştirilmiştir. Clinton ile bir araya geldiği söz konusu ziyaretin ardından “*ABD ile*

Kazakistan Cumhuriyeti Arasındaki Demokratik Ortaklık” adlı sözleşmeye imza atan taraflar, iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik taahhütlerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda Kazakistan’da güçlü miktarda bulunan uranyumun ABD’nin Tennessee eyaletine bağlı Oak Ridge şehrindeki nükleer tesislere taşınması için ortak bir iş birliği programı tasarlayan taraflar, “*Safir Projesi*” veya “*Safir Operasyonu*” olarak da adlandırılan bu program kapsamında yaklaşık 10 ton uranyum ve 3 ton plütonyumun ABD’ye satılmasını kararlaştırmışlardır. Programın tamamlanmasının ardından bir basın toplantısı gerçekleştiren Beyaz Saray Sözcüsü Dee Dee Myers, ABD ve Kazakistan arasındaki nükleer materyallerin güvenli bir şekilde depolanmasına yönelik transfer sürecinin başarıyla tamamlandığını duyurmuştur (Aitken, 2010: 175). Öte yandan dönemin ABD Savunma Bakanı William J. Perry: “*bomba sınıfı malzemeyi karaborsacıların, teröristlerin veya yeni bir nükleer rejimin sonsuza dek erişemeyeceği bir yere koymayı başardık*” şeklindeki ifadeleri kullanırken, Başkan Clinton ise Nazarbayev’e bir mektup göndererek Kazakistan’ın uluslararası barış ve güvenliğe katkılarından dolayı tebriklerini iletmiştir (Gürler, 2017: 141). Böylece nükleer silahsızlanma sürecinde bir yandan ABD diğer yandan da Rusya ile iş birliği yürüten Kazakistan, uyguladığı çok yönlü dış politika stratejisi doğrultusunda her iki ülkeyle ilişkilerine özen göstermiştir.

AGİT’in 5 Aralık 1994 tarihinde Macaristan’ın başkenti Budapeşte’de düzenlenen zirve toplantısında bir araya gelen ABD Başkanı Clinton, Rusya devlet başkanı Boris Yeltsin ve İngiltere Başbakanı John Major arasında Kazakistan, Ukrayna ve Belarus’un Sovyetlerden arda kalan nükleer silahlardan arındırılması ve ulusal egemenliklerinin sağlanmasına yönelik “*Budapeşte Memorandumu*” imzalanmıştır (Budapest Memorandum, 1994, <https://nsarchive.gwu.edu/>). Söz konusu toplantıda imzalanan “*Kazakistan İçin Güvenlik Teminatları Muhtırası*” ile Kazakistan, START-I anlaşmasına resmen dâhil edilmiştir. Öte yandan, NPT’ye taraf olan ilk Orta Asya ülkesi olarak ön plana çıkan Kazakistan, aynı zamanda nükleer silahsızlanma sürecini tercih ederek uluslararası alanda güvenilir ve sorumlu bir aktör haline gelmiştir. Kazakistan ayrıca, topraklarındaki son stratejik nükleer silahları da Lizbon Protokolü uyarınca kararlaştırılan tarihten beş yıl önce, 1995 yılının Nisan ayında, Rusya’ya iade etmiştir (Mambetova ve Ibadildin, 2024: 15). Böylece bir yandan nükleer silahsız bir devlet olarak uluslararası güvenlik sistemine entegre olan Kazakistan, diğer yandan da büyük güçlerden aldığı güvenlik garantileri sayesinde önemli avantaj elde etmiştir.

Nükleer silahsızlanma sürecindeki yoğun iş birliğinin yanı sıra Clinton döneminde Kazakistan ile ilişkileri NATO aracılığıyla askeri alanda da geliştirmeye özen gösteren ABD, bu sayede bölge üzerindeki nüfuzunu artırmayı hedeflemiştir. Dönemin NATO Genel Sekreteri Manfred Worner’in 1992 yılının Kasım ayındaki Almatı ziyaretine karşılık Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev’in 1993 yılının Şubat ayındaki Brüksel ziyareti taraflar arasında uzun yıllar sürecek savunma ve güvenlik iş birliğinin temellerini oluşturmuştur. Ziyareti kapsamında Kazakistan’ın ulusal stratejide, savunma ile ilgili konularda ve bölgesel çatışmaların önlenmesinde

NATO üyelerinin deneyimlerini kullanacağını ileri süren Nazarbayev, Rusya ile olan geleneksel bağlarına rağmen ülkesinin Batı'nın askeri iş birliği mekanizmalarına uyum sağlama niyetini açıkça ortaya koymuştur (Toktogulov, 2007: 36). Öte yandan ABD'nin yoğun desteği neticesinde NATO'nun 10-11 Ocak 1994 tarihlerinde gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi kapsamında oluşturulan Barış İçin Ortaklık Programı'na dahil edilen Kazakistan, başta savunma ve güvenlik olmak üzere eğitim, bilim, çevre çeşitli konularda iş birliği geliştirme fırsatı elde etmiştir. Bu bağlamda, ABD öncülüğünde 1996 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan arasında kurulan ve merkezi Kazakistan'ın Jambıl şehrinde bulunan CENTRASBAT askeri ittifakı ile taraflar, Barış İçin Ortaklık Programı'nın uygulanmasına yönelik ilk somut adımı atmışlardır. Akabinde ise 31 Temmuz 1996 tarihinde taraflar arasında gizli bilgilerin korunması ve askeri eğitimler durumunda ortak ülkelerin askeri statüsünü sağlayan “*Kuvvetler Statüsü Anlaşması (Status of Forces Agreement-SOFA)*” imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmanın ardından NATO'ya övgü dolu sözlerde bulunan Nazarbayev, Kazakistan'a sağlanan güvenlik garantilerinden oldukça memnun olduğunu ve ülkesinin askeri iş birliğini geliştirmeye daima hazır olduğunu vurgulamıştır (Özsoy, 2022: 115-116). NATO aracılığıyla Kazakistan ile ikili ilişkileri farklı bir boyuta taşıyan ABD, bu sayede bölgedeki Moskova merkezli askeri yapılanmalarına karşı rekabet imkânı yakalamıştır.

SSCB'nin dağılışının ardından bölgede oluşan güç boşluğunu bir fırsat olarak değerlendiren Clinton Yönetimi; karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler, nükleer silahsızlanmaya yönelik destek süreci ve NATO eksenli güvenlik iş birliğinin yanı sıra 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (United States Agency for International Development-USAID) aracılığıyla sağladığı mali yardımlar çerçevesinde Kazakistan'ın yeniden yapılanma sürecine katkıda bulunmuştur. Bölgedeki ilk çalışma ofisini Kazakistan'ın Almatı şehrinde açan USAID, gerek Amerikan yardımlarının organizasyonu gerekse iki ülke arasındaki diyalog sürecinin güçlendirilmesi açısından önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda ülkenin serbest piyasa ekonomisine geçişine yönelik projeleri teşvik eden USAID, Nazarbayev'in ekonomik reform programlarına mali ve teknik destek sağlamıştır (Gleason, 1997: 153). Söz konusu yardımlar sayesinde ABD'nin bölgedeki stratejik etkisini artıran Clinton Yönetimi, bir yandan Kazakistan'ın kalkınma sürecini desteklemeyi diğer yandan da Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığını azaltmayı hedeflemiştir.

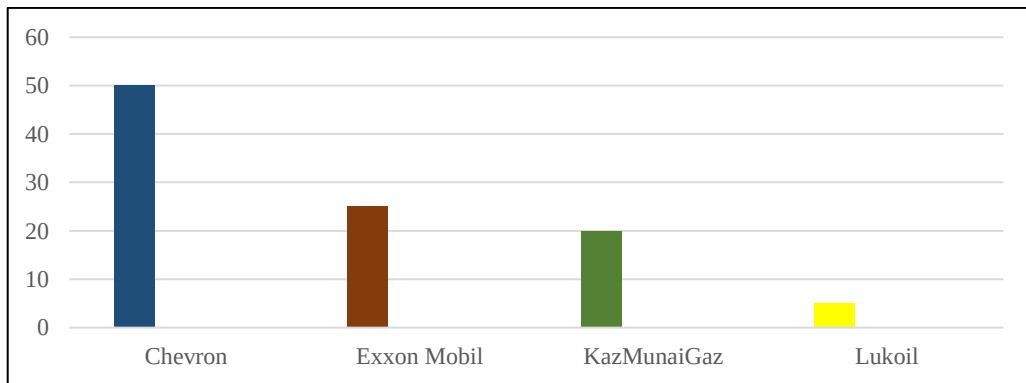
Görüldüğü üzere SSCB'nin dağılışıyla birlikte sona eren iki kutuplu dünya düzeni, uluslararası sistemin mevcut yapısının yeniden şekillenmesine ve ABD'nin eski Sovyet coğrafyasında ortaya çıkan boşluğu kendi stratejik çıkarları doğrultusunda değerlendirmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim 1990'lı yılların ilk yarısında Orta Asya'ya yönelik Amerikan dış politikası ağırlıklı olarak Washington'ın Kazakistan'daki pragmatik çıkarları ve Sovyet sonrası stratejik dengeleri koruma hedefleri çerçevesinde yürütülmüştür. Bu süreçte ABD'nin bölgeye yönelik ilgisi her ne kadar Clinton'ın yukarıda da ifade edilen “*Önce Rusya*” stratejisi nedeniyle nispeten sınırlı düzeyde kalsa da gerek Kazakistan'ın nükleer silahsızlanma sürecindeki yoğun destek gerekse gerekse siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerin temellerinin atılması açısından önemli

gelişmeler yaşanmıştır. Bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren uyguladığı çok yönlü dış politika stratejisi çerçevesinde Batı ile ikili ilişkileri geliştirmeye özen gösteren Kazakistan, sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumun yanı sıra zengin enerji kaynakları sayesinde bölgede uzun yıllar sürecek güç rekabetinin merkezi haline gelmiştir. Öte yandan, Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının yeniden keşfedilmesiyle birlikte yeni bir ivme yakalayan ABD-Kazakistan ilişkileri, 1990'lı yılların ortalarından itibaren ağırlıklı olarak enerji odaklı iş birliği ekseninde şekillenmiştir.

1.4.2. İkili İlişkilerde Yoğunlaşma Süreci: Enerji Faktörü ve Mali Yardımlar

Bağımsızlığının ilk yıllarında çeşitli sebeplerden dolayı ABD'nin dış politika karar alıcıları tarafından sınırlı düzeyde ilgi gören Kazakistan, Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının yeniden keşfedilmesi ve uluslararası pazarlara açılmaya başlamasıyla birlikte Clinton Yönetimi'nin bölgesel politikalarında kritik bir aktör haline gelmiştir. Nitekim Amerikan şirketlerinin bölgeye girişi Kazakistan'a yönelik dış politikanın ağırlıklı olarak enerji odaklı stratejiler çerçevesinde şekillenmesine yol açmıştır (Menon, 1998). Bu bağlamda, 1993 yılının Nisan ayında Kazakistan Hükümeti ile Amerikan enerji şirketi Chevron arasında yapılan bir anlaşmayla Tengiz petrol sahasının işletilmesine yönelik Tengizchevroil ortak girişimi kurulmuş ve söz konusu konsorsiyuma Exxon-Mobil adlı Amerikan enerji şirketinin de dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Öte yandan, Kazakistan'daki Karachaganak sahası ile Hazar kıyısındaki diğer petrol ve doğal gaz faaliyetleri, bu iki şirketin de yer aldığı ancak Tengiz'den farklı bir konsorsiyum tarafından yürütülmüştür. Amerikan enerji şirketlerinin bölgeye girmesinin ardından 1995 yılının Mart ayında Washington'da Kazakistan Başbakanı Akejan Kajegeldin ve Dışişleri Bakanı Tokayev ile bir araya gelen Clinton, ABD'nin Hazar Denizi'nin statüsüne ilişkin konularda Kazak Hükümeti'nin yanında olduğunu ve Rusya'ya bağımlılığı azaltacak alternatif petrol boru hatlarının geliştirilmesini destekleyeceğini taahhüt etmiştir (Amanov, 2007: 165). Öyle ki Kazakistan'a yönelik dış politikada neoklasik realist bir strateji izleyen Clinton, bölgedeki enerji arz güvenliğini sağlayarak mevcut güç dengelerini Washington'ın lehine şekillendirmeyi hedeflemiştir.

Grafik 2: Tengizchevroil Ortaklığındaki Enerji Şirketlerinin Pay Dağılımları (%)



Kaynak: Yessenova, 2012: 98

Grafik 2’de 1993 yılında Tengiz sahasının işletilmesi için imzalanan anlaşmanın ardından Tengizchevroil konsorsiyumunda yer alan şirketlerin pay dağılımı gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere, Amerikan enerji şirketleri Chevron ve Exxon-Mobil söz konusu konsorsiyumda önemli bir paya sahip olmuştur. Grafikte ayrıca, Kazakistan’ın ulusal petrol ve gaz şirketi KazMunaiGaz’ın Amerikan şirketlerine göre daha küçük, Rus ortak Lukoil’e göre ise daha büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Böylece Kazakistan’ın en büyük petrol sahası Tengiz’deki yönetim ve üretim kararları büyük ölçüde Amerikan enerji şirketlerinin çıkarlarına göre şekillenmiştir. Bir yandan Washington’a önemli stratejik avantaj sağlayan bu durum, diğer yandan Rusya ve Çin’in bölgedeki etkisine karşı rekabet imkânı tanımıştır.

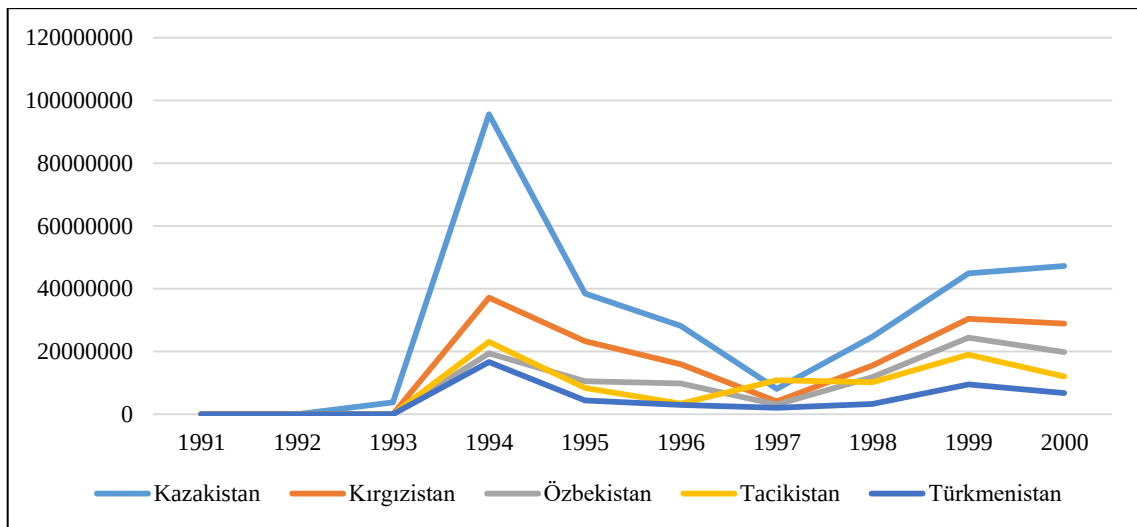
Tengizchevroil ortaklığının kurulmasının ardından bölgeye yönelik dış politikada enerji odaklı stratejileri ön plana çıkaran Washington, Astana ile iş birliğini yoğunlaştırarak Kazakistan’daki yatırımlarını hızlandırmıştır. Hazar Havzası’ndaki enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle birlikte Washington’ın bölgesel çıkarları açısından daha stratejik hale gelen Kazakistan, aynı zamanda Amerikan yatırımlarından en fazla pay alan Orta Asya ülkesi konumuna yükselmiştir. Öte yandan, 1994 yılında oluşturulan “*Orta Asya-Amerikan Girişim Fonu*” aracılığıyla özel sektörün büyümesini ve gelişmesini teşvik etmek amacıyla Washington tarafından Kazakistan’a mali kaynak aktarılmıştır (Atkin, 1997: 282). Söz konusu fon kapsamında Kazakistan’a kredi, hibe, sermaye yatırımları, fizibilite çalışmaları, teknik yardım, eğitim, sigorta, garantiler ve diğer destek mekanizmaları sunulmuştur. Ayrıca Washington, finansal piyasaların gelişmekte olduğu Kazakistan’da yabancı yatırımcıların yeni kurulan küçük ve orta ölçekli işletmelere yatırım yapmaya isteksiz olduğu durumlarda risk sermayesi sağlamıştır (Assesments of Major..., 2001, <https://1997-2001.state.gov/>). Böylece Kazakistan’ın bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma sürecine doğrudan katkıda bulunan Washington, ülkenin Batı ile ekonomik bağlarını güçlendirmeyi ve Moskova’ya olan bağımlılığını azaltmayı hedeflemiştir.

Gerek yardım fonları gerekse enerji şirketlerinin faaliyetleri sayesinde 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren Kazakistan’ın en büyük dış yatırımcılarından biri haline gelen ABD, aynı zamanda üst düzey resmi ziyaretler ve diplomatik temaslar aracılığıyla iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik iş birliğini güçlendirmiştir. Her ne kadar 1995 yılında Kazakistan Anayasa Mahkemesi’nin parlamentoyu feshederek bir yıl sonra yapılması planlanan başkanlık seçimlerini iptal etmesi ve Nazarbayev’in görev süresini 2000 yılına kadar uzatması, ABD tarafından demokratikleşme sürecinden geri adım olarak değerlendirilip taraflar arasındaki siyasi ilişkileri kısa süreli soğukluk sürecine soksa da ekonomik iş birliği istikrarlı bir şekilde ilerlemiştir (Starr ve Cornell, 2021: 74). Öte yandan, 1997 yılında ABD Başkanı Clinton’ın bölgeyi yeniden “*stratejik*” olarak tanımlaması ve aynı yılın Kasım ayında eşi Hillary Clinton’ın başkent Almatı’ya gerçekleştirdiği ziyaret ABD-Kazakistan ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Söz konusu ziyaretten beş gün sonra ise Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev, Başkan Yardımcısı Gore, Savunma Bakanı William Cohen, Enerji Bakanı Federico Pena ve diğer üst düzey hükümet

yetkililerinden oluşan bir heyetle Washington’da resmi temaslarda bulunmuştur. Bu bağlamda düzenlenen bir yatırım konferansında konuşan Nazarbayev, amacının ABD ile daha yakın ilişkiler geliştirmek, piyasa ekonomisini geliştirme konusundaki kararlılığını göstermek ve ülkesinin uluslararası ilişkilerdeki rolünü artırmak olduğunu ifade etmiştir. Nazarbayev ayrıca, taraflar arasında imzalanan “*Ekonomik Ortaklık Eylem Programı*” kapsamında yeni iş birliği alanlarının açılacağını ve Kazakistan’ın reform sürecinin ABD tarafından desteklenmesinin büyük önem taşıdığını ileri sürmüştür (Goble, 1997). Nazarbayev’in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Washington ile Astana arasındaki ekonomik ilişkiler uzun vadeli iş birliği ve karşılıklı çıkar temelinde şekillenmiştir.

ABD tarafından Kazakistan’a sağlanan mali yardımlar 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren artış göstermiş ve başta USAID olmak üzere ABD İthalat-İhracat Bankası (Eximbank), ABD Tarım Bakanlığı ve Denizaşırı Özel Yatırım Şirketi (Overseas Private Investment Corporation-OPIC) gibi kurumlar aracılığıyla yürütülmüştür. Bu dönemde önceliğini enerji alanındaki yatırımlara veren Clinton Yönetimi, Chevron, Exxon-Mobil, ConocoPhillips ve Halliburton gibi şirketlerin öncülüğünde Tengiz ve Karachaganak bölgelerindeki faaliyetlerini yoğun bir şekilde sürdürmüştür (Kanapiyanova, 2020: 60). Söz konusu şirketlerin 1998 yılında Kazakistan’da düzenlediği bir konferansa katılan Halliburton’un o dönemki Genel Müdürü Dick Cheney bölgenin Amerikan dış politikası açısından önemini: “*Tarih boyunca Hazar Havzası kadar çabuk bir biçimde stratejik ehemmiyete erişebilen bir kara parçası anımsamıyorum*” şeklindeki sözleriyle ifade etmiştir (Nogayeva, 2011: 103). Bu gelişmeler ışığında, sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konumun yanı sıra zengin enerji kaynakları nedeniyle Amerikan dış politikası açısından bölgenin kilit ülkesi olarak görülen Kazakistan, Clinton döneminde sağlanan yardım ve yatırımlar neticesinde ekonomik reformlarını hızla ilerletmiştir.

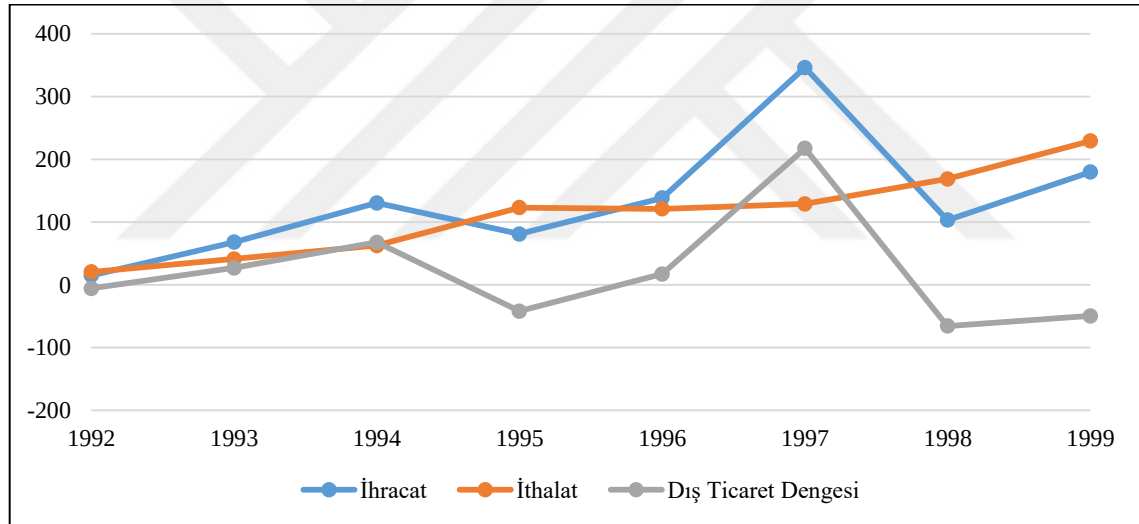
Grafik 3: 11 Eylül Öncesi ABD’nin Orta Asya Ülkelerine Yardımları



Kaynak: Data Query (t.y.), <https://foreignassistance.gov/data#tab-query>

Grafik 3'te 11 Eylül öncesi süreçte ABD tarafından Orta Asya ülkelerine yapılan dış yardımların yıllık bazda miktarı karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılabacağı üzere 1990'lı yıllar boyunca bölgeye yönelik Amerikan yardımlarından en fazla yararlanan ülke Kazakistan olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında Kazakistan'ın jeopolitik ve stratejik konumunun yanı sıra sahip olduğu zengin enerji kaynakları önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda Sovyetlerden arda kalan nükleer silahların tasfiyesi sürecinde Washington tarafından Nazarbayev Yönetimi'ne verilen taahhütler ve karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler Kazakistan'a yönelik yardım sürecini hızlandırmıştır. Öte yandan grafikte de görüldüğü üzere Tengizchevroil ortaklığının kurulmasıyla birlikte 1994 yılında zirve noktasına ulaşan söz konusu yardımlar, daha sonraki süreçte siyasi ilişkilerde yaşanan kısa süreli gerilimler nedeniyle düşüş eğilimi göstermiştir. Gerek ABD Başkanı Clinton'ın bölgeyi yeniden stratejik olarak tanımlaması gerekse karşılıklı resmi ziyaretler neticesinde imzalanan ekonomik iş birliği anlaşmaları neticesinde 1997 yılından itibaren Kazakistan'a yönelik dış yardımlarda yeniden artış görülmüştür.

Grafik 4: 11 Eylül Öncesi ABD-Kazakistan Dış Ticaret Dengesi



Kaynak: Trade in Goods with Kazakhstan (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4634.html>

Grafik 4'te 11 Eylül öncesi süreçte ABD'nin Kazakistan'a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. Grafikten de görüldüğü üzere, söz konusu dönemde ABD'nin Kazakistan'dan gerçekleştirdiği ithalat genel olarak istikrarlı bir artış göstermiş, buna karşın ihracat dalgalı bir seyir izlemiştir. İki ülke arasındaki dış ticaret dengesinde zaman zaman cari açık görülmesine yol açan bu durum, zaman zaman ise cari fazla oluşmasına neden olmuştur. Nitekim 1990'lı yılların ortalarından itibaren ABD-Kazakistan ticari ilişkilerinin hızla gelişmesinde Hazar Havzası'nda keşfedilen enerji kaynaklarına yönelik ilgi önemli rol oynamıştır. Ayrıca yukarıda da ifade edildiği üzere 1994 yılında iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan siyasi gerilim nedeniyle azalan mali yardımlar, dolaylı olarak ABD'nin Kazakistan'a

yönelik ihracatının da düşüş eğilimi göstermesine yol açmıştır. Öte yandan, 1997 yılında ikili ilişkilerde yaşanan normalleşme süreci ile gerek ihracat gerekse ithalat hacminde yeniden artış görülmüştür. Her ne kadar 1998 yılında bölgede yaşanan finansal krizin etkisiyle Kazakistan'a yönelik ihracatta belirgin bir düşüş kaydedilse de daha sonraki süreçte iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi yeni bir ivme yakalamıştır.

Gerek Amerikan enerji şirketlerinin faaliyetleri gerekse ekonomik ve ticari ilişkiler sayesinde ABD, 11 Eylül öncesi süreçte Kazakistan'ın en büyük yabancı yatırımcılarından biri haline gelmiştir. Ağırlıklı olarak Chevron, Exxon-Mobil ve Texaco gibi enerji şirketleri tarafından gerçekleştirilen Amerikan yatırımları, bu süreçte Kazakistan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık %36'sını oluşturmuştur. Aynı zamanda taraflar arasında Tengiz sahasının işletilmesine yönelik imzalanan petrol anlaşmasından Amerikan enerji şirketlerinin aldığı hisseler zamanla artış göstermiştir. Öyle ki 2000 yılının Haziran ayına gelindiğinde, söz konusu konsorsiyumda Chevron ve Exxon-Mobil'e ait toplam pay oranı %75'e yükselmiştir. Bir diğer Amerikan enerji şirketi Texaco ise 1997 yılında Karachaganak ve Kuzey Buzaçı sahalarının büyük kısmını satın alarak Kazakistan'daki yatırımlarını hızlandırmıştır. Amerikan şirketlerinin yatırımlarına ek olarak, 1999 yılının Kasım ayında İstanbul'da düzenlenen AGİT Zirvesi sırasında Clinton'un öncülüğünde, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan devlet başkanları arasında bölgedeki enerji kaynaklarının taşınmasında alternatif bir boru hattı inşa edilmesi amacıyla imzalanan sözleşmeye imza atılmıştır (Amanov, 2007: 143). Öte yandan, 1990'lı yılların ikinci yarısında ekonomik ve ticari ilişkilerin yanı sıra NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde yürütülen askeri iş birliği faaliyetlerini de sürdüren taraflar, 1999 yılının Aralık ayında imzalanan "*ABD-Kazakistan Askeri İş Birliği Programı*" ile savunma alanındaki ortak eğitim, tatbikat ve koordinasyonu artırmayı hedeflemişlerdir. Bu doğrultuda, bir yıl sonra ABD Merkezi Komutanlığı'nın himayesi ve Kazakistan'ın ev sahipliğinde düzenlenen "*Centrazbat-2000*" adlı ortak askeri tatbikatlar, taraflar arasındaki NATO eksenli güvenlik iş birliğini güçlendirmiştir (Alaolmolki, 2001: 65). Böylece çok boyutlu bir çerçevede geliştirilen ABD-Kazakistan ilişkileri, 11 Eylül'e giden süreçte bölgedeki güç dengelerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 11 EYLÜL SONRASI ABD’NİN KAZAKİSTAN POLİTİKASI

2.1. 11 Eylül’ün Yansımaları: Güvenlik Odaklı Dış Politikaya Geçiş (2001-2008)

ABD Soğuk Savaş sonrasında oluşan tek kutuplu yeni sistemde dış politikasını (1) Yeni Yalnızcılık (2) Üstünlük (3) Ortaklaşa Güvenlik (4) Seçici Angajman olarak başlıklandırılan dört temel yaklaşım üzerinde biçimlendirmiştir (Uzgel, 2001: 246). 11 Eylül saldırıları söz konusu politikanın yeniden oluşturulmasına sebebiyet vermiş, dönemin ABD Başkanı Bush’un neorealist politikaları dünyadaki güvenlik krizini derinleştirirken Kazakistan’ın ABD’nin Orta Asya siyasetinde öne çıkmasını sağlamıştır. Saldırıların ardından ABD’nin terörle mücadele stratejileri ve enerji arz güvenliği bağlamında Orta Asya’nın jeostratejik önemi daha belirgin hale gelmiş, Kazakistan ise bu süreçte Bush Yönetimi tarafından kilit bir ortak olarak konumlandırılmıştır.

Clinton döneminin ardından 2000 yılının Kasım ayında yeni başkan seçilen ve göreve başlayan Bush döneminde pek çok alanda olduğu gibi dış politikada da önemli bir değişim süreci meydana gelmiştir. Her ne kadar Başkan Bush’un ilk seçildiği yıl dış politikada değişimden ziyade sürekliliğe vurgu yapılsa da sonraki yılın Eylül ayında yaşanan saldırılarla birlikte pek çok bölgede olduğu gibi Orta Asya ve Kazakistan’a yönelik Amerikan dış politikasında da önemli bir dönüşüm süreci gerçekleşmiştir (Starr ve Cornell, 2021: 56). 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’ye yönelik gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında küresel çapta terörizmle mücadele hedefiyle yeni bir süreci başlatan Bush Yönetimi tarafından saldırıların sorumlusu olarak ilan edilen Afganistan’daki Taliban Yönetimi ve terör örgütü El-Kaide’ye karşı savaş açılmıştır. Orta Asya ülkelerinin saldırıların odağındaki Afganistan’a olan coğrafi yakınlığı ve terörle mücadele kapsamında Bush Yönetimi’ne yönelik sağladıkları yoğun destek bölge ülkelerini Amerikan dış politikası açısından çok daha öncelikli hale getirmiştir. Her ne kadar 1990’lı yılların ortasından itibaren başta Kazakistan olmak üzere bölge ülkeleriyle enerji odaklı iş birliği süreçleri geliştirilse de bölgenin Amerikan dış politikası açısından esas önemi 11 Eylül sonrasında hızla yükselmiştir (Djalili ve Kellner, 2009: 393).

Saldırıların ardından Taliban’ın bölgedeki mevcut kırılğan rejimler üzerinde domino etkisi yaratabileceği ve Rusya ile Çin gibi güçlerin bölge ülkeleri üzerinde hâkimiyet kurabileceği ihtimalinden endişe duyan Bush Yönetimi, başta Kazakistan olmak üzere tüm Orta Asya ülkelerine yönelik dış politikada güvenlik odaklı stratejilere öncelik vermeye başlamıştır (Akimbekov, 2002:

90). Esas itibariyle bölgedeki askeri faaliyetlerin artırılması ve bölgeye yönelik proaktif dış politika stratejilerinin geliştirebilmesi amacıyla saldırıları bir fırsat olarak da değerlendiren Bush Yönetimi, Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında terörle ortak mücadele için bölge ülkelerinden destek talebinde bulunmuştur. Her ne kadar NATO vasıtasıyla 1990'lı yıllarda ABD ile bölge ülkeleri arasında çeşitli askeri ilişkiler kurulsa da 11 Eylül'e kadar olan süreçte bölgede üst düzey bir güvenlik ittifakı oluşturulmamıştır. Ancak saldırıların ardından bir taraftan Bush Yönetimi'nin Orta Asya politikasında enerjiden ziyade güvenlik odaklı stratejilere öncelik verilirken, diğer taraftan da terörle ortak mücadele sürecine destekleri karşılığında bölge ülkelerine yönelik Amerikan angajmanı en üst seviyeye çıkarılmıştır. Özellikle Başkan Bush'un: *"11 Eylül saldırılarının sorumluları kim olursa olsun, nerede olursa olsun en ağır şekilde cezalandıracaklar"* şeklindeki ifadesinin ardından Afganistan'a yönelik başlatılan operasyonlar esnasında bölge ülkelerinin yoğun desteğini alan ABD, Orta Asya'daki bütün ülkelerle ikili temaslarını hızlandırmıştır (Pirinççi, 2008: 220-221). Ancak gerek jeopolitik ve jeostratejik konumu gerekse terörle ortak mücadele sürecine sağladığı yoğun destek sayesinde Kazakistan, 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin bölge politikasındaki kilit ülke olmuştur. Bütün bu gelişmeler, jeopolitik konum, zengin enerji kaynakları dahil Kazakistan Devleti'nin ABD için sağlayacağı faydaların artı çarpanı olmuştur. ABD dış politikasının Soğuk Savaş sonrası dış politika paradigmaları arasında yer alan seçici angajmanında Kazakistan ile stratejik ortaklığa gidecek sürecin koşulları oluşmuştur.

2.1.1. Stratejik Ortaklığa Giden Süreç: Terörle Ortak Mücadelede Kazakistan

11 Eylül saldırılarının ardından küresel çapta terörizmle mücadele kapsamında başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya ülkelerinin desteğine ihtiyaç duyan Bush Yönetimi, Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında bölge ülkelerini bir köprübaşı olarak kullanmış, bu ülkelerle iş birliği içerisinde hareket etmiştir. Kazakistan'ın diğer bölge ülkelerine göre Afganistan'a daha uzak konumda kalması ve bu ülke ile herhangi bir kara sınırı bulunmamasına rağmen operasyonlar esnasında sağladığı hava sahası desteği ABD ile mevcut ikili ilişkilere yeni bir ivme kazandırmıştır. Nurgaliev (2007: 54) terör saldırılarının ardından Kazak Dışişleri Bakanlığı'nın: *"Kazakistan terörist saldırıyı kesin bir şekilde kınıyor. Uluslararası terörizme karşı ABD'ye yardım ve destek vermeye hazırız"* şeklindeki açıklaması çerçevesinde bu ülkenin ABD'ye ilk destek veren bölge ülkesi olmasının ikili ilişkilerin seyrine olumlu yansıdığını ileri sürmektedir. Ayrıca Nazarbayev'in 2001 yılının Aralık ayında Washington'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret esnasında terörle mücadele sürecinde ABD tarafından oluşturulan koalisyon güçleriyle iş birliği yapma isteğini güçlü bir şekilde dile getirmesi de Bush Yönetimi tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Kakenova, 2014: 954). Birkaç ay sonra ABD Savunma Bakanı Rumsfeld tarafından 2002 yılının Nisan ayında Kazakistan'a gerçekleştirilen resmi ziyaretin ardından Nazarbayev Yönetimi tarafından ABD'nin Kazakistan hava sahasını ve hava üslerini kullanmasına izin verildiği açıklanmıştır. Buna karşılık aynı yılın yaz aylarında askeri amaçlar için kullanılmak üzere Bush Yönetimi tarafından Kazakistan'a yaklaşık 8 milyon dolarlık maddi destek sağlanmıştır. Ayrıca acil

durumlarda Amerikan askeri uçaklarının iniş ve yakıt ikmali için taraflar arasında Kazakistan'ın Almatı şehrindeki uluslararası havaalanının yedek havaalanı olarak kullanılmasına ilişkin bir sözleşme imzalanmıştır (Central Asia Report..., 2002, <https://www.rferl.org/a/1342262.html>).

Bush Yönetimi tarafından gerçekleştirilen resmi ziyaretler ve imzalanan anlaşmalarla birlikte terörle ortak mücadele sürecine destek sunan Kazakistan, NATO kapsamındaki girişimler üzerinden de Afganistan'daki operasyonlara yönelik desteğini artırmıştır. Bu doğrultuda NATO tarafından oluşturulan ve Afganistan'daki operasyonlarda görev yapan Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (Security Assistance Force-ISAF) ve Kararlı Destek Misyonu (Resolute Support Mission-RF) adlı misyonlara destek sağlayan Kazakistan'ın bazı askeri üsleri de NATO ülkelerinin kullanımına açılmıştır. Nazarbayev Yönetimi'nin söz konusu misyonlara sağladığı destek süreci ABD ile ikili ilişkilerde daha önce ortaya atılan “uzun vadeli stratejik ortaklık” hedefinin gerçekleştirilmesi açısından da önemli rol oynamıştır (Bağbaşıoğlu, 2024: 7). Benzer şekilde NATO bünyesinde oluşturulan “Sanal İpek Yolu Projesi” ve “Barış İçin Ortaklık Programı Planlama ve Gözden Geçirme” süreçlerine katılım sağlayan Nazarbayev Yönetimi, bu sayede Afganistan'dan Kazakistan'a İslamcı aşırılığın sıçraması ve uyuşturucu ticaretinin yaygınlaşması gibi ihtimallerin de önünü kesme çabasında bulunmuştur. Ayrıca Kuzey Dağıtım Ağı (Northern Distribution Network-NDN) sayesinde de Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında koalisyon güçlerinin ihtiyaç duyduğu temel malzeme ve erzak için büyük ölçüde tedarik sağlanmıştır. Tüm bu gelişmeler kapsamında Kazakistan topraklarında kalıcı bir askeri üssü bulunmamasına rağmen Nazarbayev Yönetimi'nin Afganistan'daki “Sürekli Özgürlük Harekâtı'na” sağladığı yoğun destek karşılığında bu ülkeye yönelik Amerikan dış politika yaklaşımı büyük ölçüde güçlendirilmiştir (McDermott, 2004: 70).

Kazakistan'a yönelik yeni koşullarla biçimlenen Amerikan dış politika yaklaşımı çerçevesinde 2002 yılının Temmuz ayında taraflar arasında güvenlik ve stratejik iş birliklerini geliştirmek amacıyla bir dizi anlaşma yapılmıştır. Bu bağlamda taraflar arasında imzalanan “Karşılıklı Anlayış ve İş Birliği Mutabakatı” kapsamında Kazakistan silahlı kuvvetlerindeki barışı koruma birimi olarak görev yapan KAZBAT'ın savunma kapasitesinin ABD tarafından desteklenmesi ve finansal olarak güçlendirilmesi hususunda anlaşmaya varılmıştır. Benzer şekilde 2003 yılının Eylül ayında taraflar arasında imzalanan “Beş Yıllık Askeri İş Birliği Planı” sayesinde savunma alanındaki ilişkilerde yeni bir sürecin temelleri atılmıştır. ABD ile söz konusu belgeyi imzalayan ilk Orta Asya ülkesi olan Kazakistan'a, Bush Yönetimi tarafından bu süreçte yaklaşık 92 milyon dolarlık askeri yardım sağlanmıştır (Country Assessments and..., 2004, <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rpt/37656.htm>). Bu doğrultuda Bush Yönetimi tarafından Kazakistan'a yönelik gerçekleştirilen yardımlar farklı kategorilere ayrılarak gerçekleştirilmiştir (U.S. Assistance to..., 2004, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/29487.htm>):

1. Mali Denetim Ajansı (The Financial Supervision Agency-FSA), Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi, Terörle Mücadele, Mayın Temizleme ve İlgili Faaliyetler (Nonproliferation, Anti-terrorism, Demining, and Related-NADR), esas olarak güvenlikle ilgili ekipman, eğitim ve diğer hizmetlerin sağlanması ile nükleer silahların yayılmasının önlenmesi programlarına yönelik yardımlar,
2. İhracat Kontrolü ve İlgili Sınır Güvenliği Yardım Programı (The Export Control and Related Border Security Assistance-EXBS), Kazakistan sınır muhafızları ve gümrük teşkilatlarının yeteneklerini güçlendirmeye yönelik yardımlar,
3. Suçla Mücadele Eğitim Yardım Programı (The Anti-Crime Training Assistance-ACTA), Dışişleri Bakanlığı'nın Uluslararası Narkotik ve Kolluk Kuvvetleri Bürosu (International Narcotics and Law Enforcement-INL), Kazak Başsavcılığı'nın ABD ile iş birliğini yükseltmesine, bilgi alışverişinde bulunmasına, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçlarla mücadele etmesine yönelik yardımlar,
4. Kazakistan'a Terörle Mücadele Eğitim Yardım Programı ise terörizme karşı mücadeleye ve Kazakistan'da bir Yabancı Dil Askeri Enstitüsü kurulmasına yönelik yardımlar.

Söz konusu yardımlarla birlikte esas olarak KAZBAT'a öncelik verilmesi, Kazakistan'ın barışı koruma birimlerinin geliştirilmesi ve Kazak ordusunun profesyonel gelişiminin sağlam bir şekilde desteklenmesi hedeflenmiştir. KAZBAT'ın finansal açıdan desteklenmesi amacıyla Bush Yönetimi tarafından Uluslararası Askeri Eğitim ve Öğretim Programı (International Military Education and Training-IMET) geliştirilmiştir. Bu doğrultuda 2002 ve 2003 yıllarında ABD tarafından Kazakistan'a sağlanan IMET fonlarının yaklaşık %25-30'u KAZBAT için uzman yetiştirmeye yönelik gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ABD'nin girişimleriyle birlikte bir taraftan Kazakistan'ın Kapshagai şehrinde Bireysel Erişimli Dil Merkezi (Self-Access Language Centre-SAC) kurulurken, diğer taraftan 2003 yılının Temmuz ayında NATO tarafından organize edilen "*Bozkır Kartalı*" adlı ortak askeri tatbikatlara Kazak ordusunun katılımı sağlanmıştır. Aynı yılın Kasım ayında KAZBAT'ın astsubay üyelerine eğitim verilmesi amacıyla Bush Yönetimi tarafından çok sayıda askeri personel Almatı'ya gönderilmiştir (McDermott ve Mukhamedov, 2004). Dolayısıyla Başkan Bush'un güvenlik odaklı dış politika stratejileri ekseninde atılan adımlar doğrultusunda taraflar arasındaki askeri iş birliği ivme kazanmıştır.

Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında Bush Yönetimi'ne büyük ölçüde destek sağlayan Nazarbayev Hükümeti, benzer desteği ABD tarafından 2003 yılından itibaren Irak'a yönelik gerçekleştirilen müdahale sürecinde de devam ettirmiştir. Bush Yönetimi'nin Irak'a müdahalesinden kısa bir süre sonra Kazakistan'ın barışı koruma taburu olarak görev yapan KAZBAT'a ait bir ekip mayın temizleme çalışmalarına katılmak üzere bölgede konuşlandırılmıştır. Böylece Orta Asya'dan ilk kez bir ülkenin askeri birlikleri bölge dışındaki askeri bir operasyona destek sağlanması amacıyla görevlendirilmiştir. Dolayısıyla silahlı kuvvetlerin sergilenmesi ve Kazakistan ordusunun imajının yükseltilmesi amacıyla Nazarbayev Yönetimi tarafından ABD'ye

sağlanan destek girişimi Bush Yönetimi tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır (Nichol, 2013b). Ayrıca Nazarbayev Yönetimi'nin destek girişimi kapsamında 2003 yılının Eylül ayından 2008 yılının Ekim ayına kadar olan süreçte Kazakistan'ın askeri mühendisleri Irak'ın Al Kut şehri ve çevresinde patlamamış mühimmat aranması ve imha edilmesi amacıyla görevlendirilmiştir. Söz konusu süreçte bir taraftan Kazakistan destek birliği KAZBAT tarafından Irak'ta su arıtma sistemleri işletilirken, diğer taraftan Polonya birliğinin de KAZBAT'a desteğiyle yaklaşık beş bin Iraklı'ya tıbbi yardım sağlanmıştır. Tüm bunlara ek olarak, Iraklı bazı mühendis ve istihkâmcılara askeri teknik ve uygulamalar konusunda eğitim veren Kazak görevliler 2008 yılının Ekim ayında kontrolü Irak Güvenlik Kuvvetleri'ne devrederek Polonya kuvvetleriyle birlikte geri çekilmiştir (Carney, 2011: 75).

Gerek terörle mücadele süreci kapsamında Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında sağladığı destek, gerekse Irak müdahalesi sürecinde yürüttüğü faaliyetler neticesinde Kazakistan Bush Yönetimi'nin Orta Asya'da en yoğun ilişki yürüttüğü ülke haline gelmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından Bush ve ekibinin neorealist tutumu önceleyen dış politika anlayışının etkisiyle Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik dış politikası büyük ölçüde değişen ABD, bu süreçte ağırlıklı olarak güvenlik odaklı stratejilere öncelik vermiştir. Bu bağlamda bir taraftan askeri ve savunma alanında Kazakistan'a yönelik yardımları artıran Bush Yönetimi, diğer taraftan yürüttüğü proaktif dış politika stratejileri sayesinde bölgedeki imajını artırmaya çalışmıştır. Nazarbayev Yönetimi'ne sağladığı yardım ve yatırımlarla birlikte karşılıklı ilişkileri güçlendirmeyi hedefleyen Bush Yönetimi, resmi ziyaretler ve imzalanan ikili anlaşmalar vasıtasıyla da dostluk sürecini pekiştirmeyi amaçlamıştır. 11 Eylül saldırılarına kadar olan süreçte bölge ülkeleri ile çok fazla ilgilenmeyen ABD tarafından, bu dönemde Orta Asya'da güç elde etmek için bölgedeki devletlerle temaslar hızlandırılmıştır. Özellikle Rusya ve Çin gibi bölgesel güçlere karşı bölge üzerindeki hâkimiyetini artırmayı hedefleyen ABD, Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik güvenlik odaklı dış politika stratejilerinde bu durumu da hesaba katarak hareket etmiştir. Ayrıca bu süreçte Kazakistan'a yönelik güvenlik eksenli politikalara NATO vasıtasıyla genişlik kazandırılmış ve taraflar arasındaki ikili iş birliği daha da derinleştirilmiştir. Bölgeye yönelik pragmatik yaklaşımlar çerçevesinde yürütülen proaktif Amerikan dış politikasında temel rol oynayan aktörlerden biri olan NATO, özellikle terörizmle mücadele sürecinde Bush Yönetimi ile birlikte hareket eden Kazakistan'ın askeri ve güvenlik kapasitesinin geliştirilmesi için girişimlerini hızlandırmıştır.

2.1.2. Oğul Bush Yönetimi'nin Proaktif Kazakistan Politikasında NATO'nun Rolü

Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasında önemli rol oynayan NATO'nun Kazakistan ile ilişkilerinin temelleri 1990'lı yıllarda atılsa da taraflar arasındaki esas iş birliği süreci 11 Eylül saldırılarının ardından şekillenmiştir. Bu kapsamda NATO tarafından geliştirilen Barış İçin Ortaklık Programı'na ilk olarak 1995 yılında dâhil edilen Kazakistan, 2000'li yılların ardından ise Bush Yönetimi'nin de girişimleriyle birlikte özellikle askeri açıdan

desteklenmiştir. Kazakistan'ın 31 Ocak 2000 tarihinde kurulan profesyonel barışı koruma birimi KAZBAT'ın NATO vasıtasıyla askeri açıdan güçlendirilmesiyle birlikte ivme kazanan ilişkiler, 11 Eylül'ün ardından ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik gerçekleştirdiği operasyonlarla birlikte daha da derinleştirilmiştir. Kazakistan'ın bu bölgelere yönelik operasyonlar için NATO tarafından oluşturulan misyonlara desteği ve KAZBAT'ın operasyonlardaki aktif rolü taraflar arasındaki ikili ilişkilerin seyrini olumlu yönde etkilemiştir. Bu çerçevede dönemin NATO Genel Sekreteri Lord Robertson tarafından 2003 yılının Temmuz ayında Kazakistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir (NATO Secretary General..., 2003, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20215.htm?selectedLocale=en). Ziyareti kapsamında Robertson:

“Kazakistan'ı, Başkanını ve Parlamentosunu Irak'taki Barış Gücü Misyonu'na verdikleri destek için takdir etmek istiyorum. Tehlikeli bir dünyada yaşıyoruz ve Kazakistan ile NATO arasında büyüyen ilişkilerin dünyadaki durumu istikrara kavuşturmaya yardımcı olacağından eminim”

şeklindeki sözleriyle Nazarbayev Yönetimi'ne teşekkürlerini iletmiştir. Dolayısıyla bu sözlerden de anlaşılacağı üzere ABD'nin Irak'a müdahale kararına ilişkin uluslararası kamuoyundaki tartışmalara rağmen, Astana'nın NATO kapsamında geliştirilen iş birliğine olan bağlılığı memnuniyetle karşılanmıştır (McDermott, 2004: 81; Blua, 2003).

Kazakistan'ın NATO ile ikili iş birliğine olan bağlılığı 2004 yılının Haziran ayında İstanbul'da düzenlenen ve devlet başkanlarının güvenlik konuları hakkında resmi kararlar almak üzere bir araya geldiği 18. NATO Zirvesi kapsamında da devam etmiştir. Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev'in de katıldığı Zirve kapsamında NATO üyesi devletler tarafından Kafkasya ve Orta Asya'daki ülkelerle iş birliğini genişletme arzusunu duyurdukları bir bildiri imzalanmıştır (Katik, 2004). Söz konusu bildiride bir taraftan NATO'nun Orta Asya'nın stratejik açıdan önemli görülen bölgelerinde daha aktif rol alacağı ilan edilirken, diğer taraftan bu bölge için özel bir NATO temsilcisi atanmasına karar verildiği açıklanmıştır. Bu çerçevede yürütülen iş birliği neticesinde 31 Ocak 2006 tarihinde Nazarbayev Yönetimi ile NATO arasında ilk Bireysel Ortaklık Eylem Planı (Individual Partnership Action Plan-IPAP) belgesi imzalanarak yürürlüğe girmiştir. NATO ile siyasi diyalogu derinleştirme, askeri reformları destekleme, uyumlaştırma sürecini yönlendirme, askeri çatışmaları önleme, uluslararası güvenlik ve istikrarı güçlendirme gibi hususlarda ikili iş birliğini hedefleyen IPAP belgesi doğrultusunda Kazakistan ordusunun NATO standartlarına uygun olarak son silah teknolojisiyle donatılması hususunda da anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca program kapsamında bir taraftan Kazakistan'ın askeri güvenliğini sağlamanın NATO standartlarını karşılayan yüksek teknolojik silahların aktarılmasıyla mümkün olacağı belirtilirken, diğer taraftan Kazak ordusunun güçlendirilmesi amacıyla NATO tarafından askeri eğitim merkezlerinin kurulması ve irtibat subaylarının eğitilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sonuç itibarıyla IPAP çerçevesinde taraflar arasında gerek genel gerekse de detaylı bir pratik iş birliği programı öngörülmüş olup, Kazakistan Orta Asya'da bu iş birliğine katılan ilk; Gürcistan,

Azerbaycan ve Ermenistan'dan sonra katılan dördüncü BDT ülkesi olmuştur (Shaymergenov ve Biekenov, 2010: 39).

KAZBAT'ın ABD operasyonları esnasında sağladığı destek ve NATO tarafından verilen askeri eğitimlerdeki başarılarının ardından 2006 yılında Kazakistan'ın daha büyük barışı koruma birimi olan Kazakistan Tugayı (Kazakhstan Brigade-KAZBRIG) oluşturulmuştur. Yeni oluşturulan birliğin önemi dönemin Kazakistan Savunma Bakanı Mukhtar Altynbayev'in: *"KAZBRIG, hâlihazırda kazanılan deneyimler ışığında barışı koruma görevlerini yerine getirmek için daha büyük kapasiteye sahip. Yeni barışı koruma tugayı, NATO standartlarına göre tam donanımlı, mühendislik ve tıbbi bileşenleri güçlendirildi"* şeklindeki sözleriyle vurgulanmıştır. KAZBAT'a oranla daha güçlü istihkâm sınıfıyla donatılmış ve daha çok İngilizce konuşan subaya sahip olan KAZBRIG'in askerleri de ABD ve NATO'ya üye ülkelerdeki askeri tesislerde eğitilmiştir (Toktogulov, 2007: 67). Böylece taraflar arasında daha önce imzalanan IPAP çerçevesinde askeri kapasitesi giderek güçlendirilen Kazakistan, KAZBRIG ile NATO kuvvetlerinin birlikte çalışabilirliğini artıran *"Bozkır Kartalı"* adlı ortak askeri tatbikatları da 2006 yılının ardından dört yıl üst üste kendi topraklarında düzenlemiştir. Bu bağlamda ülke 2005 yılında Özbekistan'da gerçekleşen Andican Olayları'nın ardından gerek ABD gerekse de NATO tarafından bölgesinin güvenlik lideri olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca ülkede 18-22 Haziran 2006 tarihleri arası "NATO Haftası" olarak ilan edilirken, bu süreçte Almatı şehrinde başlayıp Astana'da sona eren bir dizi seminer ve üst düzey yuvarlak masa toplantıları düzenlenmiştir (NATO Week in..., 2006, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_22267.htm).

Söz konusu gelişmelerle birlikte ABD'nin bölgedeki konumunu güçlendirmesi ve diğer bölgesel güçlere karşı rekabet etmesinde önemli rol oynayan Kazakistan, Bush döneminde Orta Asya'da NATO ile ilişkileri güçlendiren tek bölge ülkesi olmuştur. Rusya ve Çin ile yakın ilişkilerin getirdiği tüm baskılara rağmen NATO ile bağlarını güçlendirmeye devam eden Kazakistan'ın Savunma Bakanı Yardımcısı Bulat Sembinov liderliğindeki bir heyet 2006 yılının kış aylarında Brüksel'deki NATO karargâhında düzenlenen NATO-Kazakistan Askeri-Politik Komitesi'nin toplantısına katılım gerçekleştirmiştir. Toplantı esnasında dönemin NATO Genel Sekreter Yardımcısı Alessandro Minuto Rizzo, NATO'nun Orta Asya ve Kafkasya özel temsilcisi Robert Simmons ve örgütün diğer üst düzey yetkilileriyle bir araya gelen Sembinov, ülkesinin NATO'ya olan bağlılığına vurgu yapmıştır. Buna karşılık NATO yetkilileri ise Orta Asya'daki güvenliği geliştirmede oynadığı öncü rol nedeniyle Kazakistan'a övgülerde bulunmuştur (McDermott, 2006). Bunun yanı sıra 2007 yılında bir taraftan Nazarbayev tarafından NATO karargâhına bizzat bir ziyaret gerçekleştirirken, diğer taraftan aynı yıl NATO'nun Bilim Ortaklığı İş Birliği Programı kapsamında pek çok Kazak bilim adamına araştırma projeleri için hibe ödülü verilmiştir. Söz konusu program esnasında radyolojik riskler, entegre su kaynakları yönetimi, siber ağların güvenliği ve sismik dayanıklı inşaat için yeni teknolojiler ile ilgili çalışmalar yapan biri ABD diğeri ise Kazak vatandaşı olan iki bilim adamına da başarı ödülü verilmiştir. Ayrıca NATO

tarafından aynı yıl Kazakistan'ın Almatı şehrindeki El-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi'ne NATO Kaynak ve Bilgi Merkezi kurulmuştur. Bütün bunlara ek olarak, 2008 yılında Astana'daki Kazak Ulusal Akademik Kütüphanesi'nin yanına eklenen NATO Depo Kütüphanesi'ne NATO tarafından öğrenciler, araştırmacılar ve diğer çalışanlar tarafından kullanılmak üzere multimedya materyalleri ve çeşitli yayınlar gönderilmiştir (Aben, 2017).

Taraflar arasında IPAP çerçevesinde yürütülen çalışmalardan bir diğeri Kazakistan Savunma Bakanlığı'nın geliştirdiği Savunma Eğitimi Geliştirme Programı'nın (Defense Education Enhancement Program-DEEP) NATO tarafından desteklenmesi süreci olmuştur. Programın Kazakistan Ulusal Savunma Üniversitesi (Kazakhstan National Defense University-KAZ NDU) tarafından NATO ile iş birliği çerçevesinde yürütülmesi ve bu sayede üniversitede verilecek olan savunma eğitiminin uluslararası standartlara ulaştırılması amaçlanmıştır. Söz konusu programla birlikte KAZ NDU askeri eğitim müfredatı üzerindeki Rusya ve Çin etkisini Batı ile dengelemeyi amaçlayan Nazarbayev Yönetimi ile NATO yetkilileri arasında üç yıllık bir planlama yapılmıştır. ABD ve NATO ülkelerinde verilen savunma eğitimlerinin Kazakistan'a aktarılması için üzerinde anlaşmaya varılan DEEP 2008 yılının ilk aylarında yürürlüğe konmuştur (Stolberg, 2012: 108). Sonraki süreçte ise taraflar arasındaki iş birliği Kazakistan Barış Harekât Merkezi (Kazakhstan Peace Operations Centre-KAZCENT), Astsubay Eğitim Merkezi ve Ordu Savunma Enstitüsü'nü de kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Ayrıca NATO ile askeri ilişkileri derinleşen Kazakistan ile Bush Yönetimi arasında 2008 yılının Şubat ayında yeni bir *“Beş Yıllık Askeri İş Birliği Planı”* imzalanmıştır. Bush'un son görev yılında yapılan bu anlaşma çerçevesinde ABD tarafından Kazakistan ordusuna askeri eğitim, teçhizat ile teknik yardım sağlanması ve IMET fonlarının sürdürülmesi gibi konularda mutabakata varılmıştır (Rozoff, 2010). Dolayısıyla taraflar arasındaki askeri ve güvenlik iş birliğinin Bush Yönetimi'nin ardından da kesintisiz bir biçimde sürdürülmesi hedeflenmiştir.

Bush döneminde ABD'nin Kazakistan'a yönelik uyguladığı askeri destek ve eğit-donat programlarının temel amacı Orta Asya'da güvenlik mimarisini Amerikan çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirme, bölgesel istikrarı sağlama ve özellikle Afganistan'daki operasyonlara lojistik destek kapasitesini güçlendirme çabası olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrası dönemde terörle mücadele stratejisinin merkezine Orta Asya'yı yerleştiren Bush Yönetimi, Kazakistan gibi görece istikrarlı ve Batı ile dengeli ilişkiler kurabilen ülkeleri stratejik ortak olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda yürütülen askeri yardım ve eğitim programları, Kazak ordusunun modernizasyonunu teşvik etmiş, sınır güvenliği ve terörle mücadele gibi hususlarda kapasite artışı sağlamıştır. Ayrıca Kazakistan'ın Hazar Denizi'ne kıyısı olması ve ülkedeki zengin enerji kaynaklarının varlığı ABD için enerji güvenliği bağlamında stratejik önem arz ettiğinden bu dönemde Kazakistan ordusuna teçhizat desteği sağlanmıştır. Bu sayede bölgesel güç dengesini kendi lehine çevirmeyi hedefleyen Bush Yönetimi, söz konusu destek süreci sayesinde Kazak

güvenlik bürokrasiyle doğrudan temas kurarak uzun vadeli bir nüfuz alanı oluşturmaya çalışmıştır.

Tüm bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere Bush döneminde Kazakistan'ın ABD ve NATO ile ilişkileri bir taraftan teröre karşı ortak mücadele kapsamında geliştirilen iş birliğinin bir sonucu olarak şekillenirken, diğer taraftan karşılıklı ziyaretler ve imzalanan mutabakatlar çerçevesinde daha üst seviyelere taşınmıştır. Bu hususta NATO Genel Sekreteri'nin Orta Asya Özel Temsilcisi Robert Simmons'ın 7-11 Nisan 2008 tarihlerinde Kazakistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret esnasında: *“Kazakistan'ın NATO ile ortaklığında daha yüksek askeri standartlara ulaştığına ve iyi ilerleme kaydettiğine inanıyorum. Kazakistan ile iyi bir siyasi diyalogumuz var ve bu diyalog çerçevesinde özellikle bölgesel düzeyde güvenliğin sağlanmasına ilişkin önemli görüşmeler gerçekleştiriyoruz”* şeklindeki sözleri taraflar arasındaki ilişkilerde ABD sayesinde gelinen seviyenin anlaşılması bakımından somut örnek niteliğindedir. Ziyareti esnasında Kazak Hükümet liderleriyle bir araya gelen Simmons, Kazakistan Ulusal Kütüphanesi'ndeki NATO deposunun açılış törenine de katılım gerçekleştirmiştir (McDermott, 2009). NATO tarafından Brüksel'de organize edilen Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'nin toplantısına katılan Kazakistan Savunma Bakanı Yardımcısı Sembinov, koalisyon uçaklarının Kazak hava sahasını kullanmaya devam etmesine izin verilerek Afganistan'da istikrarın sağlanmasına yardımcı olma taahhütlerini yeniden dile getirmiştir (Weitz, 2008: 41). Dolayısıyla NATO'nun Kazakistan ordusunu düzenleme, güçlendirme ve kendi standartlarına uygun hale getirme çabalarına karşılık ülkenin İttifak'a olan bağlılığı Nazarbayev Yönetimi tarafından somut bir biçimde gösterilmiştir. Sonuç itibarıyla de Bush döneminde ABD tarafından yürütülen güvenlik odaklı dış politika stratejileri kapsamında hız kazanan NATO-Kazakistan ilişkileri, bu dönem boyunca genel olarak istikrarlı bir çizgide ve herhangi bir ciddi sorun yaşanmadan ilerlemiştir. ABD ile Kazakistan arasındaki ilişkilerin gelişmesinde etkili olan diğer faktör Kazakistan'daki zengin hidrokarbon kaynakların güvenliği ve Washington'un enerji kaynakları konusundaki politikalarıdır.

2.1.3. Enerji Güvenliği Odaklı Ekonomik Destek Politikaları

11 Eylül saldırılarının ardından Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik değişen Amerikan dış politikası kapsamında bir taraftan güvenlik odaklı stratejileri ön planda tutan Bush Yönetimi, diğer taraftan da gerçekleştirdiği karşılıklı resmi ziyaretler ve sağladığı ekonomik yardımlar aracılığıyla bölgedeki mevcut konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Bush döneminde pragmatik yaklaşımlar çerçevesinde yürütülen proaktif Amerikan dış politikası ekseninde 1990'lı yılların ortalarından itibaren bölgede Kazakistan ile yürütülen enerji odaklı iş birliğinden elde edilen kazanımların korunması ve daha da artırılması hedeflenmiştir. Bu hedef çerçevesinde Nazarbayev'in 2001 yılının Aralık ayında Washington'a gerçekleştirdiği ve Başkan Bush ile bir araya geldiği ziyaret kapsamında taraflar arasında ilk kez *“uzun vadeli stratejik ortaklık”* vurgusu yapılmıştır. Ziyaret esnasında Bush Yönetimi tarafından *“başta güvenlik olmak üzere enerji,*

yatırım ve serbest piyasa ekonomisinin desteklenmesi” gibi hususlarda ilişkilerin geliştirilmesi, Nazarbayev Yönetimi tarafından ise “21. yüzyılda giderek küresel ekonomiye ve demokratik uluslar topluluğuna entegre olan barışçıl, müreffeh ve egemen bir Kazakistan vizyonu ilerletilmesi” sözü verilmiştir. (Amanov, 2007: 114). Ziyaretin ardından ise taraflar arasında imzalanan “ABD-Kazakistan Enerji Ortaklığı Bildirgesi” kapsamında enerji alanındaki iş birliğinin derinleştirilmesi ve bu alandaki ortaklığın güçlendirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Söz konusu bildirme çerçevesinde oluşturulan “Enerji Ortaklığı Komisyonu (Joint Energy Partnership Commission-JEPC)” adlı oluşum enerji güvenliği, petrol, doğal gaz, elektrik, nükleer enerji ve çevre güvenliği gibi konularda iki ülke arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi için görevlendirilmiştir. Ayrıca JEPC vasıtasıyla taraflar arasındaki enerji ortaklığının tüm alanlarında bir eylem planı geliştirilmesi ve her yıl düzenli toplantıların yapılması planlanmıştır (Almadiyev, 2015: 374).

ABD Savunma Bakanı Rumsfeld’in 2002 yılının Nisan ayında Kazakistan’a gerçekleştirdiği resmi ziyaret esnasında Nazarbayev Yönetimi’nin terörle ortak mücadele çabasına karşılık ülkeye yönelik Amerikan mali yardımlarının artırılması ve enerji güvenliği ekseninde ekonomik ve ticari iş birliğinin hızlandırılması sözü verilmiştir (Central Asia Report..., 2002, <https://www.rferl.org/a/1342253.html>). Böylece bir taraftan güvenlik odaklı dış politika stratejileri çerçevesinde Kazakistan’a yönelik savunma yardımlarını artıran Bush Yönetimi diğer taraftan da bu ülkeyle ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmeye odaklanmıştır. Bu doğrultuda somut bir girişim olarak Orta Asya ülkelerine yönelik ticaret ve yatırımların artırılması amacıyla ABD Ticaret Temsilcisi Robert B. Zoellick ile beş bölge devletin temsilcileri arasında 2004 yılının Haziran ayında “Orta Asya Ticaret ve Yatırım Anlaşması (Trade and Investment Framework Agreement-TIFA)” imzalanmıştır. TIFA kapsamında bölgesel ekonomik entegrasyonun artırılması, bölgeye yönelik dış ticaretin geliştirilmesi ve doğrudan yabancı yatırımlara yönelik engellerin aşılması hedeflenmiştir. Ayrıca TIFA aracılığıyla Bush Yönetimi tarafından Kazakistan’daki özel işletmelerin koşullarını iyileştirmek için tasarlanmış çok sayıda program geliştirilmiştir. Bu kapsamda ABD Ticaret Odası tarafından, Kazakistan’daki özel işletmeler için fırsatları genişletmeyi amaçlayan bir “Kamu-Özel Ekonomik Ortaklık Girişimi” kurulmuştur. Tüm bunlara ek olarak, 2004 yılında aktif hale getirilen yenilikçi “ABD-Kazakistan İş Geliştirme Ortaklığı” ve USAID tarafından sağlanan çeşitli fonların etkisiyle Bush Yönetimi tarafından bölgede bir lokomotif olarak nitelendirilen Kazakistan’ın Amerikan yatırımlarından en fazla pay alan Orta Asya ülkesi olma özelliği korunmuştur (U.S. Assistance to, 2005, <https://2001-2009.state.gov/>).

Taraflar arasındaki enerji güvenliği odaklı ekonomik ve ticari iş birliği süreci Başkan Bush’un ikinci döneminde de karşılıklı resmi ziyaretler ve gerçekleştirilen mali yardımlar çerçevesinde ivme kazanmıştır. Bu kapsamda 2005 yılının Ekim ayında Kazakistan’a resmi bir ziyarette bulunan ABD Başkan Yardımcısı Richard Cheney, Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice ve bazı seçkin Amerikalı politikacılar Nazarbayev Yönetimi ile çeşitli temaslarda bulunmuştur.

Ziyaretin ardından Astana’da yaptığı konuşmada, Kazakistan’ın Avrasya’daki artan ticari rolüyle bölgesel istikrarı artırabileceğini ileri süren Dışişleri Bakanı Rice şu ifadeleri kullanmıştır (Weitz, 2008: 129):

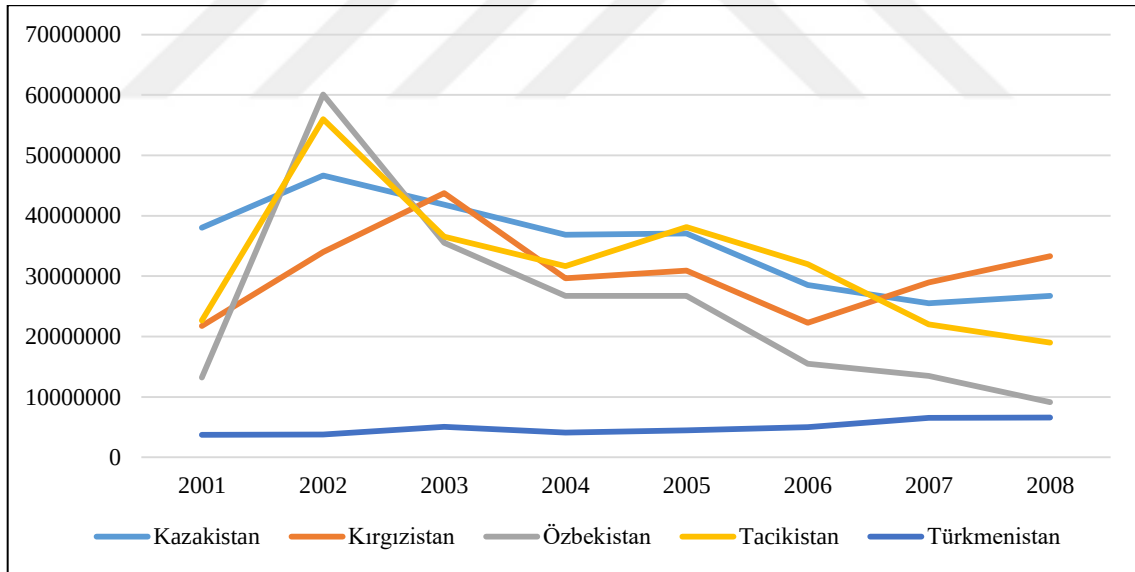
Kazakistan’ın ekonomisi gelişmeye devam ederken, bu ülke rolünü Orta Asya’da büyümenin bir motoru olarak görmelidir. Hem Kırgızistan hem de Tacikistan, büyümeyi teşvik etmek ve yeni iş fırsatları yaratmak için Kazakistan yatırımından ve enerjisinden büyük ölçüde faydalanacaktır. Ayrıca Afganistan, tiranların, aşırılıkçıların, savaş ağalarının ve iç savaşın onlarca yıldır katlanarak artırdığı yoksulluğun üstesinden gelmek için bu bölgenin tamamının tam ortaklığına ihtiyaç duymaktadır. Orta Asya’yı demirleyen ve Güney Asya’ya bağlayan güvenli ve müreffeh bir Afganistan, ekonomik başarının geleceği için elzemdir.

Rice’in söylemlerinden de anlaşılacağı üzere ABD’li yetkililer tarafından bölgenin ekonomik istikrarı ve kalkınması açısından kritik bir rolü olduğu ileri sürülen Kazakistan, Bush döneminde Orta Asya’ya yönelik proaktif Amerikan dış politikasında kilit ülke olarak görülmüştür. Kazakistan’ın enerji kaynaklarına erişimin ve bu kaynakların uluslararası piyasalara güvenli aktarımının temel önceliklerden biri olarak belirlendiği Bush döneminde ABD’nin uyguladığı ekonomik destek politikaları, sadece ikili ilişkileri güçlendirmekle kalmamış; aynı zamanda Avrasya enerji koridorunun şekillendirilmesinde de belirleyici rol oynamıştır. Bu stratejik yaklaşım çerçevesinde, ABD Yönetimi Kazakistan’ın Hazar Denizi’ndeki hidrokarbon rezervlerinin Batı pazarlarına aktarımı konusunda çok taraflı enerji projelerini desteklemiş ve “*Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesi (BTC)*” gibi alt yapı girişimlerini bölgesel enerji güvenliğine katkı sağlayacak araçlar olarak değerlendirmiştir (The Petroleum and..., 2008, <https://www.congress.gov/>). Washington, Kazakistan’ı bu tür alternatif enerji güzergahlarına entegre etmeye çalışarak hem Rusya’nın bölgesel enerji tekeline karşı denge unsuru oluşturmayı hem de küresel enerji arz güvenliğini çeşitlendirmeyi hedeflemiştir. Ayrıca Bush dönemi boyunca Kazakistan’a yönelik ilgisini yalnızca enerji üretimiyle sınırlı tutmayan ABD, kaynakların şeffaf, rekabetçi ve liberal bir piyasa yapısı içerisinde yönetilmesini teşvik edecek reformlara destek vermiştir. Bu bağlamda ABD Ticaret ve Kalkınma Ajansı (United States Trade and Development Agency-USTDA) ve USAID gibi kurumlar vasıtasıyla enerji sektörü alt yapısının modernizasyonu, çevresel standartların yükseltilmesi ve yatırım ortamının iyileştirilmesi konularında teknik yardım ve mali destek sağlanmıştır (Congressional Budget Justification, 2008, <https://2009-2017.state.gov/>).

Kazakistan’a yönelik Amerikan mali yardımlarının organize edilmesinde esas rolü üstlenen USAID tarafından 2005 yılında yayınlanan bir raporda Bush’un ikinci başkanlık döneminde ekonomik destek sağlanacak ülkelerin öncelik sırası açıklanmıştır. Amerikan dış yardımlarında yeniden yapılanma sürecinde olan ve stratejik öneme sahip olan ülkelere öncelik verileceğinin vurgulandığı rapor kapsamında Kazakistan ilk sıralarda yer almıştır. Bu dönemde Kazakistan’ı orta gelir düzeyine sahip ve Orta Asya’nın öncüsü olabilecek bir devlet olarak nitelendiren USAID tarafından geliştirilen mali reform programları da Nazarbayev Yönetimi ile ortak bir şekilde finanse edilmiştir (FY 2005 U.S. Assistance..., 2005, <https://2009-2017.state.gov/>). Bush Yönetimi’nin

desteği doğrultusunda 2006 yılından itibaren ABD'nin “*Ekonomik Kalkınma Programı*” Nazarbayev Yönetimi tarafından kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. Söz konusu program çerçevesinde öncelikle uluslararası arenada Kazakistan'ın rekabet gücünü yükseltmek için elverişli ekonomik koşulların yaratılması, Kazak ekonomisinin çeşitlendirilmesinin teşvik edilmesi ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca ABD tarafından bu dönemde Kazakistan'a yönelik sağlanan teknik yardım ve kalkınma iş birliği biçimindeki dış yardım programları tarım, sağlık hizmeti, eğitim ve çevre koruma gibi çeşitli sektörlerde uzun vadeli kalkınmayı teşvik edecek biçimde geliştirilmiştir. Tüm bu hedefler doğrultusunda Bush döneminde Kazakistan'a yönelik gerçekleştirilen Amerikan yatırımlarının oranı ülkeye yönelik toplam yabancı yatırımların yaklaşık %27'sini oluşturmuştur. Bush Yönetimi'nin desteğiyle DTÖ'ye katılma yönünde önemli adımlar atan Kazakistan'ın 2007 ve 2008 yıllarında bu girişimleri ivme kazanmıştır. Bu çerçevede bir ulusa sesleniş konuşması gerçekleştiren Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev: “*Kazakistan'ın rekabet gücünü güçlendirmek için Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmak büyük fırsatlar açacaktır*” şeklinde konuşmuştur. Dolayısıyla bu sayede Kazak ekonomisinin genel olarak modern, Batı tarzı piyasa ekonomisine dönüşümüyle önemli kazanımlar elde edilmesi amaçlanmıştır (Starr vd., 2014: 32).

Grafik 5: Oğul Bush Dönemi ABD'nin Orta Asya Ülkelerine Yardımları

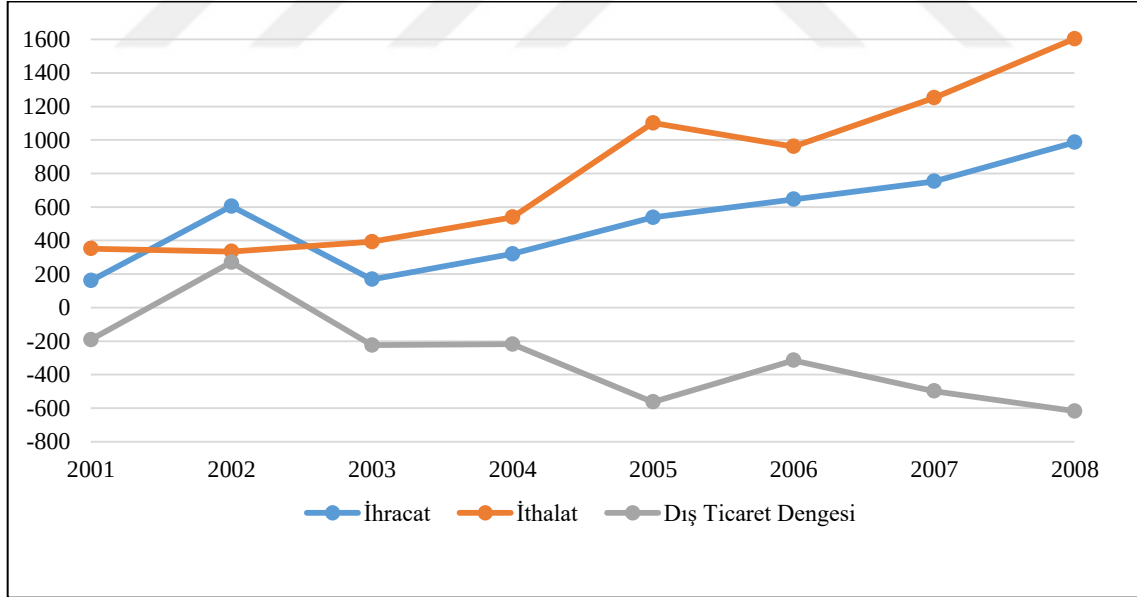


Kaynak: Data Query (t.y.), <https://foreignassistance.gov/data#tab-query>

ABD tarafından Oğul Bush döneminde Orta Asya ülkelerine yapılan dış yardımların yıllık bazda miktarı Grafik 5'te detaylı bir biçimde gösterilmiştir. Bölge ülkelerine yapılan dış yardım miktarlarının yıllık değişiminin karşılaştırmalı olarak sunulduğu grafikten de anlaşılacağı üzere bu dönemde Amerikan yardımlarından en fazla yararlanan ülke Kazakistan'dır. Kazakistan'a yapılan yardımlar 2002 yılında zirveye ulaşmış; takip eden yıllarda ise bölge ülkelerine oranla görece daha istikrarlı bir düşüş göstermiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında Kazakistan'ın bölgedeki istikrarlı

duruşu ve 11 Eylül öncesine benzer şekilde Bush döneminde de diğer bölge ülkelerine göre ABD ile ilişkilerini daha özenli bir biçimde yürütmesi etkili olmuştur. Terörle ortak mücadele sürecine desteklerinden dolayı diğer bölge ülkelerine sağlanan yardımlar da 2002 yılında kısa süreli bir artışla zirve noktasına ulaşsa dahi genel eğilimde en yüksek seviyede yardım alan ülke Kazakistan'dır. Bu dönemde ABD'nin terörle mücadele sürecinden dolayı bölgenin stratejik öneminin artması ve Bush Yönetimi'nin Kırgızistan ile Özbekistan topraklarında üs elde etmesi bu ülkelere yönelik mali yardımların önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Sonraki süreçte ise bu ülkelerle yaşanan bazı siyasi anlaşmazlıklar ve stratejik nedenlerden dolayı Bush Yönetimi tarafından sağlanan mali yardımların miktarında giderek azalma meydana gelmiştir. Özellikle 2005 yılında Özbekistan'da meydana gelen Andican olayları sonrası bozulan ikili ilişkiler bu ülkeye yönelik Amerikan yardımlarının seyrini oldukça olumsuz etkilemiştir (Javaid ve Qadri, 2021: 71). Ayrıca yapılan dış yardım miktarının ağırlıklı olarak diplomatik ilişkiler ve ABD'nin bölgedeki stratejik hedeflerine göre şekillendiği bu süreçte Nazarbayev Yönetimi ile iş birliğinin devam etmesi Kazakistan'a yönelik mali yardımların diğer bölge ülkelerine oranla çok daha istikrarlı bir çizgide seyretmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla bu durum bir yandan iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini de olumlu etkilerken, diğer yandan Orta Asya'daki bölgesel güç rekabetinde Rusya ve Çin gibi ülkeler karşısında Bush idaresindeki ABD'ye önemli avantaj sağlamıştır.

Grafik 6: Oğul Bush Dönemi ABD-Kazakistan Dış Ticaret Dengesi



Kaynak: Trade in Goods with Kazakhstan (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4634.html>

Grafik 6'da Bush döneminde ABD'nin Kazakistan'a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. Grafikte de görüldüğü üzere Kazakistan'a yönelik ithalat rakamları 2002 yılının haricindeki yıllarda ihracat rakamlarından yüksek seviyede seyretmiştir. ABD'den 2002 yılında Kazakistan'a yönelik gerçekleşen ihracat ve ithalat arasındaki

fark maksimum düzeye ulaşırken, 2008 yılına gelindiğinde bu durumun tam tersi yaşanmıştır. İki ülke arasındaki dış ticaret dengesi de 2002 yılının haricindeki tüm yıllarda negatif seviyelerde göstermiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında iki ülke arasında 11 Eylül sonrası terörle ortak mücadele sürecinde ivme kazanan yakınlaşma süreci ve imzalanan ikili anlaşmalarla birlikte ABD tarafından Kazakistan'dan ithal edilen ürünlerin miktarındaki artış oldukça etkili olmuştur. Aynı zamanda bu durum Kazakistan'ın ABD açısından özellikle enerji ve doğal kaynaklar açısından önemli bir tedarikçi olduğunu da kanıtlar niteliktedir. İki ülke arasındaki dış ticaret dengesinin neredeyse Bush döneminin tamamı boyunca negatif değerlerde seyretmesi ABD'nin bu süreçte Kazakistan ile olan ticaretinde net ithalatçı olduğu anlamına gelmektedir. Özellikle 2006 sonrası dönemde ithalattaki artış hızının daha da ivmelendiği ve dış ticaret açığının derinleştiği gözlemlenmektedir. Bahsedilenlerin yanı sıra, Almadiyev (2015: 361) Bush döneminde ABD'nin Kazakistan ile olan ticari ilişkilerinde hammadde ve enerji kaynaklarının belirleyici bir rol oynadığını ileri sürmektedir. Ayrıca grafikten de anlaşılacağı üzere dış ticaret açığının genel olarak artış eğiliminde olması Kazakistan'ın bu dönemdeki ekonomik büyümesinin Bush Yönetimi ile olan ticari ilişkilerinden de beslendiği anlamına gelmektedir. Sonuç itibarıyla bu durum 11 Eylül'ün ardından iki ülke arasında önemli ölçüde ivme kazanan ilişkilerin Bush'un ardından göreve gelen Obama döneminde de kesintiye uğramadan devam etmesine katkıda bulunmuştur.

2.2. Obama'nın Kazakistan Politikası (2009-2016)

2.2.1. Proaktif Dış Politikada Bir Kazanç: Stratejik Ortaklık Süreci

ABD'de 2008 yılının Kasım ayında yapılan seçimler sonucunda ülkesinin 44. başkanı olarak göreve gelen Obama, selefi Bush'a kıyasla daha farklı liderlik tarzı ve dış politika anlayışıyla dikkat çekmiştir. Obama Yönetimi, özellikle dış politikada “sert güç” yaklaşımından ziyade “yumuşak güç” yaklaşımını önceliklendirmiştir. Bu yaklaşım, ABD'nin Orta Asya'ya yönelik politikalarında da belirleyici olmuş; Kazakistan gibi bölge ülkeleriyle ilişkilerde iş birliği, diplomatik diyalog ve kalkınma desteği gibi araçlar ön plana çıkmıştır. Washington tarafından 2010 yılında yayınlanan “*Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi*” Orta Asya ülkeleriyle uzun vadeli ve istikrarlı ilişkiler kurma hedefini, Obama Yönetimi'nin bölgeye ilişkin strateji öncelikleri arasında göstermiştir (Blake, 2011). Laumulin (2010: 45-46) Soğuk Savaş sonrası bölgeye yönelik Amerikan dış politikasında kilit ülke rolü oynayan ve Obama Yönetimi tarafından genel olarak anlaşılabilir bir ortak olarak nitelendirilen Kazakistan ile ikili ilişkilerin bu hedef doğrultusunda şekillendiğini ileri sürmektedir. Her ne kadar ABD'nin Rusya ile ikili ilişkilerde uyguladığı “*yeniden başlama (reset) stratejisi*” Nazarbayev Yönetimi açısından bir tedirginlik oluştursa da Obama Yönetimi ve Kazakistan arasındaki karşılıklı üst düzey ziyaretlerin ve ikili anlaşmaların ivme kazanması taraflar arasındaki ilişkilerin bu dönemde stratejik ortaklık düzeyinde yürütülmesinde önemli rol oynamıştır (U.S. Russia Relations..., 2010, <https://obamawhitehouse.archives.gov/>).

Karşılıklı üst düzey ziyaretler çerçevesinde ilk olarak 11 Nisan 2010 tarihinde Washington’da düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesi’nde Obama ile bir araya gelen Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev iki ülke arasında stratejik ortaklığa giden ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik görüşmelerde bulunmuştur. Ziyaret kapsamında Orta Asya’da bölgesel istikrar, ekonomik refah, nükleer güvenlik gibi konularda iş birliğinin yoğunlaştırılması sözü veren iki lider ABD tarafından Afganistan’a gönderilecek olan askeri kargo malzemelerinin de Kazakistan üzerinden gönderilmesi hususunda görüş birliğine varmıştır (Kucera, 2010). Aynı yıl AGİT dönem başkanlığını yürüten Kazakistan için bu durumun tarihi önem arz ettiğini vurgulayan Obama ile Nazarbayev arasında Afganistan’da daha fazla AGİT angajmanı teşvik edilmesi ve Kazakistan’da insani boyutta taahhütlerin uygulanması hakkında bir inceleme konferansı düzenlenmesi hususlarında ortak çalışma kararı alınmıştır. Söz konusu kararın da görüşülmesi amacıyla aynı yılın Aralık ayında Astana’da düzenlenen AGİT Zirvesi’ne Obama Yönetimi’ni temsilen Dışişleri Bakanı Clinton tarafından katılım gerçekleştirilmiştir. Zirve esnasında bir konuşma gerçekleştiren Clinton: *“Kazakistan halkına bu güzel başkentte nazik karşılamamız ve bu önemli zirveye ev sahipliği yaptığınız için teşekkür ediyorum”* şeklindeki ifadeleriyle kendisine yönelik ilgiden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Ayrıca Kazakistan’ın AGİT çerçevesinde oynadığı rolün önemine vurgu yapan Clinton, örgütün Afganistan ile sınır güvenliğini iyileştirme, yasa dışı ticaretle mücadele etme ve bölgesel ekonomik kalkınmayı teşvik etme gibi hedefler doğrultusunda daha aktif rol alması gerektiğine değinmiştir. Son olarak ise Clinton: *“Astana’daki hedefimiz demokrasi, insan hakları, ekonomik büyüme ve güvenlik iş birliğimizi güçlendirmek konusunda ilerleme kaydetmektir”* şeklindeki sözleriyle Orta Asya ve Kazakistan’a yönelik Amerikan dış politikasının temel stratejisine vurgu yaparak Zirve kapsamındaki konuşmasını tamamlamıştır (Secretary of State..., 2010, <https://www.osce.org/>).

Kazakistan’da 2011 yılının Nisan ayında yapılan seçimlerde yeniden devlet başkanı seçilen Nazarbayev ülkesinin dış politika hedefleriyle ilgili olarak: *“Dış politika hedeflerimiz eskisi gibi kalacak. ABD, Rusya ve Çin ile yakın ilişkilerimiz devam edecek”* şeklinde konuşmuştur. Ayrıca 2012 yılında The Meridian International Center and Gallup adlı araştırma merkezi tarafından Kazakistan halkına uygulanan *“ABD’yi küresel lider olarak kabul ediyor musunuz?”* şeklindeki anket sorusuna da %28 oranında *“Evet”* yanıtı alınırken, *“Emin değilim”* şeklinde yanıt verenlerin oranı %45 olmuştur (U.S. – Global Leadership..., (t.y.), <https://news.gallup.com/>). Aynı yılın Mart ayında ise Güney Kore’nin başkenti Seul’de düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesi’ne Obama ve Nazarbayev tarafından ortak bir katılım gerçekleştirilmiştir. Zirve kapsamında Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev ile bir araya gelen Obama Kazak liderle iki yıl aranın ardından yeniden bir araya gelmesinden duyduğu memnuniyeti şu şekilde dile getirmiştir (Remarks by President..., 2012, <https://obamawhitehouse.archives.gov/>):

Kazakistan'dan Başkan Nazarbayev'i bir kez daha görmek harika. Ve her şeyden önce, önümüzdeki iki gün boyunca tartışılacak konulardaki liderliğinden dolayı onu tebrik etmek istiyorum. Yirmi yıl önce Kazakistan nükleer silah sahibi olmama kararı aldı. Ve bu sadece kendi ülkesinde büyüme ve refaha yol açmakla kalmadı, aynı zamanda yanlış ellere düşebilecek nükleer materyalleri ortadan kaldırmak için dünya çapındaki çabalarda bir model oldu. Bu yüzden liderliğini çok takdir ediyorum. Aslında zirvede gerçekleşecek en önemli çıktılardan biri, Sovyet döneminden kalma nükleer materyallerle başa çıkmak için olağanüstü bir çaba. Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte çalışan Kazakistan, bu materyalleri güvence altına alabildi ve bu da hepimizi daha güvende kılıyor. Dolayısıyla Kazakistan genel olarak bu konularda önemli bir lider oldu.

Obama'nın sözleri ABD'nin Kazakistan ile olan ilişkilerinde geline seviyenin somut bir biçimde görülmesi açısından kanıt niteliğindedir. Yaşanan tüm bu gelişmelerin ardından ikili ilişkileri daha somut bir platform üzerinden genişletme çabasında olan taraflar 2012 yılının Nisan ayında Washington'da Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleştirilen toplantıda bir araya gelmişlerdir. Toplantı kapsamında iki ülke arasında ikili ve bölgesel konularda geniş kapsamlı iş birliği ve daha somut adımların atılmasını hedefleyen *“Stratejik Ortaklık Diyaloğu”* adlı program oluşturulmuştur. Bu programın geliştirilmesi amacıyla 2013 yılının Temmuz ayında ABD'ye resmi bir ziyaret gerçekleştiren Kazakistan Dışişleri Bakanı Erlan Idrissov, ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel, Enerji Bakanı Ernest Moniz, Ulusal Güvenlik Danışmanı Susan Rice, Ulusal Güvenlik Danışman Yardımcısı Anthony Blinken, ABD Ticaret Temsilcisi Michael Froman ve Dışişleri Bakan Yardımcısı William Burns ile birtakım görüşmelerde bulunmuştur. Ziyaret kapsamında üst düzey ABD yetkilileriyle yapılan görüşmelerde bir taraftan taraflar arasındaki güçlü ilişkilere vurgu yapılırken, diğer taraftan da stratejik ortaklık sürecinin daha da derinleştirilmesine ilişkin taahhütler verilmiştir. Aynı yılın Temmuz ayında ikinci kez gerçekleştirilen *“Stratejik Ortaklık Diyaloğu”* toplantısına ise ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ve Kazakistan Dışişleri Bakanı Idrissov'un eş başkanlık yapmaları kararlaştırılmıştır (Joint Statement of Second..., 2013, <https://2009-2017.state.gov/>). Söz konusu toplantı kapsamında taraflar arasındaki diyalog sürecinin kurumsallaştırılması ve ikili iş birliğinin daha da hızlandırılması amacıyla *“Stratejik Ortaklık Diyalog Komisyonu”* oluşturulmuştur. Böylece ABD'nin Orta Asya'da ikili ilişkileri stratejik ortaklık seviyesine çıkardığı ve somut platformlar üzerinden yürüttüğü ilk ülke Kazakistan olmuştur (Starr vd., 2014: 16).

ABD'nin Kazakistan'a yönelik proaktif dış politika stratejileri Başkan Obama'nın ikinci döneminde de gerek karşılıklı resmi ziyaretler gerekse *“Stratejik Ortaklık Diyaloğu”* toplantıları sayesinde ivme kazanmıştır. Bu dönemde taraflar arasındaki gelişmeler kapsamında ilk olarak iki ülke lideri 2014 yılının Mart ayında Lahey'de düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde bir araya gelmiştir. Zirve kapsamında iki lider tarafından başta ikili siyasi ilişkiler ve uluslararası konular olmak üzere ticari ve ekonomik iş birliğinin daha da güçlendirilmesi ve geliştirilmesi hususları dile getirilmiştir. Ayrıca görüşme esnasında nükleer güvenlik konusuna değinen Obama, Kazakistan'ın nükleer silahsızlanmaya yaptığı paha biçilmez katkıya vurgu yaparak ülkenin bu alanda tüm devletler için bir örnek teşkil ettiğini ifade etmiştir (Nurbekov, 2014). Aynı yılın Aralık ayında

tarafklar arasında üçüncü kez gerçekleştirilen “*Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantısı kapsamında da ikili ilişkilerde kaydedilen ilerleme ve atılacak yeni iş birliğı adımları görüşölmüştür. Kazakistan Dışışleri Bakanı Idrissov ve ABD Dışışleri Bakanı Kerry’nin eş başkanlık yaptıkları toplantı kapsamında her iki taraf da güçlü ve büyüyen ikili bağları vurgulayarak stratejik ortaklığı daha da derinleştirme taahhütlerini yeniden teyit etmiştir. Bunun yanı sıra toplantı kapsamında taraflar Afganistan ve bölgesel entegrasyon, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, demokrasi, insan hakları, ticaret, yatırım ve enerji güvenliğı gibi pek çok konuda iş birliğinin sürdürölmesi hususunda görüş birliğine varmıştır (Joint Statement of the Third..., 2014, <https://2009-2017.state.gov/>).

Obama’nın ikinci başkanlık döneminde taraflar arasında derinleşen stratejik ortaklık süreci ve yaşanan diğler gelişmeler doğrultusunda Dışışleri Bakanı Kerry tarafından 2015 yılının Kasım ayında Kazakistan’ın başkenti Astana’ya resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyaret kapsamında taraflar arasında dördüncü kez düzenlenen “*Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantısına da Kerry ve Kazakistan Dışışleri Bakanı Idrissov eş başkanlık etmiştir. Toplantı esnasında Kazak Hanlığı’nın 550. kuruluş yıldönümü vesilesiyle Idrissov’a tebriklerini ileten Kerry, aynı zamanda Kazakistan’ın Afganistan’da güvenliğı destekleme ve Orta Asya’da bölgesel ekonomik entegrasyonu ilerletme konusundaki liderliğini memnuniyetle karşıladıklarını bildirmiştir. Bu bağlamda bölgede barışı koruma konusundaki güçlü adımlarını gözden geçiren taraflar, Şubat 2015’te imzalanan “*Karşılıklı Hukuki Yardım Anlaşması*” kapsamında kolluk kuvvetleri arasındaki iş birliğinin genişletilmesi ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme konusundaki ortak taahhütlerini yeniden teyit etmiştir. Ayrıca Kazakistan’ı düşük zenginleştirilmiş uranyum bankası kurmak için Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile bir anlaşma imzalamasından dolayı tebrik eden Kerry, Nazarbayev Yönetimi’nin bölgesel bir Nükleer Güvenlik Eğitim Merkezi kurma planlarını da desteklemekten mutluluk duyduklarını belirtmiştir (Joint Statement of the Fourth..., 2015, <https://2009-2017.state.gov/>). Aynı yılın Eylül ayında New York’ta düzenlenen BM Genel Kurulu’nun 70. Olağan Oturumu’nda bir araya gelen beş Orta Asya ülkesinin Dışışleri Bakanları ile Kerry arasında C5+1 (The Five Central Asian States and United States Forum) adlı ortak bir girişimin oluşturulması fikri ortaya atılmıştır. ABD ile Orta Asya’daki beş ülkenin oluşturduğu diplomatik bir iş birliğı platformu olan C5+1, bölgesel iş birliğini güçlendirme ve ortak sorunlara çok taraflı çözümler geliştirme niyetiyle oluşturulmuştur. Obama Yönetimi’nin Orta Asya’da nüfuzunu artırma girişimi olarak da nitelendirilen bu oluşum sayesinde ABD’nin , Afganistan’daki savaş , Suriye iç savaş , terörle mücadele , uyuşturucu ve insan ticaretiyle mücadele, ticari ilişkilerle ilgili konular, bölgedeki istihdam artışı ve çevre sorunlarıyla mücadele gibi çeşitli konularda bölge ülkeleriyle iş birliğini güçlendirmesi hedeflenmiştir. C5+1’in ilk Zirve toplantısı Dışışleri Bakanı Kerry’nin beş Orta Asya ülkesini ziyareti esnasında Özbekistan’ın Semerkant şehrinde düzenlenirken, ikincisi ise Obama’nın son görev yılında Washington’da gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantılarda bir taraftan ABD ve bölge ülkeleri arasında terörle mücadeleden ekonomiye pek çok konuda ortak

diyalog sürecinin genişletilmesi çabaları görüşülürken, diğer taraftan ABD'nin desteğiyle birlikte sonraki yıllarda bölgede atılması planlanan adımlar ele alınmıştır (Kakenova, 2024: 71).

Söz konusu gelişmelerin yanı sıra Obama'nın son görev yılında kendisinin bizzat davetiyle Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev tarafından 31 Mart 2016 tarihinde Washington'da gerçekleştirilen Nükleer Güvenlik Zirvesi'ne katılım gerçekleştirilmiştir. Zirve kapsamında bir araya gelen iki lider nükleer yayılmanın önlenmesi ve nükleer güvenliğin artırılması için ortak çalışmalar yürütme taahhüdünde bulunmuştur. Ayrıca taraflar arasında muhafız kuvveti eğitimi, envanter yönetim sistemleri, saha ve ulaşım güvenliği, siber güvenlik alanlarında iş birliği konusunda anlaşmaya varılmıştır (Orazgaliyeva, 2016a). Aynı yılın Eylül ayında ise iki ülkenin Dışişleri Bakanları Kerry ve Idrissov'un New York'ta bir araya gelmesiyle taraflar arasındaki beşinci "*Stratejik Ortaklık Diyalogu*" toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantı kapsamında Kazakistan'ın Afganistan'da güvenliği sağlama çabalarını destekleme ve C5+1 çerçevesinde Orta Asya'da bölgesel ekonomik entegrasyonu ilerletme konusundaki liderliğinden dolayı Idrissov'a övgülerde bulunulmuştur. Kitle imha silahlarının yayılmasını önleme konusundaki ortak taahhütlerini yeniden teyit eden taraflar, terörizm ve şiddet içeren aşırılıkçılık tehditlerine karşı iş birliklerini derinleştirmeye karar vermiştir. Toplantıda ayrıca, Kazakistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Yerzhan Ashikbayev ve ABD'nin Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Devlet Bakan Yardımcısı Nisha Biswal başkanlığındaki heyetler arasında iki ülke arasındaki güçlü iş birliği çerçevesinde bölgesel ilişkiler, güvenlik, ekonomi, çevre, insan hakları ve karşılıklı ilgi duyulan diğer konularda atılacak ortak adımlar için birtakım görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tüm bunlara ek olarak, taraflar arasında sonraki yıl tam kurumsallaştırılmış çerçevede bir stratejik ortaklık toplantısı planlanması hususunda anlaşmaya varılmıştır (Joint Statement of the Fifth..., 2016, <https://2009-2017.state.gov/>). Böylece Obama döneminde iki ülke arasında somut bir çerçeveye oturtulan stratejik ortaklık sürecinin sonraki yıllarda güçlendirilerek devam edebilmesi için uygun zemin hazırlanmaya çalışılmıştır.

2.2.2. NATO Eksenli Güvenlik İş Birliği

11 Eylül sonrası Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik güvenlik odaklı Amerikan dış politikası çerçevesinde Bush Yönetimi'nin geliştirdiği NATO eksenli iş birliği stratejileri Obama döneminde de benzer şekilde devam etmiştir. Nazarbayev Yönetimi'nin çok yönlü dış politika stratejisi bağlamında NATO ile ikili ilişkilere özen göstermesi Obama döneminde İttifak'ın Kazakistan'a yönelik destek sürecine ivme kazandırmıştır. Her ne kadar Obama'nın bu dönemde Rusya ile ilişkileri iyileştirmek ve güven sorununu çözmek için izlediği "*yeniden başlama (reset) stratejisi*" Kazakistan cephesinde bir tedirginlik oluştursa da NATO vasıtasıyla geliştirilen güvenlik iş birliği, Nazarbayev Yönetimi'ndeki kuşkuları ortadan kaldırmıştır (Khalifazadeh, 2014: 83). Bu bağlamda Ametbek (2019: 27)'e göre Obama'nın başkanlık görevine geldiği süreçte NATO'nun Kazakistan ile iş birliğinin öncelikli hedeflerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. IPAP kapsamında iş birliğinin derinleştirilmesi.
2. Planlama ve Analiz Süreci (Process of Planning and Analysis-PAP) çerçevesinde iş birliğinin daha da genişletilmesi.
3. Ortaklığın amaçlarının etkili şekilde gerçekleştirilmesi için IPAP faaliyetlerinin kalitesinin iyileştirilmesi.
4. Kazakistan ve NATO ülkelerinin (ve ortaklarının) askeri eğitim kurumları arasında iş birliğinin geliştirilmesi.
5. Mesleki eğitim ve öğretim alanında NATO'dan Kazakistan'a danışmanlık hizmeti sağlanması.
6. KAZBRIG'in operasyonel potansiyel mekanizmaları kavramına göre hazırlanması, hazırlık derecesinin değerlendirilmesi için uzman gruplarının davet edilmesi ve ardından NATO doktrinlerine katılım sağlanması.
7. KAZCENT kurslarının akreditasyonunun sağlanması.

Söz konusu hedefler doğrultusunda Obama döneminde gerek karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler gerekse çeşitli platformlar çerçevesinde gerçekleştirilen anlaşmalar vasıtasıyla NATO-Kazakistan ilişkilerine derinlik kazandırılmıştır. Bu dönemde bir taraftan ABD ile stratejik ortaklık doğrultusunda ikili ilişkilerine özen gösteren Nazarbayev Yönetimi, diğer taraftan da NATO'ya yakın duruşunu Bush dönemine benzer şekilde çeşitli somut girişimler çerçevesinde devam ettirmiştir. Taraflar arasındaki ikili iş birliği çerçevesindeki girişimler kapsamında ilk olarak 24-25 Haziran 2009 tarihlerinde NATO ülkelerinin üst düzey temsilcileri tarafından organize edilen “Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi Güvenlik Forumu”, Kazakistan'da gerçekleştirilmiştir. NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer'in başkanlık ettiği etkinlik kapsamında Afganistan'daki mevcut durum, enerji güvenliği ve Orta Asya'daki ortak güvenlik konuları ele alınmıştır. Etkinlik esnasında bir açıklama yapan Scheffer: “Bugün Kazakistan, NATO'nun Orta Asya bölgesindeki en aktif ortağıdır. Savunma ve askeri iş birliğinde sağlam bir ilerleme kaydedildi” şeklinde konuşmuştur (Security Forum Discusses..., 2009, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_55920.htm?). Bu ifadeler bir taraftan Şangay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ) ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) üyelikleri çerçevesinde bölgesel güvenlik için Rusya ve Çin'le yakın ilişkiler geliştiren Kazakistan'ın diğer taraftan da ABD'nin güvenlik eksenli politikaları sayesinde NATO ile ilişkilerinde önemli mesafe katettiğini kanıtlar niteliktedir (Meena, 2019: 143).

Taraflar arasındaki iş birliği süreçleri kapsamında diğer bir somut gelişme olarak KAZBRIG ile NATO'nun ortak çalışabilirliğini artıran “Bozkır Kartalı” adlı ortak askeri tatbikatlar 2009 yılının Eylül ayında Kazakistan'ın Almatı şehrinde gerçekleştirilmiştir. Tatbikatların hemen ardından ise Afganistan'a yönelik operasyonlarda görev yapan ISAF misyonuna destek sağlayan Nazarbayev Yönetimi ile NATO arasında Kazakistan topraklarından askeri olmayan kargolara demir yolu geçişi sağlanması hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca anlaşmayla birlikte IPAP çerçevesinde kurulan KAZCENT, NATO'nun 19. eğitim merkezi olarak tanınmıştır

(Shaymergenov ve Biekenov, 2010: 41). Söz konusu anlaşmanın imzalanmasından birkaç ay sonra NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen ile NATO'nun Kazak Misyonu Başkanı Yerik Utembayev bölgesel güvenlik ve Astana'nın Barış İçin Ortaklık Programı'na katılım süreçlerini görüşmek üzere 6 Mayıs 2010 tarihinde bir araya gelmiştir. Görüşme kapsamında Utembayev siber güvenliği güçlendirme, savunma alanında modern teknolojiler kullanma, NATO'nun *“Barış ve Güvenlik İçin Bilim Programı”* aracılığıyla deneyim paylaşımını yoğunlaştırma konularında iş birliği yapılması için Rasmussen'e bir çağrıda bulunmuştur. Çağrıya olumlu yaklaşan Rasmussen, aynı zamanda komşusu Kırgızistan'da Kurmanbek Bakiyev'in devrilmesinin ardından oluşan güvenlik problemini çözmeye yönelik aktif çabalarından dolayı Nazarbayev Yönetimi'ne övgülerde bulunmuştur (McDermott, 2011: 89).

Benzer şekilde aynı yılın Ekim ayında NATO karargâhına gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında Rasmussen ile bir araya gelen Nazarbayev'e ülkesinin Afganistan'daki ISAF misyonuna sağladığı destek ve AGİT başkanlık sürecindeki çabasından dolayı teşekkür edilmiştir. Nazarbayev'in ziyaretine karşılık 2011 yılının Mayıs ayında NATO Genel Sekreter Yardımcısı ve NATO Orta Asya Özel Temsilcisi James Appathurai tarafından Astana'ya bir resmi ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyareti kapsamında Ulusal Güvenlik Konseyi Başkan Yardımcısı Kozy-Korpesh Dzanburchin, Savunma Bakan Yardımcısı Saken Zhasuzakov ve parlamento üyeleriyle bir araya gelen Appathurai 2013-2014 yılları için yeni IPAP belgesinin taslağı ve Kazakistan'ın ISAF'a yönelik katkıları gibi ikili iş birliği konularına odaklanmıştır (Senior NATO Official..., 2011, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_74505.htm?). Bu ziyaret doğrultusunda taraflar arasında yürütülen çalışmalarla birlikte yeni IPAP belgesi 2012 yılının Ağustos ayında güncellenerek yürürlüğe konmuştur. Güncellenen IPAP Belgesi'nde Kazakistan'ın barışı koruma birlikleri KAZBAT ve KAZBRIG için Almatı şehrindeki Ordu Askeri Enstitüsü'nde eğitimlerin sürdürülmesine ilişkin iş birliğinin planlanmasının yanı sıra, taraflar arasındaki ortak askeri tatbikatların devamlılığı ile demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti gibi kavramlara vurgu yapılmıştır (Bağbaşıoğlu, 2014: 93).

Güncellenen IPAP belgesinin katkısıyla Obama'nın başkanlığının ikinci döneminde NATO-Kazakistan ilişkilerinde üst düzey resmi ziyaretler ve ortak etkinlikler çerçevesinde önemli ilerleme kaydedilmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen resmi ziyaretler kapsamında ilk olarak 2013 yılının Ocak ayında NATO karargâhında Genel Sekreter Rasmussen ile bir araya gelen Kazakistan Dışişleri Bakanı Idrissov taraflar arasındaki IPAP'ın önemine vurgu yaparak: *“Kazakistan'ın NATO ile çok kapsamlı bir Bireysel Ortaklık Programı var. Bölgenin uzun vadeli güvenlik, istikrar ve refahını sağlamak için siyasi ve diğer etkileşimlerin sürdürülmesinin önemi konusunda ortak bir anlayış var”* şeklinde konuşmuştur (Kazakh Foreign Minister..., 2013, <https://qazinform.com/>). Görüşmenin ardından taraflar arasında devam eden iş birliği kapsamında *“Bozkır Kartalı”* adlı ortak askeri tatbikatlar aynı yılın Ağustos ayında Almatı yakınlarındaki Illisky Eğitim Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. İtalya, Litvanya, Kırgızistan, Tacikistan'ın yanı sıra İngiltere ve ABD'den

askerlerin yer aldığı tatbikatlara KAZBRIG'e ek olarak, Kazakistan Ordusu ve Hava Kuvvetleri'nden çok sayıda personel tarafından katılım gerçekleştirilmiştir (Weitz, 2013). Söz konusu tatbikatlar Kazakistan ordusunun NATO standartlarına uygun bir biçimde geliştirilmesi ve barışı koruma operasyonlarına hazır hale getirilmesi için her iki taraf açısından da özenle yürütülmüştür.

Obama'nın ikinci döneminde taraflar arasındaki gelişmelerden bir diğeri Kazakistan'ın İttifak'ın Barış İçin Ortaklık Programı'na dâhil oluşunun 20. yıl dönümü vesilesiyle düzenlenen kamu diplomasisi etkinlikleri olmuştur. Söz konusu etkinliklere katılmak üzere bir grup NATO yetkilisi tarafından 6-10 Ekim 2014 tarihleri arasında Kazakistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. NATO Orta Asya İrtibat Görevlisi Alexander Vinnikov liderliğindeki heyet ziyaret kapsamında Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Acil Durumlar Komitesi, Eğitim ve Bilim Bakanlığı ve Yatırım ve Kalkınma Bakanlığı Ulaştırma ve İletişim Komitesi'nden üst düzey temsilcilerle bir araya gelmiştir. Taraflar arasında yürütülen görüşmeler kapsamında IPAP çerçevesinde yürütülen ikili iş birliği ile Afganistan, Ukrayna ve Orta Doğu gibi bölgesel güvenlik konuları ele alınmıştır (NATO and Kazakhstan Mark..., 2014, <https://www.nato.int/>). Bu süreçte bir taraftan özellikle Ukrayna Krizi nedeniyle Rusya ile mevcut bağları gereği daha dikkatli bir diplomasi yürütmeye başlayan Kazakistan, diğer taraftan da NATO operasyonlarına aktif katkı sağlayan ortaklarla müttefikleri bir araya getiren “*Ortaklık İşletilebilirlik Girişimi*” kapsamına dâhil edilmiştir. Ayrıca “*Bozkır Kartalı*” adlı ortak askeri tatbikatlar 2015 yılının Nisan ayında tekrar Astana'da gerçekleştirilmiştir. Tatbikatların düzenlendiği esnada bir açıklama yapan ABD'nin Kazakistan'daki savunma ataşesi Albay Andrew Berrier: “*Tatbikatlardaki ortaklar, dünyada barış ve istikrara katkıda bulunma ve daha az şanslı olanların acılarını hafifletme konusunda birleştirici vizyonu paylaşıyor. Tatbikatları benzersiz bir iş birliği alanı olarak farklı kılan şey, BM ilkelerine olan ortak bağlılıktır*” şeklinde konuşmuştur (Daly, 2015). Açıkça görüldüğü üzere ABD ve NATO tarafından gerçekleştirilen girişimler çerçevesinde Rusya'nın Kazakistan üzerindeki baskılarının ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, 2016 yılında NATO'nun Orta Asya İrtibat Görevlisi Rosaria Puglisi, tarafından Almatı'daki El-Farabi Üniversitesi'ne bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyareti kapsamında taraflar arasındaki ilişkilere değinen Puglisi Kazakistan ve komşularının bölgesel güvenlik örgütlerine üyeliğine atıfta bulunarak: “*NATO'nun, Orta Asya ortaklarının silahlı kuvvetlerini modernize etmelerine ve hesap verebilir hale getirmelerine yardımcı olabilecek teklifleri var. Modern ve hesap verebilir silahlı kuvvetler, ülkelerinin toprak bütünlüğünü daha iyi savunabilir*” şeklinde konuşmuştur (NATO Liaison Officer..., 2016, <https://www.nato.int/>). Bu ifadelerden anlaşılabileceği üzere Kazakistan ve diğer bölge ülkelerine yönelik NATO'nun güvenlik eksenli iş birliğini genişletme çabaları Obama'nın başkanlığının son sürecinde de devam etmiştir. Bu dönemde bir taraftan geliştirdiği iş birliği mekanizmaları ve ortak girişimler çerçevesinde Kazakistan ile ilişkilerde önemli ivme kaydeden NATO, diğer taraftan da stratejik ortaklık

düzeyinde yürütülen ABD-Kazakistan ilişkilerinin gelişim sürecine katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla Başkan Obama döneminde kurumsallaştırılan stratejik ortaklık süreci Kazakistan'a yönelik NATO eksenli güvenlik politikaları sayesinde önemli mesafe katetmiştir. Taraflar arasındaki süreç yalnızca güvenlik iş birliğiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi sayesinde çok boyutlu bir biçimde ilerletilmiştir.

2.2.3. Ekonomik ve Ticari İlişkilerde Gelişim Süreci

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Kazakistan'a yönelik dış politikasının en önemli parametrelerinden biri olan enerji kaynakları odaklı ekonomik ve ticari ilişkiler Bush dönemi ile benzer şekilde Obama döneminde de taraflar arasında oluşturulan çeşitli somut girişimler çerçevesinde ivme kazanmıştır. Bu dönem boyunca iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler özellikle nükleer güvenlik, bölgesel istikrar ve ekonomik kalkınma gibi temel konulara odaklanan stratejik bir ortaklık çerçevesinde yürütülmüştür. Taraflar arasındaki enerji odaklı iş birliği kapsamında Obama döneminde atılan adımlar çerçevesinde ilk olarak 2009 yılının Haziran ayında ABD'ye resmi bir ziyarette bulunan Kazakistan Dışişleri Bakanı Marat Tazhin, ABD Enerji Bakanı Steven Chu ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme kapsamında Chu, bir taraftan Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası nükleer silahsızlanma politikalarına övgüde bulunurken, diğer taraftan da iki ülke arasındaki enerji odaklı iş birliği sürecinin güçlendirilmesi gerektiğine değinmiştir (Kazakhstan's Foreign Minister, 2009, <http://search.globescope.com/>). Benzer şekilde 2010 yılının Nisan ayında Washington'da bir araya gelen Obama ve Nazarbayev arasında gerçekleştiren görüşmede de iki ülke arasındaki uzun vadeli enerji ortaklığının önemi bir kez daha teyit edilmiştir. Bu kapsamda taraflar iki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Bush döneminde oluşturulan girişimlerin kesintiye uğramadan sürdürülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Kucera, 2010).

İki ülke arasında enerji odaklı iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla Bush döneminde oluşturulan JEPC adlı girişim kapsamında yürütülen politikalar Obama döneminde de benzer şekilde devam etmiştir. Bu bağlamda 15-16 Kasım 2010 tarihlerinde yedinci kez düzenlenen JEPC toplantısı kapsamında Washington'da Obama Yönetimi'nin bazı yetkilileriyle bir araya gelen Kazakistan Petrol ve Gaz Bakanı Sauat Mynbayev başkanlığındaki enerji uzmanlarından oluşan heyet enerji alanındaki iş birliğinin güçlendirilmesine dair çeşitli temaslarda bulunmuştur. Söz konusu toplantının ardından açıklamalarda bulunan Kazakistan'ın ABD Büyükelçisi Idrissov: *"Enerji sektörümüzün ana yatırımcısı ABD'dir"* ifadesini kullanmıştır (Kazakhstan-US Energy Partnership..., 2010, <https://qazinform.com/>). Ayrıca, 15-16 Ekim 2012 tarihlerinde JEPC tarafından gerçekleştirilen diğer bir toplantı kapsamında Mynbayev ve ABD Enerji Bakan Yardımcısı Daniel Poneman arasında nükleer enerji, hidrokarbon kaynakları, yenilenebilir enerji ve elektrik enerjisi olmak üzere dört farklı kategoride ikili iş birliğini teşvik eden *"2012-2013 Ortak Eylem Planı"* imzalanmıştır. İmza toplantısında Kazakistan tarafı enerji ortaklığı kapsamında

petrol ve gaz ihracat rotalarını çeşitlendirmek, doğrudan yabancı yatırımı teşvik edecek yasa ve yönetmeliklerini iyileştirmek, nükleer enerji sektörünün emniyetini ve güvenliğini güçlendirmek, enerji tasarrufu ve yenilenebilir enerji teknolojilerini teşvik etmek, bölgesel elektrik iş birliğini geliştirmek ve metan emisyonları ve diğer çevre sorunlarını azaltmak için ABD’den mali yardım talep etmiştir (Weitz, 2012a).

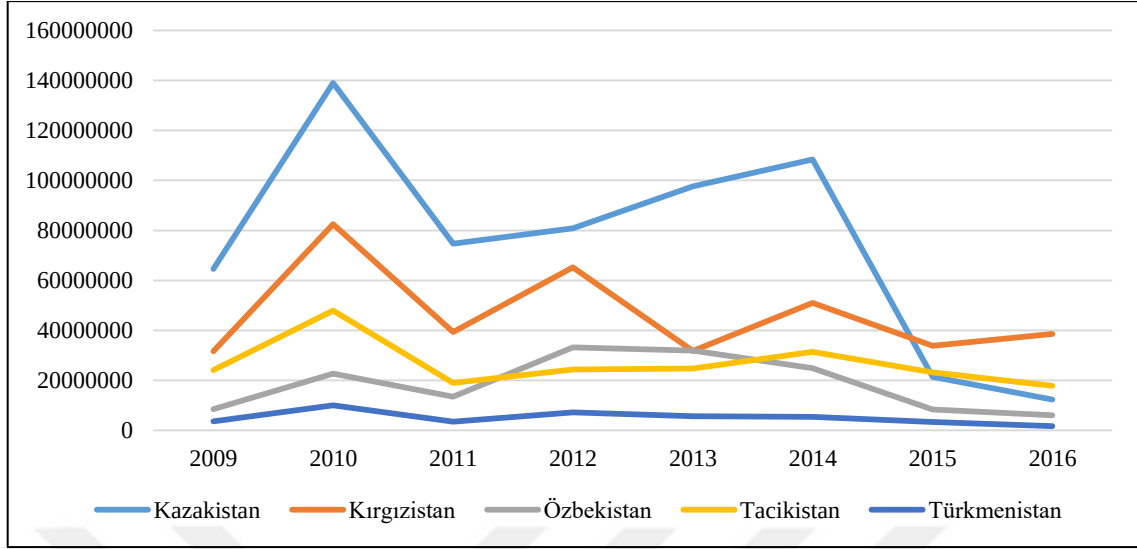
Kazakistan’ın talebi doğrultusunda Obama Yönetimi tarafından bu süreçte sağlanan mali yardımlar Bush dönemine benzer şekilde USAID ve diğer kuruluşlar tarafından sağlanan fonlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Obama’nın ilk döneminde (2008-2012) ABD’nin Kazakistan’da kilit yatırımcı rolünü pekiştirmesiyle birlikte ülkenin Amerikan doğrudan yatırımlarından aldığı pay Rusya’dan aldığı payın iki katına yükselmiştir. Ülkeye yönelik Amerikan doğrudan yatırımlarının en fazla gerçekleştirildiği alan ise Bush döneminde olduğu gibi Obama döneminde de enerji sektörü olmuştur (Starr ve Cornell, 2021: 106-107). Ayrıca Obama dönemi boyunca Kazakistan’da faaliyet gösteren Amerikan enerji şirketlerinin Hazar enerji kaynaklarına yönelik yatırımları da ivme kazanmıştır. Exxon-Mobil, Chevron ve ConocoPhillips gibi Amerikan enerji şirketlerinin Tengiz ve Karachaganak petrol sahalarına yönelik yatırımlarının artması Nazarbayev Yönetimi tarafından da olumlu karşılanmıştır. Bu bağlamda 2013 yılının Nisan ayında Tengizchevroil ortak girişiminin 20. yıl dönümü dolayısıyla düzenlenen resepsiyonda söz alan Nazarbayev: *“Chevron, 20 yıl içinde Tengiz yatağını geliştirme projesine 20 milyar dolar yatırım yaptı ve Kazakistan 77 milyar dolar kâr elde etti”* demiştir (Mukhtarov, 2013).

Obama döneminde geliştirilen Dış Operasyonlar için Kongre Bütçe Gerekçesi’nde, ABD’nin Kazakistan ile ekonomik ve ticari ilişkilerdeki esas hedefi: *“Ülkenin uluslararası standartlara ve anlaşmalara saygı duyan, serbest piyasa rekabetini ve hukukun üstünlüğünü benimseyen ve saygın bir bölgesel lider olan istikrarlı, güvenli, demokratik ve müreffeh bir ortak olarak gelişmesini sağlamaktır”* şeklinde belirtilmiştir. Bu hedef doğrultusunda göreve geldikten sonra Kazakistan ile ekonomik ve politik konularda yıllık ikili istişare toplantıları gerçekleştiren Obama Yönetimi, 2012 yılının ardından söz konusu istişareleri *“ABD-Kazakistan Stratejik Ortaklık Diyaloğu”* toplantıları kapsamında yürütmüştür (Nichol, 2013a). Bu bağlamda 2012 yılının Nisan ayında düzenlenen ilk *“ABD-Kazakistan Stratejik Ortaklık Diyaloğu”* toplantısında nükleer silahsızlanmanın yanı sıra ekonomik ve ticari iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla ortak çalışma gruplarının oluşturulması hususunda anlaşmaya varmıştır. Ayrıca 2013 yılının Temmuz ayında düzenlenen ikinci *“ABD-Kazakistan Stratejik Ortaklık Diyaloğu”* toplantısında ise Kazakistan’ın küresel enerji güvenliğindeki rolünün genişletilmesini desteklemek için Amerikan mali yardımlarının artırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Söz konusu toplantıda Kazakistan’ın DTÖ üyeliği sürecine destek sağlanması ve iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin daha da derinleştirilmesi için ABD tarafından taahhütlerde bulunulmuştur (Joint Statement of Second..., 2013, <https://2009-2017.state.gov/>).

Kazakistan'ın DTÖ üyelik sürecine ilişkin 2014 yılının Ocak ayında bir ulusa sesleniş konuşması gerçekleştiren Nazarbayev: *“Ekonomimizin bölgesel ve küresel ekonomik sistemlere derinleşen entegrasyonunu, en gelişmiş 30 ülkeye katılmak için önemli bir mekanizma olarak görüyoruz. Bu, her şeyden önce Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmamızla mümkündür”* şeklindeki ifadeleri kullanmıştır (Starr vd., 2014: 31). Obama Yönetimi de aynı yılın Aralık ayında düzenlenen üçüncü *“Stratejik Ortaklık Diyalogu”* toplantısında Kazakistan'ın DTÖ'ye katılım sürecinin mümkün olan en kısa sürede tamamlanması için ortak çalışmayı sürdürme niyetini bir kez daha yinelemiştir. Bu doğrultuda Obama Yönetimi tarafından sağlanan yoğun destek neticesinde üyelik için ilk başvurusundan tam 20 yıl sonra katılım için gerekli olan tüm şartları tamamlayan Kazakistan, 2015 yılında DTÖ üyesi olmuştur. Aynı yılın Haziran ayında gerçekleştirilen dördüncü *“Stratejik Ortaklık Diyalogu”* toplantısında DTÖ üyelik sürecini tamamladığı için Kazakistan'ı tebrik eden ABD tarafı, gerekli ekonomik reformların yapılması için Nazarbayev Yönetimi'ni Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development-OECD) Ülke Programı'nı kullanmaya davet etmiştir (Joint Statement of the Fourth..., 2015, <https://2009-2017.state.gov/>). Dolayısıyla Kazakistan'ın çok taraflı örgütlere üyelik sürecini destekleyen Obama Yönetimi ikili ekonomik ve ticari ilişkileri söz konusu örgütler aracılığıyla derinleştirme çabasında bulunmuştur. Böylece iki ülke arasındaki stratejik ortaklık süreci siyasi ve diplomatik ilişkilerin yanı sıra ekonomik ve ticari ilişkiler üzerinden de geliştirilmeye çalışılmıştır.

Kazakistan'ın DTÖ üyeliğinin ardından Astana'da düzenlenen ABD-Kazakistan İş Forumu'nda açıklamalarda bulunan ABD'nin Kazakistan Büyükelçisi George Krol iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerde memnuniyet duyduğu ilerlemeyi: *“ABD ve Kazakistan'ın birbirleri için yaratıldığını söyleyebilirim. Stratejik ortaklığı derinleştirme, ekonomik ve ticari etkileşimimizi artırma sözü verdik. Bu bağlamda ticari iş birliğimizin geliştirilmesi üzerinde çalışacağımız konusunda anlaştık”* şeklindeki sözleriyle dile getirmiştir (Urazova, 2015). Krol'un sözlerinden taraflar arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerde Obama döneminde kaydedilen ilerlemenin, sonraki yıllarda da kesintiye uğramadan devam etmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 2016 yılının Eylül ayında gerçekleştirilen ve Obama dönemindeki son *“Stratejik Ortaklık Diyalogu”* toplantısında da taraflar Obama'nın görev süresinin sona ermesinin ardından ikili ilişkilerde geline seviyenin daha da derinleştirilerek devam ettirilmesine ilişkin taahhütlerde bulunmuştur. Bunun yanı sıra toplantıda bir taraftan enerji güvenliğinin iki ülke açısından önemi vurgulanırken, diğer taraftan da sonraki yıl *“Geleceğin Enerjisi”* temasıyla Astana'da düzenlenecek olan Expo 2017 adlı uluslararası fuarın hazırlık süreci için atılacak adımlar görüşülmüştür. Son olarak ise toplantı kapsamında Kazakistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Ashikbayev ve Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Biswal başkanlığındaki heyetler taraflar arasındaki ekonomik ve ticari iş birliğinin güçlendirilmesi amacıyla atılması planlanan yeni adımlar için istişarelerde bulunmuştur (Joint Statement of the Fifth..., 2016, <https://2009-2017.state.gov/>).

Grafik 7: Obama Dönemi ABD'nin Orta Asya Ülkelerine Yardımları



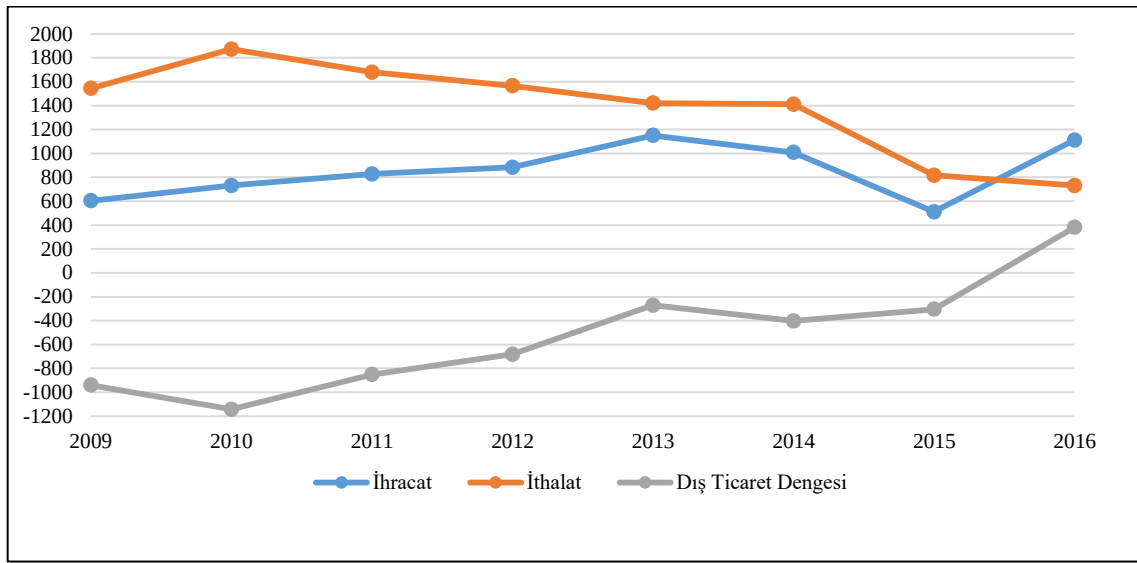
Kaynak: Data Query (t.y.), <https://foreignassistance.gov/data#tab-query>

ABD tarafından Obama döneminde Orta Asya ülkelerine yapılan dış yardımların yıllık bazda miktarı Grafik 7’de detaylı bir biçimde gösterilmiştir. Bölge ülkelerine yapılan dış yardım miktarlarının yıllık değişiminin karşılaştırmalı olarak sunulduğu grafikten de anlaşılabacağı üzere bu dönemde Amerikan yardımlarından en fazla yararlanan ülke açık ara Kazakistan olmuştur. Kazakistan’ın diğer bölge ülkelerine oranla daha yüksek yardım almasında öncelikle enerji kaynakları bakımından zengin, nispeten istikrarlı ve dışa açık yapısı kapsamında Obama Yönetimi ile yürüttüğü “stratejik ortaklık” süreci önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu dönemde Afganistan’da artan Amerikan varlığı ve bu ülkeye lojistik destek sağlayan Kuzey tedarik hatlarının bir parçası olması, Kazakistan’ın ABD açısından bölgedeki stratejik önemini artırmıştır. Bu bağlamda ABD’nin NATO çerçevesinde ikmal hattı olarak kullandığı NDN’nin bir parçası olan Kazakistan, bu dönemde ABD için yalnızca enerji ve nükleer güvenlik değil, aynı zamanda askeri strateji açısından da kilit ülke haline gelmiştir (Muzalevsky, 2010). Dolayısıyla bu yıllarda yapılan yüksek düzeyli Amerikan yardımları yalnızca ikili ilişkilerin gelişimine değil, aynı zamanda Obama Yönetimi’nin bölgedeki genel güvenlik mimarisine dayalı olmuştur. Özellikle 2010 yılında Nazarbayev’in ABD’ye resmi ziyareti kapsamında Başkan Obama ile gerçekleştirdiği görüşmeler ve Kazakistan’ın örnek ülke olarak lanse edilmesi aynı yıl bu ülkeye yönelik finansal yardımlarının zirve noktasına taşınmasında etkili olmuştur. Her ne kadar ABD’nin küresel ekonomik kriz sonrası dış yardım bütçesinde yaptığı kesintiler nedeniyle 2011 yılında kısa süreli bir düşüş yaşansa da 2012 yılının ardından taraflar arasında yürütülen “*Stratejik Ortaklık Diyalogu*” süreci kapsamında Kazakistan’a yönelik yardımlar yeniden ivme kazanmıştır.

Bahsedilenlere ek olarak, 2013 ve 2014 yıllarında yapılan yardım miktarının tekrar ivme kazanmasında Obama Yönetimi’nin ikinci döneminde enerji güvenliği ve bölgesel istikrar konularında Kazakistan ile ilişkileri yeniden canlandırma çabası etkili olmuştur. Ancak 2015 yılından

itibaren ise Kazakistan'a yönelik yardım miktarında ani ve keskin bir düşüş görülmüştür. Yardım seviyesi 20 milyon doların altına inmiş ve neredeyse diğer Orta Asya ülkeleriyle benzer seviyeye gerilemiştir. Bu düşüşün arka planındaki en önemli faktör Obama'nın dış yardım politikalarında uyguladığı yeniden önceliklendirme süreci ile Kazakistan'ın iç politikada demokratikleşme konusundaki yavaş ilerleyişi ve insan hakları sicilindeki sorunların ABD tarafından eleştirilmesi olmuştur (Fierke, 2015: 212). Ayrıca grafikteki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Kazakistan'ın neredeyse tüm yıllarda en çok yardım alan ülke olması, ABD'nin bölgedeki önceliğini açıkça göstermektedir. Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkeler yardımlardan istikrarlı ama sınırlı şekilde faydalanırken; Türkmenistan ise bu dönemde oldukça düşük yardım almıştır.

Grafik 8: Obama Dönemi ABD-Kazakistan Dış Ticaret Dengesi



Kaynak: Trade in Goods with Kazakhstan (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4634.html>

Grafik 8’de Obama döneminde ABD’nin Kazakistan’a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere ABD’nin Kazakistan’a yönelik ihracatı Obama dönemi boyunca istikrarlı bir artış eğilimi göstermiştir. Nitekim 2009 yılında yaklaşık 600 milyon dolar seviyesinde olan ihracat, 2013 yılına kadar kademeli bir artış göstererek 1200 milyon dolar seviyesine yaklaşmıştır. Bu dönemde ihracatın yükselmesi, Obama Yönetimi’nin Kazakistan ile ticari ilişkileri derinleştirme yönündeki politikalarının nihai bir sonucu olmakla birlikte, ihraç edilen ürünlerin başında enerji ekipmanları, endüstriyel makineler ve ileri teknoloji ürünleri gelmiştir (Nichol, 2013a). Grafikte gösterilen ithalat verilerine bakıldığında ise 2009 yılında 1600 milyon dolar civarında olan ithalatın 2013 yılına kadar dalgalı bir seyir izlediği, ardından 2016 yılına kadar istikrarlı bir azalma gösterdiği görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında küresel enerji fiyatlarındaki düşüş sonrası Kazakistan’dan gerçekleştirilen petrol ve doğalgaz ithalatının azalması ile ABD’nin kendi enerji üretim kapasitesini artırması önemli rol

oynamıştır. Bunlara ek olarak, grafikte 2009 yılında yaklaşık -1000 milyon dolar düzeyinde olan dış ticaret dengesinin 2015 yılına gelindiğinde -200 milyon dolar seviyesine kadar daraldığı görülmektedir. Yalnızca ihracat artışıyla değil aynı zamanda ithalatın azalmasıyla da ilişkili olan bu gelişme, ABD'nin Kazakistan ile olan ticaretinde daha dengeli bir pozisyona yaklaştığını ve dış ticaret açığını büyük ölçüde azalttığını göstermektedir (Cooley, 2012: 94). Söz konusu dönüşüm Obama Yönetimi açısından yalnızca ekonomik değil aynı zamanda diplomatik bir başarı olarak da değerlendirilebilir. Öyle ki Obama Yönetimi Kazakistan ile olan ekonomik ilişkileri geliştirirken, ticaret dengesini de gözetmiş ve ilişkilerini yalnızca stratejik değil aynı zamanda sürdürülebilir ekonomik çıkarlar çerçevesinde ilerletmiştir.

Grafikte de görüldüğü üzere ABD'nin Kazakistan'a yönelik ihracatında 2015 yılında ani bir düşüş yaşanırken, dış ticaret açığı yeniden yükselmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında o dönemde Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımların bölgesel etkisi, Çin'in Kazakistan üzerindeki ekonomik etkisinin artması ve Kazakistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne (AEB) tam üyelik sürecini gerçekleştirmesi önemli rol oynamıştır (Kudaibergenova, 2015: 22). Dış ticaret açığında 2016 yılı itibarıyla görülen toparlanma, ABD'nin bölgedeki ekonomik ilişkileri yeniden istikrara kavuşturma kapasitesini koruduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç itibarıyla, Obama döneminde ABD-Kazakistan ilişkilerindeki dış ticaret dengesi, yalnızca iki ülke arasındaki ekonomik verilerin toplamı değil, aynı zamanda bu dönemin çok yönlü stratejik ve diplomatik ilişkilerinin yansımasıdır. Bu dönemde genel olarak ABD'nin Kazakistan'a yönelik ihracatını artırırken ithalatını azaltması, ekonomik ilişkilerin karşılıklı bağımlılık temelinde şekillendiği anlamına gelmektedir. Ayrıca grafik, ABD'nin Kazakistan politikasında ekonomik araçları etkin biçimde kullandığını, enerji bağımlılığını azaltma ve bölgedeki nüfuzunu sürdürme yönündeki hedeflerine ulaşmak için ticaret politikalarını stratejik biçimde yönettiğini ortaya koymaktadır.

2.3. Trump ve Biden Dönemlerinde ABD-Kazakistan İlişkileri (2017-2024)

2.3.1. Karşılıklı Resmi Temaslar Çerçevesinde Sürdürülen Siyasi ve Diplomatik İlişkiler

ABD'de iki dönem üst üste başkanlık görevini yürüten Obama'nın ardından 2016 yılının Kasım ayında yapılan seçimleri kazanan Cumhuriyetçi Parti adayı Trump, ülkesinin 45. devlet başkanı seçilmiştir. Selefî Obama'ya göre çok daha farklı liderlik özellikleri olan ve diğer Cumhuriyetçi Başkan Bush ile benzer şekilde yumuşak güçten ziyade “sert güç” söylemini ön planda tutan Trump'ın başkanlık sürecinde Kazakistan'a yönelik dış politika kapsamında karşılıklı üst düzey resmi temaslar ön planda tutularak ikili ilişkilerdeki mevcut stratejik ortaklık sürecinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Trump'ın göreve geldiği 2017 yılının Ocak ayında, Nazarbayev Yönetimi'ndeki Kazakistan BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeliği görevini üstlenen ilk Orta Asya ülkesi olmuştur. Bu gelişmeye ilişkin açıklamalarda bulunan ABD'nin Astana Büyükelçisi Krol: *“BM Güvenlik Konseyi'nde Kazakistan ile çalışmaya başlamaktan büyük mutluluk*

duyuyoruz. Kazakistan'ın Güvenlik Konseyi üyeliği, tarihi bir fırsat ve pragmatik 'çok yönlü' dış politika başarısının kanıtıdır" şeklinde konuşmuştur (Lee, 2017). Trump ve Nazarbayev 21 Mayıs 2017 tarihinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da düzenlenen Arap İslam-Amerikan Zirvesi'nde ilk kez bir araya gelmiştir. Zirve kapsamında her iki lider bir taraftan ikili iş birliği kapsamında ticari, ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda ilişkilerin derinleştirilmesine yönelik beklentilerine vurgu yaparken, diğer taraftan uluslararası konularda karşılıklı görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Zirve esnasında ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson ile de bir görüşme gerçekleştiren Nazarbayev, Kazak-Amerikan ilişkilerinin yeni bir seviyeye ulaşmasını umduğunu belirterek taraflar arasındaki stratejik ortaklığın daha ileri seviyelere taşınmasına ilişkin beklentilerini dile getirmiştir (Orazgaliyeva, 2017a).

Riyad'daki görüşmenin ardından kendisine yönelik resmi davet üzerine 2018 yılının Ocak ayında ABD'ye giden Nazarbayev Washington'da Başkan Trump ile bir araya gelmiştir. Taraflar arasında Beyaz Saray'da gerçekleştirilen toplantıda her iki lider Obama döneminde yürütülen ilişkilerdeki stratejik ortaklık sürecinin "*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*" düzeyine çıkarılması hususunda anlaşmaya vardıklarını duyurmuştur. Toplantı kapsamında yayınlanan "*Kazakistan ve Amerika Birleşik Devletleri: 21. yüzyıl İçin Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*" adlı ortak bildiride ise, Kazakistan'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, egemenliği, küresel barış ve refahı ilerletmedeki rolü yeniden teyit edilmiştir. Ayrıca toplantıda Kazakistan'ın bölgesel liderlikteki rolü, terörizmle mücadele sürecindeki desteği, savunma ve güvenlik iş birliği çabalarına ilişkin açıklamalarda bulunan Trump, ülkesinin 2017-2018 yıllarında BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmesinden dolayı Nazarbayev'e tebriklerini iletmiştir (Zhumadilov ve Seisembayeva, 2018). Toplantının ardından ise Nazarbayev'i Beyaz Saray'da ağırlamaktan duyduğu memnuniyeti dile getiren Trump şu ifadeleri kullanmıştır (Remarks by President Trump, 2018, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-president>):

Çeyrek asırdan fazla bir süredir ABD güçlü, egemen ve bağımsız Kazakistan'ı Orta Asya'da değerli bir dost ve stratejik ortak olarak görmektedir. 1991 Noel Günü'nde Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmaktan onur duyuyoruz ve gerçekten de gurur duyuyoruz. O zamandan beri inanılmaz ilerlemeler kaydettiniz. Birlikte, Kazakistan'ın nükleer silah alt yapısını ortadan kaldırdık ve Kazakistanlı çocuklar ile genel olarak dünya için daha güvenli bir gelecek sağladık. Bugün ikili ilişkilerimizin halkımızın güvenliğini, refahını ve esenliğini nasıl artırabileceği konusunda bir dizi görüşme gerçekleştirdik. Ayrıca, Afganistan'daki çabalarımız da dâhil olmak üzere Güney Asya stratejimize verdiği tam destek için Başkan'a teşekkür etmek istiyorum. Kazakistan ve dünyanın barışsever ulusları için güçlü, egemen ve gelişen bir gelecek istiyoruz.

Trump'ın Kazakistan için kullandığı ifadeler iki ülke arasındaki ilişkilerin kendi başkanlık döneminde de ılımlı bir şekilde gelişeceğine dair dünya kamuoyuna bir mesaj niteliğinde olmuştur. Her iki liderin görüşmesi çerçevesinde tasarlanan "*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*" toplantılarının ilki 2018 yılının Aralık ayında Astana'da gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantı kapsamında ABD'nin Güney ve Orta Asya İşleri Bürosu Başkan Yardımcısı Alice Wells, Ulusal

Güvenlik Konseyi, USAID, Dışışleri Bakanlığı Güney ve Orta Asya İşleri Bürosu ile Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu temsilcilerinden oluşan ABD heyeti Kazak yetkililerle bir araya gelmiştir. Taraflar küresel ve bölgesel güvenlik konuları, terörle mücadelede iş birliği, ekonomik ve ticari anlaşmalar, C5+1 girişimleri, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi ortak ilgi alanlarına ilişkin birtakım görüşmelerde bulunmuştur (The United States..., 2018, <https://2017-2021.state.gov/>). Ayrıca toplantının hemen ardından Kazakistan'ın bağımsızlığının 27. yılı münasebetiyle ABD Dışışleri Bakanı Michael Pompeo tarafından yayınlanan tebrik mesajında şu ifadeler yer verilmiştir (Kazakhstan's Independence Day..., 2018, <https://2017-2021.state.gov/>):

Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in, iki ülke arasındaki iş birliğinin artırılması için ileriye dönük bir yol haritası çizen Washington ziyaretinin ardından, ABD ve Kazakistan, güçlendirilmiş bir stratejik ortaklığa adım atmıştır. Kazakistan'ı, BM Güvenlik Konseyi'nde iki yıllık Dönem Başkanlığı'nı başarıyla tamamlamasından dolayı tebrik ediyor ve Kazakistan'ın bölgesel güvenlik ve kalkınma konularında, özellikle Afganistan konusunda dünya sahnesine getirdiği liderliği takdir ediyoruz. Ayrıca Kazakistan, Orta Asya ve ötesinde barış ve istikrarın sağlanmasında ve ekonomik kalkınma ve bağlantının teşvik edilmesinde küresel sahnede bir ortak olarak kilit rol üstlenmiştir. Kazakistan ile dinamik ilişkimizi hem Kazak hem de Amerikan halkının yararına olacak şekilde yeni yollarla genişletmeye devam etmeyi dört gözle bekliyoruz.

Pompeo'nun ifadeleri Trump döneminde Kazakistan'a yönelik proaktif Amerikan dış politika stratejilerinin sürdürüleceğine ilişkin somut bir kanıt niteliğindedir. İki ülke arasındaki siyasi ve diplomatik temaslar Nazarbayev'in ardından 2019 yılının Mart ayında Kazakistan Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Tokayev döneminde de kesintisiz bir biçimde ilerletilmiştir (Turarbekava, 2023: 146). İki ülke arasındaki ilişkiler kapsamında Tokayev ilk iş olarak 21 Ağustos 2019 tarihinde Astana'da düzenlenen C5+1 girişiminin Zirve toplantısı kapsamında ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı David Hale ve diğer Orta Asya ülkelerinin Dışışleri Bakanları ile bir araya gelmiştir. Söz konusu toplantıda bir taraftan ekonomik dönüşüm, bölgesel iş birliği, güvenlik, Afganistan'da barış ve refahı teşvik etme çabaları hakkında görüş alışverişinde bulunan taraflar, diğer taraftan da ortak zorlukları birlikte tartışma, bölge ülkelerinin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü güçlendirmek için değerli bir forum olan C5+1 girişimine desteklerini yinelemiştir. Ayrıca toplantı kapsamında Orta Asya'daki entegrasyon süreçlerinin daha da geliştirilmesinin önemine ilişkin açıklamalarda bulunan Tokayev: *"Ortak asırlık tarih, iyi komşuluk, kültürel ve dini yakınlık, devletlerimizin yakınlaşmasının temel dayanakları olmaya devam ediyor. Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Nur Sultan Nazarbayev'in çabaları sayesinde Orta Asya'daki iş birliği her zaman dış politikamızın önceliği olmuştur"* şeklindeki ifadeleri kullanmıştır. Bunlara ek olarak, Tokayev bölgedeki ticaret, yatırım, ulaştırma, kültürel ve insani bağların genişletilmesi gibi konulara da değinerek bu alanlarda karşılıklı iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Kadyrova, 2019). Dolayısıyla Tokayev'in kullandığı ifadeler Nazarbayev döneminde atılan adımların kesintiye uğramadan sürdürüleceğine ilişkin niyetini açık bir biçimde ortaya koymuştur.

C5+1 Zirvesi'nin ardından Nazarbayev'e benzer şekilde ABD ile karşılıklı resmi temaslarını sürdüren Tokayev, 25 Eylül 2019 tarihinde New York'ta düzenlenen BM Genel Kurulu'nun 74. Olağan Oturumu'nda Başkan Trump ile ilk kez bir araya gelmiştir. Her iki liderin stratejik ortaklığın güçlendirilmesine yönelik acil konuları ve beklentileri ele aldığı görüşme kapsamında Tokayev, Trump Yönetimi ile siyasi, ticari, ekonomik ve insani alanlarda çok taraflı ilişkileri daha da güçlendirmek istediğini belirtmiştir (Satubaldina, 2020). Taraflar arasındaki ikinci “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantısı da 4 Aralık 2019 tarihinde Washington'da düzenlenmiştir. Söz konusu toplantının eş başkanlıklarını ise Kazakistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Ashikbayev ve ABD'nin Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Wells üstlenmiştir. Toplantı kapsamında küresel ve bölgesel güvenlik alanında iş birliği, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele, Suriye ve Irak'taki savaş bölgelerinden Kazakistan vatandaşlarının ülkelerine geri gönderilmesi ve yeniden entegrasyonu gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca taraflar siber güvenlik, ticaret, ekonomik ve yatırım iş birliği, uluslararası kuruluşlar çerçevesinde etkileşim ve insan hakları konularında ikili iş birliğinin güçlendirilmesine ilişkin taahhütlerde bulunmuştur. Son olarak da eğitim, kültür, medya geliştirme ve Kazakistan sivil toplum sektörüne destek sağlanması gibi konularda ortak adımların atılması karara bağlanmıştır (US, Kazakhstan Discuss..., 2019, <https://www.strategeast.org/>).

İkinci “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantısının hemen ardından ABD'nin Astana Büyükelçisi Nathan A. Sales ile Kazakistan Dışişleri Bakanı Mukhtar Tileuberdi arasında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme kapsamında bir taraftan Kazakistan'ın deneyimlerini C5+1 formatı ve diğer çok taraflı platformlarda paylaşma çabalarından dolayı takdir eden Sales, diğer taraftan da terörle mücadelede ortaklık çerçevesinde ülkenin Irak ve Suriye'deki örgütlerle mücadeleye verdiği desteğe övgülerde bulunmuştur. Ayrıca Sales, Kazakistan'ın yabancı terörist savaşçıları geri gönderme, yargılama ve yeniden topluma kazandırma konusundaki yoğun çabalarının dünyanın geri kalanı için örnek teşkil ettiğine vurgu yapmıştır (Ambassador Sales' Meeting..., 2019, <https://2017-2021.state.gov/>). Daha sonra ise 12 Aralık 2019 tarihinde Washington'a resmi bir ziyaret gerçekleştiren Tileuberdi ABD Dışişleri Bakanı Pompeo ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda taraflar arasındaki geliştirilmiş stratejik ortaklık diyalog toplantılarının sonuçlarından duyduğu memnuniyeti dile getiren Pompeo, Kazakistan hükümeti ve halkıyla ikili ilişkileri güçlendirmeye devam etmeyi dört gözle beklediğini belirtmiştir. Bunların yanı sıra Kazakistan halkının temel özgürlüklerinin korunması için yeni adımların atılması gerektiğini vurgulayan Pompeo, Tokayev Yönetimi'nin Çin'den kaçarak sığınma arayanların güvenliğini sağlama yönündeki çabalarını memnuniyetle karşıladığını ifade etmiştir (Secretary Pompeo's Meeting..., 2019, <https://2017-2021.state.gov/>).

Tileuberdi'nin Washington ziyaretine karşılık olarak Pompeo tarafından 2020 yılının Şubat ayında Astana'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyareti kapsamında Cumhurbaşkanı Tokayev ve Tileuberdi ile bir araya gelen Pompeo, taraflar arasındaki güçlendirilmiş stratejik

ortaklığın yeniden teyidi ve karşılıklı iş birliği alanlarının geliştirilmesine ilişkin temaslarda bulunmuştur (Coffey ve Kim, 2020). Pompeo'nun ziyaretinin ardından aynı yıl tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi nedeniyle ABD ve Orta Asya ülkelerinin temsilcileri tarafından organize edilen C5+1 girişiminin Zirve toplantısı ise 30 Haziran 2020 tarihinde video konferans yoluyla gerçekleştirilebilmiştir. Kazakistan Dışişleri Bakanı Tileuberdi, Kırgızistan Dışişleri Bakanı Cengiz Aydarbekov, Tacikistan Dışişleri Bakanı Sirociddin Mukhriddin, Türkmenistan Dışişleri Bakanı Raşid Meredov, Özbekistan Dışişleri Bakanı Abdulaziz Kamilov, ABD Dışişleri Bakanı Pompeo ve ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Hale'in katılım sağladığı toplantıda ağırlıklı olarak taraflar arasındaki ticari ve ekonomik bağları genişletme planları ele alınmıştır. Söz konusu toplantıda taraflar pandemiyle ilişkili zorluklarla mücadele etmek, Afganistan'da barış ve istikrarı desteklemek ve bölgesel sorunları ortaklaşa çözmek için çok taraflı iş birliğini geliştirme niyetlerini dile getirmiştir. Ayrıca Tileuberdi tarafından toplantıda C5+1 toplantıları kapsamında bölgesel diyalogun sürdürülmesi ve Astana Uluslararası Finans Merkezi (Astana International Financial Centre-AIFC) aracılığıyla Orta Asya'ya ABD yatırımı ve teknolojisi çekilmesinin önemi vurgulanmıştır (Yergaliyeva, 2020).

Taraflar arasında Trump döneminde gerçekleştirilen ikili iş birliği çerçevesinde “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*” düzeyine taşınan ilişkiler, 2020 yılının Kasım ayında ABD’de gerçekleştirilen başkanlık seçimlerini kazanan Demokrat Parti adayı Biden döneminde de kesintisiz bir biçimde ilerlemiştir. Selefine göre çok daha farklı bir kişiliğe sahip olan Biden’ın liderlik ve karakteristik özellikleri ile uluslararası sistemin mevcut yapısı Kazakistan’a yönelik Amerikan dış politikasının gelişim sürecinde birlikte rol oynamıştır. ABD’nin Soğuk Savaş sonrası Kazakistan politikasına hâkim olan neoklasik realist anlayışın izleri Biden döneminde de görülmeye devam etmiştir. Bu süreçte pragmatik yaklaşımlar doğrultusunda gerçekleştirilen proaktif dış politika stratejileri sayesinde iki ülke arasındaki ilişkiler daha da ivme kazanmıştır. İki ülke arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilerde yaşanan gelişmeler kapsamında ilk olarak 2021 yılının Ağustos ayında Semipalatinsk nükleer deneme sahasının kapatılmasının 30. yıl dönümü dolayısıyla Tokayev’e bir tebrik mektubu gönderen Biden şu ifadeleri kullanmıştır (US Remains Committed..., 2021, <https://astanatimes.com/>):

ABD adına, Semipalatinsk nükleer deneme sahasının kapatılmasının üzerinden otuz yıl geçmesinin ardından Kazakistan halkına en iyi dileklerimi iletmek istiyorum. ABD, eski deneme sahasının güvenliğini sağlamak ve iyileştirmek için hükümetinizle sürekli iş birliği de dâhil olmak üzere Kazakistan ile yakın ortaklığına bağlı kalmaya devam ediyor. Amerika Birleşik Devletleri ülkenizi dost olarak adlandırmaktan gurur duyuyor ve ortaklığımızın tüm potansiyelini hayata geçirmek için sizinle birlikte çalışmayı dört gözle bekliyorum.

Biden’ın ifadeleri kendisinden önceki dönemlerde iki ülke arasında kurulan dostluk ve iş birliği mekanizmasının güçlendirilerek devam ettirileceğine ilişkin bir mesaj niteliğinde olmuştur. Bu durum 15 Aralık 2021 tarihinde taraflar arasında düzenlenen Astana’daki “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantısında da somut olarak görülmüştür. Kazakistan Dışişleri

Bakan Yardımcısı Akan Rakhmetullin ve ABD Dışışleri Bakanlığı Güney ve Orta Asya İşleri Bürosu Müsteşar Yardımcısı Donald Lu'nun önderliğinde düzenlenen toplantıda her iki taraf öncelikle diplomatik ilişkilerin kuruluşunun 30. yıldönümü dolayısıyla birbirlerini tebrik etmiştir. Ayrıca terörle mücadele, sınır güvenliği, barışı koruma, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, iklim değişikliği ve bölgesel güvenlik gibi konularda ABD ile yürüttüğü güçlü ortaklık için Kazakistan'a teşekkür edilmiştir (Kazakhstan, US Strengthen..., 2021, <https://astanatimes.com/>).

Biden döneminde ABD ve Kazakistan arasındaki “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantılarının ikincisi ise 5 Aralık 2022 tarihinde Washington'da düzenlenmiştir. ABD'nin Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Bakan Yardımcısı Lu ve Kazakistan Dışışleri Bakan Yardımcısı Kairat Umarov'un liderlik ettiği toplantıda bölgesel jeopolitik konular, küresel nükleer silahsızlanma çabaları, terörle mücadele, enerji ve ticaret altyapısının çeşitlendirilmesi, iklim değişikliği, eğitim ve insan hakları gibi konularda ikili iş birliğinin güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır (Joint Statement on..., 2022, <https://2021-2025.state.gov/>). Söz konusu toplantının ardından 2023 yılının Şubat ayında Astana'ya gerçekleştirdiği resmi ziyaret kapsamında Cumhurbaşkanı Tokayev ile bir görüşme gerçekleştiren ABD Dışışleri Bakanı Blinken da benzer konulara dikkat çekmiştir. Buna karşılık Tokayev ise, iki ülkenin güvenlik, enerji, ticaret ve yatırım gibi stratejik açıdan önemli birçok alanda güvenilir ve uzun vadeli ortaklıklar geliştirdiğini belirterek, ABD'nin Kazakistan'ın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine verdiği sürekli ve güçlü destekten duyduğu memnuniyeti bir kez daha dile getirmiştir (Haidar, 2023).

Söz konusu görüşmenin hemen ardından 28 Şubat 2023 tarihinde C5+1 girişiminin Astana'da düzenlenen Zirve toplantısı kapsamında Blinken bu kez Orta Asya ülkelerinin Dışışleri Bakanları ile bir araya gelmiştir. Toplantı kapsamında ABD'nin bölge halkları ve hükümetleriyle dayanışmasına vurgu yapan Blinken, küresel zorluklara bölgesel çözümler sunmak için C5+1 iş birliği platformunun oynadığı önemli role değinmiştir (Joint Statement on..., 2023, <https://2021-2025.state.gov/>). Toplantının ardından atılan adımlar çerçevesinde aynı yılın Eylül ayında Washington'da düzenlenen BM Genel Kurulu'nun 78. Olağan Oturumu'nda Biden C5+1 ülkelerinin liderleriyle bir araya gelmiştir. Daha önce sürekli olarak Dışışleri Bakanları seviyesinde toplanan C5+1 Zirvesi bu görüşme kapsamında ilk kez devlet başkanları düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Biden da ilk kez başkanlar düzeyinde düzenlenen C5+1 toplantısı için “*yıllardır süren yakın iş birliğinin üzerine inşa edilen tarihi bir an*” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca toplantı kapsamında C5+1 içerisinde siyasi diyalog, ticaret, ekonomi, yatırım ve insani iş birliğinin daha da geliştirilmesi, Avrasya'da barış ve istikrarın korunması, siber güvenlik, terörizm, şiddet içeren aşırılıkçılık, yasadışı göç ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi güvenlik sorunlar için iş birliğinin artırılması gibi hedefler başkanlar tarafından dile getirilmiştir (Powell, 2023; Blackwood, 2024).

Taraflar arasındaki toplamda beşinci, Biden döneminde ise üçüncü “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantısı da 2023 yılının Kasım ayında Astana'da düzenlenmiştir. Kazakistan

Dışışleri Bakan Yardımcısı Umarov ve ABD'nin Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Dışışleri Bakan Yardımcısı Donald Lu'nun liderlik yaptığı toplantıda öncelikle daha müreffeh ve güvenli bir Orta Asya için her iki tarafın C5+1 diplomatik platformunda oynadığı role vurgu yapılmıştır. Ayrıca toplantıda Kazakistan'ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik desteklerini bir kez daha vurgulayan ABD tarafı, bölgesel jeopolitik konular, terörle mücadele, kolluk kuvvetleri, sentetik uyuşturucu tehdidiyle mücadele ve nükleer silahsızlanma gibi hususlarda ikili iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Sakenova, 2023). Söz konusu toplantıda alınan kararlar doğrultusunda iki ülke arasında 2024 yılının Mayıs ayında “*ABD-Kazakistan Yüksek Düzeyli İnsan Hakları ve Demokratik Reformlar Diyalogu*” toplantısı düzenlenmiştir. ABD'nin Sivil Güvenlik, Demokrasi ve İnsan Haklarından Sorumlu Dışışleri Bakan Yardımcısı Uzra Zeya ve Kazakistan Dışışlerinden Sorumlu Yardımcı Büyükelçi Erzhan Kazykhan'ın başkanlık ettiği toplantı kapsamında öncelikle iki ülkenin insan haklarını ilerletme konusundaki kararlılıkları tekrar vurgulanmıştır. Hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, inanç özgürlüğünün korunması, savunmasız nüfus gruplarının korunması ve C5+1 platformundaki çok taraflı iş birliği konuları yeniden ele alınmıştır. Ayrıca toplantı kapsamında Tokayev'in demokratik reform gündeminin tam olarak uygulanması için Biden Yönetimi tarafından verilen güçlü destek bir kez daha yinelenmiştir (United States-Kazakhstan High..., 2024, <https://2021-2025.state.gov/>).

İki ülke arasında Biden dönemindeki son “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantısı 31 Mayıs 2024 tarihinde Washington'da gerçekleştirilmiştir. ABD'nin Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Dışışleri Bakan Yardımcısı Lu ve Kazakistan Dışışleri Bakan Yardımcısı Rakhmetullin'in liderlik ettiği toplantıda taraflar karşılıklı yarar sağlayacak yeni iş birliği fırsatlarının belirlenmesinin yanı sıra siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerde ikili iş birliğinin derinleştirilmesi için görüş birliğine varmıştır. Bu doğrultuda toplantıda taraflar sınır güvenliği, terörle mücadele, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve ulusötesi tehditler gibi hususlarda C5+1 Güvenlik Çalışma Grubu aracılığıyla bölgesel iş birliğini geliştirmeye devam etme niyetlerini de dile getirmiştir. Ayrıca toplantıda Kazak yabancı savaşçıların ve aile üyelerinin Suriye'den Kazakistan'a geri gönderilmeleri ve topluma yeniden kazandırılması için atılacak adımlar görüşülmüştür. Son olarak Astana'da düzenlenen ABD-Kazakistan İnsan Hakları ve Demokratik Reformlar Yüksek Düzeyli Diyalogu'nun sonuçlarını değerlendiren taraflar ifade özgürlüğü, din veya inanç özgürlüğü ile çalışma ve engelli hakları da dâhil olmak üzere insan haklarına saygıyı ilerletme konusunda devam eden kararlılıklarını vurgulamıştır (Omirgazy, 2024; Blackwood, 2024).

Sonuç itibariyle Kazakistan ile yürütülen siyasi ve diplomatik ilişkiler kapsamında bir taraftan pragmatik yaklaşımlar çerçevesinde hareket eden Biden Yönetimi, diğer taraftan da geliştirdiği proaktif dış politika stratejileri kapsamında ABD'nin bu ülkeyle olan mevcut ilişkilerini daha da derinleştirmiştir. Bir taraftan Kazakistan'daki iç siyasi istikrarın sağlanmasına destek amacıyla ülkedeki anayasa değişikliklerini ve reformları destekleyen Biden Yönetimi, diğer taraftan da ülkede sivil toplumun güçlendirilmesine ilişkin talepleri sürekli olarak gündeme taşımıştır. Ancak söz

konusu destek doğrudan ülkenin iç işlerine müdahaleden ziyade diplomatik baskı ve teknik iş birliği kapsamında sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda bir yandan C5+1 mekanizmasını daha da güçlendirme çabası yürüten Biden Yönetimi, diğer yandan da Trump döneminde temelleri atılan “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantıları aracılığıyla bu platformdaki en büyük jeopolitik aktör olarak nitelendirdiği Kazakistan ile ilişkilerine ivme kazandırmıştır. Ayrıca Kazakistan’a yönelik dış politikada insan hakları, ifade özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü gibi değerlere seflelerine göre daha fazla vurgu yapan Biden, sürekli olarak demokratik taleplerin dikkate alınması çağrısında bulunmuştur. Tüm bunlara ek olarak, Orta Asya’ya yönelik terörizm tehdidini azaltmayı, Kazakistan’ın askeri kapasitesini güçlendirmeyi ve savunma alanında iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan Biden Yönetimi, bu ülkeyle askeri ve güvenlik iş birliğini Bush, Obama ve Trump dönemlerine benzer şekilde NATO vasıtasıyla güçlendirmiştir.

2.3.2. Askeri ve Güvenlik İş Birliği Çabaları

11 Eylül sonrası Orta Asya ve Kazakistan’a yönelik güvenlik odaklı Amerikan dış politikası çerçevesinde Bush ve Obama dönemlerinde geliştirilen NATO eksenli askeri iş birliği stratejileri Trump ve Biden dönemlerinde de benzer şekilde devam etmiştir. Bu kapsamda göreve geldiği günden itibaren “*Önce Amerika (America First)*” söylemini vurgulayan ve bu söylemi “*modası geçmiş*” olarak nitelendirdiği NATO’nun genel stratejik vizyonu haline getirmeye çalışan Trump, Kazakistan’a yönelik dış politikada da benzer tutumu sergilemiştir. Müttefiklerin savunma harcamalarına ilişkin baskıları ve ABD’nin mali yükünü azaltma taleplerine rağmen Trump döneminde NATO ile Kazakistan arasında yürütülen temaslar kesintisiz bir biçimde ilerlemiştir (Katz, 2020: 118). Bu dönemde yaşanan gelişmeler kapsamında ilk olarak KAZBRIG ile NATO kuvvetlerinin birlikte çalışabilirliğini artıran “*Bozkır Kartalı*” adlı ortak askeri tatbikatlar 31 Mart-11 Nisan 2017 tarihleri arasında Almatı yakınlarındaki Illisky Eğitim Merkezi’nde gerçekleştirilmiştir. ABD ve İngiltere’den 50, Kazakistan’dan ise 500’den fazla askerin katılım gerçekleştirdiği söz konusu tatbikatların ardından düzenlenen toplantıda konuşan Amerikalı Yarbay Kent Cavallini: “*Bu, Temmuz ayındaki tatbikata katkıda bulunacak başarılı iki haftaydı. Kazakistan dâhil tüm katılımcılarda büyük bir ruh ve harika bir ekip çalışması görüyoruz*” şeklindeki ifadeleri kullanmıştır (Dillehay, 2017). Dolayısıyla bu sözlerden taraflar arasındaki ortak askeri tatbikatların Trump döneminde de başarılı bir biçimde yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

Ortak tatbikatlarla birlikte Nazarbayev’in 2018 yılının Ocak ayında Washington ziyareti kapsamında Trump ile gerçekleştirdiği ikili görüşme de NATO-Kazakistan ilişkilerinin seyri açısından sembolik bir dönüm noktası olmuştur. Söz konusu ziyarette Trump bölgesel güvenliği desteklemek amacıyla Kazakistan ile iş birliği yapma ve birlikte çalışabilirliği artıracak anlaşmaları imzalama niyetini belirtirken, Nazarbayev de ülkesinin gerek ABD gerekse de NATO ile savunma ve güvenlik ilişkilerini geliştirmeye her daim hazır olduğunu vurgulamıştır (Zhumadilov ve Seisembayeva, 2018). Ziyaretin ardından Trump dönemi boyunca stratejik ortaklık düzeyinde

yürütülen NATO'nun Kazakistan'a yönelik politikası kapsamında taraflar tıpkı Obama döneminde olduğu gibi çeşitli somut girişimler üzerinden ikili iş birliği çabalarını geliştirmeye devam etmiştir. Bu kapsamda 2018 yılının Temmuz ayında Brüksel'de gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde ele alınan enerji güvenliği, sınır aşan tehditlerle mücadele ve terörizmin önlenmesi için geliştirilecek iş birliği mekanizmalarına Kazakistan'ın da dâhil edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kazakistan gerek sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konum gerekse Afganistan'a lojistik destek sağlamada oynadığı rol nedeniyle NATO açısından kilit bir ülke olarak değerlendirilmiştir (Brussels Summit Declaration..., 2018, <https://www.nato.int/>).

KGAÖ ve ŞİÖ üyelikleri çerçevesinde bölgesel güvenlik için Rusya ve Çin gibi ülkelerle yakın ilişkiler geliştirmesi daha önceki dönemlerde olduğu gibi Trump döneminde de NATO ile ilişkilerinde dikkatli bir denge politikası yürütmesine neden olmuştur (Anceschi, 2020: 203). Bu kapsamda özellikle Barış İçin Ortaklık Programı ve IPAP çerçevesinde NATO ile ilişkilerini derinleştiren Kazakistan, Trump dönemi boyunca bölgesel güvenlik, barış operasyonları, eğitim programları ve askeri reformlar gibi hususlarda İttifak'la olan temaslarını hızlandırmıştır. Söz konusu temaslara ek olarak taraflar arasındaki “*Bozkır Kartalı*” adlı ortak askeri tatbikatların ikincisi 10-20 Ağustos 2018 tarihleri arasında ABD'nin Güney Carolina eyaletindeki McCrady Eğitim Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. Kazakistan, ABD, Birleşik Krallık, Tacikistan ve Türkiye'den çok sayıda personelin katılım sağladığı tatbikatlara Özbekistan sadece gözlemci göndermiştir. Ayrıca tatbikatlarda taraflar kentsel operasyonlar başta olmak üzere isyan kontrolü, tıbbi tahliyeler konusunda özel eğitim ve BM barışı koruma operasyonu senaryolarına odaklanmıştır. Bu tatbikatların ardından yaklaşık on ay sonra ise taraflar arasında Trump dönemindeki son ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirilmiştir. Tokayev'in Kazakistan'ın yeni Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından 17-27 Haziran 2019 tarihleri arasında Almatı yakınlarındaki Illisky Eğitim Merkezi'nde gerçekleştirilen tatbikatlara Kazakistan, ABD, İngiltere, Tacikistan ve Kırgızistan'dan çok sayıda personel tarafından katılım sağlanmıştır. Bunların yanı sıra Hindistan, Türkiye ve Özbekistan gibi ülkelerin de gözlemci gönderdiği tatbikatlar kontrol noktaları oluşturma, insani yardım ulaştırma, isyan kontrolü, devriye gezme ve el yapımı patlayıcılarla mücadele gibi barışı koruma görevlerine odaklanmıştır (Stein, 2019).

Ortak askeri tatbikatlar sayesinde NATO ile ilişkileri derinleştiren ve bu sayede barışı koruma misyonlarına destek sağlama kapasitesini artıran Kazakistan, 31 Ekim 2018 tarihinde Güney Lübnan'da barışın sağlanması için konuşlandırılan BM Lübnan Geçici Görev Gücü (United Nations Interim Force In Lebanon-UNIFIL) adlı barışı koruma misyonuna 120 kişilik asker ile katkı sağlamıştır. Kazakistan'dan gönderilen bu ekip Lübnan'ın İsrail ve Suriye sınırında bulunan Çokuluslu Kara Barış Gücü Tugayı'nın sorumluluğu altındaki bölgenin doğu kesiminde konuşlandırılmıştır (Abdrakhmanov, 2018). Gerek barışı koruma misyonlarına yaptığı katkı gerekse de IPAP kapsamında yürütülen savunma reformları çerçevesinde Kazakistan'ın NATO ile ilişkileri 2019 yılının ardından yeniden hız kazanmıştır. Ayrıca Trump Yönetimi tarafından 2020 yılının Şubat

ayında yayınlanan ve Orta Asya'daki jeopolitik, güvenlik ve ekonomik çıkarları kapsayan uzun vadeli planların ele alındığı “ABD’nin 2019-2025 Orta Asya Stratejisi” adlı belgede ortaya konan temel ilkeler de NATO-Kazakistan ilişkilerinde dolaylı bir canlanmaya zemin hazırlamıştır. Üzerinde uzlaşılan ilkeler doğrultusunda Tokayev Yönetimi’ndeki Kazakistan’ın çok yönlü dış politika anlayışı çerçevesinde NATO ile iş birliği eğilimleri ivme kazanmıştır. Bu bağlamda Trump’ın son görev yılında yayınlanan ABD’nin yeni Orta Asya stratejisi bir taraftan Kazakistan’ın NATO ile olan temaslarını teknik ve diplomatik düzeyde derinleştirirken, diğer taraftan da çeşitli alanlarda iş birliklerini teşvik eden bir uluslararası atmosfer oluşturmuştur (Starr, 2023: 5).

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra 2020 yılında bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi nedeniyle NATO-Kazakistan ilişkilerinde ortak askeri tatbikatların askıya alınmasından kaynaklı kısa süreli bir durgunluk görülse de taraflar arasındaki iş birliği mekanizmaları Trump’ın ardından göreve gelen Biden döneminde yeniden ivme kazanmıştır. Biden’ın göreve geldiği 2021 yılının Ocak ayından itibaren ABD’nin çok taraflı kurumlarla ilişkilerini yeniden güçlendirmeye yönelik dış politika stratejisi, NATO’nun Kazakistan’a yönelik temaslarını da dolaylı olarak etkilemiştir. Her ne kadar Biden göreve geldikten birkaç ay sonra ABD ve NATO’nun Afganistan’dan aniden çekilme kararı Tokayev Yönetimi’nde bir tedirginlik oluştursa da sonraki süreçte yaşanan gelişmeler bu durumu büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Biden Yönetimi’nin proaktif dış politika stratejileri kapsamında bir taraftan askeri eğitim, barışı koruma faaliyetleri ve sivil-asker iş birliği gibi alanlarda gelişim kazanan NATO-Kazakistan ilişkileri, diğer taraftan da karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler çerçevesinde derinleştirilmiştir. Biden dönemindeki söz konusu ziyaretler kapsamında ilk olarak 9 Eylül 2021 tarihinde Kazakistan’ın NATO Misyonu Başkanı Büyükelçi Margulan Baimukhan ve NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg Brüksel’de bir araya gelmiştir. Görüşme kapsamında, Kazakistan ve NATO arasındaki iş birliğinin durumu ile uluslararası ve bölgesel güvenliğin güncel konuları ele alınmıştır. Ayrıca görüşmede IPAP’ın kapsamının genişletilerek “Tek Ortak-Tek Plan” konsepti çerçevesinde “Bireysel Olarak Uyarlanmış Ortaklık Programı (Individually Tailored Partnership Programme-ITPP)” adıyla güncellenerek 2022-2025 dönemini kapsayacak şekilde uygulanmasına karar verilmiştir (Ambassador of Kazakhstan..., 2021, <https://www.gov.kz/>).

ITPP kapsamında askeri savunma kapasitelerini NATO standartlarına uygun hale getirmeyi amaçlayan Tokayev Yönetimi, KAZCENT tarafından yürütülen faaliyetler çerçevesinde bu hedefe yönelik adımları hızlandırmıştır. Her ne kadar 2022 yılının Ocak ayında yapılan akaryakıt zamlarına karşı hızla şiddetlenen protestolar karşısında Tokayev Yönetimi’nin sokağa çıkma yasağı ilan ederek Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü barış güçlerini ülkeye davet etmesi NATO tarafında bir tedirginlik oluştursa da İttifak tarafından yapılan itidal çağrılar ortamı yeniden yumuşatmıştır. Bu bağlamda NATO Genel Sekreteri’nin Kafkasya ve Orta Asya Özel Temsilcisi Javier Colomina: “Kazakistan’daki durumu derin bir endişeyle takip ediyoruz. Tüm tarafları itidale, şiddetten uzak durmaya ve yapıcı diyaloga davet ediyoruz” şeklinde bir çağrıda

bulunmuştur (NATO Expresses Concern..., 2022, <https://news.am/eng/news/680983.html>). Söz konusu gelişmenin hemen ardından başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın gölgesinde savunma stratejilerini çeşitlendirme ihtiyacı duyan Kazakistan, NATO ile teknik ve stratejik yakınlaşma sürecine daha fazla özen göstermiştir. Bu süreçte KAZBRIG'in modernize edilmesine yönelik adımlar atan Kazakistan Savunma Bakanlığı, NATO standartları ile uyumlu eğitim ve teçhizat temininde önemli ilerleme kaydetmiştir (Shahbazov, 2025).

Ordusunu NATO standartlarına uygun biçimde modernize etme çabaları yürüten Kazakistan Savunma Bakanlığı 23 Ekim 2023 tarihinde ABD'nin Astana Büyükelçisi Daniel Rosenblum'un da katılımıyla Almatı'daki Barış Koruma Harekât Merkezi'nin yeni konferans salonunun resmi açılışını gerçekleştirmiştir. Merkez, barışı koruma harekâtlarına katılacak askeri ve sivil personele yabancı dil, uluslararası insancıl hukukun temelleri ve barışı koruma faaliyetlerine ilişkin düzenleyici hükümler gibi konularda NATO standartlarında eğitim verilmesi amacıyla oluşturulmuştur (Kazakh Defense Ministry..., 2023, <https://report.az/>). Aynı yılın Kasım ayında NATO tarafından İspanya'nın başkenti Madrid'de düzenlenen "*Partnership 360 Symposium*" adlı çok taraflı ortaklık etkinliğine Kazakistan da davet edilmiştir. Söz konusu etkinlikte NATO üyesi ve ortak ülkelerden politikacılar ile teknik uzmanlar bir araya gelerek güvenlikten enerjiye çok çeşitli alanlarda görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Etkinlik sonrasında taraflar NATO'nun "*Bilim İçin Barış ve Güvenlik (Science for Peace and Security-SPS)*" programı kapsamında 2023 ve 2024 yıllarında birtakım ortak teknik projeler yürütmüştür. Özellikle Kazakistan ve Kırgızistan sınırları içerisinde yer alan Tanrı Dağları'nda gerçekleştirilen sismik izleme ve afet risk analizi çalışmaları bu iş birliğinin teknik yönünü oluşturmuştur. Bu kapsamda sismologlar, jeofizik mühendisleri ve NATO destekli araştırma grupları tarafından Kazakistan'da teknik toplantılar ve saha çalışmaları yürütülmüştür (The NATO Science..., 2023, <https://www.nato.int/>). Taraflar arasında gelişen ilişkilerin açıkça gösterdiği üzere Trump ve Biden dönemlerinde ABD'nin NATO vasıtasıyla Kazakistan'a yönelik askeri ve güvenlik iş birliği çabaları genel olarak istikrarlı bir çizgide ilerlemiştir. Bu süreçte bir taraftan ağırlıklı olarak bölgesel istikrarın sağlanmasına yönelik adımlar atan ABD ve NATO, diğer taraftan da Kazakistan ile ilişkilerde Rusya-Çin etkisine karşı çok taraflı dengeleme stratejisi benimsemiştir. Her ne kadar Trump döneminde yürütülen iş birliği çabaları nispeten daha sınırlı ve durağan gelişse de Biden döneminde bölgeye yönelik artan ilgi neticesinde ikili ilişkiler derinleştirilmiştir. Dolayısıyla her iki dönemde de NATO'nun Kazakistan politikası bölgesel iş birliği ve istikrar arayışına dayalı bir ortaklık politikası çerçevesinde şekillenmiştir.

2.3.3. Ticaret Politikalarından Temiz Enerjiye ABD-Kazakistan Ekonomik İş Birliği

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Kazakistan'a yönelik dış politikasının en önemli parametrelerinden biri olan enerji odaklı ekonomik ve ticari ilişkiler Bush ve Obama dönemleriyle benzer şekilde Trump ve Biden dönemlerinde de taraflar arasında oluşturulan çeşitli somut girişimler sayesinde stratejik bir ivme kazanmıştır. Bu süreçte özellikle enerji, ulaştırma, havacılık,

yatırım ve teknoloji transferi alanlarında önemli adımlar atan taraflar, karşılıklı ticaretin artırılması ve Amerikan şirketlerinin Kazakistan pazarına daha fazla entegre edilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. İki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Trump döneminde yaşanan gelişmeler kapsamında ilk olarak Kazakistan Başbakanı Bakıtzan Sagintayev, 11-14 Nisan 2017 tarihleri arasında Kazak ekonomisinin modernizasyonu konusunda iş birliği fırsatlarını görüşmek için Silikon Vadisi’nde teknoloji liderleriyle bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme kapsamında bir taraftan Amerikan enerji şirketi Chevron’un CEO’su ve çeşitli Amerikan finans kuruluşlarının temsilcileriyle de bir araya gelen Sagintayev, diğer taraftan ABD’li yetkililerle Silikon Vadisi’nde Kazakistan Temsilciliği açılmasına yönelik bir anlaşma imzalamıştır (Orazgaliyeva, 2017b). Sagintayev’in ABD’den dönüşünün ardından ise aynı yılın Haziran ayında 25 Amerikan şirketi, Kazakistan’ın kamu kurumlarından ve yerel iş dünyasından temsilcileri bir araya getiren “*ABD-Kazakistan İş Forumu*” Astana’da düzenlenmiştir. Amerikan şirketlerini Kazakistan’daki otomotiv montaj sanayi, sağlık, inşaat, tarım ve hafif sanayi gibi öncelikli sektörlere çekmek amacıyla düzenlenen bu etkinlikte söz alan New York merkezli Uluslararası Anlayış İçin İş Konseyi (Business Council for International Understanding-BCIU) Başkanı Peter Tichansky şu ifadeleri kullanmıştır (Shayakhmetova, 2017):

İş dünyası ile hükümet diyalogunun devam etmesi çok önemli. Bu, Astana’daki ilk yuvarlak masa toplantımız. Washington’daki Kazak Büyükelçiliği, ülkelerinin BM Güvenlik Konseyi’nin seçilmiş bir üyesi olarak oynadığı rolü çok iyi bir şekilde gösterdi ve bu da bize hükümetin küresel sahnede oynadığı ciddi rolü hatırlatıyor.

Tichansky’nin sözleri taraflar arasındaki ekonomik iş birliği süreçlerinin güçlendirilerek devam ettirilmesine ilişkin niyetlerini açık bir biçimde ortaya çıkarmıştır. “*Geleceğin Enerjisi*” temasıyla 10 Haziran-10 Eylül 2017 tarihleri arasında Astana’da düzenlenen Expo 2017 adlı fuar da başta ABD olmak üzere pek çok ülkenin dikkatlerini Kazakistan’a yöneltmiştir. Nitekim 115 ülke ve 22 uluslararası kuruluşun katılım gösterdiği fuar yalnızca Kazakistan’ın tanıtımı açısından değil, aynı zamanda katılımcı ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesi bakımından da önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda “*Sonsuz Enerjinin Kaynağı*” temasıyla fuara katılan Trump Yönetimi’ndeki ABD’nin enerji, inovasyon ve teknoloji alanlarındaki birikimini sergilemesi Kazakistan ile ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişimi açısından yeni fırsatlar oluşturmuştur. Ayrıca fuar kapsamında kurulan AIFC ve Astana Hub gibi kuruluşlar sürdürülebilir enerji ve teknoloji alanlarında Amerikan şirketleriyle iş birliği çalışmalarına yönelmiştir. Bu kapsamda fuara katılım gösteren Amerikan şirketlerinden USA Pavillion’ın sahibi Joshua Walker: “*ABD için Kazakistan tartışmasız Orta Asya’nın en önemli ülkesi. Bu fuarlar, bir ülkenin hikâyesini anlatması için harika bir yer*” şeklinde konuşmuştur (Rapoza, 2017).

Söz konusu gelişmelerin yanı sıra Trump dönemi boyunca iki ülke arasında gerçekleştirilen karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler de ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişimine katkıda bulunmuştur. İlk olarak 2018 yılının Ocak ayında Nazarbayev ve Trump arasında Beyaz Saray’da

gerçekleştirilen görüşme bir taraftan iki ülke ilişkilerinin “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*” düzeyine taşınmasına, diğer taraftan da ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin süreçlerin görüşülmesine olanak tanımıştır. Görüşmede taraflar öncelikle doğrudan yatırımları artıran, istihdam ve fırsatlar yaratan adil ve karşılıklı bir ekonomik ortaklık için birbirlerine söz vermiştir. Ayrıca görüşmede Trump Kazakistan’ı DTÖ yükümlülüklerini yerine getirmeye, adil çalışma uygulamalarını desteklemeye, ikili ticari sözleşmelere sadakat göstermeye ve fikri mülkiyet haklarını korumaya davet ederken, Nazarbayev ise ABD’nin ülkesinin önde gelen yatırımcılarından biri olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Tüm bunlara ek olarak, dijital ekonomi, sağlık, altyapı, ticari havacılık, finans ve bankacılık, tarım ve uzay araştırmaları sektörlerinde ikili iş birliğini geliştirme sözü veren liderler, TIFA’ya olan bağlılıklarını tekrar teyit ederek görüşmeleri sonlandırmıştır (Zhumadilov ve Seisembayeva, 2018). Nazarbayev’in ziyaretine benzer şekilde 2019 yılının Eylül ayında düzenlenen BM Genel Kurulu’nun 74. Olağan Oturumu’na katılmak üzere New York’a giden Tokayev’in Trump ile gerçekleştirdiği görüşmede de taraflar ikili ticari ve stratejik iş birliğini güçlendirme taahhüdünde bulunmuştur (Satubaldina, 2020). Dolayısıyla Kazakistan’da yönetim değişikliği yaşanmasına rağmen ABD ile mevcut ekonomik ve ticari ilişkilerin sürdürülmesine ilişkin çabalar devam etmiştir.

Karşılıklı üst düzey resmi ziyaretlerin yanı sıra Trump döneminde, C5+1 platformu ve “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyaloğu*” toplantıları çerçevesinde de özellikle ekonomi, ticaret, alt yapı, enerji ve teknoloji alanlarında Kazakistan ile ilişkiler güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda 22 Eylül 2019 tarihinde New York’ta düzenlenen C5+1 platformunun dördüncü Bakanlar düzeyindeki toplantısında taraflar arasındaki ticari bağların geliştirilmesi ve Orta Asya’nın ihracat potansiyelinin artırılmasına ilişkin kararlar alınmıştır. Toplantı kapsamında ABD’nin desteklediği bölgesel enerji projelerinde kilit rol üstlenen Kazakistan’a yönelik özel sektör yatırımlarının artırılması için “*Kalkınma Finansman Kurumu (Development Finance Corporation-DFC)*” tarafından atılacak adımlar ele alınmıştır (New York Hosts..., 2019, <https://astanatimes.com/>). Aynı yılın Aralık ayında taraflar arasında Washington’da düzenlenen “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyaloğu*” toplantısında da Kazakistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Ashikbayev ve ABD’nin Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Wells iki ülke arasındaki ticari, ekonomik ve yatırım iş birliği fırsatlarını ele almıştır. Söz konusu toplantıda taraflar özellikle endüstriyel üretim, tarım, sağlık ve finans gibi alanlarda Kazakistan ekonomisinin çeşitlendirilmesi için iş ortaklığının derinleştirilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra toplantıda Astana’da yapılacak DTÖ Bakanlar toplantısının hazırlıkları ve Kazakistan’ın OECD’ye katılımı için ikili iş birliğinin güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır (US, Kazakhstan Discuss..., 2019, <https://www.strategeast.org/>).

İki ülke arasında Trump dönemi boyunca genel olarak istikrarlı bir biçimde ilerleyen ekonomik ve ticari ilişkiler 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemi sürecinden kısmen olumsuz etkilense de kesintiye uğramadan devam etmiştir. Temel olarak

Kazakistan'ın Rusya ve Çin'e olan bağımlılığının azaltılması ve ekonomik kalkınmasının hızlandırılmasına ilişkin politikaların geliştirildiği Trump döneminde, “*ABD-Kazakistan Enerji Ortaklığı*” programının kapsamı da genişletilerek “*ABD-Kazakistan Stratejik Enerji Diyalogu*” adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Bu çerçevede ABD Enerji Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde yenilenebilir enerji, elektrik dağıtım piyasası ve enerji verimliliği gibi alanlarda Kazakistan ile iş birliği hızlandırılmıştır. Bu dönemde iş birliğinin kapsamı petrol ve doğal gazdan nükleer enerjiye, karbon teknolojilerinden elektrik şebeke güvenliğine kadar çok çeşitli alanları içerecek biçimde genişletilmiştir. (Starr ve Cornell, 2021: 220). Sonuç itibariyle Trump döneminde serbest piyasa ilkeleri, doğrudan yabancı yatırımların teşviki ve enerji odaklı iş birlikleri temelinde şekillenen ABD'nin Kazakistan'a yönelik ekonomik politikası çerçevesinde Biden döneminde atılacak yeni adımlara zemin oluşturulmuştur.

Trump döneminde iki ülke arasında büyük ölçüde pragmatik yaklaşımlar çerçevesinde yürütülen ekonomik ve ticari ilişkiler, 2021 yılının Ocak ayında yeni ABD başkanı olarak göreve başlayan Biden döneminde yaşanan gelişmelerle birlikte daha da derinleştirilmiştir. Bir taraftan ABD'nin Orta Asya'ya yönelik ilgisini yeniden artıran Biden, diğer taraftan Trump döneminde olduğu gibi Kazakistan ile ekonomik ve ticari ilişkileri çeşitli platformlar vasıtasıyla gündeme getirerek ilerletme çabasında olmuştur. Bu dönemde yaşanan gelişmeler kapsamında ilk olarak 2021 yılının Nisan ayında video konferans yoluyla toplanan C5+1 platformunda bir araya gelen taraflar ekonomik ve ticari iş birliğini güçlendirmenin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca toplantıda Orta Asya ülkelerinde elektrik bağlantısının ve enerji entegrasyonunun geliştirilmesi, bölgesel iş birliğinin teşvik edilmesi, güvenilir enerji sağlamak amacıyla bölgesel enerji alt yapısı ve bağlantı projelerinin sürdürülmesi, temiz ve uygun fiyatlı enerjinin itici gücü olarak daha fazla yenilenebilir elektrik kaynağının entegre edilmesi gibi hususlarda taraflar arasında anlaşmaya varılmıştır (Joint Statement on..., 2021, <https://reliefweb.int/>). Biden Yönetimi C5+1 platformu üzerinden yürütülen projeler sayesinde Kazakistan'ı Orta Asya'nın bölgesel enerji ve lojistik merkezi olarak konumlandırmayı amaçlamıştır. Trump döneminde kurulan stratejik zemini sağlamlaştıran sürdürülebilir enerji, dijital ekonomi ve kritik mineraller ekseninde Kazakistan ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmeye çalışan Biden Yönetimi, taraflar arasındaki “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantılarında bu hedefleri gündeme taşımıştır. Bu dönemde ilk olarak 2021'in Aralık ayında gerçekleştirilen “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantısında Biden Yönetimi'nin temsilcileri Amerikan şirketlerinin Kazakistan'daki ticaret ve yatırım olanaklarının genişletilmesine vurgu yaparken, Tokayev Yönetimi'nin temsilcileri ise C5+1 ve TIFA aracılığıyla iki ülke arasındaki etkileşimin daha da yoğunlaştırılması gerektiğini belirtmiştir (Kazakhstan, US Strengthen..., 2021, <https://astanatimes.com/>).

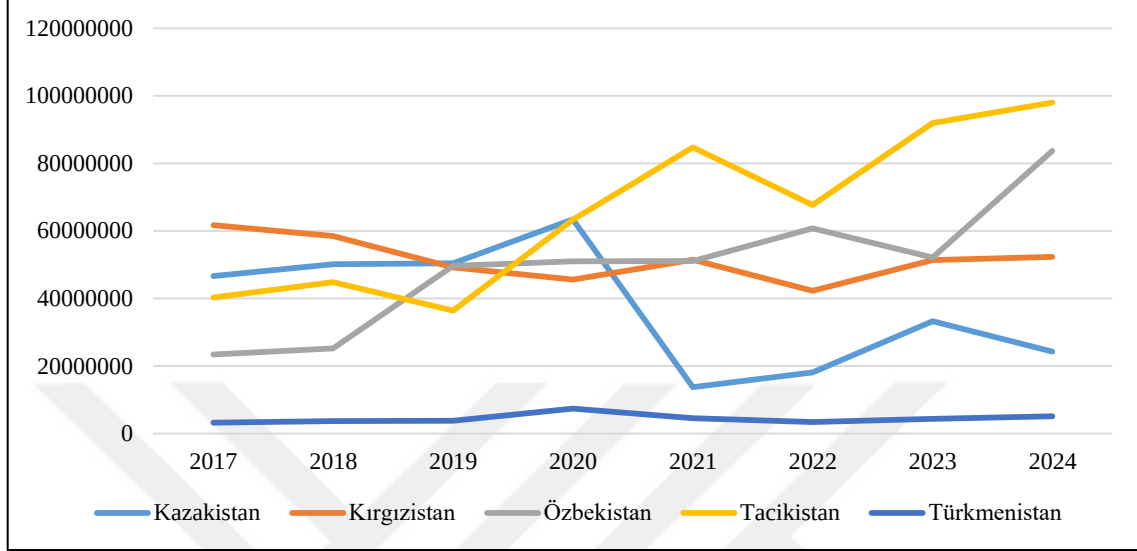
Biden döneminde ikincisi 2022 yılının Aralık ayında gerçekleştirilen “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantısında da taraflar Kazakistan'ın enerji ve ticaret alt yapısının çeşitlendirilmesi ve iki ülke arasında kalıcı normal ticaret ilişkilerinin kurulmasının gerekliliğine

değirmiştir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde temiz enerji ve kritik minerallerin stratejik odak haline getirildiği toplantıda alınan kararlar doğrultusunda Kazakistan'ın geniş potansiyele sahip yenilenebilir enerji kaynakları (rüzgâr, güneş, hidro) ABD ile gerçekleştirilmesi planlanan ortak projelere konu olmuştur. Ayrıca toplantıda ABD merkezli düşünce kuruluşlarının temsilcileri Kazakistan'ın stratejik mineraller bakımından (krom, titanyum, mangan) Batı'ya tedarik kaynağı olma potansiyelini gündeme getirmiştir. Böylece ekonomik ve ticari konuların görüşüldüğü “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyaloğu*” toplantıları sayesinde iki ülke arasında temiz enerji alanında da derinleşen bir diyalog geliştirilmiştir (Joint Statement on..., 2022, <https://2021-2025.state.gov/>). Dolayısıyla Biden Yönetimi tarafından atılan tüm bu adımlar çerçevesinde Kazakistan ile ikili ticari ve ekonomik ilişkilere farklı bir ivme kazandırılmıştır. Bu kapsamda 2023 yılının Şubat ayında Astana'da ABD Dışişleri Bakanı Blinken'ı ağırlayan Tokayev'in: “*ABD'nin bağımsızlığımıza, toprak bütünlüğümüze ve egemenliğimize verdiği güçlü destek için minnettarlığımızı ifade etmek istiyorum. ABD hali hazırda 62 milyar doları aşan toplam ekonomik ve ticari yatırımıyla ülkem in büyük yatırımcılarından biri*” şeklindeki sözleri de bu süreçte ilişkilerde gelinen seviyeyi kanıtlar nitelikte olmuştur (Haidar, 2023).

Tüm bu gelişmelere ek olarak taraflar arasında 2023 ve 2024 yıllarında düzenlenen “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyaloğu*” ve C5+1 gibi toplantılarda da ticaret, yatırım, enerji ve nadir toprak metalleri gibi alanlardaki iş birliğinde kaydedilen ilerleme ve bu alanlarda gerçekleştirilmesi planlanan iş birliği süreçleri gündeme taşınmıştır. Ayrıca her iki ülkenin Dışişleri ve Enerji Bakanlıkları koordinasyonunda 18 Temmuz 2024 tarihinde Astana'da düzenlenen “*ABD-Kazakistan Stratejik Enerji Diyaloğu*” toplantısında enerji güvenliğinin artırılması, temiz enerji geçişi ile metan azaltımının hızlandırılması ve Kazakistan'ın kritik mineraller sektörünün geliştirilmesi gibi ortak öncelikler üzerinde iş birliğinin derinleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede toplantıda her iki ülkeden enerji uzmanları tarafından sera gazı emisyonlarının azaltılması, sürdürülebilir kritik malzeme madenciliği ve rafinasyonu, sivil nükleer iş birliği, yenilenebilir enerji kaynakları, enerji güvenliği ve küresel nükleer güvenlik gibi alanlarda atılması planlanan adımlar görüşülmüştür. Bunlara ek olarak Biden'ın son görev yılında (2024) kritik mineral tedarik zincirlerinin genişletmesi ve çeşitlendirilmesi amacıyla Kazakistan Ulusal Jeoloji Araştırmaları Kurumu, Ulusal Madencilik Şirketi Tau-Ken Samruk ve ABD Dışişleri Bakanlığı arasında bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır (Kwan, 2024). Sonuç itibarıyla Kazakistan'a yönelik ekonomi politikasını bir taraftan stratejik ortaklık, sürdürülebilir kalkınma ve enerji güvenliği ekseninde şekillendiren Biden Yönetimi, diğer taraftan da “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyaloğu*” ve diğer platformlar çerçevesinde iki ülke arasındaki yatırım ortamı, yeşil enerji ve dijital alt yapı alanlarında yapısal iş birliğini teşvik etmiştir. Bu kapsamda Kazakistan'ın şeffaflık, reform ve piyasa ekonomisi yönelimleri desteklenerek, ABD'nin bu yönde teknik ve finansal katkı sağlayacağı sürekli olarak vurgulanmıştır. İkili ekonomik ve ticari ilişkileri yalnızca enerji sektörüyle sınırlandırmayan Biden Yönetimi, dijital ekonomi, alt yapı modernizasyonu ve kritik mineraller gibi alanlarda da ilişkilere çok boyutlu bir yapı kazandırmıştır. Bu süreç boyunca

Kazakistan'ı güvenilir bir enerji ve tedarik ortağı olarak konumlandıran ABD'nin stratejik öncelikleri yatırım dostu politikalar, hukuki reformlar ve yeşil dönüşüm olarak belirlenmiştir.

Grafik 9: Trump ve Biden Dönemlerinde ABD'nin Orta Asya Ülkelerine Yardımları

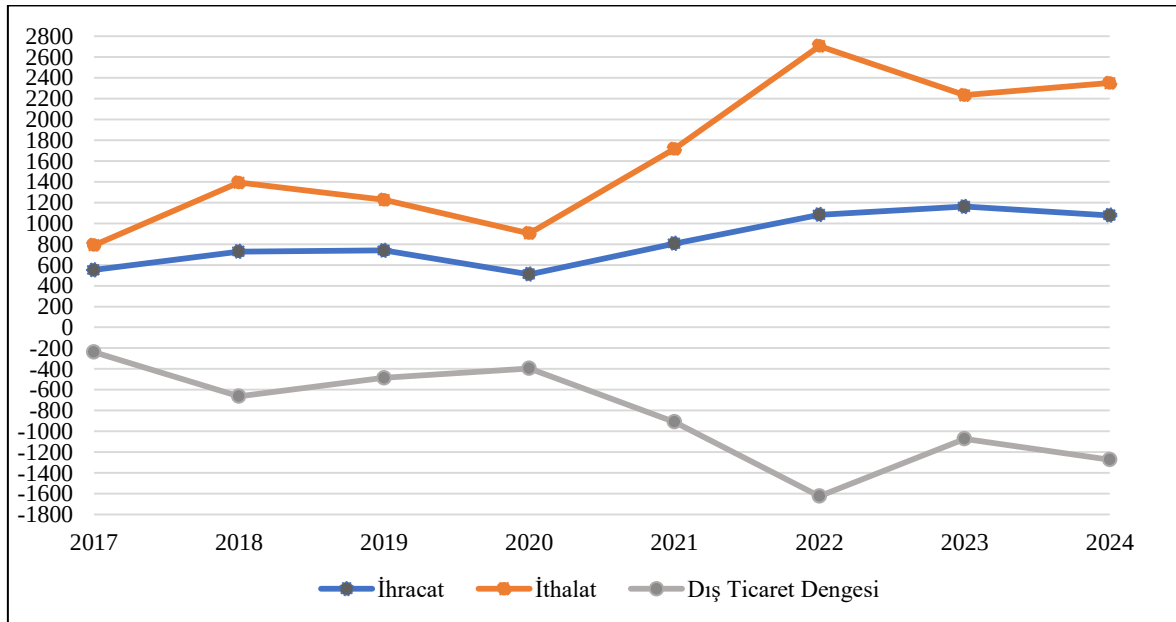


Kaynak: Data Query (t.y.), <https://foreignassistance.gov/data#tab-query>

ABD tarafından Trump ve Biden dönemlerinde Orta Asya ülkelerine yapılan dış yardımların yıllık bazda miktarı Grafik 9'da detaylı bir biçimde gösterilmiştir. Bölge ülkelerine yapılan dış yardım miktarlarının yıllık değişiminin karşılaştırmalı olarak sunulduğu grafikten de anlaşılabacağı üzere Trump dönemi boyunca Kazakistan'a yapılan yardımlar istikrarlı bir artış göstermiştir. Bu dönem ABD'nin Kazakistan ile enerji güvenliği, terörle mücadele ve ekonomik reformlar kapsamında iş birliğini sürdürdüğü ve Orta Asya'ya yönelik istikrarlı bir yardım politikası izlediği bir süreçtir. Bu süreçte Rusya ve Çin etkisine karşı stratejik dengeleme politikası çerçevesinde Kazakistan'ı destekleyen Trump Yönetimi, USAID gibi yardım kuruluşları aracılığıyla da özellikle ülkedeki alt yapı ve yönetim reformlarına yönelik projelere fon sağlamıştır (Toktomushev, 2019: 63). Bunun yanı sıra grafikte de görüldüğü üzere Biden Yönetimi'nin göreve geldiği 2021 yılında Kazakistan'a yapılan yardımların miktarında keskin bir düşüş yaşanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında ABD'nin aynı yıl Afganistan'dan çekilmesi, bölgesel önceliklerini yeniden yapılandırması ve Covid-19 pandemisi sonrası toparlanma çabaları gibi faktörler etkili olmuştur. Ayrıca grafik incelendiğinde 2022 yılından sonra Kazakistan'a yönelik yardımların miktarında yeniden artışa gidildiği gözlemlenmektedir. Bu dönemde Kazakistan'da demokratik yönetim, insan hakları, sivil toplumun güçlendirilmesi, iklim değişikliği ve yeşil enerji gibi temalara öncelik veren Biden Yönetimi, USAID destekli fonlarda da yeniden yapılanmaya gitmiştir. Bunlara ek olarak, Kazakistan'ın 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı sürecinde tarafsız bir dış politika stratejisi izlemesi ve ABD'nin bu ülkeyi dengeleyici bir aktör olarak görmesi de Biden Yönetimi tarafından yapılan yardım miktarının artırılmasında etkili olmuştur (Cornell, 2023).

ABD'nin Trump ve Biden dönemlerinde Orta Asya ülkelerine yönelik yardım politikası yalnızca ekonomik değil aynı zamanda jeopolitik, enerji, güvenlik ve yönetim gibi faktörlere dayalı olarak şekillenmiştir. Kazakistan'a yönelik yardımların 2021 yılında yaşanan dramatik düşüşe rağmen yeniden yükselişe geçmesi esas olarak ülkenin ABD açısından Orta Asya'da kilit bir stratejik ortak olarak görülmesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca Kazakistan'ın sahip olduğu enerji kaynakları, iç siyasi istikrarı ve Rusya-Çin etkisine karşı denge politikası yürütmesi de bu ülkeye yönelik Amerikan yardımlarının artışında önemli rol oynamıştır (Blackwood, 2024). Bunlara ek olarak, grafikten de anlaşılacağı üzere Afganistan'daki gelişmelerin sınır güvenliğine etkisi ve bölgedeki radikal grupların engellenmesi amacıyla 2020 yılı sonrası ABD tarafından bölge ülkelerine yapılan toplam yardım miktarında Tacikistan ilk sırada yer almıştır. Bu süreçte Tacikistan ABD tarafından Orta Asya'nın bölgesel güvenliği için tampon bölge olarak değerlendirildiği için diğer bölge ülkeleriyle kıyaslandığında bu ülkeye yönelik yardımlarda daha hızlı artış yaşanmıştır. Özbekistan ise, reform süreçlerinde yaşadığı duraksamalar ve Trump Yönetimi'nin düşük ilgisi nedeniyle 2021 yılına kadar nispeten düşük seviyede yardım alırken, Biden Yönetimi'nin gelmesiyle birlikte daha fazla yardım almıştır. Kırgızistan da 2020 ve 2021 yılları haricindeki tüm yıllarda Kazakistan'a yapılan Amerikan yardımlardan daha yüksek miktarda yardım almıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Kırgızistan'ın demokratik dönüşüm politikasının desteklenmesi ve Kazakistan'a göre daha kırılgan bir ekonomik yapıda olması etkili olmuştur. Son olarak Türkmenistan ise, gerek izolasyonist dış politikası gerekse insan hakları sicilinin zayıflığından dolayı bölge ülkelerine yapılan yardımlarından en az pay alan ülke olmuştur (Zakiyeva, 2024: 464-465).

Grafik 10: Trump ve Biden Dönemlerinde ABD-Kazakistan Dış Ticaret Dengesi



Kaynak: Trade in Goods with Kazakhstan (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4634.html>

Grafik 10’da Trump ve Biden dönemlerinde ABD’nin Kazakistan’a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere gerek Trump gerekse de Biden döneminde ABD’nin Kazakistan’a yönelik ihracatı ithalat rakamlarından daha düşük seviyede kalmıştır. Bu yüzden her iki başkan döneminde de ABD’nin Kazakistan ile ilişkilerindeki dış ticaret açığı negatif rakamlarda seyretmiştir. Her ne kadar Biden döneminde ihracat rakamları artış gösterse de bu dönemde ithalatın çok daha hızlı seviyede artması dış ticaret açığını daha da derinleştirmiştir. Her iki dönemde de ABD’nin Kazakistan’a yönelik ihracatında makine, uzay araçları ve elektronik cihazlar; ithalatında ise enerji kaynakları, ham madde, uranyum ve nadir toprak elementleri ilk sıralarda yer almıştır (Blackwood, 2024). Trump döneminde Orta Asya ülkelerine yönelik doğrudan ekonomik angajmanları sınırlı düzeyde tutan ABD, “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*” toplantıları ve C5+1 platformu çerçevesinde Kazakistan ile ilişkileri hızlandırma çabasında bulunmuştur. Ancak tüm bu girişimlere rağmen Trump döneminde ABD-Kazakistan ticari ilişkilerinde Biden dönemine göre daha durağan bir süreç yaşanmıştır. Biden’ın göreve gelmesinin ardından ABD’nin enerji güvenliği, temiz enerji dönüşümü ve tedarik zinciri çeşitliliği gibi politikalara öncelik vermesi Kazakistan ile yürütülen ticari ilişkilerin Trump dönemine göre çok daha hareketli geçmesine neden olmuştur. Trump dönemine benzer şekilde “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” ve C5+1 çerçevesinde Kazakistan ile ticari ilişkileri hızlandıran Biden Yönetimi, bu sayede ülke üzerindeki Rusya ve Çin etkisini de azaltmaya çalışmıştır. Sonuç olarak Trump dönemindeki sınırlı angajman çerçevesinde nispeten durağan bir seyir gösteren ABD-Kazakistan ticari ilişkileri, Biden Yönetimi’nin geliştirdiği çok taraflı diplomasi ve bölgesel stratejiler ekseninde daha dinamik bir boyut kazanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BÖLGESEL AKTÖRLERİN ABD’NİN KAZAKİSTAN POLİTİKASINDAKİ ROLÜ

3.1. Kazakistan’daki Güç Rekabetinde Rusya Faktörü

Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin ardından gerek jeopolitik ve stratejik konumu gerekse zengin enerji kaynakları sayesinde Amerikan dış politikasının ilgi odağı haline gelen Kazakistan, aynı zamanda Orta Asya’da söz sahibi olmak isteyen bölgesel aktörler arasındaki güç rekabetinin merkezi olmuştur. Bu çalışmada ABD ile bölgede rekabet halinde olan söz konusu aktörlerin Rusya ve Çin olarak seçilmesinin esas nedeni mevcut güç dengelerinin şekillenmesinde diğer ülkelere göre çok daha belirleyici ve aktif rol oynamalarıdır. Kazakistan ile en uzun kara sınırını paylaşan Rusya, SSCB’nin dağılmasının ardından bölgede yürüttüğü çok yönlü dış politika stratejileri doğrultusunda söz konusu rekabetin başat aktörlerinden birisi olarak önemli rol oynamıştır. Soğuk Savaş sonrası süreçte başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya’daki bütün ülkelerle ikili veya çok taraflı iş birliği mekanizmalarını artırmaya yönelik politikalar geliştiren Rusya, bu sayede bölge üzerindeki nüfuzunu güçlendirmiştir. Bu durum, ABD’nin Kazakistan’a yönelik politikalarını şekillendirirken Rusya’nın bölgedeki varlığını da hesaba katmasına neden olmuştur (Islam, 2012: 43). Orta Asya’yı kendi etki sahasında gören ve ABD’nin bölgedeki iş birliği çabalarını sınırlandırmak isteyen Rusya, Kazakistan ile ilişkilerinde tarihsel-coğrafi bağlara, güvenlik iş birliklerine ve bölgesel entegrasyon mekanizmalarına dayalı geniş kapsamlı bir dış politika stratejisi yürütmüştür (Gubaidullina ve Paizova, 2025: 146) Böylece Moskova, başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya’nın tamamında etkisini artırarak bölgedeki güç dengelerini kendi lehine yönlendirmeyi amaçlamıştır.

Rusya’nın Orta Asya ve Kazakistan üzerindeki etkisini artırmaya yönelik çabaları Sovyet döneminde aynı sistem içerisinde yaşamış olmanın getirdiği ortak siyasal kurumlar, benzer bürokratik yapılar ve ideolojik yakınlık gibi etkenler sayesinde nispeten daha kolay olmuştur. Nazarbayev’in 1990 yılının Aralık ayında yaptığı bir konuşmada: *“Rusya ile bağlara büyük önem veriyoruz. Bu anlaşılabilir bir durum, uzun yıllar yan yana yaşadık. Çözmemiz gereken birçok ortak görevimiz var”* şeklindeki ifadeleri Kazakistan’ın bağımsızlığının ardından Rusya ile ilişkilere özen göstereceğini açıkça ortaya koymuştur (Gleason, 1997: 139). Orta Asya’yı İran, Afganistan ve Çin gibi ülkelerle kendi toprakları arasında bir tampon bölge olarak nitelendiren Rusya, ABD’nin Kazakistan üzerinde söz sahibi olma çabalarını stratejik çıkarları açısından bir tehdit unsuru olarak görmüştür. Bağımsızlığını kazanmasının ardından Nazarbayev Yönetimi ile

yakın ilişkiler geliştiren Moskova, ABD'nin Kazakistan ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik yeni dış politika yaklaşımından hoşnut olmamıştır. Yeltsin Yönetimi tarafından 1993 yılında kabul edilen “*Yakın Çevre Doktrini*” kapsamında eski Sovyet coğrafyasındaki bölgelerde yaşamsal çıkarları olduğunu ve SSCB'nin dağılışı sonrası oluşan güç boşluğunun kendisinden başka bir aktör tarafından doldurulamayacağını göstermek isteyen Rusya, bölgede daha aktif rol alarak ikili ilişkileri yeniden yapılandırma sürecini başlatmıştır (Yiğit ve Gülbiten, 2017: 58). Soğuk Savaş sonrası Orta Asya'da giderek artan Amerikan angajmanına karşı Kazakistan üzerindeki siyasi ve diplomatik nüfuzunu güçlendirme çabası gösteren Rusya, aynı zamanda enerji güvenliği odaklı yatırımlar, NATO karşıtı güvenlik politikaları ve askeri iş birliği stratejileri kapsamında bölgedeki hegemonyasını güçlendirmeye yönelik adımlar atmıştır.

3.1.1. ABD'ye Karşı Siyasi ve Diplomatik Nüfuzu Güçlendirme Stratejileri

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından Orta Asya'da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak ve ABD'nin bu coğrafyada söz sahibi olma çabasına engel olmak amacıyla bölgedeki siyasi ve diplomatik nüfuzunu güçlendirmeyi amaçlayan Rusya, söz konusu stratejisinde tarihsel ve coğrafi bağlarının güçlü olduğu Kazakistan'ı merkezi bir konuma yerleştirmiştir. Kazakistan'ın bağımsızlığını 17 Aralık 1991 tarihinde tanıyan Yeltsin Yönetimi, ülkeyi kısa süre sonra BDT'ye dahil ederek Nazarbayev Yönetimi ile siyasi ve diplomatik ilişkileri güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda 1992 yılının Mayıs ayında imzalanan “*Dostluk, İş Birliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması*” ile iki ülke arasındaki siyasi ve diplomatik bağlar kurumsal bir çerçeveye oturtulmuştur (An Agreement on..., 1992, <https://www.prilib.ru/>). Söz konusu anlaşmanın ardından 23 Mayıs 1992 tarihli Lizbon Protokolü ile ABD ve SSCB tarafından daha önce imzalanmış olan START-I anlaşmasına taraf olan Kazakistan, stratejik nükleer silahlardan vazgeçerek hem uluslararası toplumun takdirini kazanmış hem de Rusya'nın bölge üzerindeki siyasi ve diplomatik nüfuzunu dolaylı olarak güçlendirmiştir. Orta Asya'yı ilk etapta Rusya'nın “*arka bahçesi*” şeklinde tanımlayan Clinton Yönetimi'nin jeopolitik yaklaşımını destekleyen bu gelişme, aynı zamanda Nazarbayev Yönetimi ile Kremlin arasındaki iş birliğinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Taraflar arasındaki iş birliği Yeltsin Yönetimi'nin ABD veya herhangi bir gücün Orta Asya'daki güç boşluğunu doldurmasına engel olmak amacıyla 1993 yılında kabul ettiği “*Yakın Çevre Doktrini*” ile yeni bir ivme kazanmıştır (The Basic Provisions, 1993, <https://nuke.fas.org/>).

Yakın Çevre Doktrini'nin ilanının ardından Kazakistan ile ilişkilerine daha stratejik bir boyut kazandıran Rusya, Nazarbayev Yönetimi'ni kendi etki alanı içerisinde tutmak için çeşitli ikili ve bölgesel iş birliği mekanizmalarını devreye sokmuştur. Bu süreçte, ABD'nin Orta Asya ve özellikle Kazakistan'a yönelik ilgisini artırması Moskova'yı bölgedeki etkinliğini korumak amacıyla daha somut ve kurumsal adımlar atmaya yöneltmiştir. Nazarbayev'in ilk yurt dışı resmi ziyaretini 1994 yılının Mart ayında Moskova'ya gerçekleştirmesinin ardından Yeltsin ile yaptığı görüşmelerde Rusya'nın bölgedeki konumunu güçlendirecek iş birliği mekanizmalarının temelleri atılmıştır

(Vinokurov, 2010). Rusya'nın bölgedeki hegemonya inşasına doğrudan meydan okumaktan kaçınan Amerikan Yönetimi ise Kazakistan üzerindeki etkinliğini ağırlıklı olarak enerji odaklı dış politika stratejisi aracılığıyla artırma yolunu tercih etmiştir. Enerji güvenliği ve ekonomik iş birliğini 1990'lı yılların ortasından itibaren Orta Asya politikasının öncelikleri arasına alan Washington, Nazarbayev Yönetimi ile geliştirdiği ilişkiler doğrultusunda bölgedeki etkisini güçlendirmiştir. Clinton Yönetimi'nin Kazakistan ile iş birliğini artırmaya yönelik hamleleri Kremlin tarafından kendi etki alanına doğrudan bir tehdit olarak algılanmıştır (Syroezhkin, 2002: 172).

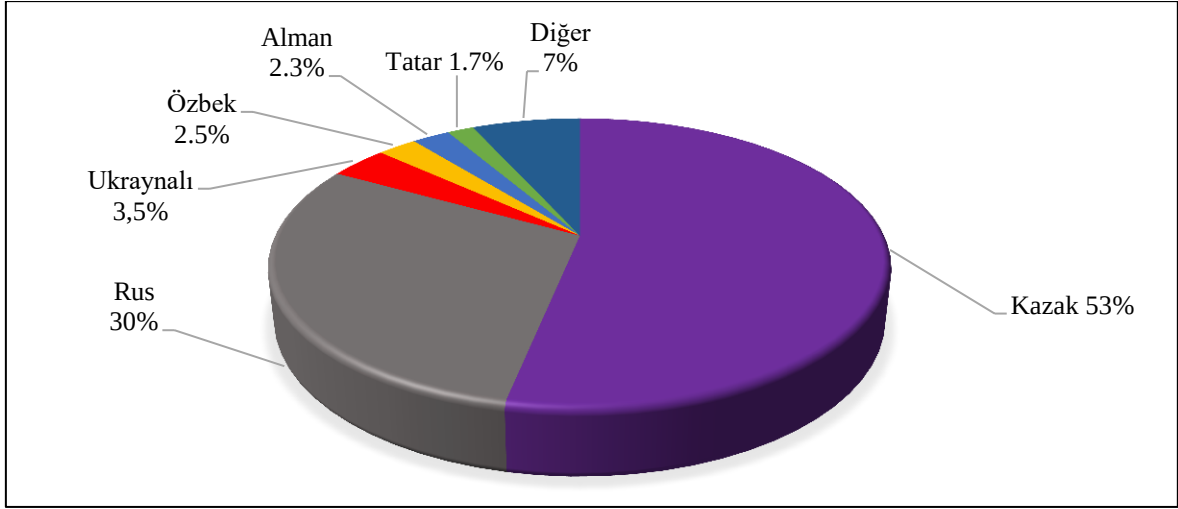
Kazakistan'ın içinde bulunduğu siyasal belirsizlik ve dış politika yönelimlerindeki dalgalanmaları bölgesel nüfuzunu yeniden güçlendirmek için stratejik bir fırsat olarak değerlendiren Moskova, Nazarbayev Yönetimi ile temasları hızlandırarak ABD'nin bölgeye girme çabalarına engel olmaya çalışmıştır. Taraflar arasında 1996 yılının Nisan ayında imzalanan Almatı Deklarasyonu ile bir yandan Kazakistan ile siyasi ve diplomatik iş birliğini kurumsallaştırmayı amaçlayan Moskova, diğer yandan da Washington'ın Nazarbayev Yönetimi ile yakınlaşma politikasını kendi stratejik çıkarları doğrultusunda sınırlandırmayı hedeflemiştir. Yalnızca iyi niyet beyanıyla sınırlı kalmayan anlaşma, aynı zamanda bölgeye yönelik olası dış müdahalelere karşı tarafların birbirine destek vermesini öngören hükümler içermiştir (Joint Russian-Kazakh Declaration..., 1996, <https://digitallibrary.un.org/>). Almatı Deklarasyonu'nun yanı sıra BDT'nin 1997 yılının Ekim ayında düzenlenen Minsk Zirvesi'nde alınan kararlarla birlikte Rusya, Orta Asya ve Kazakistan üzerindeki otoritesini güçlendirmiştir. Moskova ayrıca medya faaliyetleri, kültürel girişimler ve Rus diasporası aracılığıyla yürüttüğü yumuşak güç politikaları sayesinde Kazakistan'ı etkisi altına alarak Nazarbayev'in Batı ile yakınlaşma çabalarına tepki göstermiştir. Bir taraftan Kazakistan'daki etnik Rus nüfusun haklarını diplomatik söylemlerinde daha merkezi bir konuma taşıyan Kremlin, diğer taraftan da ABD'nin demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisi konusundaki reform önerilerine karşı stratejiler geliştirmiştir (Fossato, 1998).

Rusya'nın bütün tepkilerine rağmen ABD'nin Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarına yönelik iş birliği çerçevesinde Nazarbayev Yönetimi ile temasları artırmasına ek olarak enerji güvenliği, nükleer silahsızlanma ve demokratikleşme gibi alanlarda Kazakistan'ı stratejik bir ortak olarak tanımlamaya başlaması iki ülke arasındaki ilişkilere ivme kazandırmıştır. Washington'ın desteği ile Sovyet döneminden miras kalan nükleer altyapıyı tasfiye eden ve NPT'ye bağlılığını kararlılıkla sürdüren Kazakistan, nükleer silahlardan arınmış bir devlet olarak bölgesindeki güvenliğin korunmasında aktif rol üstlenmiştir. Uluslararası nükleer silahsızlanma çabalarına destek vererek örnek bir model oluşturan Nazarbayev Yönetimi, çok yönlü dış politika stratejisi kapsamında küresel güçler arasında denge politikası izleyerek bölgesel istikrarın korunmasına katkıda bulunmuştur. Pragmatik dış politika stratejisi doğrultusunda ABD'yi Orta Asya'dan uzak tutmaya ve Kazakistan'ın dış politika tercihlerini kendi çıkarları ekseninde şekillendirmeye çalışan Yeltsin Yönetimi ise, karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler vasıtasıyla Nazarbayev Yönetimi ile ikili

ilişkileri derinleştirmiştir. Bu doğrultuda 1998 yılının Temmuz ayında Almatı'ya bir ziyaret gerçekleştiren Yeltsin, Nazarbayev ile yaptığı görüşmede Washington'ın bölgedeki etkisini sınırlandırmaya yönelik güvenlik ve iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmuştur (Paddock, 1998; Gordon, 1998). Ziyareti kapsamında Kazakistan ile Rusya arasındaki geleneksel müttefiklik ilişkilerinin önemine değinen Rus devlet başkanı Yeltsin, iki ülkenin “ortak tarihi miras” ve “jeopolitik çıkar birliği” ekseninde hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir. İki liderin görüşmesinin ardından bölgesel güvenlik, sınır iş birliği ve siyasi diyalogun kurumsallaştırılması gibi alanlarda çeşitli sözleşmeler imzalayan taraflar bölgesel istikrarın ve karşılıklı güvenin sağlanmasına yönelik taahhütlerde bulunmuşlardır. (Joint Statement of..., 1998, <https://adilet.zan.kz/>). Söz konusu görüşme, Rusya'nın ABD'nin bölgede artan etkisine karşı denge kurma çabalarını hızlandırmıştır.

Rusya'nın Washington'a karşı Kazakistan üzerindeki siyasi ve diplomatik otoritesini artırmaya yönelik çabalarında karşılıklı üst düzey ziyaretler ve imzalanan ikili anlaşmaların yanı sıra, kalabalık etnik Rus nüfusun payı yüksektir. Bu saptamayı destekler şekilde Soğuk Savaş sonrası süreçte Kazakistan'daki yoğun etnik Rus nüfus iki taraf arasındaki bölgesel güç rekabetinde Moskova lehine önemli bir stratejik avantaj sağlamıştır. Özellikle Kuzey Kazakistan'daki yoğun etnik Rus nüfus üzerinden geliştirilen söylemlerle Nazarbayev Yönetimi'ni siyasi ve diplomatik baskı altına alan Kremlin, aynı zamanda Kazakistan'ın dış politika kararlarını etkilemeyi hedeflemiştir. Kazakistan'daki iç dinamiklere müdahale noktasında Kremlin'e meşruiyet sağlayan etnik Rus nüfus; Rus dili, medya ve kültürel kurumlar aracılığıyla Yeltsin Yönetimi'nin yumuşak güç stratejisinde önemli rol oynamıştır. Etnik Rus nüfusun haklarını korumaya ilişkin kimlik temelli söylemleri bölgesel nüfuzunu sürdürmek ve Nazarbayev Yönetimi'nin Batı'ya yakınlaşmasına engel olmak amacıyla kullanan Moskova, ABD'nin demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisi gibi alanlardaki reform önerilerini Kazakistan'ın iç işlerine müdahale olarak gördüğü gerekçesiyle reddetmiştir. Dönemin ABD Başkanı Clinton ile yakın ilişkiler geliştiren Nazarbayev, Moskova'nın etnik Rus nüfus üzerinden yürüttüğü siyasi baskıyı da dikkate alarak iki taraf arasında denge stratejisi uygulamıştır (Hudson, 2022: 475). Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma sürecinde Moskova ve Washington arasında uyguladığı denge stratejisinde önemli rol oynayan etnik Rus nüfus ülkenin hem iç politik istikrarını hem de dış politika kararlarını doğrudan etkilemiştir. Nazarbayev Yönetimi etnik Rus nüfusun demografik ve toplumsal etkisini göz önünde bulundurarak ulusal bütünlüğü korumaya ve dış politikada dengeyi sürdürmeye yönelik pragmatik stratejiler geliştirmiştir (Gürler, 2017: 176). Sovyet sonrası Kazakistan'ın demografik yapısının dağılımı 11 numaralı grafikte görülmektedir.

Grafik 11: 1999 Yılı Nüfus Sayımına Göre Kazakistan'da Etnik Dağılım (%)



Kaynak: Brief Results of the 1999 Population Census (1999), <https://stat.gov.kz/national/1999/>

Grafik'te 1999 yılında Kazakistan'da gerçekleştirilen nüfus sayımına göre ülke nüfusunun etnik kimlik dağılımı gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere etnik nüfusun çoğunluğunu Kazaklar oluşturmakla birlikte, Ruslar ülkenin en büyük ikinci etnik grubu olarak öne çıkmaktadır. Ukraynalı, Özbek, Alman ve Tatar kökenli nüfusun da kayda değer oranlara sahip olması, Kazakistan'ın etnik açıdan oldukça çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kazakistan'daki yoğun etnik Rus nüfus, ülkenin Moskova açısından tarihsel ve kültürel bağların yanı sıra demografik olarak da stratejik önemini artıran bir faktördür. Kazakistan üzerinde söz sahibi olmak isteyen ABD ve Çin gibi ülkelerle bölgesel güç rekabetinde Moskova'ya önemli fırsatlar sağlayan yoğun etnik Rus nüfus, Rusya'nın yumuşak güç stratejisini dil, medya ve eğitim aracılığıyla etkili bir biçimde uygulamasına olanak tanımıştır. 11 Eylül öncesi süreçte ABD'nin Kazakistan ile iş birliği kurma çabalarına karşı bölgedeki siyasi ve diplomatik nüfuzunu güçlendirmeye yönelik adımlar atan Yeltsin Yönetimi, etnik Rus nüfusa yönelik kimlik söylemleri ile kültürel bağlara dayalı politikaları aracılığıyla Kazakistan'da stratejik etkisini artırmayı hedeflemiştir. Dağılıma öncesi Sovyet topraklarındaki Rus diaspora ile benzer şekilde Moskova'nın irredentist politikalarına da zemin oluşturan objektif Rus kökenli nüfus, ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasında dezavantaj yaratmıştır.

Moskova'nın ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasına karşı siyasi ve diplomatik nüfuzunu güçlendirme çabaları 11 Eylül terör saldırıları sonrası süreçte de devam etmiştir. Terör saldırılarının ardından Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik dış politikasında enerjiden ziyade güvenlik odaklı stratejilere ağırlık veren ABD, terörle ortak mücadele süreci kapsamında Nazarbayev Yönetimi ile diplomatik temasları artırmıştır. Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında ABD liderliğindeki koalisyona lojistik temini, hava sahasını kullanıma açma ve istihbarat desteği sağlayan Kazakistan, Washington ile güvenlik iş birliğini hızlandırmıştır. Kazakistan'a

benzer şekilde Kremlin tarafından da terörle ortak mücadele sürecinde ABD'ye destek verilmesine rağmen, Bush Yönetimi'nin bölgede kalıcı üs kurma çabaları ve Rusya'nın etki alanını sınırlandırmaya yönelik hamleleri Putin Yönetimi'ni Yeltsin politikalarından geri adım atmaya zorlamıştır. ABD Savunma Bakanı Rumsfeld'in 2002 yılının Nisan ayında Kazakistan'a gerçekleştirdiği üst düzey resmi ziyaret kapsamında Nazarbayev ile yaptığı görüşmeler Washington açısından Orta Asya'daki güvenlik iş birliğinde önemli bir dönüm noktası olarak görülürken, Kremlin tarafından ise tedirginlikle karşılanmıştır (Laumulin, 2002: 33). Söz konusu ziyaret sonrasında atılan adımları arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'da ABD'nin söz sahibi olma ve kendi etki alanına müdahale çabası olarak değerlendiren Moskova, Nazarbayev Yönetimi ile yakın temaslar kurarak Bush Yönetimi'nin hamlelerini sınırlandırmıştır. Bu doğrultuda 2003 yılının Ocak ayında Moskova'da Nazarbayev ile bir görüşme gerçekleştirilerek ikili iş birliğini geliştirmeye yönelik birtakım anlaşmalar imzalayan Rus devlet başkanı Putin, Kazakistan'ın ABD ile yakınlaşma çabalarına engel olmak istemiştir. Putin'in 2003 yılını Rusya'da "*Kazakistan Yılı*" olarak ilan etmesine karşılık olarak Nazarbayev'in de 2004 yılını Kazakistan'da "*Rusya Yılı*" olarak ilan etmesi iki taraf arasındaki yakınlaşma sürecine olumlu yansımıştır (Sağdıç, 2020: 127).

Washington'ın Orta Asya ve Kazakistan üzerinde söz sahibi olma çabalarını sınırlandırmaya yönelik stratejiler, 2004 yılında yapılan seçimlerle ikinci kez Rusya devlet başkanı seçilen Putin tarafından Nazarbayev'e yönelik artan siyasi ve diplomatik baskılar neticesinde hız kazanmıştır. Bush Yönetimi'nin proaktif dış politika stratejileri kapsamında bölgedeki varlığını güçlendirmesi Moskova'yı Astana ile iş birliği arayışına yöneltmiştir. Bu doğrultuda 2005 yılının Ocak ayında imzalanan sınır anlaşması ile iki ülke arasındaki kara sınırının resmi haritasını onaylayan taraflar, aynı zamanda stratejik ortaklık sürecini derinleştirmiştir (Treaty Maps: Kazakhstan – Russia, 2005, <https://digitallibrary.un.org/>). Yaklaşık 7.500 kilometre uzunluğundaki sınırın karşılıklı uzlaşısı ile belirlenmesi, ikili ilişkilerdeki hukuki belirsizlikleri gidermenin yanı sıra ABD'nin Kazakistan'a yönelik angajman stratejisini sınırlandırma çabası yürüten Moskova'ya önemli avantaj sağlamıştır. Bush Yönetimi'nin Kazakistan'a yönelik askeri ve lojistik desteğini artırdığı süreçte imzalanan bu anlaşma ile Moskova, Washington'ın bölgedeki etkisini zayıflatarak bölgedeki güç rekabetini kendi lehine çevirmeyi amaçlamıştır (Kokoshin ve Kokoshina, 2022: 583). Kazakistan ise, Rusya tarafından yürütülen bütün stratejilere rağmen, çok yönlü dış politika stratejisi sayesinde ABD ve NATO ile iş birliğini güçlendirerek Moskova'ya olan bağımlılığı azaltmaya çalışmıştır.

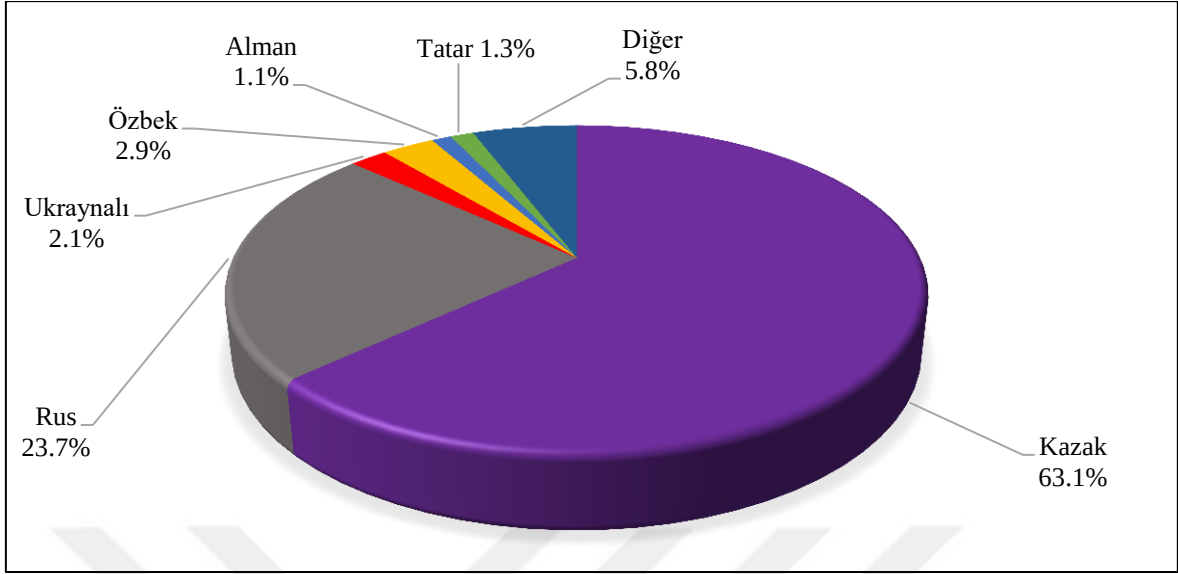
ABD'nin 11 Eylül sonrası Kazakistan'a yönelik politikalarını ŞİÖ'nün 2007 yılındaki Bişkek Zirvesi'nde yaptığı bir konuşma kapsamında eleştiren Putin: "*Tek kutuplu bir dünya kabul edilemez. Orta Asya ülkeleri bölgesel güvenlik meselelerinde bölge dışı devletlerin müdahalelerine kapalı olmalıdır*" şeklindeki ifadeleriyle Nazarbayev'e dolaylı mesaj vermiştir (The Summit of Shanghai, 2007, <https://www.mfa.gov.cn/>). Putin'in Orta Asya'da artan ABD etkisini sınırlandırma stratejisini yansıtan bu söylemler, aynı zamanda Moskova'nın bölgeyi kendi hegemonik çıkarları doğrultusunda şekillendirme isteğini açık biçimde ortaya koymuştur. Rusya ve Çin ile ŞİÖ

kapsamında iş birliği içinde olan Kazakistan ise izlediği denge politikası sayesinde bir yandan Moskova'nın güvenlik söylemlerini desteklerken, diğer yandan da ABD ile ilişkilerini sürdürmüştür. Sonraki yılın Ağustos ayında yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı kapsamında eski Sovyet coğrafyasındaki devletlere güç gösterisinde bulunarak caydırıcılık mesajı veren Rusya, Nazarbayev Yönetimi'ni Kremlin ile ilişkilerde daha temkinli olmaya yöneltmiştir. Söz konusu Savaş bölgedeki güç dengelerini Rusya'nın lehine çevirmesine rağmen Nazarbayev Yönetimi'nin iki taraf arasında uyguladığı denge politikası devam etmiştir. Savaş sonrası prestij kaybı yaşayan Bush Yönetimi'nin ardından göreve gelen Obama “*yeniden başlama (reset) stratejisi*” doğrultusunda bir yandan Rusya ile ilişkilerini normalleştirmeyi, diğer yandan da Kazakistan ile stratejik ortaklık düzeyinde ilişkiler kurarak ABD'nin bölgedeki varlığını sürdürmeyi hedeflemiştir (U.S.-Russia Relations..., 2010, <https://obamawhitehouse.archives.gov/>).

ABD ile Rusya arasındaki diplomatik ilişkilerde kısa süreli yumuşama sağlayan “*yeniden başlama (reset) stratejisi*” Moskova tarafından Orta Asya üzerindeki nüfuzunu güçlendirmek için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. ABD'nin tarihi Türkistan coğrafyasında söz sahibi olma çabalarına engel olmak amacıyla bölge ülkeleriyle siyasi ve diplomatik temaslarını hızlandıran Kremlin, Kazakistan ile ilişkilere öncelik tanımıştır. Bu doğrultuda ilk resmi dış ziyaretini Astana'ya gerçekleştiren Dmitry Medvedev, Nazarbayev ile yaptığı görüşmenin ardından yaptığı açıklamada: “*Stratejik ortağımız Kazakistan ile aramızda mevcut olan karşılıklı fayda sağlayıcı ilişkilere büyük özen gösteriyoruz*” ifadelerini kullanmıştır. Medvedev'in sözlerine karşılık veren Nazarbayev ise: “*Rusya ile aramızda olan kardeşçe ilişkiye başka bir yerde rastlanamayacağını düşünüyorum*” şeklinde konuşmuştur (Medvedev Arrived in Kazakhstan, 2008, <https://ria.ru/>). İki tarafın karşılıklı söylemleri Moskova ile Astana arasındaki bağları güçlendirerek stratejik ortaklık sürecinin devam etmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda Moskova'nın Kazakistan üzerindeki ABD etkisini sınırlandırmaya yönelik çabalarına meşru zemin hazırlayan bu durum, Kremlin'e önemli avantaj sağlamıştır (Senggirbay, 2019: 72).

Taraflar arasındaki üst düzey resmi ziyaretler ve karşılıklı söylemlerin yanı sıra 11 Eylül sonrasında güç kazanan neorealist güvenlikçi politikalar sürecinde Rusya'nın Kazakistan üzerindeki siyasi ve diplomatik nüfuzunu güçlendirme çabalarında Kremlin'e avantaj sağlayan faktörlerden bir diğeri ülkedeki yoğun etnik Rus nüfustur. 11 Eylül öncesinde olduğu gibi bu dönemde de Rusya'nın siyasi ve kültürel bağlar üzerinden Kazakistan üzerinde söz sahibi olmasında önemli rol oynayan kalabalık etnik Rus nüfus, Washington ile bölgesel güç rekabetinde Moskova'ya stratejik üstünlük sağlamıştır (Senggirbay, 2019: 80). Etnik Rus nüfusa yönelik söylemler üzerinden Nazarbayev Yönetimi'ni baskı altına alan Moskova, Rus dili, medya ve eğitim kurumları aracılığıyla yürüttüğü yumuşak güç stratejisi sayesinde Kazakistan'ı kendi stratejik etki alanında tutmayı amaçlamıştır. Ayrıca yoğun Rus nüfustan dolayı dış politikada daha dikkatli olmaya özen gösteren Nazarbayev Yönetimi, Washington ve Moskova arasında uyguladığı denge politikasını devam ettirmiştir (Vielmini, 2019: 167).

Grafik 12: 2009 Yılı Nüfus Sayımına Göre Kazakistan'da Etnik Dağılım (%)



Kaynak: Brief Results of the 2009 Population Census (2009), <https://stat.gov.kz/national/2009/>

Grafik 12’de 2009 yılında Kazakistan’da gerçekleştirilen nüfus sayımına göre ülke nüfusunun etnik kimlik dağılımı gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere 11 Eylül sonrası süreçte etnik nüfusun çoğunluğunu Kazaklar oluşturmakla birlikte, Ruslar ülkenin en büyük ikinci etnik grubu olmaya devam etmiştir. Yoğun etnik Rus nüfus Çarlık ve Sovyetler döneminde bilinçli olarak Kazakistan’ın stratejik bölgelerine yerleştirilmiştir ve kültürel, dilsel, siyasi bağlar üzerinden şekillenen bölgesel nüfuzun sürekliliğinin sağlanmasında Moskova’ya önemli bir jeopolitik avantaj sağlamıştır. Aynı zamanda 11 Eylül sonrası ABD’nin Kazakistan’a yönelik proaktif dış politika stratejilerine karşı Rusya’nın elini güçlendiren bu durum, Kremlin’in Nazarbayev Yönetimi’ni baskı altında tutmasına imkân tanımıştır. ABD ile ikili ilişkileri stratejik ortaklık çerçevesinde yürüten Nazarbayev, Moskova’nın tutumundan dolayı her iki ülkeyle ilişkilerinde daha temkinli davranmak zorunda kalmıştır.

Demografik avantajının yanı sıra ikili anlaşmalar çerçevesinde de Kazakistan ile iş birliğini güçlendirerek bölgesel güç rekabetinde ABD’ye üstünlük sağlamaya çalışan Rusya, 2010 yılının Eylül ayında Nazarbayev Yönetimi ile imzaladığı “*Bölgesel ve Sınır Ötesi İş Birliği Anlaşması*” kapsamında stratejik ortaklığı derinleştirmiştir. Doğu Kazakistan’ın Ust-Kamenogorsk kentinde düzenlenen 7. Kazakistan-Rusya Bölgesel İş Birliği Forumu çerçevesinde imzalanan bu anlaşma ile iki ülke arasındaki çok boyutlu ilişkilerde yapısal entegrasyon hedeflenmiştir (Government of Kazakhstan, 2010, <https://kase.kz/>). Anlaşmanın özellikle sınır bölgeleri arasındaki ulaştırma ağlarının entegrasyonu ve kültürel etkileşimin teşviki gibi başlıklara odaklanması, Moskova’nın Kazakistan ile ABD arasındaki iş birliğine bölgesel ve yerel düzeyde de engel olma amacında olduğunu göstermiştir. Putin’in 2012 yılında tekrar devlet başkanı olarak geri gelmesinden itibaren ABD ile Kazakistan arasındaki yakınlaşma sürecini kontrol altında tutmayı amaçlayan Moskova,

Nazarbayev Yönetimi üzerindeki baskıyı artırmıştır. Putin'in Batı'ya karşı gösterdiği sert tutum ve 2014 yılında başlayan Ukrayna'daki Kırım Krizi'nin ardından ABD ile Rusya arasındaki ilişkilerde sınırlı etki gösteren “*yeniden başlama (reset) stratejisi*” fiilen sona ermiştir. Orta Asya ülkelerinde egemenlik ve toprak bütünlüğü endişesi oluşturan bu gelişme, Rusya ile en uzun kara sınırını paylaşan Kazakistan'ın ABD ve NATO ile ilişkilerinde daha dikkatli bir strateji yürütmesinde etkili olmuştur (Khalifazadeh, 2014: 90).

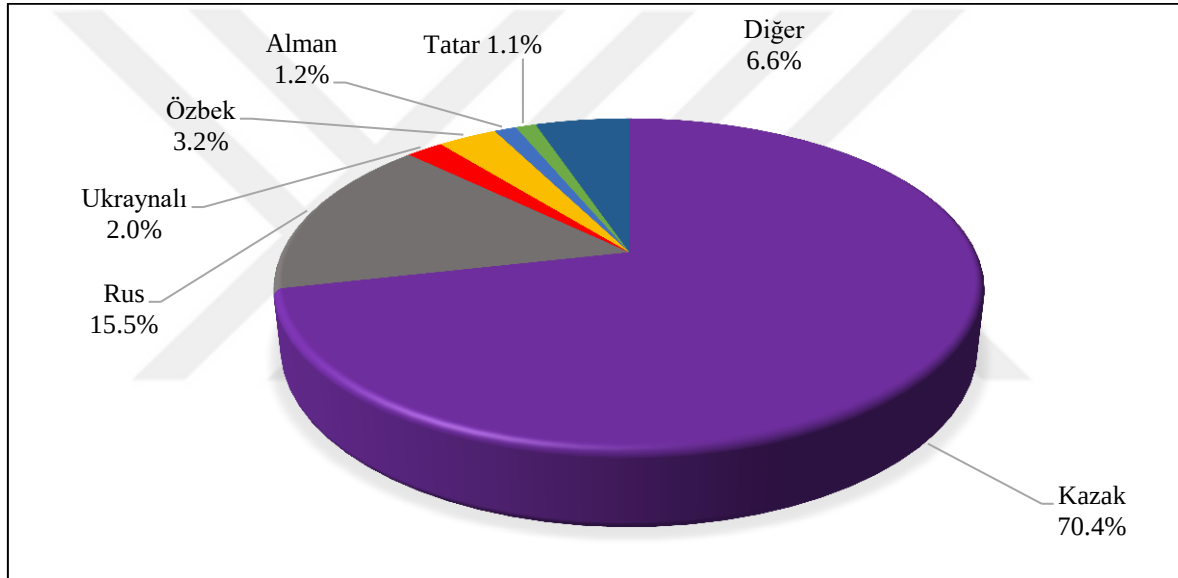
Obama'nın ardından başkanlık görevi yürüten Trump ve Biden dönemlerinde de ABD'nin Astana ile iş birliğini güçlendirme çabalarına engel olmaya yönelik siyasi ve diplomatik temaslar yürüten Putin, Nazarbayev'i kendi stratejik çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi hedeflemiştir. Nazarbayev ile Trump'ın 2018 yılının Ocak ayında Washington'da gerçekleştirdiği görüşmenin ardından iki ülke ilişkilerinin “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*” düzeyine çıkarılması Moskova tarafından bölgedeki jeopolitik dengeleri değiştirecek bir hamle olduğu gerekçesiyle tepkiyle karşılanmıştır. Washington ve Astana arasındaki yakınlaşma sürecine karşı Nazarbayev Yönetimi ile stratejik ortaklığı derinleştirerek bölgedeki güç rekabetini kendi lehine çevirmeyi hedefleyen Moskova, söz konusu stratejini başta karşılıklı resmi ziyaretler olmak üzere çok taraflı diplomatik platformlar ve kamu diplomasisi faaliyetleri aracılığıyla şekillendirmiştir. Üst düzey resmi ziyaretler kapsamında 2018 yılının Mayıs ayında Soçi'de bir araya gelen Nazarbayev ile Putin, iki ülke arasındaki stratejik iş birliği alanlarının genişletilmesine ilişkin pek çok konuda görüş alışverişinde bulunmuştur. Görüşmenin ardından ikili ilişkilerin önemini vurgulayan bir açıklama yapan Nazarbayev şu ifadeleri kullanmıştır (Zhumadilov, 2018):

Kazakistan her zaman yanınızda. Daima Rusya ile birlikte çalışacak ve bu zor zamanın üstesinden gelerek ilerleyeceğiz. Bugün her alanda normal bir çalışma var. Hükümetler ve Bakanlıklar arasında yakın ilişkiler geliştirdik. Ortaya çıkan sorunlar, herhangi bir abartıya yol açmadan, sakın bir şekilde çözülmeli. Biz müttefikiz ve iki ülkenin medyası da aynı şekilde çalışmalı.

Nazarbayev'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere çok yönlü dış politika stratejisi yürüten Kazakistan, Rusya ile ilişkilerinde her zaman temkinli bir tutum sergilemiştir. ABD ile “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*” çerçevesinde ilişkilerini derinleştirme çabasında olmasına rağmen, Rusya ile geleneksel ilişkilerine sadık kalan Kazakistan Nazarbayev'in ardından 2019 yılının Mart ayında göreve gelen Tokayev döneminde de benzer stratejiyi uygulamıştır. Göreve geldikten bir ay sonra ilk yurt dışı resmi ziyaretini Moskova'ya gerçekleştiren Tokayev, Rusya'nın Kazakistan dış politikasındaki merkezi rolünü bir kez daha göstermiştir (Official Visit to..., 2019, <https://www.akorda.kz/>). Aynı yılın Kasım ayında Rusya'nın Omsk şehrinde düzenlenen “*Bölgesel İş Birliği Forumu*” toplantısı kapsamında bir araya gelen Putin ile Tokayev stratejik ortaklıklarını daha da ilerletmek amacıyla bilim-teknoloji, eğitim, kültür ve sanayi gibi pek çok alanda iş birliğinin güçlendirilmesi hususunda anlaşmaya varmıştır (Kassym-Jomart Tokayev..., 2019, <https://qazinform.com/>).

2020 yılında bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisine rağmen Tokayev ile siyasi ve diplomatik ilişkileri sürdüren Moskova, karşılıklı dayanışma mesajları vererek pandemi sürecinin ortaya çıkardığı kriz ortamında Kazakistan’a tıbbi ekipman ve aşı desteği sağlamıştır. ABD ve Çin’in Kazakistan üzerindeki etkisini sınırlandırmak için bu durumu bir fırsat olarak değerlendiren Moskova, pandeminin yol açtığı kriz ortamını ikili ilişkileri derinleştirmek ve bölgesel nüfuzunu güçlendirmek için stratejik bir avantaja dönüştürmüştür. Bu süreçte aynı zamanda yoğun etnik Rus nüfusa yönelik söylemleri artırarak Tokayev Yönetimi’ni baskı altına alan Moskova, uyguladığı yumuşak güç stratejisi aracılığıyla Kazakistan üzerindeki siyasi ve kültürel etkisini artırmıştır (Schulz, 2021). ABD ile rekabette Moskova’ya önemli avantaj sağlayan bu durum, bölgedeki jeopolitik güç dengelerinin Rusya lehine şekillenmesine katkıda bulunmuştur.

Grafik 13: 2021 Yılı Nüfus Sayımına Göre Kazakistan’da Etnik Dağılım (%)



Kaynak: Brief Results of the 2021 Population Census (2021), <https://stat.gov.kz/national/2021/>

Grafik 13’te 2021 yılında Kazakistan’da gerçekleştirilen nüfus sayımına göre ülke nüfusunun etnik kimlik dağılımı gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılabacağı üzere bu dönemde Kazakistan’daki etnik Rus nüfus, daha önceki nüfus sayımlarında olduğu gibi Kazakların ardından ülkenin en büyük ikinci etnik grubunu oluşturmuştur. Göç ve demografik değişiklikler gibi sebeplerden dolayı önceki dönemlere göre giderek azalan Etnik Rus nüfus, Moskova’nın Kazakistan’daki yumuşak güç stratejilerinde önemli bir hedef kitle olmaya devam etmiştir. ABD ile Rusya arasında yaşanan bölgesel güç rekabetinde Rusya’ya önemli avantaj sağlayan etnik Rus nüfus, Tokayev Yönetimi’nin dış politika kararları üzerinde de etkili olmuştur. Böylece Rusya bir yandan Kazakistan’ın iç işleyişine nüfuz edebilirken diğer yandan da ABD ve Çin’in bölgedeki etkisini dengelemeye yönelik adımlar atabilmiştir. Putin Yönetimi, söz konusu yöntemi diplomatik ve kültürel bir baskı mekanizması haline getirmiştir. Bu saptamayı destekler şekilde Kuzey

Kazakistan’da yaşıyan Rus nüfusa yönelik söylemler, Kremlin’in Kazakistan üzerindeki etki kapasitesini artırma stratejisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Etnik Rus nüfus üzerinden yürütölen stratejilerin yanı sıra pandemi sürecinin ardından Tokayev ile karşılıklı iş birliğini güçlendirmeye yönelik adımlar atan Putin, bu sayede Trump’ın ardından göreve gelen Biden’ın Kazakistan’a yönelik proaktif dış politikasını sınırlandırmayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda 2022 yılının Ağustos ayında Soçi’de Tokayev ile bir araya gelen Putin, stratejik ortaklığın derinleştirilmesine ilişkin pek çok konuda görüşmelerde bulunmuştur (Putin, Tokayev Meet..., 2022, <https://efecomunica.efe.com/>). Aynı yılın Kasım ayında yeniden devlet başkanı seçilen ve ilk resmi yurt dışı ziyareti kapsamında Moskova’da düzenlenen Bölgesel İş Birliği Forumu’na katılan Tokayev, bölgesel entegrasyon ve iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi yönünde önemli adımların atılması gerektiğini vurgulayarak Rusya ile stratejik ortaklığın daha geniş alanlara yayılması çağrısında bulunmuştur (Russian-Kazakhstani Talks, 2022, <http://en.kremlin.ru/>). Tokayev’in Rusya ile stratejik ortaklığı güçlendirmeye yönelik söylemleri, Kazakistan’ın çok yönlü dış politika stratejisi çerçevesinde ABD ile ilişkilerini geliştirme arayışını sürdürürken, aynı zamanda Moskova ile karşılıklı çıkar temelli iş birliğini devam ettirme yönündeki kararlılığını da ortaya koymuştur.

Ukrayna-Rusya arasında 2022 yılında başlayan savaşın ve Rusya’nın irredentist saldırganlığının oluşturduğu endişeye rağmen tarafsız bir tutum sergileyen Kazakistan, uyguladığı çok yönlü dış politika stratejisi sayesinde Washington ve Moskova ile iş birliği çabalarını sürdürmüştür. Ukrayna’daki işgal ortamında Orta Asya ölkelerinin liderleri ile sık sık görüşerek Rusya’nın bir “tehdit” değil “ortak” olduğu vurgusu yapan Putin, “egemenliğe saygı” söylemlerini artırarak Moskova’ya olan güven kaybını telafi etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda 2024 yılının Kasım ayında Kazakistan’ın başkenti Astana’da bir görüşme gerçekleştiren Putin ile Tokayev arasında imzalanan “*Yeni Küresel Düzen Altında Stratejik Ortaklığın Derinleştirilmesine Dair Ortak Bildiri*” ile iki ölkce arasındaki iş birliği yeni bir boyut kazanmıştır. Bildiri kapsamında stratejik ortaklığın kapsamının genişletilmesini hedefleyen taraflar, aynı zamanda güvenlik ve bölgesel entegrasyon başta olmak üzere çok çeşitli alanlarda mutabakata varmıştır (Putin Arrives in..., 2024, <https://www.themoscowtimes.com/>). Bütün bu gelişmeler doğrultusunda ABD’nin Kazakistan’a yönelik proaktif dış politikasına karşı siyasi ve diplomatik nüfuzunu güçlendirmeyi hedefleyen Rusya, bölgedeki güç rekabetinde kendine avantaj sağlamaya ve Orta Asya’daki etki alanını genişletmeye yönelik adımlar atmıştır. Washington’ın politikalarına karşı Moskova tarafından atılan bir diğer adım Kazakistan’a yönelik enerji yatırımlarını artırarak, ekonomik ve ticari iş birliğini güçlendirme stratejileridir. Soğuk Savaş sonrası süreçten itibaren uygulanan söz konusu stratejilerden bahsetmek, Kazakistan’a yönelik Amerikan dış politikasında Rusya’nın bölgesel bir aktör olarak oynadığı rolün daha iyi anlaşılması açısından önemlidir.

3.1.2. Enerji Yatırımları ve Ekonomik Bağımlılık

Sahip olduğu enerji kaynaklarının zenginliği sayesinde Soğuk Savaş sonrası süreçte Orta Asya üzerinde söz sahibi olmak isteyen aktörler arasındaki bölgesel güç rekabetinin merkezi haline gelen Kazakistan, bağımsızlığını takip eden ilk yıllarda ABD tarafından Moskova'nın etki alanı içinde görüldüğü için sınırlı düzeyde dikkat çekmiştir. Ağırlıklı olarak Rusya ile kurduğu enerji odaklı ticari ilişkiler üzerinden uluslararası sisteme entegre olmaya başlayan Nazarbayev Yönetimi, sahip olduğu enerji kaynaklarını ekonomik kalkınmayı sağlamak ve devletin uluslararası görünürliğini artırmak için stratejik bir araç olarak kullanmıştır. Bu süreçte enerji ihracatında kullanılan boru hatlarının tamamı Sovyet döneminden kalma ve Rusya üzerinden geçen güzergahlara bağımlı olan Kazakistan, 1993 yılında Amerikan enerji şirketi Chevron ile yaptığı anlaşma sonucunda Tengizchevroil ortaklığını kurarak yabancı yatırımcıları ülkeye çekmeye yönelik ilk büyük adımı atmıştır. Ortaklıktan elde edilen üretim gelirleri bir yandan ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlarken, diğer yandan da enerji sektöründe uluslararası yatırımcıların Kazakistan'a ilgisini artırmıştır (A History of..., 1993, <https://www.chevron.com/>). Hazar enerji kaynaklarının yeniden keşfedilmesinin ardından ABD başta olmak üzere bölgede söz sahibi olmak isteyen aktörlerin Kazakistan'a yönelik ilgisi belirgin bir şekilde artmıştır. Kazakistan'ın enerji kaynaklarının ihracatında kullandığı ve büyük ölçüde Rusya'ya bağımlı olduğu güzergahların çeşitlendirilmesine yönelik Nazarbayev Yönetimi'ne çeşitli taahhütlerde bulunan Washington, bölgedeki enerji altyapısının modernizasyonu ve Kazak petrolünün Avrupa pazarlarına ulaşmasının sağlanması amacıyla oluşturulan alternatif projelere destek vermiştir. Rusya'nın bölgedeki enerji güzergahları üzerindeki tekeli sürdürmeyi hedefleyen Yeltsin Yönetimi ise, Washington tarafından desteklenen enerji hatlarının çeşitlendirilmesine yönelik girişimleri sınırlandırmaya ve mevcut boru hatları üzerindeki kontrolünü artırmaya yönelik politikalar izlemiştir (Hill, 2001b).

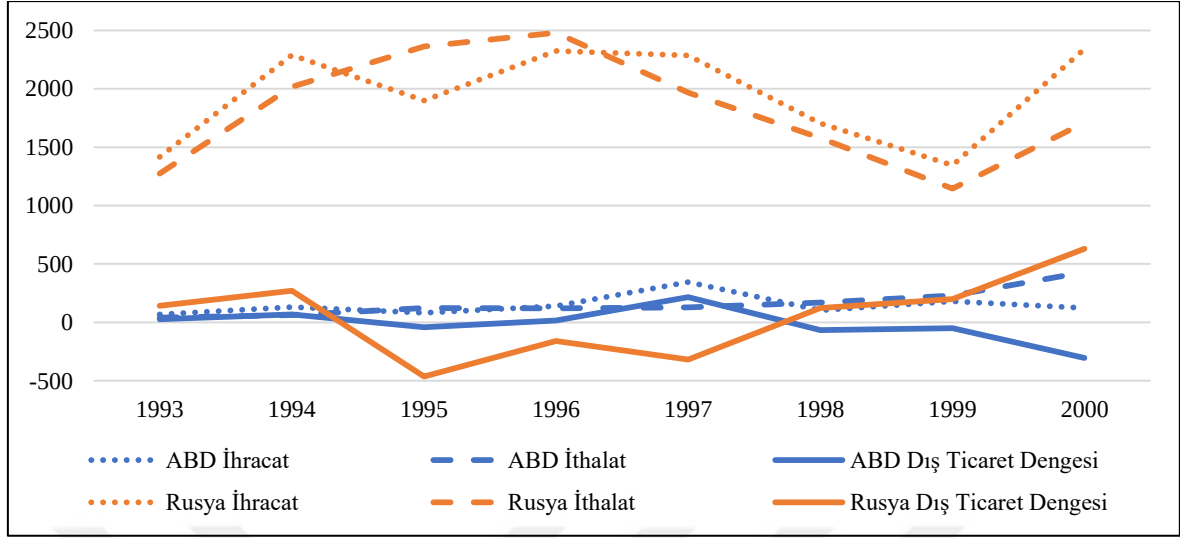
Hazar enerji kaynaklarının 1990'lı yılların ortalarından itibaren uluslararası piyasalara aktarımında jeopolitik dengeleri Rusya aleyhine değiştirmeyi hedefleyen Clinton Yönetimi, Kazakistan petrolünün Hazar Denizi'ni geçerek Azerbaycan üzerinden Türkiye'nin Ceyhan limanına ulaştırılmasını öngören BTC projesine güçlü siyasi ve teknik destek sağlamıştır (Roy, 2000: 190). Söz konusu projeyi 1997 yılının Kasım ayında onaylayan ABD, bu sayede Rusya'nın bölgedeki enerji güzergahlarındaki tekelleşmiş konumunu dengelemeyi ve Hazar petrolünün Batı pazarlarına erişimini güvence altına almayı hedeflemiştir. Bölgede bulunan enerji hat ve güzergahları üzerindeki tekeli sürdürmeye, bunu yaparken jeopolitik gücünü korumaya yönelik hamleler yapan Yeltsin Yönetimi ise Kazakistan'dan Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki Novorossiysk limanına uzanan "*Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (Caspian Pipeline Consortium-CPC)*" projesine destek sağlayarak, Kazak petrolünün uluslararası pazarlara doğrudan Rusya toprakları üzerinden Moskova'nın kontrolünde ulaştırılmasını sağlamıştır (Gleason, 1997: 143).

Kazakistan petrolünün taşınmasına yönelik ABD ve Rusya arasında yaşanan rekabet, bölgedeki enerji güzergahlarının stratejik önemini artırmıştır.

ABD'nin enerji ağırlıklı Kazakistan politikasına karşı 11 Eylül öncesi süreçte stratejiler yürüten Moskova, enerji güzergahları üzerindeki kontrolünü güçlendirmeye yönelik adımların yanı sıra Nazarbayev Yönetimi'ne sağladığı mali yardım ve ticari kolaylıklar sayesinde bölgedeki etkisini güçlendirmiştir. Clinton Yönetimi'nin Hazar enerji kaynaklarının keşfedilmesinin ardından Kazakistan ile enerji odaklı iş birliğini güçlendirme çabaları, Rusya'nın Nazarbayev Yönetimi ile ekonomik ve ticari iş birliğini artırma yönündeki girişimlerini hızlandırmıştır. Nazarbayev'in 1994 yılının Mart ayında Moskova'ya gerçekleştirdiği ilk resmi ziyaret sırasında ekonomik iş birliğini güçlendirmeye yönelik çeşitli sözleşmelere imza atan taraflar, karşılıklı ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik taahhütlerde bulunmuştur. Taraflar arasında 1997 yılının Şubat ayında imzalanan "*Petrol ve Gaz Endüstrilerinde Teknik ve Ekonomik İş Birliği ve Entegrasyona İlişkin Anlaşma*" ile enerji sektöründe karşılıklı yatırımların teşvik edilmesi ve teknik iş birliğinin derinleştirilmesi hedeflenmiştir (Agreement Between The..., 1997, <https://cis-legislation.com/>). Söz konusu anlaşmaları tamamlayıcı bir şekilde taraflar arasındaki serbest ticaret ve gümrük birliği çerçevesindeki iş birliğinin kurumsallaşması, Kazakistan'ı Rusya'nın en büyük ticaret ortaklarından birisi konumuna taşımıştır (Vinokurov, 2010).

Ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik imzalanan sözleşmeler çerçevesinde Nazarbayev Yönetimi'nin ekonomik politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi hedefleyen Kremlin, Kazakistan'ın dış ticaret, ulaşım ve finans sistemleri üzerindeki etkisini artırarak ülkenin Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığını güçlendirmek istemiştir. Bu çerçevede Nazarbayev Yönetimi'nin Washington ile yaklaşma çabalarına engel olmaya yönelik adımlar atan Yeltsin Yönetimi, Rusya'nın bölgedeki stratejik üstünlüğünü sürdürmeyi amaçlamıştır. Bu saptamayı destekler şekilde 2000 yılında yayınlanan bir Rus Dış İstihbarat Servisi raporunda Clinton'ın Kazakistan politikalarının Rusya'yı eski Sovyet coğrafyasında zayıflatma ve izole etme çabası olarak değerlendirilmesi, Moskova tarafından söz konusu stratejilerin meşrulaştırılmasında gerekçe olarak kullanıldığını göstermektedir (The SVR Russia's ..., 2000, <https://www.files.ethz.ch/>).

Grafik 14: 11 Eylül Öncesi ABD ve Rusya'nın Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi



Kaynak: Kazakhstan Trade Balance (t.y.), <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>

Grafik 14'te 11 Eylül öncesi süreçte ABD ve Rusya'nın Kazakistan'a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere Rusya'nın Kazakistan'a yönelik dış ticaret hacmi ABD'ye kıyasla daha yüksek seviyede seyretmiştir. Yeltsin eski Sovyet sahasındaki tarihsel bağlarını ve ticari ağlarını kullanarak bölgedeki hegemonyasını korumaya yönelik stratejiler izlemiştir. Kazakistan ekonomisinin Moskova'ya olan bağımlılığının büyük ölçüde devam ettiği bu dönemde, ABD'nin Nazarbayev Yönetimi ile yürüttüğü ticari ilişkilerin 1990'lı yılların ortalarından itibaren geliştiği görülmektedir. Özellikle Hazar enerji kaynaklarına yönelik yatırımların etkisi ABD'nin Kazakistan ile dış ticaret hacmini genişletmesinde belirleyici unsur olmuştur. Rusya'nın Kazakistan'ın dış ticareti üzerindeki baskın konumunu sürdürdüğü bu süreçte, Clinton dönemi enerji yatırımları Nazarbayev Yönetimi ile ticari ilişkileri güçlendirmiştir. İki büyük güç arasındaki ekonomik ve jeopolitik rekabetin merkezi haline gelen Kazakistan, izlediği denge politikası sayesinde her iki ülkeyle de ticari ilişkilerini sürdürebilmiştir.

Kazakistan ile 11 Eylül sonrası ilişkilerinde enerji politikalarının yanı sıra güvenlik odaklı stratejilere de ağırlık veren ABD, terörle ortak mücadele süreci kapsamında Orta Asya'daki etkisini güçlendirmiştir. Bush Yönetimi'nin güvenlik odaklı politikalar ekseninde Nazarbayev Yönetimi ile iş birliğini genişletmesi, Moskova tarafından daha önce de dikkat çekildiği üzere bölgesel dengelere yönelik stratejik bir tehdit olarak algılanmıştır. Washington'ın bölgede artan etkisini sınırlandırmak amacıyla Nazarbayev Yönetimi ile ilişkilerini yoğunlaştıran Moskova, ikili diplomasi ve bölgesel örgütler aracılığıyla Kazakistan'ı kendi etki alanı içinde tutmaya yönelik kapsamlı stratejiler geliştirmiştir. Kazakistan'ın enerji güzergahları, ticaret hacmi ve altyapı yatırımları üzerinden Moskova'ya olan ekonomik bağımlılığını artırmayı hedefleyen Putin, Washington'ın bölgedeki enerji güvenliği odaklı iş birliği stratejilerine ise tepki göstermiştir (Uslu,

2024: 11). Bu doğrultuda Putin, ABD'nin alternatif enerji güzergahı projelerine karşılık Kazak petrolünün Rusya üzerinden Karadeniz'deki Novorossiysk Limanı'na taşınması amacıyla geliştirilen CPC projesine desteğini artırarak Moskova'nın bölgedeki enerji hatları üzerindeki etkisini güçlendirmeye çalışmıştır. Moskova'nın yoğun desteğiyle 2001 yılının Ekim ayında tamamlanan ve yılda yaklaşık 50 milyon ton petrol taşınması planlanan CPC, ABD destekli alternatif boru hattı projelerine karşı Rusya'ya önemli bir avantaj sağlayarak, Kazakistan'ın enerji ihracatında Rusya'ya olan bağımlılığını artırmıştır. ABD'nin teşvik ettiği alternatif enerji güzergâhları ise maliyet, güvenlik ve siyasi riskler nedeniyle istenilen düzeyde etkinlik gösterememiştir (Sorbello, 2011: 33; Kelkitli, 2019: 72).

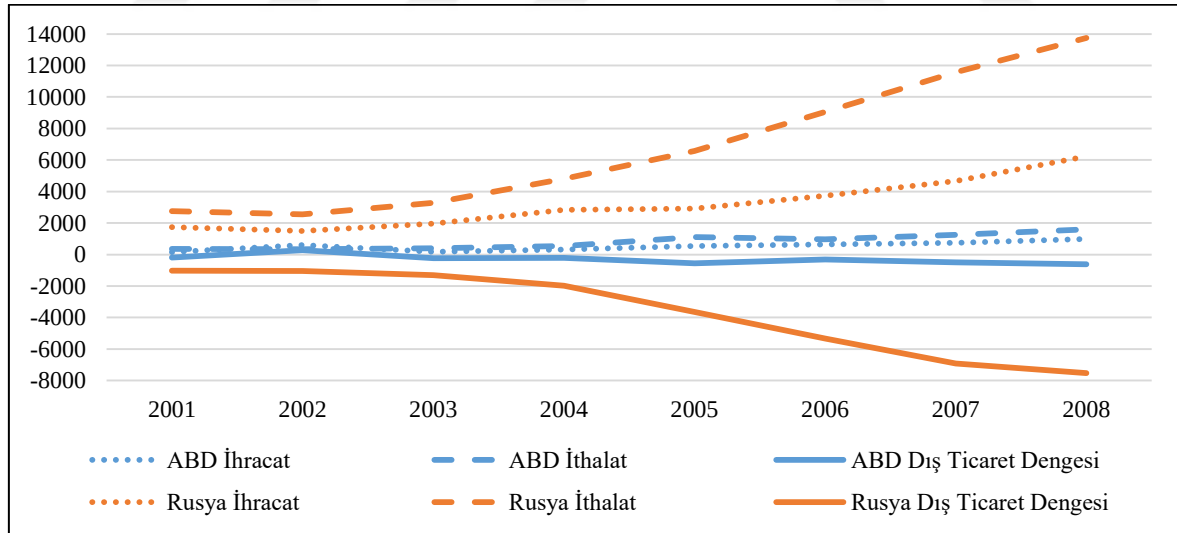
CPC'nin tamamlanmasının ardından 28 Kasım 2001 tarihinde gaz endüstrisinde iş birliğini güçlendirmeye yönelik yeni bir hükümetler arası anlaşma imzalayan Moskova ile Astana, Kazakistan'ın sahip olduğu ham doğal gazın 2002 yılından itibaren Karaçaganak gaz sahasından Rusya'daki Orenburg işleme tesisine Gazprom ve KazMunaiGaz ortaklığı aracılığıyla taşınmasını kararlaştırmıştır (Russia-Kazakhstan Relations..., (t.y.), <https://rfembassy.kz/>). Taraflar arasındaki enerji iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik adımların atıldığı bu süreçte Rusya'nın bölgedeki etkisini sınırlandırmaya yönelik stratejiler yürüten Washington, NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) gibi çok taraflı platformların yanı sıra İkinci Savunma Hattı Programı, Mega Limanlar Girişimi, Hazar Denizi Deniz Ablukası ve Hazar Muhafızları gibi girişimler aracılığıyla bölgedeki etkisini artırmaktan vazgeçmediğini göstermiştir. Söz konusu programlar çerçevesinde başta Kazakistan olmak üzere Hazar'a kıyısı olan ülkelerin enerji altyapısını dış tehditlere karşı korumayı, sınır güvenliğini güçlendirmeyi ve çok taraflı diyalogu genişletmeyi hedefleyen ABD, bölgedeki enerji güvenliğine yönelik yatırımlarını artırmıştır (Kubicek, 2004: 209).

Enerji güvenliğine yönelik yatırımların yanı sıra Kazakistan petrolünün taşınmasında Rusya'yı transit ülke konumundan çıkarmayı hedefleyen BTC projesine destek veren Bush Yönetimi, bu sayede bölgedeki enerji güzergahları üzerinde söz sahibi olarak Moskova'nın tekelleşmiş gücünü sınırlandırmak istemiştir. İnşası 2005 yılında tamamlanan BTC projesi ile Kazakistan petrolünün Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Akdeniz'e taşınmasını planlayan ABD, bölgedeki enerji koridorlarını çeşitlendirmeye yönelik stratejilere öncelik vermiştir. Washington'ın tüm çabalarına rağmen Kazakistan petrolünün CPC aracılığıyla Novorossiysk limanına taşınması, Rusya'nın bölgedeki enerji hatları üzerindeki kontrolünü sürdürmesini kolaylaştırmıştır (Ghafouri, 2008: 93). ABD'nin enerji politikaları aracılığıyla bölgedeki varlığını güçlendirme çabalarına engel olmak isteyen Putin, Nazarbayev Yönetimi ile yürüttüğü stratejik ortaklık çerçevesinde bir yandan enerji altyapısının Rusya'ya bağımlılığını güçlendirmeye yönelik adımlar atarken, diğer yandan da Kazakistan'a yönelik yatırımlarını artırmıştır. Karşı hamle olarak Gümrük Birliği ve AEB gibi çok taraflı iş birliği mekanizmaları aracılığıyla Kazakistan'ı kendi etki alanında tutmayı amaçlayan Moskova ticaret, enerji, ulaştırma

ve altyapı gibi alanlarda ekonomik entegrasyonu güçlendirmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur (Shen, 2011). Söz konusu stratejilerle bölgedeki hakimiyetini güçlendiren Rusya, Washington ile güç rekabetinde kendine avantaj sağlamıştır.

Bush döneminde Washington'ın bölgede artan etkisini sınırlandırmak amacıyla Nazarbayev Yönetimi ile çeşitli sözleşmeler imzalayan Kremlin, pragmatik dış politika stratejisi kapsamında Kazakistan'ın dış ticaret politikalarını kontrol altında tutmaya yönelik çaba göstermiştir. Taraflar arasında 2007 yılının Mayıs ayında imzalanan “*Ticaret Misyonları Bölümlerinin Açılmasına İlişkin Sözleşme*” ile iki ülke arasındaki ticari ilişkilere yeni bir ivme kazandırılmıştır. Sözleşme kapsamında ayrıca, Kazakistan Cumhuriyeti Ticaret Misyonu'nun Kazan'da, Rusya Federasyonu Ticaret Misyonu'nun ise Almatı'da temsilcilik açarak faaliyet göstermeleri kararlaştırılmıştır (Agreement Between the...,2007, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=16723>). Ticari ilişkilerin yanı sıra enerji güzergahlarına yönelik iş birliğini sürdüren taraflar 2008 yılının Mayıs ayında CPC'nin petrol taşıma kapasitesinin yıllık 32 milyon tondan 50 milyon tona, 2012 yılına kadar ise 67 milyon tona çıkarılmasını hedefleyen yeni bir sözleşme imzalamıştır (Moscow Agress Again, 2008, <https://www.energyintel.com/>). Taraflar arasında imzalanan sözleşmeler karşılıklı ticaret hacminin artmasına ve Kazakistan üzerindeki rekabetin Moskova lehine şekillenmesine zemin hazırlamıştır.

Grafik 15: ABD ve Rusya'nın Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi (2001-2008)



Kaynak: Kazakhstan Trade Balance (t.y.), <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>

Grafik 15'te Bush'un başkanlık sürecinde ABD ve Rusya'nın Kazakistan'a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere bu dönemde her iki ülkenin Nazarbayev Yönetimi ile gerçekleştirdiği ticari ilişkiler istikrarlı bir biçimde artış göstermesine rağmen, Rusya'nın Kazakistan ile ticaret hacmi ABD'ye kıyasla çok daha yüksek seviyede seyretmiştir. ABD'nin dış

ticaret dengesinin daha dengeli bir çizgide ilerlediği bu süreçte Rusya'nın dış ticaret dengesindeki açık her geçen yıl daha fazla artmıştır. Bu durumun temel sebebi Rusya'nın Kazakistan'ı kendi etki alanında tutmak ve Moskova merkezli ekonomik entegrasyonu derinleştirmek amacıyla uyguladığı ticaret, gümrük ve enerji politikalarıdır. Rusya tarafından gerçekleştirilen enerji ve ham madde ithalatının her geçen yıl hızla artması, Kazakistan'ın Moskova'ya olan ekonomik bağımlılığını artırmıştır. Buna karşılık ABD, Kazakistan ile dış ticaret hacmini genişleterek Nazarbayev Yönetimi ile karşılıklı iş birliğini her geçen yıl güçlendirmiş ve artan Moskova etkisinin dengelenmesini amaçlamıştır.

Bush'un ardından göreve gelen Obama'nın başkanlık sürecinde Kazakistan'a yönelik enerji odaklı yatırımlarını sürdüren ABD, çok taraflı diplomasi ve ekonomik entegrasyon mekanizmalarına ağırlık vererek bölgedeki rolünü artırmaya çalışmıştır. Bu dönemde stratejik ortaklık düzeyine taşınan iki ülke arasındaki ilişkiler, enerji güvenliğine yönelik iş birliğinin güçlendirilmesi sayesinde yeni bir ivme kazanmıştır. ABD'nin bölgedeki faaliyetlerini sınırlandırmayı hedefleyen Rusya ise, daha önceki dönemlerde olduğu gibi Nazarbayev Yönetimi üzerindeki ekonomik ve siyasi gücünü artırmaya yönelik hamlelerle Kazakistan'ın Batı ile yakınlaşmasına engel olmaya yönelik strateji yürütmüştür. İki taraf arasında uyguladığı denge politikasını sürdüren Nazarbayev, Moskova'ya olan ekonomik bağımlılığı azaltmak amacıyla Washington ile diyalogu genişletmeye özen göstermiştir. Kazak petrolünün Rusya'ya alternatif güzergahlar üzerinden taşınmasına yönelik projelere tepki gösteren Putin, 2009 yılının Aralık ayında CPC'nin hissedarları ile bir araya gelerek boru hattının petrol taşıma kapasitesinin yıllık 67 milyon tona çıkarılmasına ilişkin bir anlaşma imzalamıştır (CPC Shareholders to..., 2009, <https://qazinform.com/>). Rusya'nın Kazak petrolü üzerindeki kontrolünü güçlendirerek bölgedeki enerji projelerinde stratejik üstünlüğünü sürdürmeyi hedefleyen Putin, ABD destekli alternatif enerji güzergahlarının bölgedeki potansiyel etkinliğini sınırlandırmıştır. Putin'in söz konusu hedefleri doğrultusunda 2010 yılının Kasım ayında Kazakistan, İran, Türkmenistan ve Azerbaycan ile Hazar Denizi'nin hukuki statüsüne ilişkin yeni bir sözleşme imzalayan Rusya, bölgedeki enerji güzergahları üzerindeki kontrolünü güçlendirmeye devam etmiştir. Hazar Denizi'ni iç deniz olarak kabul ederek kıyıdaş ülkelerin egemenlik haklarını belirleyen sözleşme ile enerji taşımacılığı için yeni rotaların önü açılmıştır (Agreement on Security..., 2010, <http://en.kremlin.ru/>). Hazar Havzası'nda Rusya ile kıyıdaş ülkelerin kontrolünü güçlendiren bu anlaşma, ABD'nin alternatif enerji projeleri ile olası askeri faaliyetlerini sınırlandırmıştır.

Kazakistan'ın Batı'ya yakınlaşmasını engellemek amacıyla Rusya tarafından gösterilen bütün çabalara rağmen, çok yönlü dış politika stratejisini sürdüren Nazarbayev Yönetimi ABD ile stratejik ortaklığı güçlendirmeyi hedeflemiştir. Taraflar arasında 2012 yılının Ekim ayında imzalanan "*Enerji Ortaklığı Eylem Planı*" enerji güvenliği, nükleer güvenlik, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği gibi alanlarda iş birliğini derinleştirerek iki ülke arasındaki ilişkilerin ivme kazanmasını sağlamıştır. Enerji ortaklığını geliştirmeye yönelik adımlar ve JEPC tarafından

yürütülen projeler sayesinde Obama döneminde Kazakistan'ın Amerikan doğrudan yatırımlarından aldığı pay, Rusya'dan kaynaklı yatırımların yaklaşık iki katına ulaşmıştır. Bu durum bir yandan ABD'nin bölgedeki ekonomik etkinliğini artırırken, diğer yandan da enerji çeşitliliği, sermaye ve dış yatırımlar açısından Kazakistan'a stratejik avantaj sağlamıştır (Kazakhstan, U.S. sign..., 2012, <https://www.azernews.az/>). ABD ile Kazakistan arasındaki enerji odaklı iş birliğinin artmasıyla birlikte Rusya, bölgedeki enerji güzergâhları ve altyapı projeleri aracılığıyla kendi stratejik etkisini güçlendirmeye devam etmiştir. Kazakistan'ın Atrau şehrinde 29-30 Eylül 2014 tarihlerinde düzenlenen Rusya-Kazakistan Bölgesel İş Birliği Forumu'nda bir araya gelen Nazarbayev ile Putin, enerji alanındaki iş birliğini güçlendirmek amacıyla CPC boru hattının kapasitesinin artırılması ve altyapısının modernizasyonu gibi hususlarda anlaşmaya varmışlardır (CPC is One., 2014, <https://www.cpc.ru/>).

ABD ile Rusya arasındaki bölgesel güç rekabeti enerji odaklı yatırımların yanı sıra Kazakistan'ın DTÖ ve AEB üyelik süreçlerinde aldığı kararlar üzerinde de etkili olmuştur. Rusya'nın bölgesel ekonomik entegrasyon stratejisi çerçevesinde 2015 yılının Ocak ayında AEB'ye katılan Kazakistan, aynı yılın Kasım ayında ABD'nin güçlü desteğiyle DTÖ üyeliğini de elde ederek, bağımsızlığından bu yana izlediği çok yönlü dış politika stratejisini devam ettirmiştir. AEB üyeliği sayesinde Rusya ile bölgesel ekonomik entegrasyonunu derinleştiren Kazakistan, DTÖ üyeliği kapsamında ise küresel ekonomiyle daha sıkı entegrasyon sağlayarak dış ticaretini çeşitlendirme imkânı yakalamıştır. Böylece ABD ve Rusya arasındaki bölgesel güç rekabetinden doğan fırsatları değerlendiren Nazarbayev Yönetimi, her iki tarafla da dış ticaret hacmini genişletmiştir. Kazakistan'ın DTÖ üyeliğinin taşıdığı risklere ilişkin olarak, 27 Temmuz 2015 tarihinde Rus basınına bir röportaj veren Rusya Ekonomik Kalkınma Bakanı Aleksey Ulyukayev şu ifadeleri kullanmıştır (Karimova, 2015):

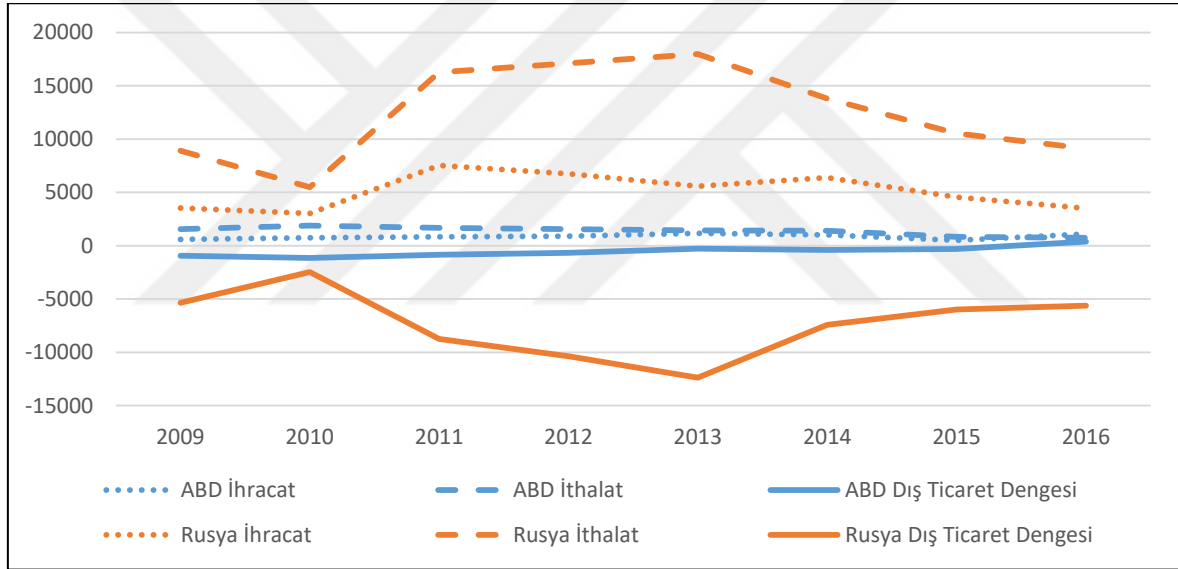
Elbette bu süreçte bazı sorunlar ve riskler ortaya çıkıyor. Bunlar, Kazakistan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyelik koşulları gereği, birçok ürün için uygulanan tarife koruma seviyelerinin düşmesiyle ilgilidir. Bu seviyeler, Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB) Ortak Gümrük Tarifesi'nde belirlenen oranlardan daha düşüktür. Kazak meslektaşlarımızla birlikte, üçüncü ülkelerden gelen ürünlerin bu düşük tarifeler üzerinden geçerek pazarlarımıza girişine izin vermeyecek; DTÖ'ye katılım sırasında üzerinde uzlaşıya vardığımız ticaret düzenlemelerini bozmayacak etkili bir gümrük denetimi sistemi kurmalıyız.

Ulyukayev'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere Kazakistan'ın DTÖ üyeliği, Rusya açısından AEB kapsamındaki mevcut ticaret düzenlemeleriyle potansiyel uyumsuzluklar yaratabilecek ve risk teşkil edebilecek bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Nazarbayev Yönetimi'nin DTÖ üyeliği çerçevesinde uygulamayı taahhüt ettiği düşük gümrük tarifelerinin üçüncü ülkelerden gelen malların Kazakistan üzerinden AEB iç pazarına girişini kolaylaştıracak olması, Rusya tarafından potansiyel bir tehdit olarak görülmüştür. Rusya'nın Orta Asya'daki ekonomik gücünü dengelemek ve ABD'nin bölgedeki çıkarlarını korumak amacıyla Nazarbayev Yönetimi'nin DTÖ üyelik sürecine diplomatik ve teknik destek sağlayan Obama Yönetimi ise, Kazakistan'ı Batı pazarlarına

yönlendirerek bölgedeki güç dengesini Washington lehine şekillendirmeyi amaçlamıştır. ABD'nin Kazakistan Büyükelçisi Krol Kazakistan'ın DTÖ'ye dahil edilmesinden duyduğu memnuniyeti: *"Bu bizim çıkarlarımıza uygun çünkü Kazakistan küresel ekonomide önemli bir rol oynuyor ve DTÖ'ye üye olmak zorunda. Kazakistan'ın DTÖ'ye katılımını destekledik ve desteklemeye devam edeceğiz"* şeklindeki sözlerle dile getirmiştir (Kazakhstan's Accession to..., 2015, <https://qazinform.com/>). Ayrıca, New York'ta gerçekleştirilen BM Genel Kurulu'nun 70. Oturumu kapsamında DTÖ'ye üyelik sürecinde Kazakistan'a yoğun destek veren Obama ile bir araya gelen Nazarbayev, görüşmenin ardından şu ifadeleri kullanmıştır (Nurbekov, 2015):

Başkan Obama ile yedi yıllık diyalog verimli geçti. ABD, ülkemizin DTÖ'ye katılımına yardımcı oldu ve tüm girişimlerimizi sürekli olarak destekliyor. Kazakistan'da yaklaşık 500 Amerikan şirketi bulunuyor; doğrudan yatırım hacmi yaklaşık 30 milyar dolar. Ülkemizin ABD'nin ekonomik programlarının desteğine güvendiğini belirttim.

Grafik 16: ABD ve Rusya'nın Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi (2009-2016)



Kaynak: Kazakhstan Trade Balance (t.y.), <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>

Grafik 16'da Obama'nın başkanlık sürecinde ABD ve Rusya'nın Kazakistan'a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere Obama Yönetimi'nin Kazakistan ile gerçekleştirdiği ticari ilişkiler genel olarak istikrarlı bir çizgide ilerlerken, ABD'ye kıyasla çok daha yüksek seviyede seyreden Rusya'nın dış ticaret hacminde dönemsel dalgalanmalar yaşanmıştır. Kırım Krizi'nin (2014) ardından Batı ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımların yanı sıra Rublede yaşanan değer kaybının etkisiyle Rusya'nın Kazakistan ile dış ticaret hacminde belirgin bir düşüş yaşanmıştır. Rusya'nın Kazakistan ile ticaret hacminde yaşanan dalgalı seyre rağmen ABD'nin ticaret hacminin üzerinde kalmaya devam etmesinde, iki ülke arasındaki tarihsel ekonomik bağlar ve enerji sektöründeki karşılıklı bağımlılık belirleyici olmuştur. Aynı zamanda AEB ve Gümrük

Birliği kapsamında geliştirilen kurumsal iş birliği mekanizmaları da bu dönemde Kazakistan ile Rusya arasındaki ticari ilişkilerin güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur.

Obama'nın ardından başkanlık görevi yürüten Trump ve Biden dönemlerinde Kazakistan ile ilişkileri “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*” düzeyine çıkaran ABD, Nazarbayev Yönetimi ile ekonomik ve ticari iş birliğini geliştirerek sistemli ve sabırlı bir siyasetle bölge üzerindeki etkisini artırmaya yönelik politikalar uygulamıştır. ABD'nin bölgedeki girişimlerini sınırlandırarak Kazakistan'ın Batı'ya yakınlaşma çabalarına engel olmaya yönelik stratejileri sürdüren Moskova ise, enerji güvenliği ve ekonomik bağımlılık çerçevesinde Nazarbayev ile ikili ilişkileri güçlendirerek bölgedeki güç rekabetini pragmatik çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi hedeflemiştir. Bölgede bulunan enerji güzergahları üzerindeki hakimiyetini güçlendirmeye yönelik politikaları doğrultusunda CPC'ye sağladığı altyapı ve teknik desteği sürdüren Moskova, Kazakistan'da inşa edilen A-PS-3A adlı son pompa istasyonunun 2017 yılının Ekim ayında tamamlanmasının ardından boru hattının genişletme projesini nihai aşamaya taşımıştır (CPC Put All..., 2017, <https://newslines.kz/>). CPC'nin yıllık petrol taşıma kapasitesi 2018 yılı itibarıyla %11 oranında artırılarak 61.1 milyon tona çıkarılmış, 2019 yılının Mayıs ayında hissedarlar arasında imzalanan “*Darboğazı Ortadan Kaldırma Programı (Debottlenecking Program-DBNP)*” ile kapasite 72.5 milyon tona yükseltilmiştir (Milestones of the..., (t.y.), <https://www.cpc.ru/>). CPC'nin yıllık petrol taşıma kapasitesinin artması Kazakistan'ın enerji ihracatında Moskova'ya olan bağımlılığını artırarak, Washington ile bölgesel güç rekabetinde Rusya'nın konumunu güçlendirmiştir.

Kazakistan'ın Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığının azaltılması amacıyla Astana ile Washington arasındaki iş birliğini sürdüren Trump, 2018 yılının Ocak ayında Beyaz Saray'da Nazarbayev ile yaptığı görüşmenin ardından yaklaşık 7 milyar Dolar değerinde 20'den fazla ticari anlaşmaya imza atmıştır. Trump söz konusu anlaşmalar doğrultusunda enerji, teknoloji, altyapı, tarım, finans, havacılık ve bankacılık gibi alanlarda iş birliğini derinleştirme taahhüdünde bulunmuştur. Ayrıca Bush ve Obama dönemlerinde olduğu gibi Rusya'nın bölgedeki enerji güzergahları üzerindeki tekelleşmiş gücünü sınırlandırmaya yönelik hamleler gerçekleştiren Trump Yönetimi, Kazakistan ve Türkmenistan'ın Hazar Denizi kıyısındaki doğal gaz kaynaklarını denizin altından geçerek Azerbaycan üzerinden Avrupa'ya ulaştırmayı amaçlayan Trans-Hazar Boru Hattı Projesi'ne (Trans-Caspian Pipeline-TCP) siyasi destek vermiştir (Zhumadilov ve Seisembayeva, 2018). ABD Ticaret Odası tarafından 2019 yılının Mayıs ayında Washington'da düzenlenen ve Kazakistan'dan da temsilcilerin katıldığı “*Trans-Hazar Forumu*” kapsamında Trump Yönetimi'nin Hazar Bölgesi'ndeki enerji altyapısı projelerine ilişkin desteği bir kez daha teyit edilmiştir (The Caspian Policy..., 2019, <https://www.caspianpolicy.com/>). Bütün bu ileriye yönelik adım ve gelişmelere, 11 Eylül sonrası süreçte ABD başkanları tarafından Kazakistan'ın enerji kaynaklarının Moskova'ya alternatif güzergahlardan taşınmasını amaçlayan projelere sağlanan bütün desteklere, rağmen Rusya'nın enerji koridorları üzerindeki hakimiyeti değişmemiştir.

Nazarbayev'in ardından 2019 yılının Mart ayında göreve gelen Tokayev ile enerji güvenliği odaklı iş birliğinin yanı sıra C5+1 platformu ve *"Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu"* toplantıları çerçevesinde ekonomik ve ticari iş birliğini güçlendirmeyi hedefleyen Trump Yönetimi, 2020 yılında bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin ortaya çıkardığı olumsuz koşullara rağmen Kazakistan'a yönelik yatırımlarını sürdürmüştür. Aynı yılın Kasım ayında ABD'de yapılan başkanlık seçimlerini kazanarak göreve gelen Biden Yönetimi ise, Washington ile Astana arasında geliştirilmiş stratejik ortaklık kapsamında yürütülen ekonomik ve ticari ilişkileri derinleştirerek enerji, teknoloji, ulaşım ve altyapı gibi alanlarda Kazakistan'a yönelik yatırımları artırmıştır (Bokhari, 2022). Biden döneminde ayrıca, bir yandan Kazakistan petrol ve doğal gazının Rusya'ya alternatif güzergahlardan Batı'ya taşınmasını amaçlayan alternatif projelere siyasi ve diplomatik desteğini sürdüren ABD, diğer yandan da temiz enerji, yenilenebilir enerji ve karbon emisyonlarının azaltılması alanlarında Astana ile iş birliğini genişletmiştir. Biden Yönetimi ile Tokayev arasında artan enerji odaklı iş birliğine karşın bölgedeki enerji koridorları üzerindeki hakimiyetini güçlendirmeye yönelik adımlar atan Rusya, CPC'nin yıllık petrol taşıma kapasitesini artırma çabalarını yoğunlaştırmıştır. CPC üyeleri tarafından 2021 yılının Kasım ayında hissedarlık anlaşmasının 25. yıl dönümü dolayısıyla düzenlenen bir toplantının açılış töreninde konuşan Tokayev: *"2001 yılından bu yana Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu aracılığıyla dünya pazarlarına 745 milyon tondan fazla petrol ihraç edildi. Kapasitesi yaklaşık 2,5 kat artarak yıllık 67 milyon tona ulaştı"* demiştir. Söz konusu toplantının ardından CPC'nin yıllık toplam petrol taşıma kapasitesinin 2023 yılına kadar 80 milyon tona çıkarılması amacıyla yatırımlarını hızlandıran Moskova, Kazakistan'ın enerji ihracatında Rusya'ya olan bağımlılığını artırmayı hedeflemiştir (Seilkhanov, 2021). CPC'nin petrol taşıma kapasitesinin her geçen yıl artması, Washington'ın Kazakistan'a ait enerji kaynaklarının Rusya'nın kontrolünden çıkarılmasına yönelik stratejik hedeflerini zorlaştırmıştır.

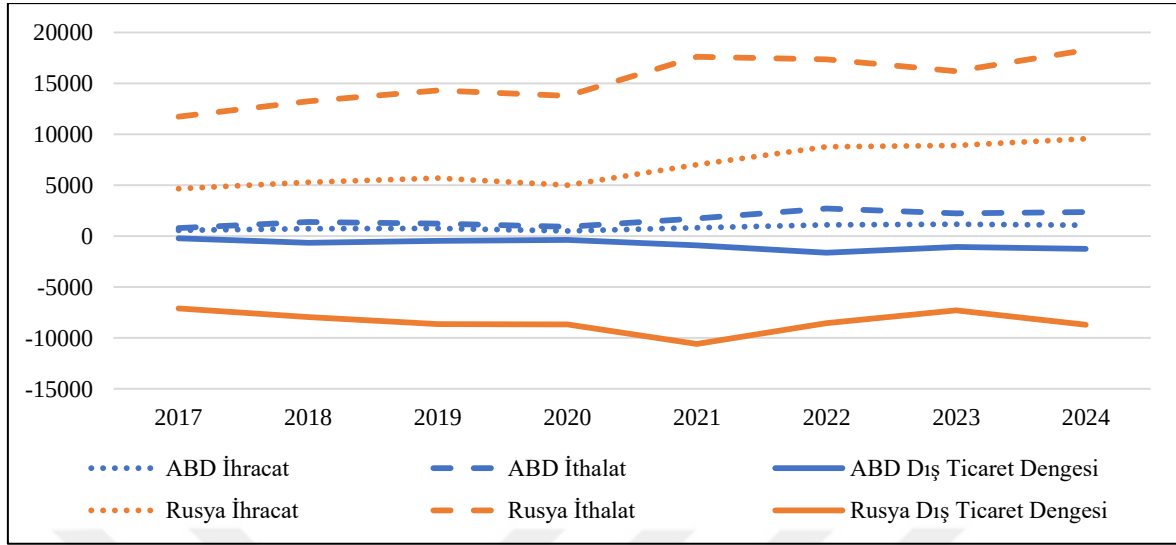
Görüldüğü üzere ABD'nin Orta Asya ya da tarihi Türkistan havzasında etkinlik artırıcı hamleleri özellikle enerji nakil hatları üzerinde kurulan hegemonya ve bağımlılıkla Moskova tarafından ya yavaşlatılmış ya da etkisizleştirilmiştir. Moskova'nın bu tutumu ABD-Kazakistan arasında kurulabilecek olası kapsamlı iş birliği ve ortaklığın önündeki en etkili engel olmuştur. Kazakistan'ı bir köprübaşı, Orta Asya politikalarında bir tür müstahkem mevki olarak kullanmayı hedefleyen ABD'nin bu öncü, başlangıç adımı Moskova tarafından ekonomik ve stratejik tehdit olarak algılanmıştır. Benzer genişleme ve köprübaşı siyaseti NATO şemsiyesi altında yaşandığından Putin tereddüt etmeden Ukrayna'ya askeri saldırı düzenleyerek 1993 senesinde ilan edilen Yakın Çevre Doktrini kapsamında Sovyet diasporasındaki kontrol dışı gelişmelere izin vermeyeceğini Kazakistan dahil etki alanındaki liderlere göstermiştir.

Biden Yönetimi tarafından gerçekleştirilen enerji odaklı yatırımların yanı sıra Kazakistan'a yönelik ticari ilişkilerde de birbirleriyle rekabet halinde olan ABD ve Rusya, 2022 yılının Şubat ayında Ukrayna'da başlayan savaşın ardından Tokayev Yönetimi ile temaslarını hızlandırmıştır.

Rusya'ya ekonomik açıdan büyük ölçüde bağımlı olan Kazakistan'ın alternatif iş birliği arayışlarını bir fırsat olarak değerlendiren Biden Yönetimi, gerek USAID gibi kalkınma odaklı kuruluşlar aracılığıyla sağladığı mali destek, gerekse dış ticaret hacmi ve yatırımları artırmaya yönelik girişimler yoluyla Rusya ile Çin'in bölgedeki etkisini dengelemeyi amaçlamıştır (Haidar, 2023). Ukrayna Savaşı sonrasında Batı tarafından uygulanan ekonomik yaptırımların etkisi altında kalan Rusya ise, Kazakistan ile ekonomik ve ticari ilişkileri güçlü tutarak Batı yaptırımlarının yarattığı ekonomik baskıyı hafifletmeyi ve bölgesel nüfuzunu sürdürmeyi hedefleyen bir strateji izlemiştir. Bu hedef doğrultusunda Tokayev ile endüstriyel iş birliğini güçlendiren Moskova, 2023 yılında Kazakistan'daki sanayi projelerine yapılan 22 milyar dolarlık yatırımı bir sonraki yıl 33 milyar dolara yükselterek toplam 75 projeyi yürürlüğe sokmuştur. Astana'da 2024 yılının Kasım ayında imzalanan *“Yeni Küresel Düzen Altında Stratejik Ortaklığın Derinleştirilmesine Dair Ortak Bildiri”* ile ekonomik ve ticari iş birliğini sürdürmeyi taahhüt eden taraflar, karşılıklı yatırımların artırılması ve bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesini hedeflemişlerdir. Söz konusu görüşmenin ardından açıklamalarda bulunan Tokayev: *“Kazakistan'ın Rusya'nın güvenilir bir stratejik ortağı, müttefik olduğu ve olmaya devam ettiğini vurguladım”* şeklindeki ifadeleri kullanmıştır (President Tokayev Meets..., 2024, <https://astanatimes.com/>). Tokayev'in ifadeleri, Kazakistan'ın Biden Yönetimi ile geliştirdiği ekonomik ve ticari ilişkilere rağmen, Rusya ile olan stratejik ortaklığı sürdürme yönündeki kararlılığını açıkça ortaya koymuştur.

Trump ve Biden dönemlerinde geliştirilmiş stratejik ortaklık çerçevesinde ABD ile geliştirdiği ekonomik ve ticari ilişkiler aracılığıyla Batı ile iş birliğini derinleştirmeyi hedefleyen Kazakistan, aynı zamanda Rusya ile mevcut bağlarını güçlendirerek çok yönlü dış politika stratejisini sürdürmüştür. ABD ve Çin'in Orta Asya'da artan ekonomik ve ticari yatırımları, bölgedeki güç rekabetini artırarak mevcut jeopolitik dengelerin yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Gerek üst düzey resmi temaslar gerekse çok taraflı platformlar aracılığıyla Tokayev Yönetimi ile ekonomik ve ticari ilişkileri derinleştirmeye yönelik politikalar uygulayan Moskova, bölgedeki güç dengelerini kendi lehine şekillendirmeyi amaçlamıştır. Moskova tarafından yürütülen söz konusu stratejiler, ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politika karar alma süreçlerini doğrudan etkilemiştir.

Grafik 17: ABD ve Rusya'nın Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi (2017-2024)



Kaynak: Kazakhstan Trade Balance (t.y.), <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>

Grafik 17’de Trump ve Biden dönemlerinde ABD ve Rusya’nın Kazakistan’a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere bu süreçte iki tarafın da Kazakistan ile dış ticaret hacmi genel olarak istikrarlı bir çizgide ilerlemesine rağmen, Rusya’nın ticaret hacmi ABD’ye kıyasla daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Ancak ABD’nin ihracat ve ithalat miktarlarının birbirine oldukça yakın seviyede olması Kazakistan ile dış ticaret dengesinin Rusya’ya göre daha az cari açık vermesine neden olmuştur. Covid-19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılında her iki ülkenin Kazakistan ile dış ticaret hacminde kısa süreli bir düşüş yaşanmış olsa da 2021 yılı itibarıyla ticari ilişkiler tekrar ivme kazanmıştır. Biden Yönetimi’nin proaktif, köprübaşı oluşturma dış politika stratejileri doğrultusunda Tokayev Yönetimi ile enerji odaklı iş birliğini derinleştirmesi bir yandan ikili ticari ilişkilerin seyrini olumlu etkilerken, diğer yandan Kazakistan’a yönelik dış politikada Rusya ile rekabeti artırmıştır. Taraflar arasındaki rekabeti artıran bir diğer unsur ise, ABD’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Kazakistan’a yönelik güvenlik eksenli politikalarına karşı Moskova’nın bölgedeki askeri varlığını korumak ve Kazakistan ile savunma alanındaki iş birliğini geliştirmek çabalarıdır.

3.1.3. Askeri ve Güvenlik İş Birliği

ABD ile Rusya arasında Orta Asya’daki güç rekabetinin merkezinde olan Kazakistan, izlediği çok yönlü dış politika stratejisi kapsamında her iki ülkeyle de askeri ve güvenlik iş birliğini güçlendirmiştir. Bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından Sovyetlerden arda kalan nükleer silahlardan dolayı her iki ülkeyle de dengeli bir iş birliği geliştirmeyi amaçlayan Nazarbayev, nükleer silahsızlanma sürecine destek vererek bölgesel istikrarın korunmasına katkı sağlamıştır. Eski Sovyet Cumhuriyetleri ile 1991 yılının Aralık ayında imzaladığı “*Almatı Deklarasyonu*”

kapsamında söz konusu silahların stratejik komuta ve mülkiyetinin kendisine ait olması gerektiğini savunan Rusya, aynı zamanda Kazakistan'ın nükleer silahlardan arındırılmış tarafsız bir devlet statüsüne sahip olmasına saygı göstereceğini taahhüt etmiştir (Almaty Declaration, 1991, <https://cis-legislation.com/>). Almatı Deklarasyonu'nun ardından, 15 Mayıs 1992 tarihinde imzalanan Kolektif Güvenlik Anlaşması çerçevesinde eski Sovyet Cumhuriyetleri ile ortak savunma ve güvenlik iş birliği geliştiren Rusya, bölgedeki askeri ve stratejik nüfuzunu korumak amacıyla Moskova merkezli bir güvenlik şemsiyesi oluşturmuştur. Başta Kazakistan olmak üzere bölgedeki ülkelerle askeri ilişkileri kurumsal bir temele oturtmak için söz konusu anlaşmayı stratejik bir araç olarak kullanan Yeltsin, Nazarbayev ile temaslarını hızlandırarak ülkesinin Sovyetlerden arda kalan nükleer silahlardan arındırılmasına destek olmuştur. Yeltsin Yönetimi'nin desteğiyle 23 Mayıs 1992 tarihli Lizbon Protokolü kapsamında START-I anlaşmasına taraf olan Kazakistan, Sovyetlerden arda kalan tüm nükleer silahları Rusya'ya devretmeyi ve nükleer silaha sahip olmayan ülke statüsüyle NPT'ye katılmayı kabul etmiştir (NPT Chronology, (t.y.), <https://nuke.fas.org/>).

Rusya'ya benzer şekilde Sovyet mirası nükleer silahların güvenli bir biçimde imha edilmesinde aktif rol oynayan ABD, 1992 yılının Kasım ayında Nazarbayev Yönetimi ile imzalanan “*Nunn–Lugar Tehdit Azaltma Programı*” çerçevesinde, Kazakistan topraklarında bulunan yaklaşık 1.400 nükleer savaş başlığının sökülmesi, taşınması ve imhası sürecine finansal ve teknik destek sağlamıştır (Aitken, 2010: 171). Söz konusu anlaşmanın ardından nükleer silahsızlanmaya yönelik çabalara uyumlu bir strateji yürüten Kazakistan, gerek ABD gerekse de Rusya'nın desteğini alarak 1994 yılının Şubat ayında NPT'ye taraf olmuştur. Aynı yılın Aralık ayında AGİT Budapeşte Zirvesinde ABD, Rusya ve İngiltere arasında imzalanan “*Budapeşte Memorandumu*” çerçevesinde Belarus ve Ukrayna ile birlikte nükleer silahlardan tamamen vazgeçerek uluslararası toplumun güvence ve desteğini alan Kazakistan, nükleer silahsız bir devlet olarak bölgesel barış ve güvenliğe katkıda bulunmuştur (Budapest Memorandum, 1994, <https://nsarchive.gwu.edu/>).

ABD ve Rusya'nın yoğun destekleri neticesinde 1995 yılının sonuna kadar Sovyetlerden arda kalan nükleer silahlardan tamamen arındırılan Kazakistan, sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konum sayesinde her iki ülke arasındaki bölgesel rekabetin merkezi haline gelmiştir. SSCB'nin dağılışı sonrasında bölgede oluşan güç boşluğundan yararlanmak isteyen ABD, Nazarbayev ile geliştirdiği nükleer silahsızlanmaya yönelik iş birliğinin yanı sıra 1994 yılının Ocak ayındaki NATO Brüksel Zirvesi'nde ilan edilen “*Barış İçin Ortaklık Programı*” aracılığıyla Kazakistan ile askeri ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflenmiştir. Clinton'ın desteği doğrultusunda söz konusu sürece dahil edilen Kazakistan, çok yönlü dış politika stratejisi kapsamında bir yandan Kolektif Güvenlik Anlaşması çerçevesinde Rusya ile birlikte hareket ederken, diğer yandan da ABD öncülüğündeki Batı merkezli güvenlik iş birliği mekanizmalarında aktif rol almıştır (Sara, 2007: 202). Bütün bu gelişmelere ek olarak, ABD'nin CENTRASBAT adlı barış gücünün oluşturulması

sürecinde de aktif rol alarak Kazakistan’a lojistik destek sağlaması Moskova tarafından endişe verici olarak karşılanmıştır. Washington ise Kremlin’in yönelttiği tüm tepkilere rağmen CENTRASBAT aracılığıyla NATO standartlarında eğitim ve tatbikatlar düzenleyerek bölge ülkelerinin savunma kapasitelerinin güçlendirilmesini amaçlamıştır (Toktogulov, 2007: 61).

ABD ve NATO’nun Kazakistan ile askeri iş birliğini geliştirmeye yönelik stratejilerini Orta Asya’daki çıkarlarına karşı bir tehdit olarak gören Rusya, bölgedeki hakimiyetini güçlendirmek amacıyla Nazarbayev ile temaslarını hızlandırmıştır. Bu amaçla 28 Mart 1994 tarihinde imzalanan “*Rusya-Kazakistan Askeri İş Birliği Anlaşması*” ile bir yandan askeri eğitim, teknik destek ve sınır güvenliği gibi alanlarda karşılıklı iş birliği taahhüdünde bulunan taraflar, diğer yandan da bölgesel tehditlere karşı ortak mücadele sözü vermiştir (Karassayev vd., 2024: 596). Söz konusu gelişmenin ardından askeri iş birliği çabalarını sürdüren taraflar, 1994 yılının Aralık ayında Kazakistan’ın Kızılorda eyaletindeki Baykonur Uzay Üssü’nün 20 yılına Rusya’ya kiralanmasına ilişkin yeni bir anlaşma imzalamıştır. Yaklaşık 6.700 km² yüzölçümüne sahip ve dünyanın en büyük uzay üssü olan Baykonur’un Rusya tarafından kiralanması bölgedeki stratejik üstünlüğün büyük ölçüde Rusya’nın elinde kalmasını sağlayarak, iki ülke arasında uzun yıllar sürecek olan askeri iş birliğinin temellerini oluşturmuştur. Ayrıca söz konusu anlaşma ile Kazakistan’ın Baykonur şehrine kira süresi boyunca federal öneme sahip bir Rus şehri statüsü verilmiştir (Agreement Between the..., 1994, <https://cis-legislation.com/>). Baykonur Üssü, Soğuk Savaş sonrası Orta Asya’da ABD ile yaşanan bölgesel güç rekabetinde Rusya’ya önemli avantaj sağlamıştır.

Baykonur’un kiralanmasının ardından askeri ve teknik konularda çeşitli sözleşmeler imzalayan taraflar savunma sanayii, ortak silah üretimi, hava savunma sistemlerinin entegrasyonu ve sınır güvenliğinin sağlanması gibi alanlarda ortak projeler yürüterek karşılıklı iş birliğini güçlendirmiştir. Bu doğrultuda 1997 yılının Ekim ayında Almatı’da imzalanan “*Rusya-Kazakistan Savunma Anlaşması*” ile Moskova tarafından Kazakistan’a savunma tesislerinin kiralanması için tazminat ödenmesi, Sary Shagan test sahasından zehirli füze yakıtının çıkarılması, iki mayın tarama gemisi ve iki devriye botu da dahil olmak üzere ek silahlar sağlanması gibi hususlarda mutabakata varılmıştır (Russian-Kazakh Defense, 1997, <https://www.rferl.org/>). Aynı zamanda Kazakistan’da gerçekleştirilen “*Centrazbat 97*” adlı ortak askeri tatbikatlara gözlemci ülke statüsünde katılarak barış gücü birliklerine eğitim desteği sağlayan Rusya, bölgesel güvenlik koordinasyonunu güçlendirme çabalarını sürdürmüştür (Pannier, 2000). Nazarbayev idaresindeki Kazakistan ile askeri ve güvenlik iş birliğini geliştirerek ülkenin Moskova’ya olan bağımlılığını artırmayı hedefleyen Rusya, ABD ve NATO’nun bölgedeki faaliyetlerini sınırlandırmaya ve etkisizleştirmeye çalışmıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından başlatılan terörle ortak mücadele süreci kapsamında Orta Asya ve Kazakistan’a yönelik dış politikasında güvenlik odaklı stratejilere öncelik veren ABD, Afganistan’a yönelik operasyonlar esnasında bölgedeki askeri varlığını artırmıştır. Bu süreçte bölge

lkelerinin desteğini almak amacıyla askeri iş birliği çabalarını hızlandıran Bush, Özbekistan ve Kırgızistan'da elde ettiği üslerin yanı sıra Kazakistan'ın hava sahası ve lojistik geçiş güzergahlarından faydalanmıştır (Tripathi ve Karlekar, 2024: 88). Nazarbayev'in Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında ABD liderliğindeki koalisyon güçlerine sağladığı desteğin yanı sıra 2003 yılında da Irak'a barış gücü göndermesi, 11 Eylül sonrasında meşruiyet aramaksızın askeri güç kullanımı politikalarına yönelen Washington tarafından Kazakistan'ın güvenilir bir ortak olarak görülmesini sağlamıştır. Nazarbayev'in söz konusu operasyonlara yönelik desteği karşılığında NATO, bir yandan Barış İçin Ortaklık Programı erevesinde KAZBAT'a lojistik ve eğitim desteğini artırırken diğer yandan da *"Bozkır Kartalı"* askeri tatbikatları kapsamında Kazakistan ordusunun operasyonel kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. 11 Eylül saldırılarının ardından yaşanan bütün bu gelişmeleri bölgesel nüfuzu açısından jeopolitik bir tehdit olarak değerlendiren Putin idaresindeki Rusya, terörle ortak mücadele sürecinde Bush Yönetimi ile iş birliği içinde hareket etmesine rağmen ABD'nin bölgedeki askeri varlığının kalıcılaşmasının ardından söz konusu stratejisini değiştirmiştir (Kök, 2004: 314). Böylece 11 Eylül saldırılarının ardından ABD tarafından Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik gerçekleştirilen güvenlik odaklı proaktif dış politika stratejileri Rusya ile arasında yaşanan bölgesel g rekabetine yeni bir ivme kazandırmıştır.

Menon (2003: 191) Nazarbayev başta olmak üzere bölgedeki liderlerin 11 Eylül saldırılarının ardından Rusya'nın kendi devletleri üzerindeki etkisini azaltmak ve insan hakları ihlalleri, demokratikleşme eksiklikleri ile yönetimsel bozulmalara ilişkin uluslararası eleştirilerden kurtulmak amacıyla ABD ile iş birliği yapma yoluna gittiklerini ileri sürmüştür. Stratejik konumu sayesinde Orta Asya'daki hâkimiyetini ve bölgesel üstünlüğünü koruyan Rusya, terör saldırılarının ardından Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında topraklarını ABD'nin kullanımına açan bölge ülkelerinin liderlerini Bush Yönetimi'nin güvenilir bir müttefik olmadığı yönünde uyar mıştır. Bush'un neorealist güç kullanımı odaklı dış politika stratejileri neticesinde ABD'nin bölgede artan etkisini dengelemeye ve "büyük g" statüsünü yeniden tesis etmeye yönelik çabalarını yoğunlaştıran Moskova, başta Kazakistan olmak üzere bölge ülkeleriyle askeri ve güvenlik iş birliğini hızlandırmıştır. Çok yönlü dış politika stratejisi doğrultusunda Batı'ya yakınlaşmaya alışan Nazarbayev'e karşı ABD ile askeri iş birliğini sınırlandırmaya yönelik baskı politikaları uygulayan Kremlin, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkelerde bulunan Amerikan üslerinin kapatılması yönündeki girişimleri de teşvik ederek desteklemiştir (Nichol, 2013b).

ABD'nin Orta Asya'da kalıcı bir askeri varlık oluşturma çabalarını bölgedeki stratejik çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak gören Putin, gerek savunma ve güvenlik anlaşmaları gerekse askeri yardımlar ve bölgesel güvenlik mekanizmaları aracılığıyla Nazarbayev ile temasları hızlandırmıştır. Her iki ülkenin Savunma Bakanları arasında 2004 yılının Ocak ayında imzalanan askeri iş birliği anlaşması kapsamında taraflar, sınır güvenliğinin korunması amacıyla ortak planlama yapılması ve bölgesel güvenlik tehditlerine karşı koordinasyonun güçlendirilmesi

hususlarında anlaşmışlardır (The Contact Between, 2004, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=6848>). Söz konusu anlaşmanın ardından iki ülke arasında imzalanan “*Baykonur Üssü’nün Etkin Kullanımına İlişkin İş Birliği Anlaşması*” ile Baykonur Üssü’nün Rusya’ya kiralama süresinin 2050 yılına kadar uzatılması üzerinde anlaşmaya varan taraflar, aynı zamanda üssün modernizasyonu, altyapı sistemlerinin geliştirilmesi ve ortak uzay araştırmaları gibi alanlarda iş birliğinin sürdürülmesini kararlaştırmışlardır. Böylece stratejik ortaklık sürecini güçlendirmeyi hedefleyen taraflar bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasına yönelik koordinasyonu artırmışlardır (Agreement Between the..., 2004, <https://cis-legislation.com/>). Baykonur’un kiralama süresinin uzatılması, 11 Eylül terör saldırılarının ardından Orta Asya’da artan bölgesel güç rekabetinde Rusya’ya avantaj sağlamıştır.

Washington’ın Orta Asya’da artan askeri varlığına karşı Nazarbayev Yönetimi ile yapılan askeri ve güvenlik iş birliği anlaşmaları çerçevesinde Kazakistan ordusunun modernizasyonuna yönelik desteğini artıran Moskova, 2006 yılına kadar yaklaşık 2.500’den fazla Kazak subayın Savunma Bakanlığı, Federal Güvenlik Servisi, Dış İstihbarat Servisi ve Acil Durumlar Bakanlığı’na bağlı eğitim kurumlarında askeri eğitim almasını sağlamıştır. Bu dönemde Rusya’da askeri eğitim alan BDT askeri personelinin yaklaşık üçte birini Kazak subayların oluşturması taraflar arasındaki askeri ilişkilerin boyutunu göstermektedir (Paramanov ve Stolpovski, 2008). Nazarbayev ile Putin arasında 2007 yılının Mayıs ayında Moskova’da imzalanan “*2007-2008 Rusya-Kazakistan Ortak Askeri Eylem Planı*” da iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın derinleştirilmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Söz konusu plan doğrultusunda, güvenlik alanındaki stratejik iş birliğinin kurumsallaştırılması ve Kazakistan’ın savunma sanayisinin modernizasyonunda Rusya’nın teknik bilgi birikimi ile üretim kapasitesinden yararlanması hedeflenmiştir (The President of..., 2007, <http://en.kremlin.ru/>).

Askeri iş birliğini derinleştirmeye yönelik pragmatik stratejiler doğrultusunda bir yandan Kazakistan’ın savunma ve güvenlik alanlarında Moskova’ya bağımlılığını sürdürmeyi amaçlayan Kremlin, diğer yandan da ABD’nin bölgede artan etkinliğini dengelemeye çalışmıştır. Ayrıca NATO’nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde Kazakistan ordusunu uluslararası barış operasyonlarına hazır hale getirmek amacıyla bölgedeki askeri faaliyetlerini artırması Kremlin tarafından Rusya’nın güvenlik çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Nitekim 2008 yılının Ağustos ayında yaşanan Gürcistan Savaşı ile eski Sovyet coğrafyasında ABD ve NATO’nun artan askeri iş birliği çabalarına karşı hassasiyetini açık biçimde ortaya koyan Rusya, aynı zamanda bölge ülkelerinin Batı ile yakınlaşma girişimlerine caydırıcı bir mesaj vermiştir. Bölgedeki güç rekabetini büyük ölçüde Rusya lehine şekillendiren söz konusu savaş, ABD ve NATO’nun prestij kaybına neden olmuştur (Alptekin, 2021: 117). Savaş esnasında tarafsız bir tutum sergileyen Kazakistan ise, ABD ve NATO ile askeri ve güvenlik iş birliği stratejilerini daha temkinli yürütmek zorunda kalmıştır (Starr ve Cornell, 2021: 98).

Obama'nın göreve gelmesinin ardından bir yandan “yeniden başlama (reset) stratejisi” kapsamında Rusya ile ilişkileri normalleştirmeyi hedefleyen ABD, diğer yandan da Orta Asya'daki ülkelerle askeri iş birliği mekanizmalarını genişleterek Afganistan operasyonlarını desteklemeyi ve bölgedeki etkisini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Kazakistan ile ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine çıkartarak NATO eksenli güvenlik iş birliğini güçlendiren ABD, Obama döneminde Kazak ordusunun modernizasyonuna yönelik desteklerini artırmıştır. Bu süreçte Moskova tarafından yöneltilen tepkilere kayıtsız kalarak Kazakistan'daki faaliyetlerini sürdüren ABD ve NATO, askeri reform, savunma planlaması, eğitim ve ortak tatbikatlar aracılığıyla ülkenin savunma kapasitesini güçlendirmiştir (Ametbek, 2019: 27). Washington'da 2010 yılının Nisan ayında düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde Nazarbayev ile bir görüşme gerçekleştiren Obama, Rusya'nın bütün siyasi ve diplomatik baskılarına rağmen NATO ile iş birliğini genişleterek bölgesel güvenliğe katkı sağlayan Kazak lidere övgü dolu sözler söylemiştir. Nazarbayev'i “dünyanın örnek liderlerinden biri” olarak nitelendiren Obama, aynı zamanda Kazakistan'ın bağımsızlığından itibaren nükleer silahsızlanma yönünde sergilediği kararlılık ve bu alanda yürütülen uluslararası çabalara katkılarından dolayı teşekkürlerini iletmiştir (Joint Statement on..., 2010, <https://obamawhitehouse.archives.gov/>). Bush sonrası vites artırılan aktif politikasıyla Obama, Kazakistan'ın ABD ile askeri ilişkilerinin NATO ekseninde geliştirilerek ülkenin Rusya'ya olan askeri bağımlılığını azaltma yönündeki niyetini açıkça ortaya koymuştur.

Çok yönlü dış politika stratejisi çerçevesinde bir taraftan ABD ve NATO ile askeri iş birliğini derinleştiren Nazarbayev, diğer taraftan da Rusya ve KGAÖ ile stratejik ortaklık düzeyindeki ilişkilerini sürdürerek Kazakistan ordusunun savunma kapasitesini güçlendirmeyi amaçlamıştır. ABD ve NATO'nun Orta Asya'daki varlığını Rusya'nın bölgesel çıkarları açısından bir tehdit olarak gören Putin, yeniden devlet başkanı olarak göreve geldiği 2012 yılının Mayıs ayından itibaren Kazakistan ile temaslarını hızlandırarak savunma ve güvenlik iş birliğini güçlendirmeye yönelik çabalarını artırmıştır. Bu çerçevede aynı yılın Aralık ayında iki ülke arasında gerçekleştirilen “*Aldaspan 2012*” adlı ortak askeri tatbikatlar ile terörle mücadele senaryoları çerçevesinde kara birliklerinin koordinasyonu, muhabere sistemlerinin uyumluluğu ve sınır güvenliğine yönelik ortak operasyonel kabiliyetlerin artırılması hedeflenmiştir. Kazakistan'ın güneydoğusundaki Almatı Bölgesi'nde gerçekleştirilen ve yaklaşık 3 bin askerin katıldığı söz konusu tatbikatların ardından bir açıklama yapan Kazakistan'ın eski Savunma Bakanı Daniyal Ahmetov: “*Rusya silahlı kuvvetleri, Kazak silahlı kuvvetlerinin başlıca stratejik müttefikidir*” şeklindeki ifadesiyle iki ülke arasındaki askeri iş birliğinin önemini vurgulamıştır (Weitz, 2012b). Ayrıca 2013 yılının Aralık ayında imzalanan “*Askeri-Teknik İş Birliği Anlaşması*” da askeri teçhizatın bakım ve onarım faaliyetlerinin yürütülmesi, Kazakistan Silahlı Kuvvetleri mensubu subayların Moskova'da eğitilmesi ve ortak askeri tatbikatların icrası gibi alanlarda taraflar arasındaki iş birliğinin kapsamını genişletmiştir (Contract Between the..., 2013, <https://cis-legislation.com/>). Savunma ve güvenlik iş birliğini genişletmeye yönelik Moskova tarafından atılan

adımlar, ABD ve NATO'nun Kazakistan'da artan varlığı karşısında stratejik bir denge oluşturma hedefinden kaynaklanmıştır.

NATO'nun doğruya doğru genişlemesinden duyduğu memnuniyetsizliği her fırsatta dile getiren Rusya'nın 2014 yılında Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketlere verdiği desteği artırarak Kırım'ı ilhak etmesi, Kazakistan gibi eski Sovyet coğrafyasındaki ülkelerde güvenlik endişelerine neden olmuştur. Rusya ile en uzun kara sınırını paylaşan ve yoğun etnik Rus nüfusa sahip olan Kazakistan'da Putin Yönetimi'ne duyulan güvenin sarsılması bir yandan iki ülke arasındaki askeri ve güvenlik iş birliğinin geleceğine dair soru işaretlerini ortaya çıkarırken, diğer yandan da Nazarbayev'in Kremlin ile ilişkilerde daha temkinli bir strateji izlemesine yol açmıştır. Aynı zamanda Kırım'ın ilhakına ilişkin BM Genel Kurulu oylamasında Nazarbayev'in çekimser oy kullanması Kazakistan'ın Rusya ile Batı arasında denge politikası yürütme çabasının somut bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Mukhtorova, 2018). Kırım Krizi sonrasında Batı yaptırımlarının hedefinde olan Rusya, Orta Asya'daki etkisini sürdürebilmek için özellikle Kazakistan ile savunma ve güvenlik ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Kazakistan'ın Kırım Krizi sonrasında yaşadığı güvenlik endişeleri de dikkate alınarak 2 Aralık 2014 tarihinde iki devlet başkanı Putin ile Nazarbayev arasında imzalanan “*Askeri İş Birliği Anlaşması*” ile ortak tatbikatların sürdürülmesi, Kazak ordusuna ait askeri teçhizatın modernizasyonu ve askeri eğitimlerin artırılması hedeflenmiştir (Agreement Between the..., 2014, <https://cis-legislation.com/>). Kazakistan'ın ABD ve NATO ile askeri ilişkilerini güçlendirmesinin yanı sıra Kırım Krizi'nin ardından Rusya ile imzaladığı söz konusu anlaşma, ülkenin çok yönlü güvenlik stratejisini sürdürme hedefini açıkça ortaya koymuştur.

ABD ve NATO'nun 2008 yılında yaşanan Gürcistan Savaşı'nda olduğu gibi 2014 tarihli Kırım krizinde de pasif bir tutum sergileyerek Rusya'ya karşı askeri bir müdahalede bulunamaması Orta Asya ülkelerinde Batı'nın güvenilirliği konusundaki kuşkuları artırmıştır. Krizin ardından pragmatik dış politika stratejisi çerçevesinde bölgeye yönelik askeri angajmanını sürdüren Obama Yönetimi ise bir yandan ABD ve NATO'nun sarsılan güvenilirliğini yeniden güçlendirmeye çalışırken, diğer yandan da Rusya'nın Kırım'ın İlhakı sonrasında eski Sovyet coğrafyasında artan etkisini sınırlandırmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda 2015 yılının Kasım ayında Orta Asya ülkelerinin Dışişleri Bakanları ile bir araya gelerek C5+1 platformunu oluşturan Kerry, başta savunma ve güvenlik olmak üzere bölgesel istikrarı destekleyecek iş birliği mekanizmalarını güçlendirmeyi amaçlamıştır (Khan, 2021: 43). C5+1 platformuna şüpheyle yaklaşan ve bu teşebbüsü ABD ile NATO'nun bölgeye nüfuz etme aracı olarak nitelendiren Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, bu konudaki görüşlerini şu açıklamasıyla dile getirmiştir (Russia Warned the..., 2018, <https://qazaqtimes.com/>):

Orta Asya'daki komşularımızın geniş bir dış politika yürütmesine aldırış etmiyoruz. Ancak ABD'nin bu ortaklığı olumsuz kullanmak istediğini duyduk. Bu, daha önce “Büyük Orta Asya” projesinde de belirttiğimiz gibi. Amerikalı meslektaşlarımız, Orta Asya'daki dostlarımızla ekonomik olmayan jeopolitik konularda müzakere ederlerse, bunun pek de iyi gitmeyeceğini anlayacaklardır. Bizim “Büyük Avrasya” projemiz bu ideolojiyle çelişmektedir. Birlik ve kademeli birlik fikrine dayanmaktadır. Sonuç olarak biz, tüm Avrasya kıtasını birleştireceğiz.

Rusya tarafından yöneltilen bütün eleştiri ve tepkilere rağmen Obama'dan sonra göreve gelen Trump döneminde Kazakistan ile ilişkileri “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*” düzeyine çıkaran ABD, NATO eksenli savunma ve güvenlik iş birliği stratejilerini sürdürmüştür (Starr ve Cornell, 2021: 141). Trump'ın 2018 yılının Ocak ayında Beyaz Saray'da Nazarbayev ile gerçekleştirdiği görüşmenin ardından ilan edilen “*21. Yüzyıl İçin Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*” çerçevesinde taraflar bölgesel güvenlik, terörle mücadele ve Afganistan'daki istikrarın desteklenmesi gibi konularda iş birliğini hızlandırmaya yönelik taahhütlerde bulunmuşlardır. Söz konusu görüşmenin ardından askeri ilişkilerin kurumsal düzeyde sürdürülmesi amacıyla Kazakistan ve ABD Savunma Bakanlıkları arasında “*Beş Yıllık Askeri İş Birliği Planı*” imzalanmıştır (Zhumadilov ve Seisembayeva, 2018). Trump'ın göreve geldikten sonra Orta Asya liderleri arasında ilk olarak Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'i Washington'da ağırlayarak askeri iş birliği yapması bir yandan bölgenin en istikrarlı ülkesi olan Kazakistan'a verdiği önemi ortaya koyarken diğer yandan da ülkenin Moskova'ya olan askeri bağımlılığını azaltmayı hedeflediğini açıkça göstermiştir.

Trump Yönetimi'nin “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık*” çerçevesinde ağırlıklı olarak C5+1 platformu ve NATO eksenli güvenlik politikaları aracılığıyla Kazakistan ile askeri iş birliğini geliştirmeye yönelik hamleleri Rusya'nın bölgedeki güçlü etkisi karşısında sınırlı düzeyde kalmıştır. Her ne kadar “*ABD'nin 2019-2025 Orta Asya Stratejisi*” doğrultusunda Tokayev Yönetimi ile askeri ve güvenlik iş birliğini güçlendirmeye yönelik çeşitli adımlar atılsa da Kremlin'in karşı hamleleri Washington'ın bölgedeki etkisini gölgede bırakmıştır. Bu süreçte Astana ile savunma ve güvenlik alanındaki ilişkilerini derinleştirmeye yönelik politikalar izleyen Moskova, Covid-19 pandemisinin yol açtığı bütün aksaklıklara rağmen, 2020 yılının Eylül ayında gerçekleştirilen “*Kavkaz 2020*” adlı ortak askeri tatbikatlar ile iki ülke arasındaki savunma alanındaki ilişkilerin ivme kazanmasına katkı sağlamıştır (Daly, 2020). Ayrıca, aynı yılın Ekim ayında Savunma Bakanı Sergei Shoigu ile Kazakistan Savunma Bakanı Nurlan Yermekbayev arasında imzalanan “*Güncellenmiş Askeri İş Birliği Anlaşması*” kapsamında; askeri eğitim, silah ve teçhizat tedariki ile ikili ve çok taraflı tatbikatlara katılım gibi birçok alanda iş birliği genişletilmiştir (Kazakhstan and Russia..., 2020, <https://russia-isrlworld.ru/>). Moskova'nın pandemi sürecinde Kazakistan ile askeri ilişkilerini istikrarlı biçimde yürütmeye devam etmesi, Rusya'nın bölgesel güvenlik dengeleri bağlamında ABD ve NATO'ya karşı stratejik caydırıcılığını sürdürme yönündeki kararlılığını ortaya koymuştur.

ABD ve NATO'nun Kazakistan ile yürütmeyi planladığı askeri iş birliği faaliyetlerinde Covid-19 pandemisi nedeniyle kısa süreli aksaklıklar yaşanmış olsa da Trump sonrasında göreve

gelen Biden Yönetimi, proaktif dış politika stratejileri doğrultusunda savunma ve güvenlik alanındaki ilişkilere yeni bir ivme kazandırmıştır. Kazakistan'ın Rusya'ya olan askeri bağımlılığını azaltma stratejilerine ağırlık ve öncelik veren Biden, NATO eksenli güvenlik politikaları çerçevesinde Nazarbayev sonrasında göreve seçilen Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev ile askeri eğitim, ortak tatbikatlar ve terörle mücadele alanlarında iş birliğini yoğunlaştırmıştır (Shahbazov, 2025). “ABD’nin 2019-2025 Orta Asya Stratejisi” çerçevesinde Kazakistan ile güvenlik eksenli iş birliğini kurumsal düzeyde geliştiren Biden; eğitim programları, ortak tatbikatlar ve istihbarat paylaşımı gibi mekanizmaları daha etkin hale getirmiştir. Tokayev’e 2021 yılının Eylül ayında gönderdiği bir mektup ile Semipalatinsk nükleer test sahasının kapatılmasının 30. yıl dönümünü kutlayan Biden, Kazakistan’ın Sovyetlerden kalan nükleer altyapının ortadan kaldırılması ve nükleer yayılmayı önleme konusundaki kararlılığına övgülerde bulunmuştur. Söz konusu mektupta ABD ve NATO’nun Kazakistan ile askeri iş birliğini sürdürme taahhüdünü dile getiren Biden, bölgesel güvenlik ve istikrarın korunmasında ortak çabaların önemine vurgu yapmıştır (Kazakhstan President Kassym..., 2021, <https://www.akorda.kz/>).

Neorealist güç odaklı politikaları öncelik veren Cumhuriyetçi Trump sonrasında göreve gelen Demokrat Biden idaresindeki Washington’ın Orta Asya’daki bölgesel güç rekabetinde Rusya’ya karşı avantaj elde etmek amacıyla Kazakistan ile askeri ve güvenlik iş birliğini geliştirmeye yönelik stratejilerine rağmen çok yönlü dış politika stratejisini devam ettiren Tokayev, her iki ülkeyle ilişkilerini dengeli bir şekilde yürütmeye özen göstermiştir. Ayrıca Biden göreve geldikten sonra ABD ve NATO’nun Afganistan’dan tamamen çekilme yönündeki kararı, Tokayev başta olmak üzere bölge ülkelerinin liderlerinde güvenlik endişelerine yol açmıştır. Bütün bu endişe ve güvenlik risklerinin de etkisiyle Rusya ile askeri ilişkilerini 9 Kasım 2021 tarihinde imzalanan “2022-2024 Savunma Stratejik Ortaklık Programı” kapsamında daha ileri boyuta taşıyan Kazakistan, askeri kapasitesini modernize etmeye yönelik çabalarını sürdürmüştür. Söz konusu anlaşmanın imzalanmasının ardından bir açıklama yapan Rusya Savunma Bakanı Shoigu: “*Tüm zorluklara rağmen Kazakistan ile askeri iş birliği mevcut planlara ve özellikle Afganistan meselesi başta olmak üzere hayatın getirdiği değişimlere sıkı sıkıya bağlı kalarak istikrarlı, kademeli ve sürekli olarak gelişiyor*” ifadelerini kullanmıştır (Ministers of Defence..., 2021, <https://pacsto.org/>). Shoigu’nun ifadeleri, ABD ve NATO’nun Tokayev Yönetimi ile askeri iş birliğini derinleştirmeye yönelik bütün girişimlerine rağmen Kazakistan’ın çok yönlü dış politika stratejisi doğrultusunda Rusya ile güvenlik alanındaki ilişkilerini koruma ve geliştirme yönündeki kararlılığını açıkça göstermiştir.

Kazakistan’da akaryakıt fiyatlarına yapılan zamlar sonucunda 2022 yılının Ocak ayında başlayan ve kısa sürede ülke geneline yayılan kitlesel protesto gösterilerinin ardından, Cumhurbaşkanı Tokayev, güvenlik durumunun kontrol altına alınabilmesi amacıyla KGAÖ ve Rusya’dan askeri destek talebinde bulunmuştur. Tokayev’in yardım talebine olumlu yanıt veren Moskova’nın 2000’den fazla KGAÖ askerini hızlı ve etkili biçimde Kazakistan’a göndererek

protestoların sona ermesini sağlaması Rusya'nın bölgesel güvenlik dinamiklerindeki merkezi rolünü bir kez daha ortaya koymuştur (Balcı, 2022). Ancak aynı yılın Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı bir yandan Kazakistan'ın güvenlik endişelerini yeniden artırırken, diğer yandan da Washington'da Kazakistan'ın Moskova'dan uzaklaşacağı yönünde beklentilerin oluşmasına yol açmıştır. Savaşın tetiklediği jeopolitik belirsizlik, Kazakistan'ın dış politika karar alıcılarını hem ABD hem de Rusya ile askeri ilişkilerde yeni stratejiler geliştirmeye zorlamıştır (Dumoulin, 2023). Buna karşın Tokayev, daha önceki gelişmelerde olduğu gibi Ukrayna'da başlayan savaşın ardından da çok yönlü dış politika stratejisinden taviz vermemiştir.

Astana'da 2023 yılının Şubat ayında düzenlenen C5+1 Zirve toplantısına katılan ABD Dışişleri Bakanı Blinken, Rusya'nın Ukrayna'daki savaş nedeniyle önemli ölçüde yıprandığını söyleyerek, Kazakistan'a askeri ve güvenlik iş birliği fırsatlarını değerlendirme çağrısında bulunmuştur. Toplantı esnasında Kazakistan Dışişleri Bakanı Tileuberdi ile bir görüşme gerçekleştiren Blinken, eski Sovyet coğrafyasındaki hiçbir ülkenin, Rus saldırganlığının uluslararası hukuk temelli düzene ve küresel güvenliğe yönelik oluşturduğu tehditleri göz ardı edemeyeceğini vurgulamıştır. Söz konusu toplantının ardından basın mensuplarına bir açıklama yapan Blinken: *"ABD, Aralık 1991'de Kazakistan'ı tanıyan ilk ülke olduğundan beri Kazakistan'ın ve bölge ülkelerinin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına sıkı sıkıya bağlıdır"* ifadelerini kullanmıştır (Blinken Warns Central..., 2023, <https://www.pbs.org/>). Kazakistan'a yönelik sözlerinden dolayı Blinken'a teşekkürlerini ileten Tileuberdi ise ülkesinin tamamen Rusya veya tamamen Batı yanlısı bir tutum benimsemesinin olası olmadığını vurgulayarak: *"Ülkemiz dengeli ve çok taraflı bir dış politika sürdürüyor"* demiştir. Ayrıca Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline destek vermediklerini belirten Tileuberdi, Kazakistan'ın uluslararası hukuk ve egemenlik ilkelerine bağlılığını sürdürdüğünü ifade etmiştir (Lewis, 2023). Tileuberdi'nin sözlerinden de anlaşılacağı üzere Ukrayna'daki savaş esnasında tarafsız bir duruş sergileyen Kazakistan, ulusal çıkarlarını korumak amacıyla ABD ve Rusya ile ilişkilerinde uyguladığı denge stratejisini sürdürmüştür.

KGAÖ dönem başkanlığını 2024 yılında yürüten Kazakistan, bölgesel güvenlik ve askeri iş birliğini güçlendirmek amacıyla üye ülkeler arasındaki diyalog ve koordinasyonu artırmaya yönelik stratejilerini hızlandırmıştır. Aynı yılın Ekim ayında Rusya öncülüğünde gerçekleştirilen *"Kardeşlik 2024"* adlı barış koruma tatbikatlarına ev sahipliği yapan ülke, Ukrayna'daki savaş nedeniyle artan bölgesel gerilimlere rağmen Moskova ile iş birliğini güçlendirmiştir. Kremlin ile savunma ve güvenlik ilişkilerini stratejik ortaklık çerçevesinde yürüten Kazakistan, Rusya'nın ev sahipliğinde düzenlenen uluslararası güvenlik konferansları ve askeri organizasyonlara büyük ölçüde katılım sağlamıştır. Ayrıca Putin'in 27 Kasım 2024 tarihinde Astana'ya gerçekleştirdiği resmi ziyaretin ardından yayımlanan *"Yeni Küresel Düzen Bağlamında Stratejik Ortaklığın Derinleştirilmesi"* başlıklı bildirme, taraflar arasındaki güvenlik eksenli ilişkilere yeni bir ivme kazandırmıştır (Weitz, 2025). Bütün bu gelişmeler doğrultusunda Rusya ile askeri ve güvenlik iş birliğini derinleştirmeyi hedefleyen Kazakistan, aynı zamanda ABD'nin NATO eksenli güvenlik iş

birliği süreçlerine de dâhil olarak Orta Asya'daki bölgesel güç rekabetinin merkezinde olmaya devam etmiştir. Söz konusu rekabetin bir diğer aktörü olan Çin ise, Kazakistan üzerindeki etkisini artırarak bölgesel güç dengelerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

3.2. Yükselen Bir Güç Olarak Çin'in Etkisi

3.2.1. Siyasi ve Diplomatik Rekabet

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Orta Asya'ya yönelik dış politikasını yeniden yapılandıran Çin, bölgede ortaya çıkan güç rekabetinin başat aktörlerinden birisi haline gelmiştir. Söz konusu rekabetin merkezinde yer alan Kazakistan'ın bağımsızlığını 3 Ocak 1992 tarihinde resmen tanıyan Yang Shangkun Yönetimi, Nazarbayev Yönetimi ile siyasi ve diplomatik ilişkileri geliştirerek ABD'nin bölgedeki güç boşluğunu doldurmaya yönelik stratejilerine engel olmayı hedeflemiştir. Kazakistan'ın Rusya'dan sonra en uzun kara sınırını Çin ile paylaşmasının getirdiği avantajlar, iki ülke arasındaki ilişkilerin kısa sürede istikrarlı bir şekilde gelişmesini mümkün kılmıştır (Lounev ve Shirokov, 1998: 226). Öncelikle SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan sınır belirsizliklerinden kaynaklanan sorunları çözmek amacıyla iş birliği yürüten taraflar, 1992 yılının Eylül ayında Rusya'nın da katılımıyla imzalanan “*Sınır Konularında Müzakerelere İlişkin Anlaşma*” ile karşılıklı güvenin tesis edilmesi, sınır hattındaki belirsizliklerin aşamalı olarak giderilmesi ve gelecekteki iş birliğinin hukuki çerçevesinin oluşturulması konularında anlaşmaya varmıştır (Agreement Between The..., 1992, <https://cis-legislation.com/>). Bu süreçte izlediği çok yönlü dış politika stratejisi çerçevesinde bir yandan Pekin ile sınır sorunlarını çözmeye çalışan Kazakistan, diğer yandan da Washington ile Sovyetlerden kalan nükleer silahlar konusunda müzakereler yürüterek her iki tarafla ilişkilerini dengeli bir biçimde ilerletmiştir.

Orta Asya'yı ilk etapta Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü gerekçesiyle bölgeye uzak duran Clinton Yönetimi'nin Hazar enerji kaynaklarının keşfedilmesinin ardından Kazakistan'a artan ilgisi Çin'in bölgesel çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle Shangkun'un ardından göreve gelen Jiang Zemin tarafından endişe verici olarak nitelendirilmiştir. Kazakistan'ın başkenti Almatı'ya 1994 yılının Nisan ayında resmi bir ziyaret gerçekleştiren Zemin, ABD'nin küresel hegemonyasına ilişkin görüşlerini: “*Dünya hiç de sakin değil; hegemonyacılık ve güç siyaseti yeni araçlarla geliyor. Ortaya çıkan sözde neo-müdahalecilik, hegemonyacılığın ve güç siyasetinin yeni bir göstergesidir*” şeklindeki ifadeleriyle dile getirmiştir (Syroezhkin, 2002: 198). Söz konusu ziyaret esnasında imzalanan “*Çin-Kazakistan Devlet Sınırına İlişkin Anlaşma*” kapsamında iki ülke arasındaki sınır sorunlarını çözmeyi hedefleyen Zemin, bölgedeki güç dengesini korumak ve dış müdahalelerin yaratabileceği riskleri önlemek amacıyla Nazarbayev ile yakın iş birliği yürütmüştür (On Ratification of..., 1994, <https://adilet.zan.kz/>). Rusya'nın Amerikan etkisini minimize etmeyi hedefleyen karşı politikalarına ek olarak Çin'in benzer girişimleri iki ülke arasında uzun yıllardır süregelen sınır anlaşmazlığı sorununun büyük ölçüde çözüme kavuşturulmasına katkı sağlamıştır.

Pekin, Washington'ın bölgeye ilgisini artırdığı süreçte Nazarbayev Yönetimi ile temaslarını artırmıştır.

Çin devlet başkanı Zemin'in daveti üzerine 1995 yılının Eylül ayında Pekin'e resmi bir ziyarette bulunan Nazarbayev, iki ülke arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesine dair birtakım görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmeler kapsamında Orta Asya'da istikrarın korunması ve sınır güvenliği konularına öncelik veren taraflar, bölgeye yönelik olası dış müdahalelere karşı ortak tedbirler geliştirilmesine ilişkin taahhütlerde bulunmuşlardır (Rangsimaporn, 2020: 135). Görüşmelerin ardından 1996 yılının Nisan ayında Nazarbayev'in yanı sıra Rusya devlet başkanı Yeltsin, Kırgızistan devlet başkanı Askar Akayev ve Tacikistan devlet başkanı Emomali Rahmonov ile Şangay'da bir araya gelerek "*Sınır Bölgelerinde Güven Artırıcı Önlemler ve İş Birliği*" adlı anlaşmayı (Şangay Anlaşması) imzalayan Pekin, Çin'in Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirerek ABD veya herhangi bir gücün bölge üzerinde tek başına söz sahibi olmasını engellemeyi hedeflemiştir (Agreement Between the..., 1996, <https://peacemaker.un.org/>). Taraflar arasında bölgesel barış ve istikrarın sürdürülmesine imkân tanıyan güven artırıcı önlemlerin uygulanmasını kolaylaştıran söz konusu anlaşma ile bir yandan Şangay Beşlisi'nin temelleri atılırken, diğer yandan da NATO'nun bölgeye yönelik stratejilerine karşı bir denge mekanizması oluşturulmuştur.

NATO'nun Kazakistan'ı Barış İçin Ortaklık Programı'na dâhil etmesinin ardından Almatı'ya ikinci resmi ziyaretini 1996 yılının Temmuz ayında gerçekleştiren Zemin, Parlamento'da yaptığı "*Çin ile Orta Asya Arasında Daha İyi Bir Dostluk ve İş Birliği Geleceği İçin*" başlıklı konuşmada bölge ülkeleri ile ilişkilerin karşılıklı güven çerçevesinde şekillendiğini vurgulamıştır. Bölge ülkeleriyle imzalanan Şangay Anlaşması'nı ise "*Batı egemenliğine karşı bir denge unsuru*" olarak nitelendiren Zemin, ABD ve NATO'nun Orta Asya'ya yönelik siyasi, ekonomik ve askeri nüfuz stratejilerinin bölgesel istikrarı tehdit edebileceğini ifade etmiştir (Syroezhkin, 2007: 43). ABD ve NATO'nun 1990'lı yılların ortalarından itibaren bölgede artan etkisi Pekin tarafından Rusya ve Çin'i çevreleme stratejisi olarak yorumlanmıştır. Clinton Yönetimi'nin Kazakistan'a yönelik proaktif köprübaşı oluşturma politikalarına karşı bölgedeki nüfuzunu güçlendirmeyi hedefleyen Pekin, Astana ile karşılıklı üst düzey resmi temasları yoğunlaştırmıştır. Moskova'da 1997 yılının Nisan ayında düzenlenen Şangay Beşlisi toplantısı kapsamında Nazarbayev ile bir görüşme gerçekleştiren Zemin, bölgesel güvenliğin güçlendirilmesi ve karşılıklı güveni artıracak iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesine vurgu yapmıştır. Görüşme kapsamında terörizm, ayrılıkçılık ve sınır güvenliği konularında koordinasyon sağlanması ve bilgi paylaşımı hususunda anlaşmaya varan taraflar, uzun vadeli, istikrarlı ve dostça iş birliği geliştirmenin bölgesel istikrarın sağlanmasına önemli katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir (Rozanov, 2013: 17). Pekin'in Astana ile yakınlaşmaya yönelik bütün çabaları, Washington'ın bölgedeki uzun erimli çıkarları üzerinde doğrudan etkili olmuştur.

Nazarbayev ile bir araya geldiği ikili görüşmelerde Clinton Yönetimi'nin Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik dış politika stratejilerinden duyduğu memnuniyetsizlik ve endişeleri dile getiren Zemin, 1998 yılının Temmuz ayında Almatı'ya gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında da aynı konudaki kaygılarını tekrarlamıştır. Çin devlet başkanı Zemin ziyaretinde, ABD ve NATO'nun bölgeye yönelik stratejilerine karşı Astana ve Pekin arasındaki siyasi ve diplomatik diyalogun güçlendirilerek bölgesel istikrarın korunması gerektiğine vurgu yapmıştır (Gleason, 2001: 118). Kazakistan ile iş birliğini geliştirerek Batı'nın bölgedeki stratejilerine dolaylı şekilde yanıt veren Çin, 1999 yılının Mayıs ayında imzalanan *“Uluslararası Sınırların Kesişme Noktasının Belirlenmesine İlişkin Anlaşma”* ile iki ülke arasındaki sınır meselelerinden kaynaklanan belirsizliklerin çözüme kavuşmasını sağlamıştır. Söz konusu anlaşmanın Orta Asya'daki barış ve istikrara önemli katkı sağlayacağını belirten taraflar, aynı zamanda Şangay Beşlisi çerçevesinde askeri iş birliğini güçlendirme kararı almışlardır (Agreement Between The..., 1999, <https://www.peaceagreements.org/>). Taraflar arasındaki siyasi ve diplomatik temaslar neticesinde sınır sorunlarının çözüme kavuşturularak güvenlik odaklı iş birliğinin güçlendirilmesi, Pekin'in Orta Asya'daki ABD ve NATO etkisini sınırlandırma çabalarının bir sonucudur. Ancak izlediği çok yönlü dış politika stratejisi sayesinde her iki tarafla da ilişkilerini güçlendirmeyi hedefleyen Kazakistan, Rusya ve Çin'in bütün baskılarına rağmen Batı ile dengeli iş birliğini sürdürmeyi tercih etmiştir.

11 Eylül terör saldırılarının ardından Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında ABD liderliğindeki koalisyon güçlerine istihbarat desteğinde bulunan Çin, Orta Asya'daki radikal unsurların Sincan topraklarına sıçrama riskini azaltmak ve bölgesel istikrarı korumak amacıyla Rusya'ya benzer şekilde Washington ile sınırlı bir iş birliği yürütmüştür. Söz konusu iş birliğini kendi pragmatik çıkarları doğrultusunda bir araç olarak kullanan Çin, terörizme karşı ortak mücadeleye destek vererek uluslararası sistemde sorumlu aktör imajı vermeyi hedeflemiştir. ABD'nin El-Kaide'ye yönelik operasyonlara destek taleplerinin ardından Reuters'a bir röportaj veren Çin Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Banjao, Pekin'in de Washington'dan kendi iç terörizm ve ayrılıkçılıkla mücadele politikalarına anlayış göstermesini talep ettiğini belirtmiştir (Samanchina, 2004: 94). Terörizmle mücadele sürecine destek sağlayarak ABD ve NATO'nun müttefiki haline gelen Çin, Bush'un bölgede kalıcı üs elde etmeye yönelik çabalarının ardından daha temkinli bir strateji izlemiştir. Bir yandan ABD'nin Orta Asya'daki askeri varlığını artırarak kalıcı hale gelme çabalarına tepki gösteren Pekin, diğer yandan Kazakistan ile siyasi ve diplomatik temaslarını yoğunlaştırarak bölgedeki etkisini güçlendirmiştir (Laumulin, 2002: 34). ABD tarafından 11 Eylül sonrası yürütülen proaktif dış politika stratejilerine karşı Pekin'in Astana ile iş birliğini yoğunlaştırma çabaları, Orta Asya'daki bölgesel güç dengelerini yeniden şekillendirmiştir.

Almatı'ya 2002 yılının Haziran ayında resmi bir ziyaret gerçekleştiren Zemin, ilk kez düzenlenen *“Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia-CICA)”* toplantısında Nazarbayev ile bir araya gelmiştir.

Kazakistan'ın yoğun çabaları sayesinde oluşturulan CICA'nın Orta Asya'da barış ve güvenliğe önemli katkı sağlayacağını belirten Zemin, söz konusu platformun kuruluş sürecinde gösterdiği diplomatik başarılarından dolayı Nazarbayev'e tebriklerini iletmiştir. Çin devlet başkanı Zemin ayrıca, Çin'in bir komşu ülke olarak bölgesel istikrarın korunması ve çok taraflı iş birliğinin güçlendirilmesi için daima aktif rol almaya hazır olduğunu vurgulayarak, CICA aracılığıyla yürütülecek ortak projeleri destekleyeceğini taahhüt etmiştir (First CICA Summit, 2002, <https://www.s-cica.org/>). Kazakistan'ın bağımsızlığından itibaren izlediği çok yönlü dış politika stratejisini sürdüren ve Pekin'in iş birliği çağrılarına olumlu yanıt veren Nazarbayev ise aynı yılın Aralık ayında Pekin'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret kapsamında Zemin ile bir araya gelen Nazarbayev, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ve karşılıklı iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmeler neticesinde “*Dostluk ve İş Birliği Anlaşması*” ve “*Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırıcılıkla Mücadelede İş Birliği Anlaşması*” imzalayan taraflar, çok boyutlu iş birliğini güçlendirerek bölgesel istikrarın korunmasında katkıda bulunmayı hedeflemişlerdir (Blua, 2002). Nazarbayev Yönetimi ile Pekin arasındaki bölgesel iş birliği odaklı yaklaşma süreci ABD ve NATO'nun bölgede artan etkisine karşı bir denge mekanizması oluşturmuştur.

Jiang Zemin'in ardından 2003 yılının Mart ayında göreve gelen Hu Jintao, ABD ve NATO'nun Orta Asya'da söz sahibi olmasını engellemek ve bölgedeki güç rekabetinde Çin'e avantaj sağlamak amacıyla Nazarbayev Yönetimi ile siyasi ve diplomatik iş birliğini yoğunlaştırmıştır. Jintao döneminde Washington'ın Orta Asya'ya yönelik güvenlik eksenli dış politikasına dolaylı şekilde yanıt veren Pekin, Kazakistan ile ikili ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine taşıyarak ABD ve NATO'ya karşı bölgesel nüfuzunu güçlendirmeyi hedeflemiştir. Söz konusu hedef doğrultusunda Astana ile karşılıklı üst düzey resmi temasları artıran Jintao, Kazakistan-Çin ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır (Swanström, 2005: 571). Pekin'deki Büyük Halk Sarayı'nda 2004 yılının Mayıs ayında bir görüşme gerçekleştiren Jintao ve Nazarbayev, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin 12 yıldır sorunsuz bir şekilde geliştiğine ve çeşitli alanlardaki iş birliğinin sürekli arttığına vurgu yapmışlardır. Karşılıklı güvene dayalı ilişkileri derinleştirmeyi hedefleyen taraflar, çok boyutlu iş birliğini güçlendirme ve ortak projeler geliştirme konusunda anlaşmaya varmışlardır. Ayrıca görüşmenin ardından ortak bir bildiri yayınlayan taraflar, “*Kazakistan-Çin İş Birliği Konseyi*” kurularak iki ülke arasındaki ekonomik, kültürel ve teknolojik iş birliğinin koordineli şekilde ilerletilmesine karar vermişlerdir (President Hu Jintao Holds..., 2004, <https://www.fmprc.gov.cn/>). Jintao döneminde Pekin'in Astana ile ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine yükseltmeye yönelik hamleleri, ABD ve NATO'nun bölgedeki çıkarlarını doğrudan etkilemiştir.

Kazakistan üzerindeki Batı etkisini sınırlandırmak amacıyla Nazarbayev ile karşılıklı üst düzey temasları yoğunlaştıran Jintao, Astana'ya ilk resmi ziyaretini 2005 yılının Temmuz ayında gerçekleştirmiştir. Ziyareti kapsamında ikili ilişkilerin istikrarlı gelişiminden duyduğu

memnuniyeti dile getiren Jintao, Nazarbayev ile yaptığı görüşmelerde ŞİÖ ve CICA kapsamında yürütülen çok boyutlu iş birliği stratejilerine desteğini artıracaklarını belirtmiştir. Söz konusu görüşmelerde iki ülke arasındaki ilişkileri “*stratejik ortaklık*” düzeyine yükseltme kararı alan taraflar, Orta Asya’da istikrarın sağlanmasına yönelik çeşitli somut tedbirlerin hayata geçirilmesi ve bölgesel iş birliğinin derinleştirilmesi hususunda anlaşmaya varmışlardır (China and Kazakhstan, 2005, <https://www.fmprc.gov.cn/>). Çin’in Kazakistan üzerinde yükselen etkisine karşı doğrudan bir müdahale gerçekleştirmekten ziyade diplomatik temas kurarak yanıt veren Bush, aynı yılın Kasım ayında Pekin’e resmi bir ziyaret gerçekleştirerek Jintao ile birtakım görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmeler kapsamında Jintao’ya ABD’nin Orta Asya’daki çıkarlarını hatırlatan Bush, aynı zamanda bölgedeki gelişmelerin Washington tarafından yakından takip edildiğini vurgulamıştır. Ayrıca Bush, Pekin ziyaretinin ardından basın mensuplarına yaptığı açıklamalarda şu ifadeleri kullanmıştır (President’s Remarks to..., 2005, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/>):

Orta Asya’ya iletmek istediğim mesaj şudur. Demokrasi yayıldıkça bölge daha iyi bir yer haline gelecektir. Çinli liderlere de şunu söylüyorum. Özgür bir toplum sizin çıkarlarınıza da hizmet eder. İnsanların inançlarını özgürce yaşamasına izin vermek istikrarlı ve olgun bir toplumun parçasıdır. Başkan Hu ve Başbakan Wen ile yaptığımız görüşmelerden memnun kaldım. Çin ile karmaşık bir ilişkimiz var. Buradaki liderlerle iyi bir çalışma ilişkisi sürdürmek benim için çok önemli. Ve bunu başardık.

Bush’un söylemlerinden de anlaşılacağı üzere Kazakistan ile Çin arasındaki yakınlaşma sürecini yakından takip eden ABD, bölgesel çıkarları gereği her iki tarafla da diplomatik temaslarını yoğunlaştırmıştır. Proaktif dış politika stratejileri kapsamında bir yandan ABD ve NATO’nun Kazakistan üzerindeki etkisini güçlendirmeye yönelik çabalarını sürdüren Bush Yönetimi, diğer yandan da Çin’in Soğuk Savaş sonrası süreçte bölgede artan nüfuzunu dengelemeyi hedeflemiştir. Ancak gerek ABD’nin gerekse NATO’nun Nazarbayev Yönetimi ile ilişkilerini güçlendirmesini Çin’in bölgesel çıkarları açısından bir tehdit olarak gören Jintao, Astana ile stratejik ortaklığı derinleştirerek bölgedeki pozisyonunu sağlamlaştırmıştır. Pekin’de 2006 yılının Aralık ayında bir araya gelen Jintao ile Nazarbayev, diplomatik ilişkilerin kurulmasının 15. yıldönümünü kutlayarak, karşılıklı iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik çeşitli sözleşmeler imzalamışlardır (Pannier, 2006). Pekin ziyaretinin ardından 2007 yılının Şubat ayında Astana’da bir Ulusa Sesleniş konuşması yapan Nazarbayev: “*Rusya ve Çin ile iyi komşuluk ilişkilerimizi stratejik ortaklıklarımız doğrultusunda daha da geliştireceğiz*” demiştir (Adress of the..., 2007, <https://www.akorda.kz/>). Nazarbayev Yönetimi’nin Moskova, Pekin ve Washington ile ilişkilerinde dengeli bir politika izlemesi Kazakistan’ın bölgedeki konumunu güçlendirmesine ve jeopolitik çıkarlarını korumasına olanak sağlamıştır.

Bush’un neorealist politikaları ekseninde ABD’nin Kazakistan ile ilişkilerini güçlendirmesi, Pekin tarafından Çin’in baskın Asya gücü olma hedefine karşı stratejik bir tehdit olarak algılanmıştır. başkanlık seçimleri ve 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz nedeniyle Bush

Yönetimi'nin yoğun gündemini bir fırsat olarak değerlendiren Çin, Orta Asya ülkeleriyle diplomatik temaslarını yoğunlaştırarak bölgedeki etkisini güçlendirmiştir. Aynı yılın Ekim ayında Astana'ya resmi bir ziyarette bulunan Çin Başbakanı Wen Jiabao, Kazak mevkidaşı Karim Masimov ile gerçekleştirdiği görüşmede iki ülke arasındaki stratejik ortaklığı derinleştirmeye yönelik taahhütlerde bulunmuştur (Buckley, 2008). Söz konusu görüşmenin ardından Jintao'nun daveti üzerine 15-19 Nisan 2009 tarihleri arasında Pekin'e resmi bir ziyaret gerçekleştiren Nazarbayev ise, ortak çıkarları ilgilendiren uluslararası ve bölgesel meselelerin karşılıklı anlayış ve iş birliği çerçevesinde ele alınması gerektiğine değinmiştir. Nazarbayev ayrıca, Kazakistan'ın Washington ile stratejik ortaklık geliştirmeye yönelik çabalarının Çin ile mevcut ilişkilerini sınırlandırmayacağına dikkat çekerek iki büyük güç arasında izlediği denge politikasının kararlı bir şekilde sürdürüleceğini vurgulamıştır (Lillis, 2009). Pekin ziyaretindeki söylemleri ile Nazarbayev, Bush'un ardından başkanlık görevine seçilen Obama'ya diplomatik bir mesaj göndermiştir.

Obama'nın 2010 yılının Nisan ayında Nazarbayev ile Washington'da gerçekleştirdiği ilk resmi görüşme sonrasında ABD ve NATO'nun Kazakistan ile çok boyutlu iş birliğini güçlendirme çabaları Orta Asya'daki bölgesel güç rekabetine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu süreçte ABD ve NATO'nun bölgede artan etkisine karşı bir taraftan Nazarbayev ile siyasi ve diplomatik temasları yoğunlaştırarak karşılık veren Jintao, diğer taraftan da ŞİÖ mekanizmalarını devreye sokarak bölgedeki güç rekabetinde Çin'e avantaj sağlamayı hedeflemiştir. Kazakistan'da 2010 yılının Eylül ayında düzenlenen "*Peace Mission 2010*" ortak askeri tatbikatlarına yoğun destek sağlayan Çin, ŞİÖ kapsamında geliştirdiği savunma iş birliği aracılığıyla NATO'nun bölgesel stratejilerine doğrudan karşılık vermiştir (Bin, 2010). Aynı yılın Aralık ayında Kazakistan'a resmi bir ziyarette bulunan Çin Dışişleri Bakanı Yang Jiechi Astana'da Nazarbayev ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Söz konusu görüşmede Kazakistan'ın Orta Asya'nın istikrarı açısından oynadığı kilit role vurgu yapan Jiechi, ABD, Rusya ve Çin'in bölgedeki farklı çıkarlarına rağmen çok yönlü dış politika stratejisini başarıyla yürüten Nazarbayev'e tebriklerini iletmiştir. Kazakistan'ın bağımsızlıktan bu yana izlediği dengeli dış politika yaklaşımının bölgesel barış ve iş birliğine önemli katkı sağladığını ifade eden Nazarbayev ise, Pekin ile ilişkilerin karşılıklı güven ve stratejik ortaklık temelinde daha da geliştirilmesine yönelik kararlılığını dile getirmiştir. Ayrıca, ŞİÖ çerçevesinde bölgesel iş birliğini geliştirmek için daima Çin ile birlikte çalışmaya hazır olduğunu vurgulayan Nazarbayev, örgütün 10. yıldönümü vesilesiyle düzenlenecek olan Zirve'nin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla gerekli bütün desteği sağlayacağını ifade etmiştir (Kazakh President Nazarbayev..., 2010, <https://www.fmprc.gov.cn/>). ŞİÖ çerçevesinde Kazakistan ile yürütülen çok yönlü ve stratejik iş birliği ABD'ye karşı bölgesel güç rekabetinde Çin'e önemli avantaj sağlamıştır.

Sistemli girişimler sonrasında Çin'in Orta Asya'da artan etkisi karşısında Nazarbayev Yönetimi ile ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine yükseltmeye yönelik siyasi ve diplomatik iş birliğini artıran Obama, izlediği pragmatik dış politika stratejisi çerçevesinde ABD'nin bölgesel

çıkarlarını korumayı hedeflemiştir. Nazarbayev ile 2011 yılının Nisan ayında bir telefon görüşmesi gerçekleştiren Obama, Moskova ve Pekin'in siyasi baskılarına rağmen başta enerji güvenliği çabaları olmak üzere nükleer güvenlik alanındaki iş birliği ve Afganistan'daki operasyonlara sağladığı yoğun destekten dolayı teşekkürlerini iletmiştir (Readout of the..., 2011, <https://www.presidency.ucsb.edu/>). Bölgedeki güç rekabetinde Rusya ve Çin'e karşı ABD'ye avantaj sağlamayı hedefleyen Obama Yönetimi, 2012 yılının Nisan ayında başlatılan "Stratejik Ortaklık Diyaloğu" kapsamında Astana ile ikili ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. Washington'ın söz konusu hamlesine rağmen çok yönlü dış politika stratejisindeki kararlılığını sürdüren Nazarbayev ise, Kazakistan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmasında: "*Dış politika hedeflerimiz eskisi gibi kalacak. Rusya, Çin, AB ve ABD ile yakın ilişkilerimiz var ve hepsi büyük ortaklarımız*" demiştir (Nichol, 2013a).

ABD'nin Kazakistan ile ikili ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine yükseltmesinin ardından bölgesel çıkarlarını korumaya yönelik daha etkin bir diplomasi yürüten Çin, 2013 yılının Mart ayında göreve gelen Xi Jinping döneminde, Orta Asya'daki nüfuzunu artırmak amacıyla Astana ile siyasi ve diplomatik temasları yoğunlaştırmıştır. Astana'ya ilk resmi ziyaretini 6 Eylül 2013 tarihinde gerçekleştiren Jinping, Nazarbayev ile gerçekleştirdiği görüşmelerin ardından Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir (Xi Jinping Speech..., 2013, <https://china.usc.edu/>):

Yakın komşu, uzak akrabadan iyidir. Çin ve Orta Asya ülkeleri, ortak dağlar ve nehirlerle birbirine bağlı dost komşulardır. Çin, bu ülkelerle dostluğuna ve iş birliğine büyük önem veriyor ve bunları bir dış politika önceliği olarak görüyor. Şu anda Çin'in Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri altın bir kalkınma fırsatıyla karşı karşıya. Bu ülkelerle güveni, dostluğu ve iş birliğini güçlendirmek, karşılıklı fayda sağlamak, ortak kalkınma ve refahı teşvik etmek amacıyla birlikte çalışmayı umuyoruz.

Yeni devlet başkanı Jinping'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere Çin, Batı'nın Orta Asya'ya yönelik müdahalelerine karşı kendi "*bölgesel dayanışma stratejisini*" ön plana çıkartmıştır. Jinping ayrıca, Kazakistan'ın önceliğinin Rusya ve Çin gibi büyük komşularıyla bağlarını güçlendirmek olması gerektiğine vurgu yaparak, ABD ve NATO'nun bölgedeki rolünü sınırlandırmayı hedeflemiştir. Şangay'da 2014 yılının Mayıs ayında Nazarbayev ile yeniden bir araya gelen Jinping, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın geliştirilmesi ve bölgesel iş birliğinin derinleştirilmesine yönelik taahhütlerde bulunmuştur. Ayrıca taraflar, 2014–2016 yılları arasında CICA dönem başkanlığını Çin'in yürütmesi hususunda anlaşmaya varmışlardır (Almashov, 2014). CICA dönem başkanlığı sürecinde Orta Asya'daki çok taraflı iş birliği mekanizmalarını yönlendirme fırsatı yakalayan Çin, aynı zamanda "*bölgesel dayanışma stratejisini*" uygulama imkânı bulmuştur. Söz konusu süreçte Kazakistan ile karşılıklı istişareleri yoğunlaştırarak somut iş birliği projeleri yürüten Jinping, 2016 yılının Eylül ayında Çin'in Hangzhou kentinde düzenlenen G20 Zirvesi'ne Nazarbayev'i de davet etmiştir (Orazgaliyeva, 2016b). Bu davetle bir yandan

sembolik bir jest yapmayı hedefleyen Jinping, diğer yandan ABD ve NATO'ya Kazakistan'ın Çin'i öncelikli ortak olarak gördüğüne dair dolaylı bir mesaj vermiştir.

Pekin'in ABD ve NATO'nun Kazakistan'a yönelik politikalarına karşı Nazarbayev Yönetimi ile siyasi ve diplomatik ilişkileri güçlendirme çabaları Obama'nın ardından göreve gelen Trump döneminde yeni bir ivme kazanmıştır. Nazarbayev'in 2018 yılının Ocak ayında Washington ziyareti sırasında Trump ile yaptığı görüşmenin ardından ikili ilişkilerin *"geliştirilmiş stratejik ortaklık"* düzeyine yükseltilmesi Washington ile Pekin arasındaki bölgesel güç rekabeti açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Zhumadilov ve Seisembayeva, 2018). Aynı yılın Haziran ayında Çin'in Qingdao kentinde düzenlenen ŞİÖ Zirvesi'nde Nazarbayev ile bir görüşme gerçekleştiren Jinping, Pekin ile Astana arasındaki ilişkilerin *"kapsamlı stratejik ortaklık"* düzeyine taşınması hususunda anlaşmaya vararak Washington'ın hamlesine karşılık vermiştir. Söz konusu görüşmelerde Kazakistan'ın *"Tek Çin"* politikasına sıkı sıkıya bağlı kalarak terörizm, aşırılık ve ayrılıkçılıkla mücadelede Pekin ile iş birliğinin arttığına vurgu yapan Nazarbayev, ŞİÖ ve CICA kapsamında iletişim ve koordinasyonu artırmaya istekli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca görüşmelerin ardından ortak bir bildiri yayınlayan taraflar karşılıklı güvene dayalı siyasi diyalogun sürdürülmesi, ekonomik ve ticari ilişkilerin çeşitlendirilmesi, bölgesel güvenliğin güçlendirilmesi ve uluslararası kuruluşlar çerçevesinde karşılıklı desteğin artırılması gibi pek çok konuda taahhütlerde bulunmuşlardır (China, Kazakhstan Agree..., 2018, <https://www.chinadaily.com.cn/>). Yakın ve uzak çevresindeki uluslararası hegemon aktörlerle dengeli bir diplomasi yürüten Nazarbayev, Kazakistan'ın çok yönlü dış politika stratejisini istikrarlı bir biçimde sürdürmüştür.

Nazarbayev'in ardından 2019 yılının Mart ayında göreve gelen Tokayev döneminde de ABD ve Çin arasındaki bölgesel güç rekabetinde kilit rol oynayan Kazakistan, taraflar arasında izlediği denge politikasını sürdürerek her iki ülkeyle ilişkilerine özen göstermiştir. Bu süreçte ABD ve NATO'nun bölgeye yönelik stratejileri karşısında Astana ile siyasi ve diplomatik ilişkileri geliştirmeyi hedefleyen Jinping, 11 Eylül 2019 tarihinde Pekin'de Tokayev ile gerçekleştirdiği görüşmeler doğrultusunda ikili ilişkilerin *"kalıcı kapsamlı stratejik ortaklık"* çerçevesinde yürütülmesi hususunda anlaşmaya varmıştır (Zhussupova, 2019). Covid-19 pandemisi nedeniyle yüz yüze diplomatik temasların büyük ölçüde kısıtlanması iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin daha çok sanal platformlar üzerinden yürütülmesine yol açsa da taraflar arasındaki karşılıklı iş birliği kesintisiz şekilde ilerlemiştir. Jinping ile 2021 yılının Haziran ayında bir telefon görüşmesi gerçekleştiren Tokayev: *"Covid-19 salgınının yayıldığı zorlu dönemde birbirimize verdiğimiz destek, kırılmaz dostluğumuzun açık bir örneğidir"* şeklindeki söylemiyle pandemi koşullarına rağmen Çin ile diplomatik dayanışmayı sürdürme yönündeki kararlılığını açıkça ortaya koymuştur (Xi Jinping Speaks..., 2021, <https://www.fmprc.gov.cn/>). Pandemi sürecinde Jinping Yönetimi tarafından Kazakistan'a sağlanan yardımlar, ABD'ye karşı bölgesel güç rekabetinde Çin'e önemli avantaj sağlamıştır.

Trump sonrasında göreve gelen Biden Yönetimi'nin proaktif dış politika stratejileri doğrultusunda Astana ile iş birliğini güçlendiren ABD, bölgedeki güç dengelerini kendi lehine şekillendirmeyi hedeflemiştir. Gerek “*Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık Diyalogu*” toplantıları gerekse C5+1 platformu çerçevesinde Tokayev Yönetimi ile ilişkilerin kapsamını genişleten Washington, 2022 yılının Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından bölgedeki faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır (Cornell, 2023). Savaşın ortaya çıkardığı jeopolitik boşluğu bir fırsat olarak değerlendiren Pekin ise, ABD'nin bölgede artan etkisini dengelemek amacıyla Kazakistan ile karşılıklı üst düzey temaslara hız kazandırmıştır. Astana'ya 2022 yılının Haziran ayında resmi bir ziyaret gerçekleştiren Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Tokayev ile gerçekleştirdiği ikili görüşmenin ardından: “*Çin, Orta Asya'da hiçbir zaman jeopolitik çıkar peşinde koşmadı ve dış güçlerin bölgeyi bozmasına asla izin vermeyeceğiz*” şeklinde konuşmuştur. Yi'nin “dış güçler” ifadesiyle esas olarak Orta Asya ülkelerini taraf tutmaya zorlayan ABD ve NATO'yu kastettiğini vurgulayan Çin'in Lanzhou Üniversitesi Afganistan Çalışmaları Merkezi Direktörü Zhu Yongbiao, Biden Yönetimi'nin bölgedeki dengeli diplomasiyi zayıflatarak Kazakistan içinde istikrarsızlığa yol açma riskini göze alabileceğini iddia etmiştir (Xi ve Chagyu, 2022).

Çin tarafından yöneltilen bütün eleştirilere rağmen, izlediği pragmatik dış politika stratejisi çerçevesinde ABD ve NATO'nun Orta Asya üzerindeki etkisini artırmaya yönelik çabalarını sürdüren Biden Yönetimi, 2023 yılının Eylül ayında düzenlenen C5+1 Zirvesi'ni ilk kez devlet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirmiştir. Biden Yönetimi'nin Orta Asya liderleriyle diplomatik temaslarını yoğunlaştırmasına doğrudan bir tepki göstermekten kaçınan Jinping, 2024 yılının Temmuz ayında Astana'ya gerçekleştirdiği ziyaret sırasında bölge ülkelerine BM, ŞİÖ ve diğer çok taraflı platformlarda daha yakın koordinasyon içinde hareket edilmesi çağrısında bulunmuştur. Söz konusu ziyarette Kazakistan ile Çin arasındaki 32 yıllık diplomatik ilişkilerin karşılıklı yarar sağlayan iş birliği çerçevesinde geliştiğini ifade eden Jinping, her iki ülkenin birbirlerinin temel çıkarlarını kararlılıkla korumaya ve birbirlerine güvenebilecekleri sağlam destekçiler olmaya devam edeceğini belirtmiştir. Jinping'in ziyaretini “*tarihi öneme sahip*” olarak nitelendiren Tokayev ise, iki ülke arasındaki ilişkilerin altın bir kalkınma dönemine girdiğini vurgulayarak kalıcı kapsamlı stratejik ortaklığın daha üst seviyelere taşınması gerektiğine dikkat çekmiştir (Xi Jinping and..., 2024, <https://www.fmprc.gov.cn/>). Bütün bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere, Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD ve Çin'in Orta Asya üzerinde daha fazla söz sahibi olmak amacıyla Kazakistan ile yürüttükleri siyasi ve diplomatik ilişkiler, iki ülke arasındaki bölgesel güç rekabetini derinleştirmiştir. Taraflar arasındaki bir diğer rekabet alanı ise, Kazakistan'ın sahip olduğu enerji kaynakları ve ticari ilişkileridir.

3.2.2. Enerji Güvenliği ve Ticari İlişkilerde Rekabet

Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin ardından ABD ve Çin'in gerek Kazakistan ile geliştirdikleri ticari ilişkiler gerekse Hazar enerji kaynaklarına artan ilgileri taraflar arasındaki

bölgesel güç rekabetini derinleştirmiştir. Chevron'un 1993 yılının Nisan ayında Kazakistan ile kurduğu Tengizchevroil ortaklığı aracılığıyla Orta Asya'daki yatırımlarını hızlandıran Washington, Hazar Havzası'ndaki zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına erişim sağlayarak ABD'nin küresel enerji piyasalarındaki konumunu güçlendirmeyi hedeflemiştir. Aynı dönemde bölgedeki enerji kaynaklarına henüz doğrudan yatırım yapmayan Çin ise, Nazarbayev'in 18-21 Ekim 1993 tarihleri arasında Pekin'e gerçekleştirdiği ilk resmi ziyaret sırasında imzalanan yaklaşık 200 belge çerçevesinde altyapı, ticaret ve finans sektörlerinde ortak projeler geliştirmeye odaklanmıştır (Smagulova ve Matkerimova, 2018: 100). Pekin'in söz konusu projeler çerçevesindeki mali ve teknik desteği, Washington'ın USAID aracılığıyla yürüttüğü kalkınma odaklı yardımlara benzer şekilde Kazakistan ekonomisinin yeniden yapılanma sürecinde önemli rol oynamıştır. Kazakistan'a 1990'lı yılların ortalarına kadar yapılan yardımlar üzerinden şekillenen iki büyük güç arasındaki rekabet, Pekin'in Nazarbayev Yönetimi ile sınır sorunlarını büyük ölçüde çözüme kavuşturmasıyla birlikte enerji güvenliği alanına taşınmıştır (Zhuangzi, 2007: 50).

Kazakistan ile karşılıklı üst düzey temasları 1994 yılındaki sınır anlaşmasının ardından yoğunlaştıran Zemin Yönetimi, bir yandan Amerikan şirketlerinin bölgedeki faaliyetleri karşısında Çin'in enerji güvenliğini güçlendirmeyi, diğer yandan da Rusya'nın tekel gücünü zayıflatmak alternatif güzergahlar oluşturmayı hedeflemiştir. Çin'in hammadde ve enerji kaynaklarına erişimini güvence altına almaya yönelik girişimlerini hızlandıran Zemin Yönetimi, 1995 yılının Eylül ayında Nazarbayev ile Pekin'de imzalanan *“Lianyungang Limanının Kullanımına İlişkin Anlaşma”* çerçevesinde Kazakistan'ın ihracatı için alternatif bir ticaret koridoru sağlamayı taahhüt etmiştir (Agreement on the..., 1995, <http://www.cctv.com/>). Bu anlaşma ile ayrıca Kazakistan'ın Rusya'ya ekonomik bağımlılığını azaltmak ve ABD'nin bölgede artan etkisini dengelemek isteyen Zemin Yönetimi, Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının Çin üzerinden Asya-Pasifik pazarlarına ulaştırılması amacıyla Lianyungang Limanı merkezli bir transit hat oluşturmuştur. Kazakistan'ın Çin'e ihracatında alternatif ulaşım koridorlarının oluşturulması, iki taraf arasındaki dış ticaret hacminin hızla büyümesine katkıda bulunmuştur (Rangsimaporn, 2020, 135). Bölgedeki güç dengelerini kendine lehine çevirmeye yönelik pragmatik dış politika stratejisi izleyen Çin, Nazarbayev ile geliştirdiği enerji odaklı iş birliği neticesinde ABD ve Rusya'ya karşı güç rekabetine yeni bir ivme kazandırmıştır.

Orta Asya havzasına yönelik ağırlıklı olarak 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren enerji odaklı dış politika stratejileri izleyen ABD ve Çin, Nazarbayev Yönetimi ile geliştirdikleri ekonomik iş birliği neticesinde Kazakistan'ın petrol ve doğal gaz kaynaklarına yönelik yatırımlarını artırmışlardır. Her iki ülkenin sermaye ve yatırımlarının Kazakistan'a girişi ülkenin enerji altyapısının modernizasyonunu hızlandırarak üretim kapasitesinin artmasına katkıda bulunmuştur. Amerikan enerji şirketlerinin Tengizchevroil ortaklığına benzer bir iş birliği modeli ile karşılık vermeyi hedefleyen *“Çin Ulusal Petrol Şirketi (China National Petroleum Corporation-CNPC)”*, 1997 yılının Haziran ayında Kazakistan'ın Zhanazhol Petrol Sahası'nın

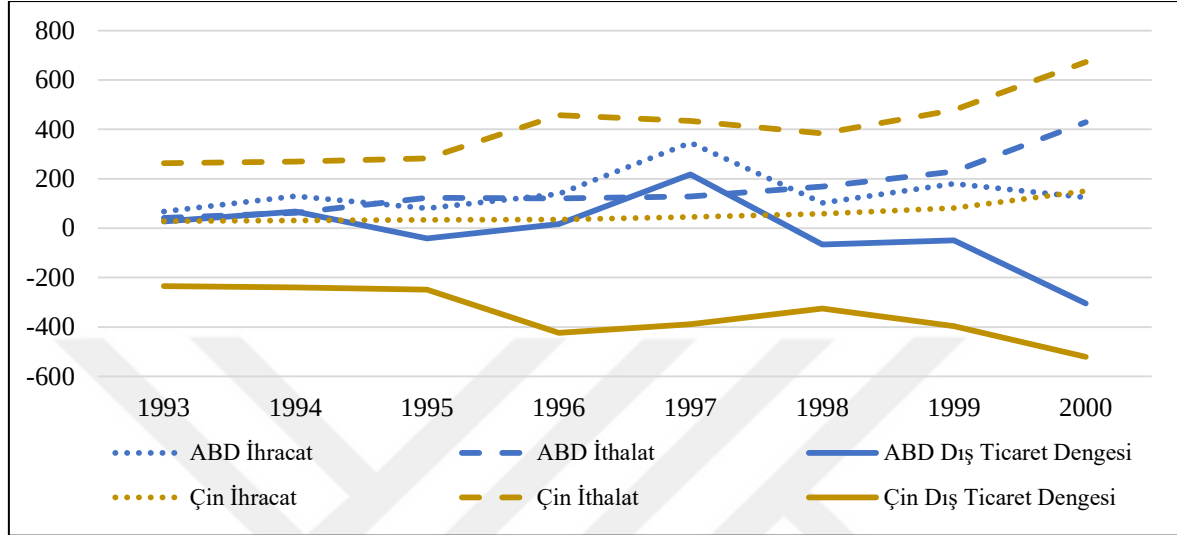
işletme haklarının %60,3'ünü satın almıştır (Alvarez, 2015: 61). Aynı yılın Eylül ayında Astana ile imzalanan “*Petrol ve Gaz Alanında İş Birliğine İlişkin Hükümetlerarası Anlaşma*” kapsamında Atrau şehrinden Sincan’a uzanan 3.000 km’lik “*Kazakistan-Çin Petrol Boru Hattı (Kazakhstan-China Oil Pipeline-KCOP)*” inşasını kararlaştıran Pekin, Clinton Yönetimi’nin Rusya’ya alternatif enerji güzergâhları oluşturma çabalarına doğrudan karşılık vermiştir. Yaklaşık 9,6 milyar dolarlık Çin yatırımını hedefleyen söz konusu anlaşma ile ayrıca, Kazakistan-Türkmenistan sınırı arasında 250 km’lik bir petrol boru hattı oluşturulması planlanmıştır (Kazakhstan, China Sign..., 1997, <https://www.rferl.org/>). Gerek Pekin’in gerekse Washington’ın Rusya’ya alternatif enerji güzergâhları geliştirmeye yönelik stratejileri, bölgedeki güç dengelerini yeniden şekillendirmiştir.

Pekin ile Astana arasındaki KCOP anlaşmasının ardından 1997 yılının Kasım ayında Enerji Bakanlığı aracılığıyla BTC’ye güçlü siyasi ve teknik destek sağlayacağını açık bir şekilde ilan ABD, Hazar enerji kaynaklarının güvenli ve alternatif güzergâhlar üzerinden Batı piyasalarına ulaştırılmasını hedeflemiştir. Söz konusu tarihten itibaren Astana ile karşılıklı iş birliğini artıran Washington, bölgedeki altyapı projelerini desteklemek ve Rusya’ya bağımlılığı azaltacak politikaları teşvik etmek amacıyla kapsamlı girişimlerde bulunmuştur. ABD’de 1998 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi’nde bölgeye yönelik enerji politikasına geniş bir şekilde yer verilmiş, Hazar Havzası “*küresel enerji güvenliği açısından kritik bir yer*” olarak tanımlanmıştır (National Security Strategy..., 1998, <https://history.defense.gov/>). Aynı yıl Washington tarafından yürütülen stratejilere doğrudan bir karşılık vermeyi hedefleyen CNPC, Kazakistan’ın batısında bulunan, Amerikan enerji şirketleri Unocal ile Amoco’nun da istediği, Uzen ve Aktyubinsk petrol sahalarının işletim haklarını 20 yıllığına satın almayı başarmıştır. Ayrıca Nazarbayev Yönetimi’ne enerji sektörünü geliştirmeye yönelik taahhütlerde bulunan CNPC, petrol sahalarının modernizasyonu, üretim kapasitesinin yükseltilmesi ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi için kapsamlı bir yatırım programı başlatmıştır (Alaolmolki, 2001: 8). CNPC tarafından atılan adımlar, Çin’in bölgedeki enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü genişleterek, Amerikan enerji şirketleriyle rekabeti güçlendirmiştir.

ABD ve Çin’in Hazar enerji kaynaklarına yoğun ilgisi her iki ülkenin Astana ile karşılıklı ticari ilişkilerinin seyrini olumlu yönde etkilemiştir. Kazakistan’ın bağımsızlığının ardından ekonomik yapılanmasında önemli rol oynayan taraflar, başta enerji kaynakları olmak üzere çeşitli sektörlerdeki yatırımlarını hızlandırarak ülkenin Rusya’ya ekonomik bağımlılığını azaltmayı hedeflemişlerdir. Bir yandan Kazakistan ekonomisinin istikrarlı bir biçimde büyümesine imkân sağlayan dış yatırımlar, diğer yandan ülkenin enerji sektöründe çok uluslu aktörlerin etkisinin artmasına yol açmıştır. Kazakistan’ın uluslararası enerji piyasalarındaki rolünün güçlenmesine zemin hazırlayan söz konusu gelişmeler ülkeyi bölgedeki güç rekabetinin merkezi haline getirmiştir (Garrison ve Abdurahmonov, 2011: 392). Enerji odaklı iş birliğinin yanı sıra Nazarbayev Yönetimi’ne altyapı, eğitim, sağlık, ulaşım, teknoloji ve telekomünikasyon gibi çeşitli alanlarda yatırım desteği sağlayan Washington ve Pekin, 11 Eylül öncesi süreçte Kazakistan’ın

başlıca dış ticaret ortakları haline gelmişlerdir. Nazarbayev Yönetimi'nin izlediği çok yönlü dış politika stratejisi kapsamında her iki tarafla ticari ilişkilerini geliştiren Kazakistan, kısa süre içinde ekonomik büyümesini hızlandırarak istikrarlı bir ülke haline gelmiştir (Zhanbulatova, 2015: 79).

Grafik 18: 11 Eylül Öncesi ABD ve Çin'in Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi



Kaynak: Kazakhstan Trade Balance (t.y.), <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>

Grafik 18'de 11 Eylül öncesi süreçte ABD ve Çin'in Kazakistan'a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılabacağı üzere bahse konu dönemde Çin'in Kazakistan'a yönelik dış ticaret hacmi ABD'ye kıyasla daha yüksek seviyelerde seyretmiştir. Kazakistan ile dış ticaret dengesinde sürekli cari açık veren Çin'in ithalat ve ihracat seviyeleri genel olarak istikrarlı bir çizgide ilerlemiştir. Özellikle Hazar enerji kaynaklarının keşfedilmesinin ardından Astana ile ticari ilişkilerini yoğunlaştıran ABD'nin dış ticaret dengesi ise daha dalgalı bir seyir izlemiştir. Kazakistan'dan gerçekleştirdiği ithalat belirgin bir şekilde artış gösteren ABD'nin, ihracat seviyelerinde dönemsel değişimler gözlemlenmiştir, Çin'in Kazakistan ile komşu olmasının coğrafi avantajı ve enerji kaynaklarına erişim açısından sağladığı kolaylıklar iki ülke arasındaki ticaret hacminin ABD'ye kıyasla daha yüksek seviyede olmasında önemli rol oynamıştır. Grafikte de görüldüğü üzere ağırlıklı olarak 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Kazakistan ile ticari ilişkilerine hız kazandıran ABD, bölgeye yönelik yatırımlarını artırarak Çin'e karşı rekabetini güçlendirmiştir.

11 Eylül saldırılarının ardından Kazakistan'a yönelik enerji odaklı politikalarını güvenlik stratejileriyle bütünleştiren ABD, Astana ile ekonomik ve ticari ilişkilerini bölgedeki pragmatik çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirmiştir. Kazakistan'ın petrol ve doğal gaz kaynaklarının Batı pazarlarına aktarılması için Hazar geçişli boru hattı projelerine yönelik desteğini artıran Bush, özellikle bölgedeki transit ülkeler arasında iş birliği sağlayarak enerji koridorlarının güvenliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Yukarıda da dikkat çekildiği üzere Hazar enerji kaynaklarının

taşınmasında Rusya'yı transit ülke konumundan çıkarmak amacıyla geliştirilen BTC ve TCP gibi alternatif projelere siyasi ve mali desteğini artıran Washington, bölgedeki ticaret koridorlarının çeşitlendirilmesi için yatırımlarını hızlandırmıştır (Aslam, 2001). Washington'ın proaktif dış politika stratejileri neticesinde ABD'nin Orta Asya'da güçlenen etkisi Pekin tarafından bölgesel istikrara yönelik ciddi bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar terörle ortak mücadele sürecinde Bush liderliğindeki koalisyona destek sağlansa da ABD'nin Hazar enerji kaynaklarına yönelik stratejilerinin Çin'in bölgesel çıkarlarına aykırı olarak görülmesi iki ülke arasında stratejik gerilimin artmasına neden olmuştur. Bush Yönetimi'nin Amerikan petrol şirketlerine güçlü desteğine doğrudan bir karşılık vermeyi hedefleyen Çin, CNPC'nin Kazakistan'daki enerji projelerine yönelik yatırımlarını hızlandırmıştır (CNPC Sustainability Report, 2008, <https://www.cnpc.com.cn/>). CNPC öncülüğündeki projelere sağlanan destek, ABD'nin Hazar enerji kaynaklarını Batı pazarlarına yönlendirmeye yönelik stratejilerine karşı Çin'e güçlü bir rekabet avantajı sağlamıştır.

Bush Yönetimi'nin BTC ve TCP'ye desteğini artırmasının ardından Astana ile siyasi ve diplomatik temasları yoğunlaştıran Pekin, KCOP'un inşası için yatırımlarını hızlandırarak ABD'nin bölgedeki etkisine karşı stratejik bir denge oluşturmayı hedeflemiştir. Zemin'in 2002 yılının Haziran ayında Almatı'ya gerçekleştirdiği resmi ziyaretin ardından CNPC tarafından yürütülen altyapı çalışmalarına önemli kaynak aktarılmıştır. Aynı yılın Aralık ayında Nazarbayev'in Pekin ziyareti kapsamında yeniden bir araya gelen taraflar, KCOP'un tamamlanması amacıyla yatırım ve teknoloji transferini hızlandırmaya yönelik karşılıklı taahhütlerde bulunmuşlardır (Blua, 2002). Jintao'nun başkanlık göreve geldiği 2003 yılında Atyrau'dan Kenkiyak'a uzanan 448 km'lik hattın inşasını tamamlayan CNPC, KCOP'un kademeli olarak doğruya doğru genişletilmesi ve Çin sınırına bağlanması için faaliyetlerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Atasu–Alashankou güzergâhının tamamlanması için 2004 yılının Mayıs ayında harekete geçen CNPC, mühendislik ve saha çalışmalarını eşzamanlı yürüterek hattın nihai bölümlerinin inşasını başlatmıştır (Umbach ve Raszewski, 2016). Söz konusu gelişmeler doğrultusunda bir yandan Hazar enerji kaynakları üzerindeki etkisini artırarak Rusya'nın bölgedeki tekel gücünü zayıflatan Çin, diğer yandan ABD'nin alternatif güzergâh oluşturma çabalarına karşılık vermiştir.

Hazar enerji kaynaklarının Batı pazarlarına aktarılması amacıyla ABD tarafından desteklenen BTC'nin 2005 yılında tamamlanmasının ardından Washington ile Astana arasındaki enerji güvenliği odaklı ilişkileri güçlendirmeye yönelik karşılıklı üst düzey temaslar yoğunlaşmıştır. Aynı yılın Ekim ayında gerçekleştirdiği Astana ziyaretinde Kazakistan'ı “*kilit ortak*” olarak nitelendiren ABD Dışişleri Bakanı Rice, bölgedeki enerji projelerinde Nazarbayev Yönetimi ile daha yakın ve uzun vadeli bir iş birliği arayışında olduklarını açıkça ifade etmiştir. Rice'ın ziyaretinin ardından JEPC çerçevesinde ortak faaliyetleri artıran taraflar, Kazakistan petrollerinin BTC'ye sevkiyatını hızlandırma konusunda uzlaşmaya varmışlardır (Weitz, 2008: 128). ABD'nin söz konusu

stratejilerine karşılık KCOP'un faaliyete geçtiğini duyuran Çin, Kazakistan petrollerine doğrudan erişim sağlayarak enerji güvenliği açısından önemli avantaj elde etmiştir. Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde (2006) Hazar Havzası'ndaki ticaret koridorlarını geliştirmeye yönelik stratejilere geniş yer veren Washington, *"ABD, Orta Asya devletlerinin egemenliğini ve enerji yollarının çeşitliliğini destekleyecektir"* şeklindeki ifadeyle bölgedeki enerji kaynaklarının güvenliğinin öncelikli hedef olarak belirlendiğini açıkça ortaya koymuştur (The National Security..., 2006, <https://history.defense.gov/>). Gerek ABD'nin gerekse Çin'in enerji güvenliğini güçlendirmeye yönelik çabaları, Kazakistan'ı her iki ülke açısından stratejik bir ortak haline getirmiştir.

Kazakistan'ın çok yönlü dış politika stratejisi çerçevesinde ABD, Rusya ve Çin ile dengeli ilişkiler kurmayı başaran Nazarbayev, 9 Nisan 2007 tarihli bir televizyon röportajında hükümetinin birden fazla boru hattına destek vermesinin temelinde pragmatik ekonomik kaygıların, başka bir ifadeyle en düşük maliyetli seçeneğin tercih edilmesine yönelik bir arayışın yattığını belirtmiştir. Nazarbayev röportajında: *"Kazakistan'ın tüm petrol ve doğal gazını Rusya üzerinden taşımak bizim için faydalıysa, o yolu seçeriz. Bakü-Ceyhan üzerinden taşıma 15 dolar daha ucuzsa, o yolu seçeriz. İkisi de faydalı değilse, Çin'e gideriz"* şeklindeki ifadeleriyle ülkesinin enerji politikasındaki rasyonel ve esnek yaklaşımı açıkça ortaya koymuştur (Lillis, 2007). Aynı yılın Ağustos ayında Astana'ya yaptığı resmi ziyaret kapsamında Kazakistan Başbakanı Masimov ile bir görüşme gerçekleştiren Çin devlet başkanı Jintao, Orta Asya'daki enerji kaynakları ve jeopolitik nüfuz üzerindeki rekabetin bölgesel istikrarsızlık riskini artırdığını belirterek, taraflar arasındaki iş birliğinin dış güçlerin baskı ve yönlendirmelerinden bağımsız biçimde güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çin ile her alanda pragmatik ilişkilere öncelik verdiklerini belirten Masimov, ticaret, yatırım, enerji ve sınır konularında ikili iş birliğini güçlendirmek için yeni anlaşmalar imzalamayı ve ortak projeleri artırmayı planladıklarını açıklamıştır (President Hu Jintao..., 2007, <https://www.fmprc.gov.cn/>). Çin'in Kazakistan üzerinde artan etkisi, Washington'ın bölgedeki stratejik çıkarlarına yönelik endişelerini güçlendirmiştir.

Astana'ya ikinci resmi ziyaretini 2008 yılının Ekim ayında gerçekleştiren ABD Dışişleri Bakanı Rice: *"Öncelikle Kazakistan bağımsız bir ülke. Dilediği kişiyle dostluk kurabilir. Egemen devletler istediği ortaklarla çalışabilir. Orta Asya'da hiçbir ülkenin özel nüfuz alanını kabul etmiyoruz"* şeklindeki ifadeleriyle Çin'in bölgede artan etkisine karşı Washington'ın stratejik çıkarlarını koruma niyetini açıkça ortaya koymuştur (Rice Visits Kazakhstan..., 2008, <https://www.sfgate.com/>). Rice'in ziyaretinin ardından CNPC'nin Uzen ve Aktyubinsk sahalarındaki faaliyetlerine karşılık veren ABD, bölgedeki Amerikan şirketlerine yönelik desteğini artırmıştır. Chevron ve Exxon-Mobil'in Tengiz ve Kashagan'daki yatırımlarının yoğun şekilde sürdürülmesi Çin'in enerji şirketlerine karşı bölgesel rekabete yeni bir ivme kazandırmıştır. Söz konusu süreçte küresel çapta etkili olan ekonomik krize rağmen, *"ABD-Kazakistan Özel – Kamu İş Birliği Programı"* doğrultusunda Nazarbayev Yönetimi'nin ekonomik kalkınma projelerine destek

sağlayan Washington, USAID aracılığıyla altyapı, ulaşım, tarım, eğitim, sağlık ve çevre gibi pek çok sektöre katkıda bulunmuştur (Nichol, 2009). USAID tarafından sağlanan fonlar sayesinde yumuşak güç kapasitesini artıran Washington, Kazakistan'ın Rusya ve Çin'e olan ekonomik bağımlılığını azaltmayı hedeflemiştir.

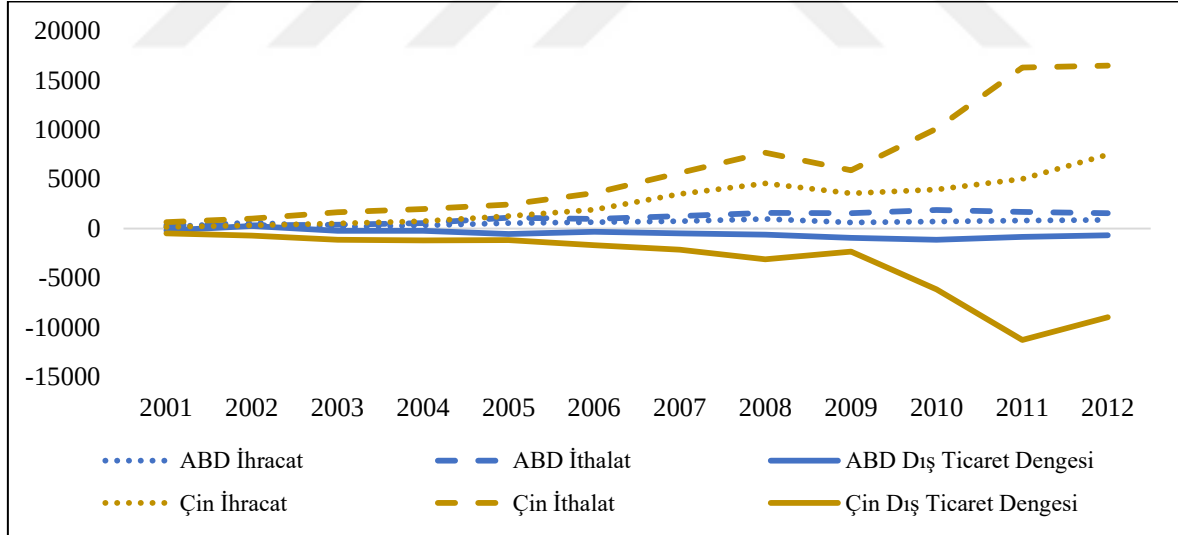
Bush'un ardından göreve gelen Obama, Orta Asya'ya yönelik angajman stratejisi çerçevesinde ABD'nin bölgedeki enerji güvenliğini sağlamaya yönelik politikalarını yoğunlaştırmıştır. Bu dönemde Washington ve Astana arasında gerçekleştirilen ortak proje ve yatırımlar, Pekin'in bölgedeki enerji odaklı stratejilerine karşı dengeleyici bir rol üstlenmiştir. Washington'da 2010 yılının Nisan ayında gerçekleştirdikleri görüşme kapsamında aralarındaki uzun vadeli enerji ortaklığının önemini bir kez daha teyit eden Obama ve Nazarbayev, Kazakistan'ın enerji altyapısının modernizasyonu ve nükleer enerji alanındaki iş birliğinin derinleştirilmesi amacıyla somut adımların atılmasını kararlaştırmışlardır (Joint Statement on..., 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/>). Bu görüşmeden yaklaşık iki ay sonra Nazarbayev ile Astana'da bir araya gelen Jintao, bir yandan Washington'ın bölgede artan angajmanının olası etkilerine dikkat çekerken diğer yandan Çin'in "*karşılıklı yarar*" ilkesine dayalı yaklaşımının daha sürdürülebilir olduğu mesajını vermiştir. Jintao ayrıca, Çin'in Orta Asya'da kalıcı barış ve ortak refah inşa etme çabalarını güçlendirmek için bölgedeki bütün ülkelerle kapsamlı iş birliği yaparak kazan-kazan stratejisine bağlı kalacağını belirtmiştir (Hu Jintao Wraps..., 2010, <https://tl.china-embassy.gov.cn/>). Her iki liderin Nazarbayev ile gerçekleştirdiği görüşmeler Kazakistan'ın taraflar arasındaki bölgesel rekabette üstlendiği merkezi rolün önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

ŞİÖ'nün 2011 yılının Haziran ayındaki Astana Zirvesi'ne katılan Jintao, Nazarbayev ile gerçekleştirdiği ikili görüşmede taraflar arasındaki stratejik ortaklığın geliştirilerek ekonomik ve ticari iş birliğinde karşılıklı yarar sağlayan projelerin artırılması yönündeki niyetlerini bir kez daha dile getirmiştir. Görüşme çerçevesinde bir yandan Pekin'in "*Çin-Orta Asya Doğal Gaz Boru Hattı*" projesinin inşasını ilerletme konusundaki kararlılığına vurgu yapan Jintao, diğer yandan iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2015 yılına kadar 40 milyar dolar seviyesine ulaşmasını hedeflediklerini belirtmiştir. Ayrıca Kazakistan'ın DTÖ'ye üyelik sürecinin Pekin tarafından desteklendiğini hatırlatan Jintao, Astana'nın bölgede yatırım yapan ve iş kuran Çin şirketlerine kolaylık sağlaması gerektiğini ifade etmiştir (President Hu Jintao..., 2011, <https://www.fmprc.gov.cn/>). Taraflar arasındaki söz konusu görüşmeden yaklaşık bir ay sonra ABD Dışişleri Bakanı Clinton tarafından açıklanan "*Yeni İpek Yolu Girişimi*" kapsamında Çin'in bölgede artan etkisini dengelemeyi hedefleyen Washington, Astana ile ticari iş birliğini güçlendirmeye yönelik somut adımlar atmıştır. Pekin'e benzer şekilde Kazakistan'ın DTÖ'ye üyelik sürecine yoğun destek veren Washington, gümrük prosedürlerinin uyumlaştırılması, sınır geçişlerinin kolaylaştırılması ve ticaret makinelerinin modernizasyonu gibi konularda önemli adımlar atmıştır (U.S. Support For..., 2011, <https://2009-2017.state.gov/>). Washington ve Pekin

tarafından Kazakistan'ın DTÖ'ye katılım sürecine sağlanan destek, her iki tarafın kendi pragmatik dış politika hedefleri ve bölgesel çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir.

ABD-Kazakistan ilişkilerinin 2012 yılından itibaren stratejik ortaklık düzeyine taşınmasıyla birlikte Washington'ın bölgedeki enerji politikaları Çin'e karşı rekabeti artıran ve ABD'nin Orta Asya'daki etkisini güçlendirmeyi amaçlayan bir araç hâline gelmiştir. Aynı yılın Ekim ayında JEPC tarafından Washington'da gerçekleştirilen bir toplantı kapsamında iki yıllık “*Enerji Ortaklığı Eylem Planı*” imzalayan taraflar, Kazakistan'ın petrol ve gaz ihracat rotalarını çeşitlendirmek amacıyla doğrudan yabancı yatırımları hızlandıracak yasa ve yönetmeliklerin düzenlenmesi hususunda anlaşmaya varmışlardır (Starr ve Cornell, 2021: 107). Söz konusu plan çerçevesinde Obama Yönetimi tarafından Kazakistan'a sağlanan doğrudan yatırımların miktarında kayda değer bir artış gözlemlense de Çin'in bölgede yükselen ekonomik nüfuzu karşısında Washington'ın etkisi sınırlı kalmıştır. Astana ile geliştirdiği yoğun iş birliği neticesinde özellikle enerji sektöründeki uzun vadeli yatırımlarını artıran Çin, Kazakistan'ın ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla kredi paketleri, finansal teşvikler ve teknoloji transferi sağlamıştır (Sun, 2012: 58). Sistemli ve sıralı sürdürülebilir yatırımlarla ABD ve Rusya'yı geride bırakarak Kazakistan'ın en büyük ticari ortağı hâline gelen Çin, bölgedeki güç rekabetinde önemli avantaj elde etmiştir.

Grafik 19: ABD ve Çin'in Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi (2001-2012)



Kaynak: Kazakhstan Trade Balance (t.y.), <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>

Grafik 19'da 2001-2012 yılları arasında ABD ve Çin'in Kazakistan'a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere her iki ülkenin Nazarbayev Yönetimi ile gerçekleştirdiği ticari ilişkiler istikrarlı bir biçimde artış göstermesine rağmen, Çin'in Kazakistan ile dış ticaret hacmi ABD'ye kıyasla daha yüksek seviyede seyretmiştir. Aynı zamanda ABD ve Çin'in Kazakistan'dan gerçekleştirdikleri ithalat, ihracat seviyesinden yüksek olması nedeniyle her iki ülke de dış ticaret

dengesinde açık vermiştir. Çin'in 2000'li yılların ortalarından itibaren Kazakistan'dan gerçekleştirdiği ham madde ve enerji ithalatında yaşanan hızlı artış karşılıklı ekonomik bağımlılığı artırmıştır. Kazakistan'ın Çin'e olan ekonomik bağımlılığını azaltmayı hedefleyen ve ağırlıklı olarak bölgedeki enerji güvenliği stratejileri çerçevesinde Astana ile ticari ilişkileri güçlendiren ABD'nin dış ticaret hacmi ise Çin'e göre daha sınırlı düzeyde kalmıştır. Küresel ekonomik krize (2008) bağlı olarak her iki tarafın Kazakistan ile ticaret hacminde kısa süreli bir azalma görülse de 2009 sonrası süreçte yeniden artış eğilimi gözlemlenmiştir. Çin'in yükselen gücüne karşı Obama'nın ilk döneminde ABD ile Kazakistan arasındaki enerji odaklı iş birliğinin genişletilmesi, taraflar arasındaki bölgesel rekabeti derinleştirmiştir. Obama'nın ikinci döneminden itibaren Çin'in Orta Asya'da uyguladığı yeni stratejilere bağlı olarak gelişen söz konusu rekabet, bölgedeki güç dengelerini yeniden şekillendirmiştir.

3.2.3. Kuşak ve Yol Girişimi (BRI): Washington-Astana İlişkilerine Yansımaları

Jintao'nun ardından 2013 yılının Mart ayında göreve gelen Jinping'in başkanlık döneminde Çin'in Orta Asya'ya yönelik dış politikasında yaşanan önemli değişimler, ABD'nin bölgeye yönelik stratejilerini doğrudan etkilemiştir. Göreve geldikten altı ay sonra Astana'ya ilk resmi ziyaretini gerçekleştiren Jinping, 7 Eylül 2013 tarihinde Nazarbayev Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada bir yandan Çin'in küresel ekonomik entegrasyon vizyonunun temel halkasını oluşturan “*Kuşak ve Yol Girişimi (Belt and Road Initiative-BRI)*”ni ilk kez uluslararası kamuoyuna duyururken, diğer yandan Orta Asya'nın söz konusu stratejik projenin merkezinde olduğunu ifade etmiştir. Çin'in Orta Asya'nın iç işlerine karışmayacağını vurgulayan Jinping, “*altın kalkınma fırsatı*” olarak nitelendirdiği BRI'ye bölge ülkelerinden destek çağrısını şu ifadelerle dile getirmiştir (Witte, 2013):

Son 20 yılda Çin ile Avrasya ülkeleri arasındaki ilişkiler hızla gelişti ve kadim İpek Yolu yeni bir canlılık kazandı. Kuşak ve Yol Girişimi, Çin ile bölge ülkeleri arasındaki karşılıklı fayda sağlayan iş birliğini yeni bir boyuta taşıyor. Hem Çin hem de Orta Asya ülkeleri, eşi benzeri görülmemiş fırsatlar ve zorluklarla dolu kritik bir kalkınma aşamasında. Stratejik hedeflerimiz aynı; sürdürülebilir ve istikrarlı ekonomik kalkınmayı sağlamak, müreffeh ve güçlü uluslar inşa etmek ve ulusal canlanmayı sağlamak. Bölgede daha yakın ekonomik bağlar kurmak, iş birliğini derinleştirmek ve kalkınma alanını genişletmek için yenilikçi bir yaklaşım benimsemeli ve İpek Yolu boyunca ortak bir ekonomik kuşak inşa etmeliyiz.

BRI'nin açıklanmasına doğrudan bir tepki vermek yerine Kazakistan ile ikili ilişkileri güçlendirmeye odaklanan Washington, ABD'nin ekonomik ve stratejik çıkarlarını güvence altına almak amacıyla bölgeye yönelik yatırımları hızlandırmıştır. Clinton'ın önceden duyurduğu “*Yeni İpek Yolu Girişimi*” kapsamında bir yandan Amerikan şirketlerinin enerji odaklı projelerine desteğini artıran Washington, diğer yandan Astana ile ekonomik iş birliğini geliştirmeye yönelik somut adımlar atmıştır. BRI'nin duyurulmasından iki ay sonra Washington'da ortak bir konferans düzenleyen taraflar, enerji projelerinde kapsamlı girişimlerin teşvik edilmesi ve kurumsal

reformların desteklenmesi konularında anlaşmaya varmışlardır (Sydykov, 2013). Söz konusu süreçte Washington, USAID aracılığıyla sağlanan mali yardımlar aracılığıyla altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık ve çevre gibi alanlarda Nazarbayev'in kalkınma projelerine destek vermiştir. Ayrıca taraflar arasındaki “*Stratejik Ortaklık Diyaloğu*” toplantıları çerçevesinde Kazakistan'ın DTÖ'ye katılım sürecinin Washington tarafından desteklendiğini hatırlatan Obama, mevzuat uyumu, gümrük reformları ve kurumsal kapasite artırımı gibi alanlarda iş birliği ve koordinasyonu sağlamayı taahhüt etmiştir (Starr ve Cornell, 2021: 108). Obama Yönetimi'nin Kazakistan ile stratejik ortaklığı derinleştirilmesi, Çin'in BRI aracılığıyla bölgede güçlenen etkisine karşı Washington'a rekabet imkânı sağlamıştır.

BRI kapsamındaki yatırım ve projelerini 2014 yılından itibaren hızlandıran Pekin, Orta Asya ticaret koridorlarının kilit noktasında bulunan Kazakistan ile karşılıklı üst düzey temasları artırmıştır. Pekin'e 19-20 Mayıs 2014 tarihlerinde resmi bir ziyarette bulunan Nazarbayev ile bir görüşme gerçekleştiren Jinping, karşılıklı siyasi güven ve çok boyutlu iş birliğinin önemli bir seviyeye ulaştığını belirterek ekonomik ilişkilerin BRI aracılığıyla daha ileri boyuta taşınması gerektiğini ifade etmiştir. Jinping'in iş birliği çağrısına “*Kazakistan, bu büyük ölçekli projenin [BRI] uygulama yollarının değerlendirilmesine aktif olarak katılmaya hazır. Bu girişimin hayata geçirilmesi, bölgemizin kalkınmasında önemli bir rol oynayacaktır*” şeklindeki ifadeleriyle karşılık veren Nazarbayev, Pekin ile stratejik ortaklığı derinleştirme niyetini açıkça ortaya koymuştur (Xi Jinping Meets..., 2014, <https://www.fmprc.gov.cn/>). Söz konusu görüşmenin ardından aynı yılın Aralık ayında ŞİÖ'nün Zirve toplantısı kapsamında Astana'da bir araya gelen Çin Başbakanı Li Keqiang ile Kazakistan Başbakanı Masimov yaklaşık 10 milyar dolar değerinde 30 iş birliği anlaşması imzalamışlardır. BRI kapsamında otoyollar, limanlar, tren yolları, hava yolları ve enerji güzergâhları ile bağlantıyı iyileştirmeye odaklanan Pekin, Astana ile yapılan anlaşmalar aracılığıyla Kazakistan'ın ulaşım altyapısının modernizasyon sürecinin hızlandırılmasını ve bölgedeki ticaret koridorlarının verimliliğini artırmayı amaçlamıştır (Çelik ve Jayawickrama, 2024: 428). BRI çerçevesinde Orta Asya ticaret koridorları üzerindeki stratejik etkisini artıran Çin, ABD ve Rusya'ya karşı bölgesel rekabette önemli avantaj elde etmiştir.

ABD'nin bölgesel çıkarlarını doğrudan etkileyen Çin'in BRI kapsamındaki faaliyetleri, 2015 yılından itibaren Obama tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Aynı yılın Ağustos ayında yayınlanan bir Kongre raporunda Çin'in Orta Asya'da yürüttüğü altyapı ve enerji projelerinin, bölge ülkelerini artan borç bağımlılığı riskiyle karşı karşıya bırakabileceği ve ABD'nin ekonomik ve stratejik etkisini sınırlayabileceği vurgulanmıştır. BRI'nin finansman modelinin şeffaflık eksiklikleri barındırdığına değinilen raporda, Çin'in projelerinin uzun vadeli sürdürülebilirliğinin belirsiz olduğu ve ekonomik bağımsızlığı zayıflatabileceği belirtilmiştir (China's One Belt..., 2015, <https://www.everycrsreport.com/>). Kazakistan'ın Asya “*Altyapı Yatırım Bankası (Asian Infrastructure Investment Bank-AIIB)*”nın kurucu üyeleri arasına dâhil edilmesinin ardından Çin'e karşı daha sıkı tedbirler almak zorunda kalan Obama, Kerry'nin Orta Asya ziyaretinin ardından

oluşturulan C5+1 platformu çerçevesinde bölge ülkeleriyle ekonomik ve ticari iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Obama ayrıca, Eximbank ve USTDA aracılığıyla Kazakistan'daki enerji ve altyapı projelerine finansman sağlayarak bölgedeki Amerikan şirketlerinin yatırım fırsatlarını genişletmiştir (Report to Congress..., 2015, <https://www.uscc.gov/>). Böylece Washington, Çin'in BRI ve AIIB kapsamında güçlenen ekonomik angajmanına karşı, daha kurumsal ve çok boyutlu iş birliği mekanizmalarını devreye sokarak proaktif bir dış politika stratejisi izlemiştir.

ABD ve Çin'in yoğun desteği neticesinde 2015 yılının Kasım ayında DTÖ'ye dâhil edilen Kazakistan, Nazarbayev'in çok yönlü dış politika stratejisi doğrultusunda her iki ülkeyle ekonomik ve ticari iş birliğini yoğunlaştırmıştır. Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te 2016 yılının Mart ayında Jinping ile bir görüşme gerçekleştiren Nazarbayev, BRI ile Kazakistan'ın "*Aydınlık Yol*" adlı yeni ekonomik politikasının uyumlu hale getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Nazarbayev ayrıca, ulaşım, ticaret, tarım, lojistik, altyapı ve turizm gibi alanlarda ortak projelerin geliştirilmesi ve ekonomik entegrasyonun derinleştirilmesi için Kazakistan'ın Pekin ile birlikte çalışmaya hazır olduğunu ifade etmiştir (China, Kazakhstan Pledge..., 2016, <http://www.xinhuanet.com/>). Aynı yılın Ağustos ayında Washington'da düzenlenen C5+1 toplantısına katılım sağlayan Kazakistan, bölgeye yönelik yatırımların artırılması ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla ABD ile iş birliğini derinleştirmiştir. ABD'nin Orta Asya'daki ekonomik ve stratejik etkisini artıracak somut adımların ele alındığı söz konusu toplantıda, enerji, altyapı ve ulaşım alanlarındaki ortak projelerin geliştirilmesi gündeme getirilmiştir (Joint Statement for..., 2016, <https://2009-2017.state.gov/>). Rusya ve Çin'in yanı sıra ABD ile iş birliği yaparak ekonomik açıdan tek bir güce bağımlılığı önlemeyi hedefleyen Kazakistan, Nazarbayev Yönetimi'nin pragmatik dış politika stratejileri neticesinde bölgedeki istikrarlı konumunu güçlendirmiştir.

Trump'ın göreve gelmesinin ardından bir yandan Kazakistan ile ikili ilişkileri "*geliştirilmiş stratejik ortaklık*" düzeyine çıkaran ABD, diğer yandan Pekin'in BRI kapsamında yürüttüğü faaliyetlere karşı tepkisini artırmıştır. BRI projelerini "*borç tuzağı diplomasisi*" olarak nitelendiren Trump, Çin'in temel amacının Orta Asya ve çevresindeki stratejik nüfuzunu artırmak olduğunu ileri sürmüştür (Brautigam, 2020: 5). Çin'in bölgede artan etkisine karşı Astana ile karşılıklı temasları yoğunlaştıran Trump, 2018 yılının Ocak ayında Nazarbayev ile Washington'da gerçekleştirdiği görüşmede Kazakistan'ı DTÖ yükümlülüklerini yerine getirmeye ve kalıcı normal ticari ilişkileri destekleyecek mevzuat düzenlemelerini uygulamaya davet etmiştir. Söz konusu görüşmede TIFA'ya olan bağlılıklarını bir kez daha teyit eden taraflar, karşılıklı ticaretin geliştirilmesi, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve bölgesel entegrasyonun güçlendirilmesine yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi konusunda taahhütlerde bulunmuşlardır (US and Kazakhstan..., 2018, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/>). Kazakistan ile stratejik ortaklığı derinleştirerek BRI'ye alternatif oluşturabilecek ekonomik iş birliği mekanizmalarını devreye

sokan Trump, bölgedeki güç dengelerini ABD'nin stratejik çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi hedeflemiştir.

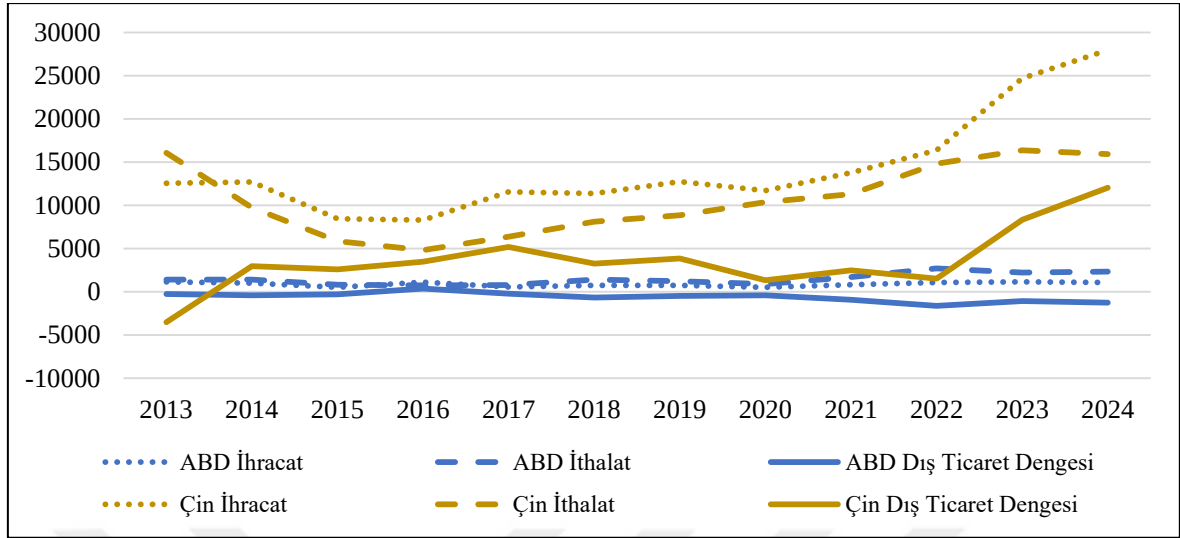
BRI kapsamında gerçekleştirilen yatırımlara alternatif olarak 2018 yılının Temmuz ayında Dışişleri Bakanı Pompeo tarafından açıklanan 113 milyon dolarlık bir fonu devreye sokan ABD, bölgedeki altyapı, enerji ve lojistik projelerini destekleyerek Çin'in artan etkisini dengelemeyi amaçlamıştır. BRI'nin bölge ülkelerinin ekonomik bağımsızlığını azaltma riskine karşı dolaylı bir eleştiri yönelten Pompeo, “*özgür ve açık bir Asya*” vizyonu doğrultusunda Orta Asya'da tek taraflı egemenliği reddettiklerini vurgulamıştır. Pompeo ayrıca, ABD'nin desteklediği projelerin şeffaflık ve sürdürülebilirlik ilkelerine dayandığını vurgulayarak, Çin'in borç tuzağı stratejilerine karşı güvenilir bir alternatif sunduklarını ifade etmiştir (Ruddy, 2019). Aynı yılın Ekim ayında Astana'ya gerçekleştirdiği resmi ziyaret kapsamında Nazarbayev ile bir araya gelen ve Kazakistan'ı hızla büyüyen bir ülke olarak tanımlayan ABD Ticaret Bakanı Wilbur Ross, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari iş birliğini geliştirme çağrısında bulunmuştur. Nazarbayev'e iki ülke arasındaki iş birliği üzerine görüşme imkânı sunduğu için teşekkürlerini ileten Ross, enerji, madencilik, altyapı, mühendislik, lojistik, petrokimya, finans ve tarım gibi çeşitli sektörlerde yatırım fırsatlarının ele alındığı çeşitli üst düzey toplantılara katılım sağlamıştır (Altynsarina, 2018). Söz konusu ziyaret, BRI'nin stratejik bağımlılık risklerine karşı ABD'nin bölgesel iş birliğini güçlendirme ve alternatif projeler oluşturma çabalarını hızlandırmıştır.

BRI'nin Kazakistan'daki yerel halkın bazı kesimleri tarafından sömürücü, adaletsiz ve çevresel riskler taşıyan bir girişim olarak görülmesi, 2019 yılının Eylül ayında Zhanaozen, Almatı ve Nur-Sultan gibi şehirlerde Çin karşıtı protesto gösterilerinin başlamasına neden olmuştur. Söz konusu protestolara rağmen Pekin ile ekonomik iş birliğini güçlendirmeye yönelik çabaları sürdüren Tokayev, selefi Nazarbayev döneminde başlatılan “*Nurly Zhol (Parlak Yol)*” adlı ekonomi politikasıyla uyumlu olacak şekilde BRI projelerini desteklemeye devam etmiştir. Tokayev'in 10-12 Eylül 2019 tarihleri arasında Pekin'e gerçekleştirdiği resmi ziyaretin ardından ikili ilişkileri “*kalıcı kapsamlı stratejik ortaklık*” çerçevesinde yürütme kararı alan taraflar, altyapı, enerji, lojistik ve ticaret alanlarındaki iş birliğini derinleştirmeye ve BRI çerçevesinde yürütülen projeleri genişletmeye yönelik taahhütlerde bulunmuşlardır (Xi Jinping Holds..., 2019, <https://www.mfa.gov.cn/>). 2020 yılında yaşanan Covid-19 pandemi süreci BRI projelerinin tedarik zincirlerinde bazı aksaklıklara, altyapı yatırımlarının gecikmesine ve finansal kaynakların daha sıkı yönetilmesine yol açsa da Çin'in Kazakistan'a yönelik desteği istikrarlı bir şekilde sürmüştür. Aynı yıl BRI kapsamında Kazakistan'daki ulaşım, lojistik, enerji ve üretim projelerine yaklaşık 960 milyon dolarlık doğrudan yatırım yapan Jinping Yönetimi, bölgedeki ticaret koridorlarını Çin'in pragmatik çıkarları doğrultusunda geliştirmeyi hedeflemiştir (BRI Investment Report, 2020, <https://greenfdc.org/>). Gerek pandemi sürecinin ortaya çıkardığı olumsuz koşullar gerekse Washington'ın yoğun eleştirilerine rağmen BRI kapsamındaki faaliyetlerini hızlandıran Çin, Astana ile stratejik ortaklığını güçlendirmiştir.

Trump'ın ardından göreve gelen Biden'ın başkanlık döneminde yürütülen proaktif dış politika stratejileri kapsamında bir yandan Kazakistan'a yönelik yatırımları artıran ABD, diğer yandan Çin'in BRI kapsamındaki faaliyetlerine karşı alternatif girişimleri devreye sokarak bölgesel iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. BRI'yi birçok ülkeyi borç yüküne soktuğu ve bölgesel istikrarı tehdit ettiği gerekçesiyle eleştiren Biden Yönetimi, 2021 yılının Ocak ayında Astana ile başlatılan “Orta Asya Yatırım Ortaklığı” çerçevesinde altyapı, lojistik, tarım, teknoloji gibi alanlardaki ortak projelere yaklaşık 1 milyar dolar finansman sağlamıştır. Aynı zamanda DFC aracılığıyla Kazakistan'daki özel sektör yatırımlarına destek veren ABD, küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmana erişimini kolaylaştıracak programları geliştirmiştir (Kazakhstan Increases Investment..., 2021, <https://invest.gov.kz/>). Bütün bunlara ek olarak, C5+1 platformu kapsamında Astana ile ekonomik ilişkileri güçlendiren Washington 2022 yılında başlatılan “Orta Asya için Ekonomik Dayanıklılık Girişimi (Economic Resilience Initiative for Central Asia-ERICEN)” aracılığıyla ülkedeki tedarik zinciri güvenliği ve enerji altyapısının modernizasyonunu sağlamaya yönelik bir destek mekanizması oluşturmuştur (Nifti ve Fanger, 2023). Washington ile Astana arasındaki stratejik ortaklığı derinleştiren söz konusu girişimler, Çin'in BRI çerçevesindeki yatırımlarına karşı rekabet imkânı sağlamıştır.

C5+1 platformunun 2023 yılının Şubat ayında Astana'da gerçekleştirilen zirve toplantısına katılan ABD Dışişleri Bakanı Blinken, BRI projelerine bağımlılığı azaltmak için alternatif seçenekler sunmaya çalıştıklarını: “Burada yaptığımız işin büyük bir kısmı bölge ülkelerinin ticari ilişkilerini çeşitlendirmelerine ve ABD dâhil olmak üzere diğer ülkelerle yeni ortaklıklar kurmalarına yardımcı olmaktadır” şeklindeki ifadelerle dile getirmiştir (Blinken Strikes Reassurig..., 2023, <https://eurasianet.org/>). Aynı yılın Eylül ayında ilk kez devlet başkanları düzeyinde gerçekleştirilen C5+1 Zirvesi'nde Washington'ın enerji, ulaşım ve dijital altyapı projeleri aracılığıyla bölgedeki iş birliğini güçlendirmeyi amaçladığını vurgulayan Biden, ABD Ticaret Odası'na bağlı “Uluslararası Özel Girişim Merkezi (Center for International Private Enterprise-CIPE)” aracılığıyla, ekonomik ilişkileri derinleştirecek bir özel sektör platformu oluşturmayı planladıklarını açıklamıştır. Biden'ın açıklamaları sonrasında C5+1'i tamamlayıcı nitelikte kurulan “B5+1 (The Five Central Asian States and United States Business Forum)” platformu, Orta Asya ülkeleri ile ABD iş dünyası arasındaki ticari ilişkileri güçlendirerek bölgedeki özel sektörün çeşitliliğini artırmıştır. Söz konusu platformun 14-15 Mart 2024 tarihlerinde Astana'da düzenlenen ilk zirve toplantısında taraflar lojistik, e-ticaret, turizm, yeşil enerji ve tarım gibi beş öncelikli sektörde iş birliği fırsatlarını değerlendirerek ortak projelerin geliştirilmesi hususunda anlaşmaya varmışlardır (Olive, 2024). Bütün bu gelişmeler doğrultusunda Orta Asya'ya yönelik yatırımları hızlandıran ABD, başta Kazakistan olmak üzere bölge ülkeleriyle karşılıklı ticaret hacmini artırmayı hedeflemiştir.

Grafik 20: BRI Sonrası ABD ve Çin'in Kazakistan ile Dış Ticaret Dengesi



Kaynak: Kazakhstan Trade Balance (t.y.), <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>

Grafik 20’de 2013-2024 yılları arasında ABD ve Çin’in Kazakistan’a yönelik yıllık bazda ihracat ve ithalat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikteki verilerden de anlaşılacağı üzere BRI’nin uygulanmasıyla birlikte Çin’in Kazakistan ile ticaret hacmi ABD’ye kıyasla daha yüksek seviyelere ulaşmıştır. Her iki ülkenin Kazakistan ile ithalat ve ihracatında dönemsel dalgalanmalar görülse de genel olarak Çin’in ticaret hacmindeki artış ABD’ye göre daha hızlı ve istikrarlı bir seyir izlemiştir. ABD’nin dış ticaret dengesi bu dönemde genel olarak açık verirken, BRI çerçevesinde Kazakistan’a yönelik ihracatını önemli ölçüde artıran Çin dış ticaret fazlası elde etmiştir. 2020 yılında yaşanan Covid-19 pandemisi nedeniyle her iki ülkenin Kazakistan ile dış ticaret hacminde kısa süreli bir düşüş yaşansa da 2021 sonrası süreçte yeniden artış eğilimi gözlemlenmiştir. BRI aracılığıyla yürütülen ekonomik faaliyetler neticesinde Kazakistan’ın en büyük ticari ortağı haline gelen Çin, bölgedeki güç rekabetinde ABD’ye karşı önemli avantaj elde etmiştir. Orta Asya’ya yönelik pragmatik dış politika stratejileri çerçevesinde bölgesel çıkarlarını korumayı ve güç dengelerini kendi lehine şekillendirmeyi hedefleyen ABD ise, BRI’ye alternatif iş birliği mekanizmalarını devreye sokarak Kazakistan ile ticari ilişkileri güçlendirmeye devam etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinin ardından yeniden şekillenen uluslararası sistem, büyük güçlerin dış politika önceliklerinde önemli değişimlere yol açmış ve özellikle bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerle kurdukları ilişkilerin niteliğini doğrudan etkilemiştir. Söz konusu yeni uluslararası konjonktürde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte eski Sovyet coğrafyasında oluşan güç boşluğunu bir fırsat olarak değerlendiren ve bölgeye yönelik stratejilerini gözden geçiren ABD, bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin egemenliğini tanımayı ve bu ülkelerle kapsamlı ilişkiler kurmayı öncelik haline getirmiştir. Bölgenin sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konumun yanı sıra Hazar Havzası'ndaki zengin enerji kaynaklarından faydalanmayı hedefleyen ABD, başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya'daki diğer bağımsız devletlerle ikili ilişkilerine özen göstererek Rusya ve Çin gibi güçlere karşı rekabette stratejik avantaj elde etmeye çalışmıştır. Aynı zamanda, Orta Asya'daki varlığını kalıcı hale getirmeyi ve uzun vadeli stratejik çıkarlarını güvence altına almayı amaçlayan ABD, izlediği proaktif dış politika stratejileri doğrultusunda bölge ülkeleriyle siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye odaklanmıştır. ABD'nin bölgedeki aktif varlığı, Rusya ve Çin'in bölgesel çıkarlarını koruma çabalarıyla karşı karşıya kalmasına yol açmış ve Orta Asya'nın uluslararası siyasetteki önemini ve jeopolitik hassasiyetini daha da artırmıştır.

Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD'nin angajman stratejisi ve NATO vasıtasıyla Kazakistan'a yönelik dış politikasının bu ülkeyle ve bölgedeki diğer güçlerle ilişkilerinde nasıl rol oynadığı şeklindeki temel araştırma sorusuna odaklanan bu çalışma, iki ülke arasındaki çok boyutlu ilişkileri kronolojik bir perspektifle ele alarak sonuca yönelmiştir. Araştırma sürecinde toplanan veriler ve yapılan analizler, çalışmanın başlangıç aşamasında belirlenen hipotezlerin büyük ölçüde doğrulanmasına veya revize edilmesine imkân sağlayarak, taraflar arasındaki ilişkilerin doğası ve bölgesel güç dengeleri üzerindeki rolü hakkında kapsamlı bir değerlendirme imkânı sunmuştur. ABD'nin Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik dış politikasına ilişkin literatürdeki boşluğu doldurmak amacıyla yola çıkılan bu çalışmadan elde edilen bulgular öncelikle bölgesel güç dinamikleri, tarafların stratejik tercihleri ve Kazakistan'ın dış politika yönelimleri hakkında birtakım somut veriler ortaya koymuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından ilk etapta Orta Asya'yı Rusya'nın arka bahçesi olarak gören ve Kazakistan'ın Sovyetlerden arda kalan nükleer silahlardan arındırılması dışında bölgeye çok fazla müdahil olmayan Washington, Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının yeniden keşfedilmesinin ardından söz konusu stratejisini büyük ölçüde değiştirmiştir. Nazarbayev Yönetimi ile geliştirilen siyasi ve diplomatik ilişkiler çerçevesinde 1990'lı yılların ortalarından itibaren bölgeye yönelik yatırımlarını artıran Clinton Yönetimi, Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma sürecine önemli katkıda bulunmuştur. Özellikle enerji

sektöründe yatırımların artması, altyapı projelerinin desteklenmesi ve ekonomik iş birliğinin güçlendirilmesi Kazakistan'ın piyasa ekonomisine geçiş sürecini hızlandırmış ve ülkenin uluslararası alanda görünürlüğünü artırmıştır. Bu çalışmanın yazılmasıyla ortaya çıkan en nihai ve kritik sonuçlardan ilki, 11 Eylül öncesi dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin ağırlıklı olarak enerji odaklı iş birliğine dayanmasıdır. Öte yandan, 1994 yılında ABD'nin NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı'na Kazakistan'ı dâhil etmesi, ülkenin Batı ile askeri ve güvenlik alanındaki ilişkilerini de güçlendirmesine zemin oluşturmuştur. Nazarbayev Yönetimi'nin izlediği çok yönlü dış politika stratejisi neticesinde Rusya ve Çin ile geleneksel ilişkilerinin yanı sıra ABD ile dengeli ve karşılıklı çıkar temelli bir iş birliği geliştiren Kazakistan, bölgede uzun yıllar sürecektir güç rekabetinin merkezi haline gelmiştir.

Bu çalışmanın yazılmasıyla ortaya çıkan sonuçlardan bir diğeri, 11 Eylül öncesi dönemde ABD'nin Kazakistan'a yönelik angajman stratejisinin, ülkenin bağımsızlık sonrası yeniden yapılanma sürecini destekleyerek bölgesel dengelerde daha tarafsız ve dengeli bir dış politika yürütme kapasitesini artırmış olmasıdır. Bu durum bir yandan Kazakistan'ın kendi ulusal çıkarlarını etkin bir şekilde savunmasını kolaylaştırırken, diğer yandan ülkenin Washington açısından Orta Asya'da güvenilir ve etkili bir aktör olarak ön plana çıkmasına yol açmıştır. Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren bölgedeki Amerikan şirketlerinin yatırım ve iş birliği faaliyetlerini yoğunlaştırması Kazakistan'ın ekonomik altyapısını güçlendirerek enerji sektöründe kapsamlı reformların uygulanmasını kolaylaştırmış ve Nazarbayev Yönetimi tarafından belirlenen ulusal kalkınma hedeflerini desteklemiştir. Söz konusu süreçte başta USAID olmak üzere çeşitli Amerikan kurumlarının sağladığı fonlar aracılığıyla Kazakistan'a yönelik mali yardımlarını artıran Clinton Yönetimi, eğitim, sağlık ve yönetim alanlarında kapsamlı destek sağlayarak devlet kapasitesinin güçlenmesine ve ulusal kurumların modernleşmesine katkıda bulunmuştur. Kazakistan'ın piyasa ekonomisine geçişini aktif bir şekilde destekleyen ABD, ülkeyi Batı ekonomik sistemine entegre etmek amacıyla karşılıklı ticari ilişkileri yoğunlaştırmıştır.

Kazakistan ile ekonomik ve ticari iş birliğini geliştirmenin yanı sıra ülkenin sahip olduğu enerji kaynaklarının taşınmasında Rusya'nın tekel gücünü sınırlandırmayı hedefleyen ABD, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren alternatif güzergâhlar için iş birliklerini teşvik etmiştir. Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının Azerbaycan'ın Bakü şehrinden başlayıp, Gürcistan'ın başkenti Tiflis üzerinden Akdeniz kıyısındaki Ceyhan limanına ve oradan da dünya pazarlarına ulaştırılması amacıyla geliştirilen BTC'ye yoğun destek veren Washington, Kazakistan petrolünün söz konusu güzergâha eklenmesi sayesinde Rusya üzerinden yapılan taşımacılığa olan bağımlılığın azaltılmasını hedeflemiştir. Kazakistan'ın ihracat rotalarını çeşitlendirerek bir yandan bölgedeki enerji arz güvenliğini artırmayı amaçlayan ABD, diğer yandan Rusya'ya karşı bölgesel rekabette stratejik avantaj elde etmeye çalışmıştır. ABD'nin Tengiz ve Karachaganak petrol sahalarındaki payını ve yatırımlarını artıran Clinton Yönetimi, bölgedeki Amerikan şirketlerine (Chevron, Exxon-Mobil vb.) desteğini yoğunlaştırmış ve 11 Eylül öncesi süreçte Kazakistan'ın en büyük dış

yatırımcılarından biri hâline gelmiştir. Öte yandan, ABD Kongresi tarafından 1999 yılında kabul edilen İpek Yolu Strateji Yasası ile Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara güvenli ve çeşitli güzergâhlar üzerinden taşınması için iş birliği çabalarını yoğunlaştıran Washington, diğer yandan bölge ülkelerinin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlılıklarını güçlendirmeyi teşvik etmiştir. Orta Asya'da istikrarlı, şeffaf ve demokratik bir siyasi ortamın tesis edilmesini destekleyerek bölgesel etkisini güçlendirmeyi amaçlayan Washington, Astana ile karşılıklı üst düzey resmi temasları hızlandırarak bölgesel meselelerde ikili iş birliğini derinleştirmiştir. Bütün bu gelişmelerin analiz edilmesi sonucunda çalışmada ortaya çıkan bulgulardan biri de 11 Eylül öncesi dönemde Kazakistan'ın, Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının güvenliği ve bölgesel istikrarın sağlanması açısından ABD tarafından stratejik bir ortak olarak konumlandırılmış olmasıdır.

11 Eylül terör saldırıları, Amerikan dış politikasında güvenlik önceliklerinin yeniden tanımlandığı, tehdit algısının köklü biçimde değiştiği ve daha müdahaleci bir stratejik yaklaşımın ortaya çıktığı bir dönüm noktası olmuştur. Saldırıların hemen ardından terörizmi ulusal güvenliğe yönelik en önemli tehdit olarak ilan eden Bush Yönetimi, küresel ölçekte “teröre karşı savaş” doktrini çerçevesinde askeri müdahaleleri, istihbarat kapasitesinin genişletilmesini ve müttefiklerle güvenlik iş birliğinin derinleştirilmesini merkeze alan kapsamlı bir strateji geliştirmiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında lojistik hatların güvenceye alınması ve askeri varlığın sürdürülebilmesi amacıyla Orta Asya ülkeleri ile güvenlik iş birliği arayışlarına yönelen ABD, bölgenin gerek jeostratejik konumunu gerekse operasyonel kapasite açısından sunduğu imkânları dış politika planlamasında kritik bir unsur olarak değerlendirmiştir. Söz konusu operasyonlar esnasında ABD'ye destek vereceğini açıklayan ilk Orta Asya ülkesi, Nazarbayev Yönetimi'ndeki Kazakistan olmuştur. Sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konumu sayesinde ABD'ye lojistik ve operasyonel destek sağlaması açısından kritik bir ülke hâline gelen Kazakistan, havaalanları ve askeri üsler aracılığıyla Afganistan'a yönelik operasyonlar için ikmal ve transit imkânları sunmuştur. Ayrıca istihbarat paylaşımı ve sınır güvenliği konularında iş birliği yaparak operasyonel etkinliği artıran Kazakistan, terörle mücadele sürecinde Bush Yönetimi tarafından “kilit ortak” olarak tanımlanmıştır.

11 Eylül sonrası iki ülke arasında yaşanan gelişmeler analiz edildiğinde ortaya çıkan bulgular, terör saldırılarının ardından ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasının daha aktif hale geldiğini ve enerji odaklı dış politikanın ikinci plana itilmekle birlikte hiçbir şekilde gündemden çıkmadığını buna karşın güvenlik temalı dış politika anlayışının ön plana çıktığını göstermiştir. Kazakistan, her ne kadar Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında Özbekistan ve Kırgızistan gibi ABD'ye doğrudan askeri üs sağlamasa da lojistik ve istihbarat desteğinin yanı sıra transit geçiş kolaylıkları sayesinde terörle ortak mücadele sürecine önemli katkıda bulunmuştur. Bush Yönetimi'ne yönelik desteğini Irak'a müdahale sürecinde de sürdüren Nazarbayev Yönetimi, Kazakistan'ın barışı koruma taburu olarak görev yapan KAZBAT'a ait bir ekibi mayın temizleme

alışmalarına katılmak üzere bölgede konuşlandırmıştır. Öte yandan, 11 Eylül sonrası süreçte NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde savunma ve güvenlik iş birliğini yoğunlaştıran taraflar, Kazakistan'ın askeri kapasitesini modernleştirme, barışı koruma eğitimlerini geliştirme ve çok uluslu operasyonlara katılımını artırma yönünde ortak adımlar atmıştır. NATO Genel Sekreteri Robertson tarafından 2003 yılının Temmuz ayında Kazakistan'a gerçekleştirilen resmi ziyaret esnasında Astana'nın NATO kapsamında geliştirilen askeri iş birliğine olan bağlılığı memnuniyetle karşılanmıştır. Akabinde, NATO ile siyasi diyalogu derinleştirme, askeri reformları destekleme, uyumlaştırma sürecini yönlendirme, askeri çatışmaları nleme ve uluslararası güvenlik ile istikrarı güçlendirme gibi alanlarda ikili iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan IPAP belgesini imzalayan Kazakistan, söz konusu sürece Orta Asya'dan katılan ilk ülke olmuştur. Kazakistan'ın bir yandan Rusya ve Çin ile sürdürdüğü geleneksel stratejik ilişkileri korurken, diğer yandan ABD ve NATO ile güvenlik iş birliğini geliştirerek IPAP sürecine dâhil olması, Nazarbayev Yönetimi'nin çok yönlü dış politika stratejisi izleyerek dış ilişkilerde dengeyi sağlama ve uluslararası alanda etkinliğini artırma çabalarının somut bir göstergesidir. Böylece Kazakistan, Nazarbayev Yönetimi'nin pragmatik hesapları doğrultusunda ABD, Rusya ve Çin ile ilişkilerinde dengeyi koruyarak ulusal çıkarlarını güvence altına almış ve dış politikada önemli bir başarı elde etmiştir.

Bu çalışmada yapılan analizler neticesinde ortaya çıkan bir diğer sonuç, Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasında neoklasik realizmin etkilerinin Bush dönemiyle birlikte daha belirgin hale geldiğidir. Neoklasik realizm yaklaşımında devletlerin dış politika tercihlerinin uluslararası g dengelerinin yanı sıra liderlerin algıları, i politik dinamikler ve ulusal güvenlik öncelikleriyle şekillendiği kabul edilmektedir. Söz konusu temel argüman kapsamında şekillenen Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Orta Asya ve Kazakistan politikası, Bush döneminde daha çok güvenlik odaklı ve enerji kaynaklarına erişim ile stratejik nüfuz kazanma hedefleri doğrultusunda şekillenmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından Bush'un *"Ya bizimlesiniz ya teröristlerle"* söylemi çerçevesinde küresel çapta teröre karşı savaş ilan eden ve Orta Asya ülkelerinden destek talebinde bulunan ABD, Kazakistan'ı Afganistan'a yönelik operasyonlar esnasında stratejik bir ortak olarak konumlandırmıştır. ABD'nin dış politika tercihlerinde uluslararası sistemin mevcut yapısının yanı sıra Bush'un liderlik ve karakteristik özelliklerin önemli rol oynadığı bu süreçte tehdit algısının kişiselleşmesi, karar alma mekanizmalarının lider merkezli işlemesi ve önleyici müdahale doktrini çerçevesinde şekillenmesi bölgesel aktörlerle kurulan ilişkilerin daha çok güvenlik eksenli bir çerçeveye oturtulmasına neden olmuştur. Bu durum, özellikle Orta Asya ve Kazakistan'a yönelik angajmanlarda askeri iş birliği, s kullanımı ve istihbarat paylaşımı gibi hususların öncelik kazanmasına; siyasi ve diplomatik kanalların ise büyük lde Amerikan dış politika karar alıcılarının tehdit algılarını yansıtan söylemleri doğrultusunda yönlendirilmesine yol açmıştır.

11 Eylül sonrası süreçte Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasında güvenlik odaklı stratejileri ön plana çıkaran Bush Yönetimi, bir yandan Astana ile terörle ortak mücadele

kapsamındaki iş birliğini güçlendirirken, diğer yandan Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının güvenliği ve bölgedeki enerji altyapısına yönelik yatırımlarını hızlandırmıştır. ABD'nin bölgedeki enerji güzergâhlarına alternatif projelere destek vererek Rusya'nın tekel gücünü sınırlandırma çabaları, Bush döneminde yürütülen proaktif dış politika stratejileri neticesinde yeni bir ivme yakalamıştır. Rusya'nın CPC aracılığıyla Hazar petrollerinin dünya piyasalarına taşınmasındaki etkisini sürdürme çabalarına karşı BTC'ye yoğun destek veren Bush Yönetimi, Kazakistan petrolünün taşınmasında Moskova'ya olan bağımlılığı azaltmayı hedeflemiştir. Ancak bu çalışmada yapılan analizlerden elde edilen bulgular, 2005 yılında inşası tamamlanan BTC'nin Washington'ın bütün çabalarına rağmen Kazakistan petrollerinin taşınmasında oldukça sınırlı bir rol oynadığını ortaya çıkarmıştır. Petrol ihracatının hâlâ önemli ölçüde CPC aracılığıyla Rusya üzerinden taşınması, Washington ve Pekin'e karşı bölgesel güç rekabetinde Moskova'ya önemli avantaj sağlamıştır. Öte yandan, Bush döneminde Kazakistan ile karşılıklı ticaret hacmini artırmaya yönelik girişimlerini yoğunlaştıran ABD, enerji alanında elde ettiği sınırlı başarıya rağmen iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine önemli katkı sağlamıştır. Çalışma kapsamında iki ülke arasındaki dış ticaret dengesinin analiz edildiği grafikler, Bush dönemindeki proaktif dış politika stratejileri neticesinde ABD'nin Kazakistan'dan gerçekleştirdiği ithalat ve ihracatın 11 Eylül öncesine kıyasla belirgin bir şekilde arttığını göstermiştir. Her ne kadar Rusya ve Çin'in aynı dönemde Kazakistan ile ticaret hacimleri çok daha yüksek seviyelerde seyretmiş olsa da Astana–Washington ticari ilişkileri özellikle ABD'nin Kazakistan enerji sektöründeki yatırımları ve ileri teknoloji ürünlerinin ithalatı sayesinde süreklilik gösteren bir büyüme eğilimi sergilemiştir.

ABD'de 2008 yılının Kasım ayında yapılan seçimlerin ardından göreve gelen Obama, selefi Bush'a göre daha farklı liderlik tarzı ve dış politika anlayışıyla dikkat çekmiştir. Özellikle dış politikada “*sert güç*” yaklaşımından ziyade “*yumuşak güç*” unsurlarını ön plana çıkaran Obama Yönetimi, ABD'nin Kazakistan ile siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerinde karşılıklı çıkarları gözetken pragmatik dış politika stratejisi izlemiştir. Öte yandan, bu dönemde Kremlin ile ilişkilerde “*yeniden başlama (reset) stratejisi*” uygulayan Obama Yönetimi, Rusya-Gürcistan Savaşı'nın ardından itibar kaybı yaşayan ABD'nin Orta Asya'daki güvenilirliğini yeniden tesis etmeyi ve iş birliği kanallarını geliştirerek bölgesel istikrara katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Her ne kadar “*yeniden başlama (reset) stratejisi*” Astana açısından bir tedirginliğe yol açsa da Nazarbayev Yönetimi ile karşılıklı üst düzey resmi temasları yoğunlaştıran Obama Yönetimi, Kazakistan ile ilişkileri daha güçlü bir seviyeye taşıma yönündeki kararlılığını açıkça ortaya koymuştur. Washington'da 2010 yılının Nisan ayında gerçekleştirilen Nükleer Güvenlik Zirvesi'nin ardından karşılıklı iş birliği alanlarını genişleten taraflar, özellikle nükleer güvenlik, terörizme karşı önlemler ve enerji güvenliği konularında somut adımlar atarak çok sayıda ortak proje ve mekanizma geliştirmişlerdir. Söz konusu gelişmelerden anlaşılacağı üzere, ABD'nin Bush dönemindeki çok yönlü ve proaktif dış politika anlayışı Obama döneminde de devam etmiştir. Ancak bu çalışma kapsamındaki analizler, Obama döneminde diplomasi ve çok taraflı iş birliği mekanizmalarının

daha belirgin bir şekilde ön plana çıkarılarak ABD-Kazakistan ilişkilerinin kapsamının genişletildiğini göstermiştir.

ABD-Kazakistan ilişkilerine yönelik analizler, Bush döneminde ikinci plana atılan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi konuların da Obama'nın göreve gelmesiyle birlikte daha fazla önem kazandığını ortaya koymuştur. Astana'da 2010 yılının Aralık ayında düzenlenen AGİT Zirvesine Obama Yönetimi'ni temsilen katılan ABD Dışışleri Bakanı Clinton, Kazakistan'a yönelik öncelikli hedeflerinin demokratik reform sürecinin ilerlemesi, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi ve temel özgürlüklerin korunması olduğunu vurgulamıştır. Taraflar arasında 2012 yılında kurulan "*Stratejik Ortaklık Diyalogu*" çerçevesinde söz konusu unsurları ikili ilişkilerdeki gündemin merkezine yerleştiren Obama Yönetimi, Astana ile düzenli istişareler yürüterek ortak proje ve programlar aracılığıyla somut adımların atılmasını teşvik etmiştir. Aynı zamanda ABD Dışışleri Bakanlığı'na bağlı "*Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu*" çerçevesinde sivil toplumun güçlendirilmesi, seçim süreçlerinin şeffaflaştırılması ve ifade özgürlüğünün desteklenmesi gibi konularda ortak programlar geliştiren taraflar, demokratik değerlerin güçlendirilmesine yönelik iş birliğini derinleştirmiştir. Öte yandan, çeşitli kurumların yayınladığı yıllık raporlar aracılığıyla Kazakistan'daki insan hakları ihlallerini, protesto gösterilerine yönelik sert güvenlik müdahalelerini, keyfi tutuklamaları, adil yargılanma eksikliklerini ve medyaya baskıları belgeleyen ABD, "*Stratejik Ortaklık Diyalogu*" toplantılarında söz konusu hususları gündeme taşıyarak, Nazarbayev Yönetimi'ni uluslararası standartlara uygun şekilde hareket etmeye davet etmiştir.

Obama döneminde iki ülke arasındaki ilişkilerin incelenmesi neticesinde ulaşılan bulgular, ABD'nin Kazakistan ile ekonomik ve ticari iş birliğini stratejik ortaklık doğrultusunda derinleştirdiğini ortaya koymuştur. Taraflar arasında imzalan "*Enerji Ortaklığı Eylem Planı*" çerçevesinde Kazakistan'a yatırım ve teknoloji transferinin artırılması, altyapı modernizasyonu ve enerji verimliliğinin geliştirilmesine yönelik somut adımlar atan Obama Yönetimi, aynı zamanda JEPC tarafından yürütülen projeler sayesinde Nazarbayev Yönetimi'nin ekonomik kalkınma hedeflerini desteklemiştir. Öte yandan, ABD tarafından Obama döneminde Kazakistan'ın DTÖ üyeliği sürecine verilen yoğun diplomatik destek, ülkenin küresel ekonomik entegrasyonunu hızlandırmış ve iki taraf arasındaki ticari ilişkilere yeni bir ivme kazandırmıştır. ABD ile Kazakistan'ın Obama dönemindeki dış ticaret dengesinin analiz edildiği bu çalışmanın ilgili bölümünde analiz edilen veriler, iki ülke arasındaki ticaret hacminin istikrarlı bir biçimde arttığını göstermiştir. Kazakistan'ın Rusya ve Çin'e olan ekonomik bağımlılığını azaltmayı hedefleyen Obama Yönetimi, bir yandan karşılıklı ticari ilişkileri geliştirmeye yönelik girişimlerini hızlandırırken, diğer yandan USAID ve USTDA gibi kurumlar tarafından sağlanan fonlar aracılığıyla Nazarbayev Yönetimi'ne yönelik mali yardımları önemli ölçüde artırmıştır.

Obama'nın ardından göreve gelen Trump'ın dört yıllık başkanlık döneminde ABD'nin Kazakistan'a yönelik pragmatik dış politika stratejisi büyük ölçüde devam etmekle birlikte, önceki dönemlere kıyasla daha sınırlı bir etki yaratmıştır. Selefî Obama'ya göre çok daha farklı liderlik özellikleri olan ve diğer Cumhuriyetçi Başkan Bush'a benzer şekilde yumuşak güçten ziyade “*sert güç*” söylemini ön planda tutan Trump, Astana ile karşılıklı üst düzey resmi temasları yoğunlaştırarak ikili ilişkileri “*geliştirilmiş stratejik ortaklık*” düzeyine taşımıştır. Söz konusu dönemde Kazakistan ile ilişkilerde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve siyasi reform gibi unsurları neredeyse tamamen geri plana atan Trump Yönetimi, önceliği enerji, ekonomik iş birliği ve bölgesel güvenlik konularına vermiştir. Ayrıca, NATO vasıtasıyla yürütülen askeri iş birliği Trump döneminde önemini korusa da önceki dönemlere kıyasla daha sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Öte yandan, Obama döneminde başlatılan C5+1 platformunu ağırlıklı olarak ekonomik iş birliği ekseninde desteklemeye devam eden Trump Yönetimi, Kazakistan başta olmak üzere Orta Asya ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirerek Çin'in bölgede artan etkisine karşı stratejik denge sağlamayı hedeflemiştir. Pekin'in BRI aracılığıyla bölgede gerçekleştirdiği altyapı projelerini “*borç tuzağı diplomasisi*” olarak nitelendiren Trump Yönetimi, alternatif yatırımları devreye sokarak Çin'e olan bağımlılığı azaltmak ve bölgesel rekabette avantaj elde etmek istemiştir. Ancak bu çalışma kapsamında yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular, Trump Yönetimi tarafından atılan bütün adımların Çin'in bölgedeki güçlü ekonomik etkisini sınırlamakta yetersiz kaldığını göstermiştir. Gerek Nazarbayev gerekse Tokayev dönemlerinde Trump Yönetimi tarafından Astana'ya yapılan yatırımların miktarında önemli artış gözlemlense de Kazakistan'ın en büyük ticari ortağı olan Çin ile kıyaslandığında oldukça düşük seviyede kalmıştır. Trump döneminde Çin'in ABD'ye göre Kazakistan'daki ekonomik varlığını çok daha güçlü bir şekilde sürdürmesinde BRI'nin yanı sıra sınır komşusu olmasının sağladığı coğrafi avantaj ve Covid-19 pandemi sürecinin önemli ölçüde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Küresel tedarik zincirlerinde aksamalara yol açan pandemi süreci, Kazakistan'a yönelik Amerikan yatırımlarının planlanan hız ve ölçekte hayata geçirilmesini zorlaştırmıştır.

Trump döneminde ABD-Kazakistan ilişkilerine yönelik analizler neticesinde elde edilen bulgulardan hareketle bu süreçte neoklasik realizmin Amerikan dış politikası üzerinde güçlü bir etki yarattığını söylemek mümkündür. Dış politikada ABD'nin kurumsal geleneğini zayıflatarak kendi kişisel liderlik tarzını ön plana çıkaran Trump, “*Önce Amerika (America First)*” söylemi doğrultusunda başta NATO olmak üzere uluslararası kurumları eleştirmiş, çok taraflı anlaşmalardan çekilmiş ve ekonomik çıkarları ön plana çıkaran pragmatik bir yaklaşım sergilemiştir. Söz konusu süreçte ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politika stratejilerinin şekillenmesinde Trump'ın liderlik ve karakteristik özelliklerinin yanı sıra Rusya ve Çin gibi bölgesel aktörlerin rolleri etkili olmuştur. Kazakistan'ın sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konumun yanı sıra zengin enerji kaynaklarını Rusya ve Çin'in dengelenmesi için bir fırsat olarak değerlendiren Trump Yönetimi, izlediği pragmatik dış politika stratejileri doğrultusunda ABD'nin bölgedeki çıkarlarını güvence altına almak istemiştir. Astana ile ilişkilerde çok taraflılık yerine ikili

diplomasi ve somut iş birliği mekanizmalarını tercih eden Trump Yönetimi, bölgedeki güç dengelerini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye ve ABD'nin stratejik etkisini sürdürmeye odaklanmıştır. Öte yandan, Trump döneminde açıklanan “2019-2025 ABD'nin Orta Asya Stratejisi” ile BRI'ye karşı bölgesel bağımsızlığı desteklemeyi, Rusya'ya karşı denge oluşturmayı ve ekonomik iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan Washington, gerek söz konusu stratejinin geç açıklanması gerekse uygulanmasında karşılaşılan belirsizlikler nedeniyle somut adımlarda sınırlı ilerleme kaydedebilmiştir.

Biden'in göreve gelmesiyle birlikte Trump döneminden farklılaşarak yeni bir ivme yakalayan ABD-Kazakistan ilişkileri, Obama dönemine benzer şekilde çok taraflı diplomasi ve normatif değerlere öncelik veren proaktif dış politika stratejileri ekseninde şekillenmiştir. Biden döneminde Amerikan dış politika karar alıcılarının Kazakistan'a yönelik söylemleri analiz edildiğinde, ağırlıklı olarak iki ana eksenin ön plana çıktığı görülmüştür: (1) demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi normatif değerlere vurgu yapılarak Kazakistan'ın iç reform süreçlerinin desteklenmesi hedeflenmiştir (2) enerji güvenliği, kritik mineraller, dijital ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında somut iş birliği ve ortak projeler aracılığıyla bölgesel istikrar ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesine vurgu yapılmıştır. Söz konusu söylemler doğrultusunda Biden Yönetimi, özellikle C5+1 platformu çerçevesinde yürütülen iş birliğinin kapsamını genişleterek 2021-2024 yılları arasında temiz enerji, güvenlik, ticaret, ulaşım, çevre, iklim değişikliği, teknoloji ve yatırım transferi gibi pek çok farklı alanda Kazakistan ile ortak proje ve politikalar geliştirmiştir. Tokayev Yönetimi'nin ulusal kalkınma ve reform hedeflerini Biden Yönetimi'nin öncelikleriyle paralel biçimde ilerletmesini kolaylaştıran ikili ilişkilerdeki yaklaşma sürecinin taraflar arasındaki stratejik ortaklığı daha da derinleştirdiğini söylemek mümkündür. Öte yandan, Obama döneminde başlatılan ve Trump'ın göreve gelmesiyle kapsamı genişletilen “Stratejik Ortaklık Diyalogu” toplantılarını her yıl düzenli biçimde daha kapsamlı bir çerçevede sürdüren Biden Yönetimi, ABD-Kazakistan ilişkilerini dönemsel bir ilgi alanının ötesine taşıyarak uzun vadeli, sürdürülebilir ve çok boyutlu bir iş birliği modeline dönüştürmüştür. Bu çalışma kapsamında yapılan analizlerden elde edilen bulgular, Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD ile Kazakistan arasındaki stratejik ortaklık diyalogunun en kapsamlı, en düzenli ve en kurumsallaşmış hâline Biden döneminde ulaştığını göstermiştir. Trump'ın ikinci kez ABD başkanı seçildiği 2024 yılının Kasım ayından itibaren ise ikili ilişkiler daha pragmatik, çıkar odaklı ve büyük güç rekabeti bağlamında yeniden tanımlanan bir çerçevede şekillenmiştir.

SSCB'nin dağılışının hemen ardından başlayarak Biden'in görev süresinin sona erdiği 2024 yılının Kasım ayına kadar olan süreçte iki ülke arasındaki ilişkilerin analiz edilmesiyle ortaya çıkan bulgulardan hareketle, ABD'nin Soğuk Savaş sürecinin ardından Kazakistan'a yönelik dış politikasının hangi dinamikler üzerinden şekillendiğine dair soruya yanıtları kısaca şu şekilde ifade edebiliriz. (1) 1991-2001 yılları arasındaki süreçte ilişkiler daha çok nükleer silahların tasfiyesi, Hazar enerji kaynaklarına yönelik iş birliği, Rusya'nın bölgedeki etkisini dengeleme, ekonomik ve

ticari ilişkilerin başlatılması, demokrasi ve reform teşvikleri ekseninde gelişmiştir. (2) 2001-2008 yılları arasındaki süreçte ilişkiler bölgesel güvenlik ve terörle mücadele, enerji güvenliği ve alternatif güzergâhların desteklenmesi, Rusya ve Çin'e karşı rekabet, NATO eksenli savunma iş birliği, ekonomik ve ticari ilişkilerin derinleştirilmesi çerçevesinde yürütülmüştür. (3) 2009-2016 yılları arasında ikili ilişkiler enerji güvenliği ve nükleer silahsızlanma, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının teşviki, Çin'in artan etkisine karşı stratejik denge, ekonomik ve ticari iş birliği ile çok taraflı diplomasi gibi konulara odaklanmıştır. (4) 2017-2021 yılları arasında ilişkiler enerji güvenliği ve doğal kaynaklara yönelik politikalar, ekonomik ve ticari iş birliğinin geliştirilmesi, Rusya ve Çin'in artan etkisini dengeleme, bölgesel güvenlik ve terörle mücadele gibi alanlara yoğunlaşmıştır. (5) 2021-2024 sürecinde taraflar arasında ise ilişkiler demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne saygı, ekonomik ve ticari iş birliğinin geliştirilmesi, Rusya ve Çin'in yükselen gücüne karşı denge arayışı, enerji güvenliği ve iklim politikaları, NATO eksenli savunma ve güvenlik iş birliği ve çok taraflı diplomasi gibi unsurlar çerçevesinde geliştirilmiştir. Trump'ın yeniden başkan olarak göreve geldiği 2024 yılı Kasım ayı sonrasında ise NATO eksenli güvenlik iş birliği daha pragmatik ve seçici bir çerçevede yürütülmüş, çok taraflı mekanizmalardan ziyade ikili çıkar ve güvenlik öncelikleri ön plana çıkmıştır.

Soğuk Savaş döneminin ardından ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasının Orta Asya'daki bölgesel güç dengesinde nasıl rol oynadığı ve bölgesel güçlerin çıkarlarını ne şekilde etkilediğine dair araştırma sorularına yanıt verilmesi amacıyla, çalışmanın son bölümünde ilgili aktörlerin stratejilerinin yanı sıra bölgesel iş birliği dinamikleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Söz konusu analizler neticesinde ortaya çıkan bulgular, Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD'nin bölgedeki etkisini güçlendirmeye yönelik çabalarının Kazakistan'ı Rusya ve Çin'in de dâhil olduğu çok kutuplu bir güç rekabetinin merkezine yerleştirdiğini ortaya koymuştur. Hazar enerji kaynaklarına 1990'lı yılların ortalarından itibaren artan ilgisi neticesinde Kazakistan ile uzun yıllar sürecek iş birliğinin temellerini atan ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından bölgedeki varlığını ağırlıklı olarak güvenlik odaklı politikalar ekseninde şekillendirmiştir. Söz konusu süreçte gerek bölgesel çıkarlarını güvence altına almak gerekse Rusya ve Çin'in bölgedeki etkisini sınırlandırmak amacıyla proaktif dış politika stratejileri yürüten ABD, Kazakistan ile ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine taşıyarak ülkenin Batı eksenine entegrasyonu güçlendirmiştir. Öte yandan, ABD'nin bölgedeki varlığını geleneksel çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak değerlendiren Rusya ve Çin ise Washington'a karşı doğrudan bir çatışmaya girmek yerine Kazakistan ile iş birliğini güçlendirerek kendi nüfuz alanlarını koruma çabalarını sürdürmüşlerdir. Nitekim her iki ülkenin de Kazakistan'ın en büyük sınır komşuları olmaları, ABD'ye karşı yürütülen bölgesel güç rekabetinde coğrafi avantaj sağlayarak siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini kolaylıkla yürütmelerini mümkün kılmıştır.

Soğuk Savaş sonrasındaki bölgesel güç rekabetine ilişkin analizler, Rusya'nın geleneksel nüfuzu ile Çin'in ağırlıklı olarak ekonomik ve ticari ilişkiler bağlamında yükselen gücünün,

ABD'nin Kazakistan üzerindeki etki alanını daralttığını; ancak bu durumun, Kazakistan'ın ABD'yi bir dengeleme unsuru olarak daha fazla önemsemesine yol açtığını göstermiştir. Tarihsel ve coğrafi bağlarının yanı sıra ülkedeki yoğun etnik Rus nüfus sayesinde Kazakistan'ın dış politika kararları üzerinde Rusya ile ilişkilerden kaynaklanan bir hassasiyet ve denge arayışı ön plana çıkmıştır. Söz konusu unsurlara ek olarak, Kazakistan'ın enerji ihracat rotalarındaki konumu, ekonomik ve ticari ilişkileri ile askeri alanlardaki bağımlılık, ABD'ye karşı bölgesel güç rekabetinde Moskova'ya önemli stratejik avantaj sağlamıştır. Öte yandan, özellikle 2000'li yılların başından itibaren enerji kaynakları ve altyapı yatırımları, ulaşım ve lojistik projeleri, finansal yardım ve krediler aracılığıyla Kazakistan'ın ekonomik ve ticari ilişkilerdeki en büyük ortağı haline gelen Çin, ABD'nin bölgedeki etkisini sınırlandıran diğer kilit aktör olarak ön plana çıkmıştır. Bağımsızlığından itibaren izlediği çok yönlü dış politika stratejisi çerçevesinde büyük güçlerle ilişkilerinde denge kurmayı başaran Kazakistan ise, bir yandan Rusya ve Çin ile güçlü bağlarını sürdürürken, diğer yandan ABD ile iş birliği fırsatlarını değerlendirerek ulusal çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Rusya ve Çin'in bütün baskılarına rağmen Washington ile ilişkileri stratejik ortaklık düzeyinde yürüten Kazakistan, taraflar arasındaki rekabetten faydalanarak bölgesinin en istikrarlı ülkesi olmaya devam etmiştir.

Bölgedeki güç rekabetinin savunma ve güvenlik boyutuna ilişkin yapılan analizlerden elde edilen bulgular, ABD'nin Kazakistan ile NATO vasıtasıyla yürüttüğü askeri iş birliğinin Rusya ve Çin'in ŞİÖ ve KGAÖ çerçevesindeki faaliyetleri karşısında oldukça sınırlı düzeyde kaldığını göstermiştir. ABD'nin yoğun desteği neticesinde 1994 yılında NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı'na dâhil edilen Kazakistan, söz konusu program çerçevesinde yürütülen savunma ve güvenlik faaliyetlerine aktif olarak katılım göstermiştir. Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından Nazarbayev Yönetimi ile ikili ilişkileri yoğunlaştıran ABD ve NATO, terörle ortak mücadele sürecine verilen desteğe karşılık Kazakistan ordusunun modernizasyonu, personel eğitimi ve savunma kapasitesinin güçlendirilmesi, askeri tatbikatlar ve ortak eğitim programları gibi alanlarda iş birliğini artırmıştır. IPAP sürecine 2006 yılından itibaren dâhil edilen Kazakistan, Obama, Trump ve Biden dönemlerinde ABD ile savunma ve güvenlik alanındaki iş birliğini devam ettirerek NATO ile ilişkilerini derinleştirmiştir. Öte yandan, 1994 yılında Rusya öncülüğünde kurulan KGAÖ'ye, ondan iki yıl sonra da Çin'in girişimleriyle oluşturulan ŞİÖ'ye kurucu üye olarak dâhil olan Kazakistan, izlediği çok yönlü dış politika stratejileri kapsamında her iki tarafla ilişkilerine özen göstermiştir. Ancak, Kazakistan'ın ordu envanterinin büyük kısmının Sovyet dönemi ekipmanlarından oluşması, lojistik ve bakım süreçlerinde Rusya'ya olan askeri bağımlılığı gibi faktörler NATO standartlarına uyum sürecini zorlaştırmıştır. KGAÖ üyeliği gereği kolektif savunma taahhütlerini yerine getirmek ve Rusya ile askeri-stratejik uyumluluğunu sürdürmek zorunda kalan Kazakistan, ABD ve NATO ile savunma iş birliğinde belirli sınırların ötesine geçememiştir. Bunun yanı sıra, ŞİÖ'nün bölgede artan etkisi, Kazakistan'ın güvenlik algısında Pekin'i vazgeçilmez bir aktör hâline getirmiştir. ŞİÖ'nün terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık gibi bölgesel tehditlere yönelik ortak operasyon mekanizmaları, istihbarat paylaşım ağları ve düzenli

çok uluslu tatbikatları, Kazakistan'ın güvenlik öncelikleriyle doğrudan uyum sağlamıştır. Sonuç itibarıyla ABD ve NATO'nun askeri angajmanı coğrafi olarak sınırlı, süreklilikten yoksun ve çoğunlukla eğitim-teknik yardım düzeyinde kalırken, ŞİÖ'nün sağladığı iş birliğinin daha kurumsal, istikrarlı ve kapsayıcı bir çerçevede ilerletilmesi, Kazakistan'ın Rusya ve Çin'in güvenlik mekanizmalarıyla daha sıkı bir uyum içerisinde hareket etmesine yol açmıştır.

Bu çalışma, Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasını neoklasik realizm perspektifinden analiz etmeye odaklanmış ve bu alanda literatürde bulunan boşluğa katkı sağlamayı hedeflemiştir. Çalışma kapsamında ABD-Kazakistan ilişkileri ilk kez bir bütün halinde ve 2024 yılının sonuna kadar olan süreci bölgesel aktörlerle yaşanan rekabeti içerecek şekilde ele alınmıştır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında yapılan analizler neticesinde ulaşılan bulgulardan hareketle Soğuk Savaş sonrası Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasına ilişkin gelecekte yapılacak olan araştırmalarda, öncelikle iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen dinamiklerin zaman içerisinde değişime uğrayabileceği ve söz konusu değişimlerin bölgesel aktörlerin stratejilerinden etkilenebileceği daima göz önünde bulundurulmalıdır. İkincisi, ABD'nin Kazakistan'a yönelik dış politikasında rol oynayan aktörlerin sayısının artabileceği veya azalabileceği gibi, bölgesel güç rekabetinin yaşandığı alanların da gelecekte genişleyebileceği veya daralabileceği düşünülmelidir. Üçüncüsü, bu çalışmada Kazakistan'a yönelik Amerikan dış politikasında etkili olan dört temel stratejiden söz edilmiştir. ABD'de yaşanacak olan yönetim değişiklikleri veya Kazakistan'ın iç politik dinamiklerindeki gelişmeler gelecekte yapılacak olan çalışmalarda, tespit edilen bu dört temel stratejinin artmasını sağlayabilir. Dördüncüsü, literatürde Kazakistan toplumunun veya elitlerinin ya da medya söylemlerinin ABD'ye bakışını inceleyen çalışmaların neredeyse hiç bulunmaması, gelecekteki araştırmalar için önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Son olarak, iki ülke arasındaki ilişkilere yönelik gelecekte yapılacak olan nicel çalışmalar, Kazakistan'ın demokrasi ve insan hakları uygulamaları, hukuk ve yargı reformları, sivil toplum faaliyetleri, medya özgürlüğü ve siyasi katılım düzeylerindeki göstergeler üzerinde ABD etkisinin olup olmadığı ya da hangi ölçüde etkili olduğu da araştırmaya açık bir alan olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdrakhmanov, Kairat (2018), "Kazakhstan's Peacekeeping Mission to Lebanon is Another Contribution to Peace", **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2018/11/kazakhstans-peacekeeping-mission-to-lebanon-is-another-contribution-to-peace/> (04.08.2024).
- Aben, Dauren (2017), "Kazakhstan and NATO's Partnership for Peace Program", **Eurasian Research Institute**, <https://eurasian-research.org/wp-content/uploads/2020/08/Weekly-e-bulletin-14.11.2017-20.11.2017-No-138.pdf> (09.07.2024).
- Adilet (1994), "On Ratification of the Agreement Between the Republic of Kazakhstan and Republic of China on the Kazakh-Chinese State Border", https://adilet.zan.kz/rus/docs/U950002331_#z0 (01.12.2024).
- _____ (1998), "Joint Statement of the Presidents of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation", <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O9800000004> (12.05.2024).
- Adilhankızı, Damecan Sadik (2015), "Kazak Türklerinin Tarihi ve Kazakistan", **Journal of Institute of Economic Development and Social Researches**, 1(1), 24-30.
- Aitken, Jonathan (2010), **Kazakistan'ın Efsanevi Lideri Nazarbayev**, Hayat Yayın Grubu, İstanbul.
- Akimbekov, Sultan (2002), "The Conflict in Afghanistan: Conditions, Problems and Prospects", Boris Rumer (Ed.), **Central Asia: A Gathering Storm?**, içinde (69-113), M.E. Press, New York.
- Akorda (2019), "Official Visit to the Russian Federation", https://www.akorda.kz/en/events/international_community/foreign_visits/official-visit-to-the-russian-federation (18.05.2024).
- Alaolmolki, Nozar (2001), **Life After the Soviet Union: The Newly Independent Republics of the Transcaucasus and Central Asia**, State University of New York Press, New York.
- Allen, Mike ve DeYoung, Karen (2002), "Bush: U.S. Will Strike First at Enemies; in West Point Speech, President Lays Out Broader U.S. Policy", **The Washington Post**, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/06/02/bush-us-will-strike-first-at-enemies/1df6132b-504c-437e-9b11-085a8b9b3eae/> (13.03.2024).
- Almadiyev, Bekbolat B. (2015), "Energy Parameters of Kazakhstan-American Relations: Geopolitical and Internationally Legal Aspects", **ISE Research Institute**, 3(1), 371-377.

- Almashov, Nurbek (2014), “Nazarbayev Visits China as Countries Sign Investment Deals and Bolster Political Ties”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2014/05/nazarbayev-visits-china-countries-sign-investment-deals-bolster-political-ties/> (18.09.2024).
- Alptekin, Gökhan (2021), “2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Savaş Sonrası Büyük ve Bölgesel Güçlerin Tepki ve Politikaları”, **Rusya Araştırmaları Dergisi**, 6(1), 110-130.
- Alred, Lance vd. (2017), “US Policy Towards Central Asia Under Trump”, **UNISCI**, 45(1), 41-66.
- Altynsarina, Elya (2018), “U.S. Commerce Secretary, Business Delegation Tour Kazakhstan”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2018/10/u-s-commerce-secretary-business-delegation-tour-kazakhstan> (12.12.2024).
- Alvarez, Cesar B. Martinez (2015), “China-Kazakhstan Energy Relations Between 1997 and 2012”, **Journal of International Affairs**, 69 (1), 57-69.
- Amanov, Şatlık (2007), **ABD’nin Orta Asya Politikaları**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- Ametbek, Dinmuhammed (2019), “The Western Direction of the Multi-Vector Foreign Policy of Kazakhstan”, Elkhan Mehdiyev (Ed.), **Changing Security Dynamics of Black Sea and Caspian Basin Countries in Light of Their Partnership Policy with NATO and Other International Players**, içinde (22-29), Atlantic Treaty Association, İstanbul.
- Anceschi, Luca (2020), **Analysing Kazakhstan’s Foreign Policy: Regime Neo-Eurasianism in the Nazarbayev Era**, Routledge, London.
- Anwar, Zahid (2011), “Development of Infrastructural Linkages Between Pakistan and Central Asia”, **Research Journal of South Asian Studies**, 26(1), 103-115.
- Arı, Tayyar (2010), **Liderler, Kanaat Önderleri ve Kamuoyunun Gözünden Yükselen Güç, Türkiye ABD İlişkileri ve Ortadoğu**, MKM Yayıncılık, Bursa.
- Arı, Tayyar ve Pirinççi, Ferhat (2010), “11 Eylül’ün Gölgesinde Orta Asya’ya Yönelik Amerikan Politikası”, Tayyar Arı (Ed.), **Orta Asya ve Kafkasya Rekabette İşbirliğine**, içinde (295-324), MKM Yayıncılık, Bursa.
- Armenia News (2022), “NATO Expresses Concern Over Events in Kazakhstan”, <https://news.am/eng/news/680983.html> (30.06.2024).
- Aslam, Abid (2001), “Bush-Cheney Enerji Planı Dikkat Çekiyor”, **Foreign Policy in Focus**, https://fpif.org/bush-cheney_energy_plan_bears_watching/ (18.12.2024).
- Atkin, Muriel (1997), “Thwarted Democratization in Tajikistan”, Karen Dawisha ve Bruce Parrot (Ed.), **Conflict, Cleavage and Change in Central Asia and Caucasus**, içinde (277-311), Cambridge University Press, Cambridge.
- Azernews (2012), “Kazakhstan, U.S. Sign Joint Paper on Energy Partnership for 2012-2013”, https://www.azernews.az/oil_and_gas/45279.html (01.05.2024).

- Bağbaşıoğlu, Arif (2014), “Beyond Afghanistan NATO’s Partnership with Central Asia and South Caucasus: A Tangled Partnership?”, **Journal of Eurasian Studies**, 5(1), 88-96.
- _____ (2024), “Rethinking the Implications of NATO’s Afghanistan Operation and Its Partnership for Peace in Central Asia: Is It the End of NATO’s Presence in Central Asia?”, **Bilig**, 108(1), 1-36.
- Balcı, Bayram (2022), “Popular Protests in Kazakhstan: A New Victory for Putin’s Political Agenda?”, **Center For International Studies**, <https://www.sciencespo.fr/ceri/en/content/popular-protests-kazakhstan-new-victory-putins-political-agenda> (11.10.2024).
- Balman, Sıd (1993), “Christopher Brings Money and Tax Treaty for Kazakhstan”, **United Press International**, <https://www.upi.com/Archives/1993/10/23/Christopher-brings-money-and-tax-treaty-for-Kazakhstan/5163751348800/> (12.05.2024).
- Berman, Ilan (2004), “The New Battleground: Central Asia and the Caucasus”, **The Washington Quarterly**, 28(1), 59-69.
- Bin, Yu (2010), “China-Russia Relations: Peace Mission 2010 and Medvedev’s Visit to China”, **Comparative Connections**, https://cc.pacforum.org/wp-content/uploads/2017/05/1003qchina_russia.pdf (02.08.2024).
- Blackwood, Maria A. (2021), “Central Asia: Background and U.S. Relations”, **Congressional Research Service**, <https://sgp.fas.org/crs/row/R46924.pdf> (02.07.2024).
- _____ (2024), “Kazakhstan: Background and Issues for Congress”, **Congressional Research Service**, <https://sgp.fas.org/crs/row/R48158.pdf> (09.05.2024).
- Blake, Robert O. (2011), “The Obama Administration’s Priorities in South and Central Asia”, **U.S. Department of State Archive**, <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2011/155002.htm> (19.09.2024).
- Blank, Stephen (2001), “The United States and Central Asia”, Roy Allison ve Lena Jonson (Ed.) **Central Asian Security: The New International Context**, içinde (127-151), Brookings Institution Press, Washington.
- _____ (2008), “The Strategic Importance of Central Asia: An American View”, **The US Army War College Quarterly: Parameters**, 38(1), 73-87.
- Blua, Antoine (2002), “Kazakhstan: President Nazarbaev Signs Mutual Cooperation Agreement with China”, **Free Europe Radio Liberty Radio**, <https://www.rferl.org/a/1101766.html> (11.08.2024).
- _____ (2003), “Central Asia: Robertson Urges Closer Ties with NATO”, **Free Europe Radio Liberty Radio**, <https://www.rferl.org/a/1103776.html> (12.08.2024).

- Bokhari, Kamran (2022), “U.S.–Kazakhstan Relations at 30: Eurasian Security & Prosperity”, **Wilson Center**, <https://www.wilsoncenter.org/publication/us-kazakhstan-relations-30-eurasian-security-prosperity> (18.03.2024).
- Boyer, Alan Lee (2006), “U.S. Foreign Policy in Central Asia”, **Naval War College Review**, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1886&context=nwc-review> (19.06.2024).
- BP (2019), “BP Statistical Review of World Energy”, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf> (01.07.2024).
- Brautigam, Deborah (2020), “A Critical Look at Chinese ‘Debt-Trap Diplomacy’: the Rise of a Meme”, **Area Development And Policy**, 5(1), 1-14.
- Brzezinski, Zbigniew (1998a), **Büyük Satranç Tahtası**, (Çev. Yelda Türedi), Yön Yayınları İstanbul.
- _____ (1998b), **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**, Basic Books, New York.
- Buckley, Chris (2008), “China Seeking Breakthrough in Russia Energy”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-china-russia/china-seeking-breakthrough-in-russia-energy-idUSTRE49K35R20081021/> (01.10.2024).
- Bukhari, Syed Adrian Ali Shah (2005), “Factors of Competition Between Russia and the US in Central Asia”, **Strategic Studies**, 25(4), 134-157.
- Burnashev, Rustam (2002), “Regional Security in Central Asia: Military Aspects”, Boris Rumer (Ed.), **Central Asia: A Gathering Storm?**, içinde (114-165), M.E. Sharpe, New York.
- Carney, Stephen A. (2011), **Allied Participation in Operation Iraqi Freedom**, Center of Military History United States Army, Washington.
- Caspian Policy Center (2019), “The Caspian Policy Center and the U.S. Chamber of Commerce Held the 4th Trans-Caspian Forum in Washington, D.C.”, <https://www.caspianpolicy.com/research/press-releases/the-caspian-policy-center-and-the-us-chamber-of-commerce-held-the-4th-trans-caspian-forum-in-washington-dc-9051> (25.10.2024).
- CCTV (1995), “Agreement on the Utilization of Lianyungang Port to Handle and Transship the Transit Freights of Kazakhstan”, <http://www.cctv.com/lm/1039/20/3.html> (25.09.2024).
- Chevron (1993), A History of Enabling Human Progress, <https://www.chevron.com/-/media/chevron/about/documents/chevron-history.pdf> (13.09.2024).

- Chinadaily (2018), “China, Kazakhstan Agree to Work Together for Respective National Rejuvenation”, <https://www.chinadaily.com.cn/a/201806/07/WS5b192f14a31001b82571ebe5.html> (19.07.2024).
- Chowdhury, Suban K. ve Kafi, Abdullah H. (2015), “The Heartland Theory of Sir Halford John Mackinder: Justification of Foreign Policy of the United States and Russia in Central Asia”, **Journal of Liberty and International Affairs**, 1(2), 1-13.
- CICA (2002), “First CICA Summit”, <https://www.s-cica.org/index.php?view=page&t=first-summit> (10.20.2024).
- CIS Legislation (1991), “Almaty Declaration”, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=4744> (12.01.2025).
- _____ (1992), “Agreement Between the Governments of The Republic of Kazakhstan, Republic Kyrgyzstan, Russian Federation and Republic of Tajikistan on Negotiations with People’s Republic of China on Boundary Questions”, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=8386> (11.09.2024).
- _____ (1994), “Agreement Between the Russian Federation and Republic of Kazakhstan on the Basic Principles and Conditions of Use of the Baikonur Spaceport”, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=8648> (11.10.2024).
- _____ (1997), “The Agreement Between the Government of the Russian Federation and the Government of the Republic of Kazakhstan on Technical and Economic Cooperation and Integration in Oil and Gas Industries”, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=8599> (11.11.2024).
- _____ (2004a), “The Contract Between the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan on Cooperation and Interaction on Boundary Questions”, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=6848> (11.10.2024).
- _____ (2004b), “Agreement Between the Russian Federation and Republic of Kazakhstan on Development of Cooperation on Effective Use of the BAIKONUR Complex”, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=6852> (11.10.2024).
- _____ (2007), “Agreement Between the Government of the Republic of Kazakhstan and Government of the Russian Federation on Opening of Departments of the Trade Missions”, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=16723> (11.11.2024).
- _____ (2013), “Contract Between the Russian Federation and Republic of Kazakhstan”, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=66951> (01.08.2024).
- _____ (2014), “Greement Between the Government of the Republic of Kazakhstan and Government of the Russian Federation”, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=73379> (13.08.2024).

- CNPC (2008), “CNPC Sustainability Report”, <https://www.cnpc.com.cn/en/crsinEn/201704/e81db8da28d64ba99392dd35d8ff6e45/files/0721d8e9401c404a9bf7b4b2b0cf36cc.pdf> (15.11.2024).
- Coffey, Luke ve Kim, Anthony B. (2020), “Secretary Pompeo’s Visits to Kazakhstan and Uzbekistan Offer an Opportunity to Advance U.S. Interests”, **The Heritage Foundation**, https://www.heritage.org/sites/default/files/2020-01/IB5028_0.pdf (29.06.2024).
- Congress.Gov (2008), “The Petroleum and Poverty Paradox: Assessing U.S. and International Community Efforts to Fight the Resource Curse”, <https://www.congress.gov/committee-print/110th-congress/senate-committee-print/44727?outputFormat=pdf> (11.01.2024).
- Congressional Research Service (2015), “China’s One Belt, One Road”, https://www.everycrsreport.com/files/2015-08-06_IF10273_228c7da411c9fbf19e44f38447f456644f226691.pdf (15.09.2024).
- Cooley, Alexander (2012), **Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia**, Oxford University Press, Oxford.
- Cornell, Svante E. (2023), “Kazakhstan’s Foreign Policy: Managing the Major Power”, **The Central Asia-Caucasus Analyst**, https://www.cacianalyst.org/resources/pdf/231208_FT_Kazpowersb.pdf (12.03.2024).
- Courtney, William (2024), “Memoir: Diplomacy at the Crossroads of Eurasia”, **Eurasianet**, <https://eurasianet.org/memoir-diplomacy-at-the-crossroads-of-eurasia> (25.05.2024)
- CPC (2014), “CPC is One of the Most Important Joint Projects for Russia and Kazakhstan”, <https://www.cpc.ru/EN/press/releases/2014/Pages/20140930.aspx> (12.06.2024).
- (t.y.), “Milestones of the Caspian Pipeline Consortium History”, <https://www.cpc.ru/en/about/pages/chronology.aspx> (11.08.2024).
- Çakır, Adem (2020), “Contemporary Rivalry in Central Asia: Challenges and Opportunities”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, 9(1), 75-94.
- Çakırca, Burak (2021), “Neoklasik Realizmin Dış Politikayı Açıklama Gücü”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(1), 231-239.
- Çelik, Yavuz ve Jayawickrama, Janaka (2024), “A Win-Win Relationship Between China and Kazakhstan: Thinking Beyond Dependency”, **Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi**, 8(2), 421-441.
- Daly, John C. K. (2015), “Steppe Eagle-2015 Exercise Unites CSTO and NATO Forces in Kazakhstan”, **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/steppe-eagle-2015-exercise-unites-csto-and-nato-forces-in-kazakhstan/> (13.08.2024).

- _____ (2020), “Russia’s Kavkaz 2020: International Participation and Regional Security Implications”, **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/russias-kavkaz-2020-international-participation-and-regional-security-implications/> (09.09.2024).
- Denison, Michael (2002), “Central Asian Politics After the Taliban: New Risks, New Opportunities”, **Asian Affairs**, 33(1), 57-114.
- Dillehay, Desiree (2017), “Steppe Eagle 17 Continues Partnership for US, UK, Kazakhstan”, **U.S. Army**, https://www.army.mil/article/186565/steppe_eagle_17_continues_partnership_for_us_uk_kazakhstan (13.08.2024).
- Diyarbakırlıoğlu, Kaan ve Yiğit, Süreyya (2014), “Kazakh Multi Vector Foreign Policy in Action”, **Alternatives Turkish Journal of International Relations**, 13(4), 70-82.
- Djalili, Mohammad-Reza ve Kellnerr, Thierry (2009), **Yeni Orta Asya Jeopolitiği**, (Çev. Reşat Uzmen), Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Donaldson, Robert H. ve Noguee, Joseph L. (2002), **The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests**, M.E. Sharpe, New York.
- Dumoulin, Marie (2023), “Steppe Change: How Russia’s War On Ukraine is Reshaping Kazakhstan”, **European Council on Foreign Relations**, https://ecfr.eu/wp-content/uploads/2023/04/Steppe-change-How-Russias-war-on-Ukraine-is-reshaping-Kazakhstan_1.pdf (09.09.2024).
- Dunn, Jonathan (2007), “Rethinking American Strategy in Central Asia”, **United States Air Force Academy**, https://www.usafa.edu/app/uploads/06_rethinking-us-strategy-in-central-asia.pdf (31.05.2024).
- Dyson, Tom (2010), **Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe**, Palgrave Macmillan, Londra.
- EFEconomica (2022), “Putin, Tokayev Meet to Boost Kazakh-Russian Strategic Partnership”, <https://efecomunica.efe.com/en/putin-tokayev-meet-to-boost-kazakh-russian-strategic-partnership> (12.12.2024).
- Embassy of the People’s Republic of China in the Democratic Republic of Timor-Leste (2010), “Hu Jintao Wraps up Central Asia Trip and Returns Home”, https://tl.china-embassy.gov.cn/eng/xwdt/201006/t20100617_1117152.htm (15.12.2024).
- Embassy of the Republic of Kazakhstan (2009), “Kazakhstan’s Foreign Minister Visits Washington for High Level Talks with US Officials”, <http://search.globescope.com/kazakhstan/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=191&cntnt01returnid=72> (01.06.2024).
- Energy Intelligence (2008), “Moscow Agrees Again to CPC Expansion”, <https://www.energyintel.com/0000017b-a7b3-de4c-a17b-e7f33d070000> (01.06.2024).

- Erhan, Çağrı (2003), “ABD’nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”, **Strateji ve Analiz Dergisi**, 9, 1-21.
- ETH Zürich (2000), “The SVR Russia’s Intelligence Service”, https://www.files.ethz.ch/isn/96666/00_Mar_2.pdf (17.04.2024).
- Eurasianet (2023), “Blinken Strikes Reassuring Tone in Dialogue with Central Asian Partners”, <https://eurasianet.org/blinken-strikes-reassuring-tone-in-dialogue-with-central-asian-partners> (01.01.2025).
- European Southern Observatory (t.y.), “Silk Road Strategy Act of 1999”, <https://www.eso.org/gen-fac/pubs/astclim/espas/maidanak/silkroad.html> (12.06.2024).
- Every CRS Report (2003), “Central Asia’s Security: Issues and Implications for U.S Interests”, <https://www.everycrsreport.com/reports/RL30294.html> (12.07.2024).
- Fanger, Samantha (2023), “Biden’s Presidential Outreach to Central Asia-A Strategic Shift in U.S. Foreign Policy”, **Caspian Policy Center**, <https://www.caspianpolicy.org/research/security-and-politics-program-spp/bidens-presidential-outreach-to-central-asiaa-strategic-shift-in-us-foreign-policy> (06.08.2024).
- FAS (1993), “The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation”, <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html> (02.12.2024).
- Federation of American Scientists (t.y.), “NPT Chronology”, <https://nuke.fas.org/control/npt/chron.htm> (11.10.2024).
- Fierke, Karin M. (2015), **Political Self-Sacrifice: Agency, Body and Emotion in International Relations**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Fossato, Floriana (1998), “CIS: The Future Looks Bleak For Commonwealth Of Independent States”, **Free Europe Radio Liberty Radio**, <https://www.rferl.org/a/1087817.html> (12.06.2024).
- Free Europe Radio Liberty Radio (1997a), “Russian-Kazakh Defense Agreement Signed”, <https://www.rferl.org/a/1141527.htm> (19.08.2024).
- _____(1997b), “Kazakhstan, China Sign Oil Deal”, <https://www.rferl.org/a/1141502.html> (15.12.2024).
- _____(2002a), “Central Asia Report: May 2, 2002”, <https://www.rferl.org/a/1342253.html> (06.05.2024).
- _____(2002b), “Central Asia Report: July 11, 2002”, <https://www.rferl.org/a/1342262.html> (12.09.2024).

- Fuller, Graham E. (1993), "Russia and Central Asia: Federation or Fault Line?", Michael Mandelbaum (Ed.), **Central Asia: Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and the World**, içinde (94-129), Council on Foreign Relations Press, Washington.
- GALLUP (t.y.), "U.S.-Global Leadership Project", <https://news.gallup.com/poll/161309/global-leadership-project.aspx> (12.03.2024).
- Garnett, Shermann W. vd. (2000), **The New Central Asia: in Search of Stability**, Trilateral Commission, Washington.
- Garrison, Jean A. ve Abdurahmonov, Ahad (2011), "Explaining the Central Asian Energy Game: Complex Interdependence and How Small States Influence Their Big Neighbors", **Asian Perspective**, 35(3), 381-405.
- Ghafouri, Mahmoud (2008), "The Caspian Sea: Rivalry and Cooperation", **Middle East Policy**, 15(2), 81-96.
- Gleason, Gregory (1997), **The Central Asian States: Discovering Independence**, Westview Press, Boulder.
- _____ (2001), "Policy Dimensions of West Asian Borders After the Shanghai Accord", **Asian Perspective**, 25(1), 107-131.
- Goble, Paul (1997), "Kazakhstan: Analysis From Washington U.S.-Kazakhstan Relations Remain Fragile", **Free Europe Radio Liberty Radio**, <https://www.rferl.org/a/1087267.html> (15.07.2024).
- Gordon, Michael R. (1998), "A Rough Trip For Yeltsin Adds To Worries About Health", **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/1998/10/13/world/a-rough-trip-for-yeltsin-adds-to-worries-about-health.html> (19.06.2024).
- Gov. Kz (2021), "Ambassador of Kazakhstan Presents Credentials to NATO Secretary General", <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/253393?lang=en> (01.07.2024).
- Gökbel, Ahmet ve Turganbayeva, Togzhan (2021), "Kazakistan'da Petrol, Doğalgaz ve Dış Politika: Rusya, Çin, ABD ve AB Dengesi", **Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi**, 5(1), 1-28.
- Gray, Colin S. (2005), "In Defence of the Heartland", Brian W. Blouet (Ed.), **Global Geostrategy, Mackinder and the Defence of the West**, içinde (17-35), Routledge, London.
- Green Finance & Development Center (2020), "BRI Investment Report 2020", <https://greenfdc.org/china-belt-and-road-initiative-bri-investment-report-2020/> (15.01.2025).

- Guancheng, Xing (1998), "Security Issues in China's Relations with Central Asian States", Yongjin Zhang ve Rouben Azizian (Ed.), **Ethnic Challenges Beyond Borders: Chinese and Russian Perspectives of the Central Asian Conundrum**, içinde (203-217), Macmillan Press, London.
- Gubaidullina, Muattar Sharifullova ve Paizova, Aigul (2025), "Russia's "Soft Power" Policy Towards Kazakhstan in the Research Field on Central Asia", **Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University Political Science Regional Studies Oriental Studies Turkology Series**, 150(1), 145-159.
- Gürler, Tugay (2017), **Bağımsızlık Sürecinde Kazakistan Cumhuriyeti Üzerinde ABD ve Rusya Rekabeti**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haidar, Aida (2023), "President Tokayev Meets with US Secretary Blinken, Reiterates Commitment to Bilateral Cooperation", **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2023/02/president-tokayev-meets-with-us-secretary-blinken-reiterates-commitment-to-bilateral-cooperation/> (11.05.2024).
- Hess, Michel (2004), "Central Asia: Mackinder Revisited?", **The Quarterly Journal**, 3(1), 95-106.
- Hill, Fiona (2001a), "Contributions of Central Asian Nations to the Campaign Against Terrorism", **Brookings**, <https://www.brookings.edu/articles/contributions-of-central-asian-nations-to-the-campaign-against-terrorism/> (21.05.2024).
- _____ (2001b), "A Not-So-Grand Strategy: U.S. Policy in the Caucasus and Central Asia Since 1991", **Brookings**, <https://www.brookings.edu/articles/a-not-so-grand-strategy-u-s-policy-in-the-caucasus-and-central-asia-since-1991/> (15.10.2024).
- Historical Office (1998), "A National Security Strategy for A New Century", <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1998.pdf> (15.09.2024).
- Hizmetli, Sabri (2011), "Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü", **İstem Dergisi**, 17, 23-43.
- Hoogland, Eric (1994), "Iran and Central Asia", Anoushiravan Enteshami (Ed.), **From the Fulf to Central Asia, Players in the New Great Game**, içinde (114-128), The University of Exeter Press, Exeter.
- Hudson, Victoria (2022), "The Impact of Russian Soft Power in Kazakhstan: Creating Anenabling Environment for Cooperation Between Nur-Sultan and Moscow", **Journal of Political Power**, 15(3), 469-494.
- International Energy Agency (2024), "Data and Statistics", <https://www.iea.org/data-and-statistics/data-sets?filter=free> (01.08.2024).

- İslam, Akm İftekarul (2012), "The U.S. Role and Policy in Central Asia: Energy and Beyond", **Arts Faculty Journal**, 4 (7), 33-51.
- İnaç, Hüsamettin ve Aktaş, Yasin (2013), "11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri", **Akademik Bakış Dergisi**, 34, 1-19.
- İpek, Pınar (2007), "Challanges for Democratization in Central Asia: What Can the United States Do?", **Middle East Policy**, 14(1), 95-106.
- Javaid, Faisal ve Qadri, Suwaibah (2021), "The Rise and Decline of US Interest and Influence in Kyrgyzstan", **Pakistan Journal of International Affairs**, 4(1), 54-76.
- Javaid, Faisal vd. (2021), "American Relations with Kazakhstan During 2001-2012: An Analytical Study", **Journal of International Affairs**, 4(2), 116-133.
- Joldybayeva, Elmira (2022), "Kazakhstan's Leadership in International Relations: The Cases of Nuclear and Environmental Security", **International Scientific and Analytical Journal**, 4(83), 105-118.
- Jones, Elizabeth (2001), "U.S. – Central Asian Cooperation", **U.S. Department of State Archive**, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/2001/11299.htm> (12.04.2024).
- Kadyrova, Elvira (2019), "Kazakhstan Hosting A Meeting of Foreign Ministers of Central Asian Countries+USA", **News Central Asia**, <https://www.newscentralasia.net/2019/08/22/kazakhstan-hosted-a-meeting-of-foreign-ministers-of-central-asian-countries-usa/> (13.08.2024).
- Kakenova, Zarina (2014), "Military-Political Cooperation Between the U.S. and Central Asian States", **Procedia – Social And Behavioral Sciences**, 143(1), 953-957.
- _____ (2024), "U.S. Cooperation with Central Asian Countries within the C5+1 Initiative: Trends and Prospects", **Journal of Central Asian Studies**, 1(93), 69-78.
- Kanapiyanova, Zhuldyz (2020), "The US and Russian Policy Toward Central Asia in the Framework of the Geopolitical Theory", **Eurasian Research Journal**, 2(2), 55-68.
- Karassayev, Ganiy vd. (2024), "From the History of the Defense Policy of Kazakhstan Republic (1991-1997)", **Scientific Herald of Uzhhorod University Series Physics**, 55(1), 594-602.
- Karatayev, Marat ve Clarke, Michele L. (2014), "Current Energy Resources in Kazakhstan and the Future Potential of Renewables: A Review", **Energy Procedia**, 59(1), 97-104.
- Karimova, Aynur (2015), "Kazakhstan's Accession to WTO Carries Risks, Russian Minister Says", **Azernews**, <https://www.azernews.az/region/86034.html> (06.08.2024).
- KASE News (2010), "Government of Kazakhstan and Russia Have Signed an Agreement on Interregional and Border Cooperation", <https://kase.kz/en/information/news/show/1115256> (30.11.2024).

- Kasım, Kamer (2008), “ABD’nin Kafkasya Politikası: Enerji, Güvenlik ve Demokratikleşme Denklemi”, M. Turgut Demirtepe (Ed.), **Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası**, 1.Baskı içinde (119-146), USAK Yayınları, Ankara.
- Katik, Mevlut (2004), “NATO Embraces Central Asia and the Caucasus at Istanbul Summit”, **Eurasianet**, <https://eurasianet.org/nato-embraces-central-asia-and-the-caucasus-at-istanbul-summit> (19.07.2024).
- Katz, Mark N. (2020), “The United States and Central Asia: in the Shadow of Trump’s Foreign Policy”, **The Central Asia-Caucasus Analyst**, 22(3), 116-120.
- Kazakh Invest (2021), “Kazakhstan Increases Investment Cooperation with the United States of America”, <https://invest.gov.kz/media-center/press-releases/kazakhstan-increases-investment-cooperation-with-the-united-states-of-america> (13.09.2024).
- Kazakhstan Newslane (2017), “CPC Put All Expansion Project Facilities in Kazakhstan Into Operation”, <https://newslane.kz/article/743176> (19.11.2024).
- Kazinform International News Agency (2009), “CPC Shareholders to Expand Project up to 67 Mln Tons Per Year-Minister Mynbayev”, https://qazinform.com/news/cpc-shareholders-to-expand-project-up-to-67-mln-tons-per-year-minister-mynbayev_a2199958 (11.09.2024).
- _____ (2010), “Kazakhstan-US Energy Partnership Commission to Hold 7th Sitting On November 15-16”, https://qazinform.com/news/kazakhstan-us-energy-partnership-commission-to-hold-7th-sitting-on-november-15-16_a2321776 (12.06.2024).
- _____ (2013), “Kazakh Foreign Minister Met with NATO Secretary General”, https://qazinform.com/news/kazakh-foreign-minister-met-with-nato-secretary-general_a2530824 (19.09.2024).
- _____ (2015), “Kazakhstan’s Accession to WTO Important for Future Stabilization of Global Economy-US Ambassador”, https://qazinform.com/news/kazakhstan-39-s-accession-to-wto-important-for-future-stabilization-of-global-economy-us-ambassador_a2789581 (11.02.2024).
- _____ (2019), “Kassym-Jomart Tokayev meets with Vladimir Putin in Omsk”, https://qazinform.com/news/kassym-jomart-tokayev-meets-with-vladimir-putin-in-omsk_a3583301 (13.07.2024).
- KAZSTAT (1999), “Brief Results of the 1999 Population Census”, <https://stat.gov.kz/national/1999/> (01.03.2024).
- _____ (2009), “Brief Results of the 2009 Population Census”, [https://stat.gov.kz/national/2009/\(01.03.2024\)](https://stat.gov.kz/national/2009/(01.03.2024)).

- _____ (2021), “Brief Results of the 2021 Population Census”, <https://stat.gov.kz/national/2021/> (01.03.2024).
- Kelkitli, Fatma Aslı (2019), “Russia’s Caspian Policy: Efforts to Hold Ground in a Contested Region”, **Gazi Akademik Bakış**, 12(24), 67-89.
- Khalifazadeh, Mahir (2014). “The Obama Administration’s Russia “Reset” Policy and the Southern Caucasus”, **Central Asia and the Caucasus**, 15(3), 78 – 91.
- Khan, Shoaib (2021), “Power Games on the Silk Route: A Journey From Historical to Modern Era”, **Eurasian Research Journal**, 3(2), 33-56.
- Kiraz, Sami (2018), “Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 20(2), 417-440.
- Kokoshin, Andrei A. ve Kokoshina, Zlata A. (2022), “The Main Vectors of the US Foreign Policy Strategy in Central Asia”, **Herald of the Russian Academy of Sciences**, 92(7), 581-588.
- Konarovsky, Mikhail (1994), “Russia and the Emerging Geopolitical Order in Central Asia”, Ali Banuazizi ve Myron Weiner (Ed.), **The New Geopolitics of Central Asia and Its Borderlands**, içinde (235-258), I.B. Tauris Publishers, London.
- Kort, Michael (2004), **Nations in Transition Central Asian Republics**, Facts on File, New York.
- Kök, Havva (2004), “Russia’s Return to Central Asia Following September 11”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22(2), 309-319.
- Kubicek, Paul (2004), “Energy Politics and Geopolitical Competition in the Caspian Basin”, **World Affairs**, 16 (4), 207-217.
- Kucera, Joshua (2010), “Kazakhstan: Obama-Nazarbayev Meeting Does Not Yield OSCE Summit Pledge”, **Eurasianet**, <https://eurasianet.org/kazakhstan-obama-nazarbayev-meeting-does-not-yield-osce-summit-pledge> (31.07.2024).
- Kudaibergenova, Diana T. (2015), “Authoritarianism and Youth in Kazakhstan”, **Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization**, 23(1), 15–32.
- Kwan, Sergey (2024), “U.S. to Assist Kazakhstan in Rare Metals Exploration”, **The Times of Central Asia**, <https://timesca.com/us-to-assist-kazakhstan-in-rare-metals-exploration/> (01.11.2024).
- Laumulin, Murat (2002), “Central Asia After 11 September”, **Central Asia and the Caucasus Journal of Social and Political Studies**, 4(16), 29-38.
- _____ (2006), **Tsentral’naya Aziya v Zarubezhnoy Politologii i Mirovoy Geopolitike**, Kazakistan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Astana.

- _____ (2010), “U.S. Central Asian Policy Under President Barack Obama”, **Central Asia and the Caucasus**, 11(4), 41-54.
- Lee, Dmitry (2017), “US-Kazakh Relations to Grow Despite Many Changes in 2017, Says US Ambassador”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2017/01/us-kazakh-relations-to-grow-despite-many-changes-in-2017-says-us-ambassador/> (11.09.2024).
- Legvold, Robert (2003a), “Introduction: Great Powers in Central Asia”, Robert Legvold (Ed.), **Thinking Strategically: The Major Powers, Kazakhstan, and the Central Asian Nexus**, içinde (1-38), The MIT Press, Cambridge.
- _____ (2003b), “U.S. Policy Toward Kazakhstan”, Robert Legvold (Ed.), **Thinking Strategically: The Major Powers, Kazakhstan, and the Central Asian Nexus**, içinde (67-106), The MIT Press, Cambridge.
- Lewis, Simon (2023), “Blinken Holds Talks With Central Asian Leaders Amid ‘Spillover’ From Ukraine War”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/world/blinken-hold-talks-with-central-asian-nations-wake-ukraine-anniversary-2023-02-28/> (11.09.2024).
- Lillis, Joanna (2007), “Energy Profits Provide Kazakhstan with Foreign-Policy Heft”, **Eurasianet**, <https://eurasianet.org/energy-profits-provide-kazakhstan-with-foreign-policy-heft> (19.11.2024).
- _____ (2009), “Kazakhstan: China’s Deep Pockets Make Beijing a Potent Energy Player in Central Asia”, **Eurasianet**, <https://eurasianet.org/kazakhstan-chinas-deep-pockets-make-beijing-a-potent-energy-player-in-central-asia> (02.08.2024).
- Lo, Bobo (2003), **Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy**, Blackwell Publishing, New Jersey.
- Lobell, Steven E. (2009), “Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: A Neoclassical Realist Model”, Steven E. Lobell, Norrin, M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Ed.), **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, içinde (42-74), Cambridge University Press, New York.
- Lounev, Sergei ve Shirokov, Gleryi (1998), “Central Asia and the World: Foreign Policy and Strategic Issues”, **Ethnic Challenges Beyond Borders: Chinese and Russian Perspectives of the Central Asian Conundrum**, içinde (218-233), Macmillan Press, London.
- Mambetova, Altynay ve Ibadildin, Nygmet (2024), “Budapest Memorandum’s Legacy in Kazakhstan in the Context of the Russian-Ukrainian War”, **International Life and Politics Journal**, 4(79), 10-19.
- Mandelbaum, Michael (1993), **Central Asia: Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and the World**, Council on Foreign Relations Press, Washington.

- McDermott, Roger (2004), "Enhancing Kazakhstan's Peacekeeping Capabilities: Interoperability and Regional Cooperation", **Central Asia and the Caucasus**, 2(26), 70-82.
- _____ (2005), "Kazakhstan Questions U.S. Military Role in Central Asia", **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/kazakhstan-questions-u-s-military-role-in-central-asia/> (12.08.2024).
- _____ (2006), "Kazakhstan Looks Warily to NATO", **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/kazakhstan-looks-warily-to-nato/> (11.06.2024).
- _____ (2009), "Kazakhstan's Defense Policy: An Assessment of the Trends", **Defense Technical Information Center**, <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA494258.pdf> (13.09.2024).
- _____ (2011), "Vigilant Eagle: Kazakhstan's Assistance to ISAF in Afghanistan", **Connections: The Quarterly Journal**, 10(3), 81-116.
- McDermott, Roger ve Mukhamedov, Igor (2004), "Kazakhstan's Peacekeeping Support in Iraq", **Central Asia-Caucasus Analyst**, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/8706-analytical-articles-caci-analyst-2004-1-28-art-8706.html> (13.06.2024).
- McDonald, Jackson (2022), "Pioneer Diplomacy in Newly Independent Kazakhstan", **American Diplomacy**, <https://americandiplomacy.web.unc.edu/2022/02/pioneer-diplomacy-in-newly-independent-kazakhstan/> (01.03.2024).
- Meena, Sunita (2019), "Kazakhstan-the US Relationship After the 9/11 Attack", **Kazak Ulusal Pedagoji Üniversitesi**, 2(78), 142-150.
- Menon, Rajan (1998), "The Political and Security Dimensions of Energy Development in the Caspian Sea", **The National Bureau of Asian Research**, <https://www.nbr.org/publication/traacherous-terrain-the-political-and-security-dimensions-of-energy-development-in-the-caspian-sea-zone/> (11.05.2024).
- _____ (2003), "The New Great Game in Central Asia", **Survival**, 45(2), 187-204.
- Ministry of Foreign Affairs People's Republic of China (2004), "President Hu Jintao Holds Talks with His Kazakh Counterpart", https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/2675_665437/3180_664322/3182_664326/202406/t20240607_11409894.html (01.09.2024).
- _____ (2005) "China and Kazakhstan Decide to Establish and Develop Strategic Partnership" https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zy/gb/202405/t20240531_11367155.html (01.09.2024).
- _____ (2007a), "The Summit of Shanghai Cooperation Organization is Held in Bishkek Hu Jintao Delivers an Important Speech", https://www.mfa.gov.cn/mfa_eng/xw/zyjh/202405/t20240530_11339914.html (11.01.2025).

- _____ (2007b), “President Hu Jintao Meets with Kazakh Prime Minister Masimov”, https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/2675_665437/3180_664322/3182_664326/202406/t20240607_11409927.html (15.11.2024).
- _____ (2010), “Kazakh President Nazarbayev Meets with Yang Jiechi”, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/3180_664322/3182_664326/202406/t20240607_11409962.html (15.07.2024).
- _____ (2011), “President Hu Jintao Holds Talks with Kazakh Counterpart Nazarbayev”, https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/2675_665437/3180_664322/3182_664326/202406/t20240607_11409970.html (12.09.2024).
- _____ (2014), “Xi Jinping Meets with President Nursultan Nazarbayev of Kazakhstan”, https://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq_665435/2675_665437/3180_664322/3182_664326/202406/t20240607_11410033.html (12.12.2024).
- _____ (2019), “Xi Jinping Holds Talks with Kazakh President Kassym-Jomart Tokayev”, https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202407/t20240712_11452633.html (12.12.2024).
- _____ (2021), “Xi Jinping Speaks with Kazakh President Kassym-Jomart Tokayev on the Phone”, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zy/jj/2020zt/kjgzbdffyq/202406/t20240606_11379985.html (15.12.2024).
- _____ (2024), “Xi Jinping and Kazakh President Kassym-Jomart Tokayev Jointly Meet the Press”, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zy/jj/2024zt/xcxshzzyslshbdhtgsfw/202407/t20240712_11452649.html (10.10.2024).
- Mukhtarov, Trend D. (2013), “U.S. Chevron’s Investment in Kazakhstan’s Tengiz Field Totals \$20 Billion”, **Trend News Agency**, <https://www.trend.az/business/energy/2135239.html> (21.07.2024).
- Mukhtorova, Uguloy (2018), “Central Asia and NATO Against a Backdrop of Changing Geopolitical Realities”, **NATO Defense College**, <https://www.ndc.nato.int/download/central-asia-and-nato-against-a-backdrop-of-changing-geopolitical-realities> (02.08.2024).
- Muzalevsky, Roman (2010), “NATO-Kazakhstan Transit Agreement: Unleashing the Potential of Northern Supply Route”, **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/nato-kazakhstan-transit-agreement-unleashing-the-potential-of-northern-supply-route/> (13.08.2024).
- National Security Archive (1994), “Budapest Memorandum”, <https://nsarchive.gwu.edu/document/32106-1-budapest-memorandum> (12.12.2024).
- Nichol, Jim (2004), “Kazakhstan: Current Developments and U.S. Interests, Every”, **Every CRS Report**, <https://www.everycrsreport.com/reports/97-1058F.html> (11.03.2024).

- (2009), “Central Asia: Regional Developments and Implications for U.S. Interests”, **Congressional Research Service**, https://www.everycrsreport.com/files/20091120_RL33458_78915e2016ade06cff1824da79fa873bc817f271.pdf (11.08.2024).
- (2013a), “Kazakhstan: Recent Developments and U.S. Interests”, **Congressional Research Service**, <https://sgp.fas.org/crs/row/97-1058.pdf> (28.06.2024).
- (2013b), “Central Asia: Regional Developments and Implications for U.S. Interests”, **Congressional Research Service**, https://www2.law.umaryland.edu/marshall/crsreports/crsdocuments/RL33458_05312013.pdf (09.06.2024).
- Nifti, Efgan ve Fanger, Samantha (2023), “U.S. Supports Trans-Caspian Trade and Transport Diversification”, **Caspian Policy Center**, <https://www.caspianpolicy.org/research/security-and-politics-program-spp/us-supports-trans-caspian-trade-and-transport-diversification> (19.01.2025).
- Nogayeva, Ainur (2011), **Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları**, USAK Yayınları, Ankara.
- North Atlantic Treaty Organization (2003), “NATO Secretary General Visits Central Asia”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20215.htm?selectedLocale=en (11.04.2024).
- (2006), “NATO Week in Kazakhstan”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_22267.htm (11.09.2024).
- (2009), “Security Forum Discusses Key Challenges in Central Asia”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_55920.htm? (19.03.2024).
- (2011), “Senior NATO Official Holds High-Level Meetings in Central Asia”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_74505.htm?selectedLocale=en (21.07.2024).
- (2014), “NATO and Kazakhstan Mark 20 Years of Cooperation”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_113927.htm?selectedLocale=en (21.07.2024).
- (2016), “NATO Liaison Officer for Central Asia Visits Kazakhstan”, https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_127767.htm?selectedLocale=en (21.07.2024).
- (2018), “Brussels Summit Declaration”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm (12.05.2024).
- (2023), “The NATO Science for Peace and Security SPS Programme”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/4/pdf/240419-SPS-AnnualReport2023.pdf (19.05.2024).

- NSS Archive (2006), “The National Security Strategy of the USA”, <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2006.pdf> (31.12.2024).
- Nurbekov, Altair (2014), “Kazakhstan, US Discuss Expanding Trade, Nuclear Security Cooperation”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2014/03/kazakhstan-us-discuss-expanding-trade-nuclear-security-cooperation/> (12.09.2024).
- _____ (2015), “Nazarbayev, Obama Reaffirm Strategic Partnership During New York Meeting”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2015/10/nazarbayev-obama-reaffirm-strategic-partnership-during-new-york-meeting/> (08.12.2024).
- Nurgaliev, Marat (2007), “Kazakh-U.S. Military-Political Cooperation in the Context of U.S. Geopolitical Interests in Central Asia”, **Central Asia and the Caucasus**, 2(44), 52-61.
- Nyshanbayev, Nurbolat vd. (2024), “The Republic of Kazakhstan’s Multi-Vector Foreign Policy: Re-evaluation Under President Tokayev”, **Kasetsart Journal of Social Sciences**, 45(1), 915-924.
- Oliker, Olga (2007), “Kazakhstan’s Security Interests and Their Implications for the U.S. – Kazakh Relationship”, Niklas Swanström (Ed.), **The China and Eurasia Forum Quarterly**, içinde (63-72), Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Washington.
- Oliker, Olga ve Shlapak, David A. (2005a), “U.S. Interests in Central Asia: Policy Priorities and Military Roles”, **RAND Corporation**, <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG338.html> (01.06.2024).
- _____ (2005b), “The Military Role in U.S. Relations with Central Asia”, **JSTOR**, <https://www.jstor.org/stable/10.7249/mg338af.11> (01.06.2024).
- Olive, M. McGraw (2024), “Why the B5+1 Matters”, **Caspian Policy Center**, <https://caspiantpolicy.org/research/economy/why-the-b51-matters> (03.01.2025).
- Omırgazy, Dana (2024), “Kazakhstan, US Committed to Deepen Strategic Partnership”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2024/06/kazakhstan-us-committed-to-deepen-strategic-partnership/> (04.08.2024).
- Ongay, Şeref (2002), “11 Eylül 2001 Tarihinden Sonra BM, AB ve NATO’da Terörle Mücadeleye Yönelik Gelişmeler”, **Stratejik Araştırmalar ve Etüt Merkezi**, 1(4), 1-16.
- Orazgaliyeva, Malika (2016a), “Nuclear Security Summits Should Continue, Nazarbayev Says”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/wp-content/uploads/2016/04/AT-97.-April-13-1.pdf> (11.07.2024).
- Orazgaliyeva, Malika (2016b), “Nazarbayev Suggests Unified Effort in Global Development at G20 Summit”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2016/09/nazarbayev-suggests-unified-effort-in-global-development-at-g20-summit/> (11.05.2024).

- _____ (2017a), “Nazarbayev Attends Arab Islamic American Summit, Meets with Trump, Arab Leaders”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2017/05/nazarbayev-attends-arab-islamic-american-summit-meets-with-trump-arab-leaders/> (13.07.2024).
- _____ (2017b), “Kazakh PM Promotes IT Cooperation During U.S. Visit”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2017/04/kazakh-pm-promotes-it-cooperation-during-u-s-visit/> (13.07.2024).
- Organization for Security and Cooperation in Europe (2010), “Secretary of State Hillary Rodham Clinton at OSCE Summit”, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/a/73875.pdf> (12.08.2024).
- Ottosson, Björn (2017), **A Cacophony of Voices: A Neoclassical Realist Study of United States Strategy Toward Central Asia and Southern Caucasus 1991–2006**, Stockholm University Department of Political Science, Stockholm.
- Özan, Özlem (2020), **Neoklasik Realizm Çerçevesinde ABD’nin Arktik Politikası: Ulusal Güvenlik ve Enerji Politikasının Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Özsoy, Bahar (2022), “NATO’nun Genişlemesi ve Kazakistan Olayları Bağlamında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü’nün Geleceği”, **Rusya Araştırmaları Dergisi**, 8(1), 101-125.
- Paddock, Richard C. (1998), “Illness Forces Yeltsin to Abruptly End Central Asia Trip”, **Los Angeles Times**, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1998-oct-13-mn-32028-story.html> (18.06.2024).
- Pannier, Bruce (2000), “Central Asia: Joint Military Exercise Practices Common Defense”, **Free Europe Radio Liberty Radio**, <https://www.rferl.org/a/1093626.html> (13.12.2024).
- _____ (2006), “Kazakhstan: Nazarbaev Talking Energy, Economic Cooperation on China Visit”, **Free Europe Radio Liberty Radio**, <https://www.rferl.org/a/1073589.html> (25.08.2024).
- Paramanov, Vladimir ve Stolpovski, Oleg (2008), “Russia and Central Asia: Bilateral Cooperation in the Defence Sector”, **Defence Academy of the United Kingdom**, <https://www.researchgate.net/publication/350193603> (19.09.2024).
- Parliamentary Assembly of the Collective Security Treaty Organization (2021), “Ministers of Defence of Kazakhstan and Russia Signed a Strategic Partnership Programme on Defence”, <https://pacsto.org/events/ministry-oborony-kazahstana-i-rossii-podpisali-programmu> (03.11.2024).
- PBS News (2023), “Blinken Warns Central Asian Nations of Dangers From War in Ukraine”, <https://www.pbs.org/newshour/world/blinken-warns-central-asian-nations-of-dangers-from-war-in-ukraine> (15.09.2024).

- Pilifosova, Olga vd. (1997), “Regional Climate Change Scenarios Under Global Warming in Kazakhstan”, **Climatic Change**, 36 (1), 23-40.
- Pirinçi, Ferhat (2008), “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63(1), 207-235.
- Powell, Anita (2023), “Biden Meets 5 Central Asia Leaders on UN Sidelines”, **Voice of America English News**, <https://www.voanews.com/a/biden-meets-5-central-asia-leaders-on-un-sidelines/7275760.html> (21.05.2024).
- Presidential Library (1992), “An Agreement on Friendship, Cooperation and Mutual Assistance Between the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan Date...”, <https://www.prilib.ru/en/item/1462380> (13.01.2025).
- President of the Republic of Kazakhstan (2021), “Kazakhstan President Kassym-Jomart Tokayev Receives a Letter From US President Joseph Biden”, <https://www.akorda.kz/en/kazakhstan-president-kassym-jomart-tokayev-receives-a-letter-from-us-president-joseph-biden-185817> (11.09.2024).
- President of Russia (2007), “The President of Russia Made an Official Visit to Kazakhstan”, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/39339> (07.06.2024).
- _____ (2010), “Agreement on Security Cooperation in the Caspian Sea Has Been Submitted to the State Duma for Ratification”, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/12055> (06.06.2024).
- _____ (2022), Russian-Kazakhstani Talks, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69944> (19.09.2024).
- Rangsimaporn, Paradorn (2020), “Kazakhstan and ASEAN: The Unexplored Vector in Kazakhstan’s Foreign Policy”, **Asian Affairs**, 51(1), 126-145.
- Rapoza, Kenneth (2017), “With World Expo 2017, Kazakhstan Tries Punching Above Its Weight”, **Forbes**, <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2017/06/09/with-world-expo-2017-kazakhstan-takes-another-step-onto-the-global-stage/> (01.07.2024).
- Reliefweb (2021), “Joint Statement on the C5+1 Virtual Ministerial”, <https://reliefweb.int/report/kazakhstan/joint-statement-c51-virtual-ministerial> (16.07.2024).
- Report News Agency (2023), “Kazakh Defense Ministry Refutes Info on Opening of NATO Center in Almaty”, <https://report.az/en/region/kazakh-defense-ministry-refutes-info-on-opening-of-nato-center-in-almaty/> (11.10.2024).
- RIA Novosti (2008), “Medvedev Arrived in Kazakhstan on His First Foreign State Visit”, <https://ria.ru/20080522/108088600.html> (12.05.2024).

- Ripsman, Norrin M. vd. (2016), **Neoclassical Realist Theory of International Politics**, Oxford University Press, New York.
- Roberts, Sean R. (2012), “Kazakhstan and the United States: Twenty Years of Ambiguous Partnership”, **Atlantic Council**, https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2012/01/012712_ACUS_Kazakhstan_Roberts.pdf (11.06.2024).
- Rose, Gideon (1998), “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, **World Politics**, 51(1), 144-172.
- Roux, Jean Paul (2006), **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, (Çev. Lale Arslan Özcan), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Roy, Olivier (2000), **The New Central Asia: The Creation of Nations**, New York University Press, New York.
- Rozanov, Anatoliy A. (2013), **The Shanghai Cooperation Organization and Central Asia’s Security Challenges**, Foreign Policy and Security Research Centre, Almatı.
- Rozoff, Rick (2010), “Kazakhstan: US, NATO Seek Military Outpost Between Russia and China”, **Eurasiareview News&Analysis**, https://www.eurasiareview.com/15042010-kazakhstan-us-nato-seek-military-outpost-between-russia-and-china/#google_vignette (29.06.2024).
- Ruddy, Lydia (2019), “Strengthened ASEAN Centrality and East Asia Collective Leadership: The Role of the US in ASEAN in 2040”, **ERIA**, https://www.eria.org/uploads/media/15.AV2040_VOL2_Role_of_US.pdf (12.12.2024).
- Rudenshiold, Eric (2024), “C5+Trump: Getting the US Down to Business in Central Asia”, **Caspian Policy Center**, <https://caspianpolicy.org/research/security/c5trump-getting-the-us-down-to-business-in-central-asia> (12.12.2024).
- Rumer, Boris (1995), “Russia and Central Asia After the Soviet Union”, Jed C. Snyder (Ed.), **After Empire: The Emerging Geopolitics of Central Asia**, içinde (47-66), University Press of the Pacific, Hawaii.
- (2002a), **Central Asia: A Gathering Storm?**, M.E. Sharpe, New York.
- (2002b), “Flashman’s Revenge: Central Asia After September 11”, **Strategic Forum**, <https://digitalcommons.ndu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1117&context=strategic-forums> (13.04.2024).
- Rumer, Boris vd. (2016), “U.S. Policy Toward Central Asia 3.0”, **Carnegie Endowment for International Peace**, <https://carnegieendowment.org/research/2016/01/us-policy-toward-central-asia-30?lang=en> (09.03.2024).

- Russia-Islamic World (2020), “Kazakhstan and Russia Signed an Updated Agreement on Military Cooperation”, <https://russia-islworld.ru/en/novosti/kazakhstan-and-russia-signed-an-updated-agreement-on-military-cooperation/> (21.11.2024).
- Sağdıç, Hayrettin (2020), “Kazakistan-Tataristan İlişkilerine Analitik Bir Bakış”, **International Journal of Volga-Ural and Turkestan Studies**, 2(3), 119-149.
- Sakenova, Saniya (2023), “Astana Hosts Fifth Meeting of Kazakhstan-US Enhanced Strategic Partnership Dialogue”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2023/11/astana-hosts-fifth-meeting-of-kazakhstan-us-enhanced-strategic-partnership-dialogue/> (08.08.2024).
- Samanchina, Jarkyn (2004), **U.S. Foreign Policy Toward Central Asia: 1991-2003**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sara, Mehwish Hassan (2007), “Security And Political Implications of Nato’s Presence in Central Asian Region”, **Strategic Studies**, 27(4), 194-209.
- Satubaldina, Assel (2020), “Trump Congratulates President Tokayev on Successful First Year in Presidential Office”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2020/06/trump-congratulates-president-tokayev-on-successful-first-year-in-presidential-office/> (12.04.2024).
- Schulz, Dante (2021), “Central Asia Balances Multiple Vaccine Diplomacy Efforts”, **Caspian Policy Center**, <https://www.caspianpolicy.org/research/energy-and-economy-program-eeep/central-asia-balances-multiple-vaccine-diplomacy-efforts> (12.11.2024).
- Schweller, Randall (2003), “The Progressiveness of Neoclassical Realism”, Colin Elman ve Miriam Fendius Elman (Ed.), **Progress in International Relations Theory: Appraising the Field**, içinde (311-348), MIT Press, Cambridge.
- Seilkhanov, Adlet (2021), “Caspian Pipeline Consortium’s Yearly Capacity Set to Reach 80mln Tons – Kazakh President”, **Kazinform International News Agency**, https://qazinform.com/news/caspian-pipeline-consortium-s-yearly-capacity-set-to-reach-80mln-tons-kazakh-president_a3862711 (15.09.2024).
- Senggirbay, Mukhtar (2019), “Ethnic Identity of Kazakhstani Russians: The Dynamics of Change and the Place of Russia As a Kin State”, **Journal of Nationalism**, 13(1), 67-89.
- Sfgate (2008), “Rice Visits Kazakhstan, But Reassures Russia”, <https://www.sfgate.com/news/article/rice-visits-kazakhstan-but-reassures-russia-3191339.php> (13.08.2024).
- Shahbazov, Fuad (2025), “Kazakhstan Aims to Modernize Military Through Multivector Diplomacy”, **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/kazakhstan-aims-to-modernize-military-through-multivector-diplomacy/> (05.07.2025).

- Shayakhmetova, Zhanna (2017), "US, Kazakh Business Circles Gather in Astana for US-Kazakh Business Forum", **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2017/06/us-kazakh-business-circles-gather-in-astana-for-us-kazakh-business-forum/> (08.06.2024).
- Shaymergenov, Timur ve Biekenov, Marat (2010), "Kazakhstan and NATO: Evaluation of Cooperation Prospects", **Central Asia and the Caucasus**, 11(1), 35-51.
- Shen, Simon (2011), "Qualitative Energy Diplomacy in Central Asia: A Comparative Analysis of the Policies of the United States, Russia and China", **Brookings**, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/04_us_russia_china_shen.pdf (14.09.2024).
- Smagulova, Kuşen K. ve Matkerimova, Rıza A. (2018), "Kazakhstan and China: Foreign Political Priorities of Kazakhstan and the Relevance of China", **Journal of Oriental Studies**, 84(1), 97-103.
- Snyder, Jed C. (1995), **After Empire: The Emerging Geopolitics of Central Asia**, University Press of the Pacific, Hawaii.
- Socor, Vladimir (2006), "Kyrgyzstan Asks for Manifold Increase in U.S. Payments for Manas", **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/kyrgyzstan-asks-for-manifold-increase-in-u-s-payments-for-manas/> (12.08.2024).
- Sorbello, Paolo (2011), **The Role of Energy in Russian Foreign Policy Towards Kazakhstan**, LAP LAMBERT Academic Publishing, London.
- Starr, S. Frederick (2023), **U.S. Policy in Central Asia Through Central Asian Eyes**, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Washington.
- Starr, S. Frederick ve Cornell, Svante E. (2021), **Strong and Unique: The U.S.-Kazakhstan Partnership Over Three Decades**, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Washington.
- Starr, S. Frederick vd. (2014), **Looking Forward: Kazakhstan and the United States**, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Washington.
- Stein, Matthew (2019), "Compendium of Central Asian Military and Security Activity", **APAN Community**, <https://g2webcontent.z2.web.core.usgovcloudapi.net/OEE/FMSO%20Books/Compendium%20of%20Central%20Asian%20Military%20and%20Security%20Activity%20v8%20%2020%20January%202021.pdf> (01.05.2024).
- Stolberg, Alan G. (2012), "Defense Education Enhancement Program: The Kazakhstan Experience", **Connections: The Quarterly Journal**, 11(4), 108-113.

- Strategeast (2019), “US, Kazakhstan discuss political, economic and humanitarian issues at the Enhanced Strategic Partnership Dialogue”, <https://www.strategeast.org/us-kazakhstan-discuss-political-economic-and-humanitarian-issues-at-the-enhanced-strategic-partnership-dialogue/> (08.02.2024).
- Sun, Li (2012), “Analysis on Economic and Trade Relations Between China and Kazakhstan”, **Journal of Economic Research & Business Administration**, 94(6), 58-62.
- Swanström, Niklas (2005), “China and Central Asia: a New Great Game or Traditional Vassal Relations?”, **Journal of Contemporary China**, 14(45), 569-584.
- Sydykov, Erik (2013), “Kazakh-U.S. Convention Looks at Expanding Strategic Partnership”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2013/12/kazakh-u-s-convention-looks-expanding-strategic-partnership/> (12.11.2024).
- Syroezhkin, Konstantin (2002), “Central Asia Between the Gravitational Poles of Russia and China, Boris Rumer (Ed.), **Central Asia: A Gathering Storm?**, içinde (169-207), M.E. Sharpe, New York.
- _____ (2007), “China in Central Asia: From Trade To Strategic Partnership”, **Central Asia and The Caucasus**, 3(45), 40-51.
- Talbott, Strobe (1997), “A Farewell to Flashmen: American Policy in the Caucasus and Central Asia”, **U.S. Department of State Archive**, <https://1997-2001.state.gov/regions/nis/970721talbott.html> (12.06.2024).
- Taliaferro, Jeffrey W. (2004), **Balancing Risks: Great Power Intervention in the Periphery**, Cornell University Press, Londra.
- _____ (2009), “Neoclassical Realism and Resource Extraction: State Building for Future War”, Steven E. Lobell, Norrin, M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Ed.), **Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy**, içinde (194-226), Cambridge University Press, New York.
- The American Presidency Project (1994), “The President’s News Conference with President Nursultan Nazarbayev of Kazakhstan”, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-with-president-nursultan-nazarbayev-kazakhstan> (06.06.2024).
- _____ (2011), “Readout of the President’s Call to President Nazarbayev of Kazakhstan”, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/readout-the-presidents-call-president-nazarbayev-kazakhstan> (15.10.2024).
- The Astana Times (2019), “New York Hosts C5+1 Meeting to Address Cooperation Between Central Asia and US”, <https://astanatimes.com/2022/09/new-york-hosts-c51-meeting-to-address-cooperation-between-central-asia-and-us/> (16.04.2024).

- _____ (2021a), “US Remains Committed to Close Partnership with Kazakhstan, Says Joseph Biden”, <https://astanatimes.com/2021/09/us-remains-committed-to-close-partnership-with-kazakhstan-says-joseph-biden/> (13.08.2024).
- _____ (2021b), “Kazakhstan, US Strengthen Enhanced Strategic Partnership Dialogue, Celebrate 30 Years of Diplomatic Relations”, <https://astanatimes.com/2021/12/kazakhstan-us-strengthen-enhanced-strategic-partnership-dialogue-celebrate-30-years-of-diplomatic-relations/> (13.08.2024).
- _____ (2024), “President Tokayev Meets with Russia’s President Ahead of High-Level Talks”, <https://astanatimes.com/2024/11/president-tokayev-meets-with-russias-president-ahead-of-high-level-talks/> (18.12.2024).
- The Embassy of the Russian Federation to the Republic of Kazakhstan (t.y.), “Russia-Kazakhstan Relations, Economic Cooperation”, https://rfembassy.kz/eng/lm/dvustoronnie_otnosheniya/ (12.06.2024).
- The Moscow Times (2024), “Putin Arrives in Kazakhstan for CSTO Security Summit”, <https://www.themoscowtimes.com/2024/11/27/putin-arrives-in-kazakhstan-for-csto-security-summit-a87143> (01.12.2024).
- The Qazak Times (2018), “Russia Warned the US and Central Asian Countries”, <https://qazaqtimes.com/en/article/31601> (11.05.2024).
- The University of Edinburgh (1999), “The Agreement Between the Russian Federation, Republic of Kazakhstan, and the People’s Republic of China on Determining the Junction Point of the International Borders of the Three States”, <https://www.peaceagreements.org/agreements/1811/> (12.09.2024).
- The White House (2005), “President’s Remarks to the Travel Pool in China”, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/11/20051120-9.html> (12.12.2024).
- _____ (2010a), “U.S.-Russia Relations: “Reset” Fact Sheet”, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/us-russia-relations-reset-fact-sheet> (09.12.2024).
- _____ (2010b), “Joint Statement on the Meeting Between President Obama and Kazakhstan President Nazarbayev”, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/joint-statement-meeting-between-president-obama-and-kazakhstan-president-nazarbayev> (06.06.2024).
- _____ (2012), “Remarks by President Obama and President Nursultan Nazarbayev of the Republic of Kazakhstan Before Bilateral Meeting”, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/03/26/remarks-president-obama-and-president-nursultan-nazarbayev-republic-kaza> (02.03.2024).

- _____ (2018a), “Remarks by President Trump and President Nursultan Nazarbayev of Kazakhstan in Joint Press Statements”, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-president-nursultan-nazarbayev-kazakhstan-joint-press-statements/> (04.06.2024).
- _____ (2018b), “United States and Kazakhstan: An Enhanced Strategic Partnership for the 21st Century”, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/united-states-kazakhstan-enhanced-strategic-partnership-21st-century/> (12.11.2024).
- Tileuberdi, Mukhtar (2021), “Despite the Pandemic, the Foundations of Kazakhstan’s Foreign Policy Remain Unchanged”, **The Astana Times**, <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-vienna/press/news/details/143676?lang=en#:~:text=At%20the%20same%20time%2C%20despite,interests%20in%20the%20international%20arena> (15.06.2024).
- Toktogulov, Beishenbek (2007), **NATO’s Partnership for Peace (PfP) Program and Regional Security in Central Asia**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toktomushev, Kemel (2019), **Central Asia in U.S. Foreign Policy: Interests and Influence**, Routledge, London.
- Tripathi, Anurag ve Karlekar, Lakshmi (2024), “Multivectorism as a Foreign Policy Strategy for Kazakhstan: A Case of Russia, US, China and India”, **Journal of Contemporary Politics**, 3(3), 82-92.
- Turarbekava, Roza (2023), “Kazakhstan Foreign Policy During Presidency of Kasym-Jomart Tokayev (2019-2023)”, **Wschodnioznawstwo**, 17(1), 145-167.
- Turganbayeva, Togzhan (2020), “The Impact of Energy Sector of Kazakhstan with the Global and Regional Powers”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 1(2), 225-244.
- Umbach, Frank ve Raszewski, Slawomir (2016), “Strategic Perspectives For Bilateral Energy Cooperation Between The EU And Kazakhstan”, **Konrad-Adenauer-Stiftung**, <https://www.researchgate.net/publication/296677558> (13.01.2025).
- United Nations (1996), “Agreement Between Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and China on Confidence Building in the Military Field in the Border Area”, <https://peacemaker.un.org/en/node/9399> (11.08.2024).
- United Nations Digital Library (1996), “Joint Russian-Kazakh (Almaty) Declaration Joint Statement on Cooperation in the Use of the Caspian Sea”, <https://digitallibrary.un.org/record/213915> (06.11.2024).
- _____ (2005), “Treaty Maps: Russia-Kazakhstan”, <https://digitallibrary.un.org/record/830324> (07.12.2024).

- USCC (2015), "Report To Congress Of The U.S.-China Economic And Security Review Commission",
https://www.uscc.gov/sites/default/files/annual_reports/2015%20Annual%20Report%20to%20Congress.PDF (15.12.2024).
- U.S. Census Bureau (t.y.), "Trade in Goods with Kazakhstan", <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4634.html> (20.08.2024).
- U.S. Department of State (t.y.), "Data Query", <https://foreignassistance.gov/data> (19.08.2024).
- _____ (2011), "U.S. Support for the New Silk Road", <https://2009-2017.state.gov/p/sca/ci/af/newsilkroad/index.htm> (15.09.2024).
- U.S. Department of State Archive (2001), "Assessments of Major NIS Programs: Trade and Investment Programs", https://1997-2001.state.gov/regions/nis/nis_trade_programs.html (13.06.2024).
- _____ (2004a), "Country Assesments and Performance Measures- Kazakhstan", <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rpt/37656.htm> (03.01.2024).
- _____ (2004b), "U.S. Assistance to Kazakhstan – Fiscal Year 2003", <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/29487.htm> (11.01.2024).
- _____ (2005a), "U.S. Assistance to Kazakhstan – Fiscal Year 2005", <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/51368.htm> (11.01.2024).
- _____ (2005b), "FY 2005 U.S. Assistance to Eurasia", <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63290.pdf> (13.08.2024).
- _____ (2008), "Congressional Budget Justification Foreign Operations", <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/84462.pdf> (15.01.2024).
- _____ (2013), "Joint Statement of Second Kazakhstan-United States Strategic Partnership Dialogue", <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/07/211796.htm> (03.03.2024).
- _____ (2014), "Joint Statement of the Third U.S.-Kazakhstan Strategic Partnership Dialogue", <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/12/234936.htm> (03.03.2024).
- _____ (2015), "Joint Statement of the Fourth U.S.-Kazakhstan Strategic Partnership Dialogue", <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2015/11/249067.htm> (03.03.2024).
- _____ (2016a), "Joint Statement of the Fifth U.S.-Kazakhstan Strategic Partnership Dialogue", <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/press/2016/262377.htm> (04.03.2024).

- _____ (2016b), “Joint Statement for C5+1 Ministerial of August 3, 2016”, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/08/260803.htm?safe=1> (19.12.2024).
- _____ (2018a), “The United States and Kazakhstan Conclude Annual Enhanced Strategic Partnership Dialogue”, <https://2017-2021.state.gov/the-united-states-and-kazakhstan-conclude-annual-enhanced-strategic-partnership-dialogue/> (09.06.2024).
- _____ (2018b), “Kazakhstan’s Independence Day”, <https://2017-2021.state.gov/kazakhstans-independence-day-2/> (09.06.2024).
- _____ (2019a), “Ambassador Sales’ Meeting with Kazakhstani Foreign Minister Tileuberdi”, <https://2017-2021.state.gov/ambassador-sales-meeting-with-kazakhstani-foreign-minister-tileuberdi/> (11.10.2024).
- _____ (2019b), “Secretary Pompeo’s Meeting with Kazakhstani Foreign Minister Mukhtar Tileuberdi”, <https://2017-2021.state.gov/secretary-pompeos-meeting-with-kazakhstani-foreign-minister-mukhtar-tileuberdi/> (13.07.2024).
- _____ (2022), “Joint Statement on the United States-Kazakhstan Enhanced Strategic Partnership Dialogue”, <https://2021-2025.state.gov/joint-statement-on-the-united-states-kazakhstan-enhanced-strategic-partnership-dialogue/> (10.08.2024).
- _____ (2023), “Joint Statement on the C5+1 Ministerial in Astana”, <https://2021-2025.state.gov/joint-statement-on-the-c51-ministerial-in-astana/> (19.09.2024).
- _____ (2024), “United States – Kazakhstan High Level Dialogue on Human Rights and Democratic Reforms”, <https://2021-2025.state.gov/united-states-kazakhstan-high-level-dialogue-on-human-rights-and-democratic-reforms/> (20.06.2024).
- Urazova, Dinara (2015), “US Ambassador Speaks About Cooperation Between US and Kazakhstan”, **Tengri News**, https://en.tengrinews.kz/politics_sub/us-ambassador-speaks-about-cooperation-between-us-and-260606/ (25.05.2024).
- USC (2013), “Xi Jinping, Speech in Astana, Kazakhstan, on Building a Silk Road Economic Belt with Central Asian Nations”, <https://china.usc.edu/node/21218> (01.12.2024).
- Uslu, Nasuh (2024), “Central Asia in Regional and Global Policies of Russia and China”, **Bilig**, 111(1), 1-27.
- Uzgel, İlhan (2001), “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, 1. Baskı içinde (243-325), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Vanderhill, Rachel vd. (2020), “Between the Bear and the Dragon: Multivectorism in Kazakhstan As a Model Strategy for Secondary Powers”, **International Affairs**, 96(4), 975-993.

- Vielmini, Fabrizio (2019), “Foreign Policy Challenges for a Post-Nazarbayev Kazakhstan: Some Preliminary Observations”, **Eurasiatica**, 13(1), 157-172.
- Vinokurov, Evgeny (2010), “The Evolution of Kazakhstan’s Position on Relations With Russia in 1991-2010”, **Munich Personal RePEc Archive**, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/22187/> (19.03.2024).
- Weitz, Richard (2008), **Kazakhstan and the New International Politics of Eurasia**, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Washington.
- _____ (2012a), “New Kazakhstan-US Energy Partnership Plan Adopted”, **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/new-kazakhstan-us-energy-partnership-plan-adopted/> (11.11.2024).
- _____ (2012b), “Kazakhstan and Russia Complete “Aldaspan-2012” Military Exercises”, **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/kazakhstan-and-russia-complete-aldaspan-2012-military-exercises/> (01.08.2024).
- _____ (2013), “Kazakhstan Steppe Eagle Exercise Helps Sustain NATO Ties”, **Central Asia-Caucasus Analyst**, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12816-kazakhstan-steppe-eagle-exercise-helps-sustain-nato-ties.html> (30.04.2024).
- _____ (2025), “Sino-Russian Interactions Regarding Kazakhstan”, **Hudson Institute**, <https://s3.us-east-1.amazonaws.com/media.hudson.org/Sino-Russian+Interactions+Regarding+Kazakhstan+-+Weitz+-+March+2025.pdf> (04.05.2025).
- Wishnick, Elizabeth (2002), “Growing U.S. Security Interests in Central Asia”, **JSTOR**, <https://www.jstor.org/stable/resrep11890?seq=4> (13.02.2024).
- Witte, Michelle (2013), “Xi Jinping Calls For Regional Cooperation Via New Silk Road”, **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2013/09/xi-jinping-calls-for-regional-cooperation-via-new-silk-road/> (15.09.2024).
- Wolhforth, William C. (1993), **The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War**, Cornell University Press, New York.
- World Integrated Trade Solution (t.y.), “Kazakhstan Trade Balance”, <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en> (12.12.2024).
- Worldometer (t.y.), “World Oil Statistics”, <https://www.worldometers.info/oil/> (05.07.2024).
- Xi, Yu ve Changyue, Zhang (2022), “Wang Yi Meets with Kazakh President, Stresses Vigilance Against External Forces”, **People’s Daily Online**, <https://en.people.cn/n3/2022/0608/c90000-10106938.html> (01.12.2024).
- Xinhuanet (2016), “China, Kazakhstan Pledge to Align Development Strategies”, http://www.xinhuanet.com/english/2016-06/24/c_135463631.htm (14.09.2024).

- Yergaliyeva, Aidana (2020), "Central Asia – Foreign Ministers Meet with US Secretary of State Pompeo for C5+1 High Level Talks", **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2020/07/central-asia-foreign-ministers-meet-with-us-secretary-of-state-pompeo-for-c51-high-level-talks/> (21.06.2024).
- Yessenova, Saulesh (2012), "The Tengiz Oil Enclave: Labor, Business and the State", **Political and Legal Anthropology Review**, 35(1), 94-114.
- Yiğit, Süreyya ve Gülbiten, Gökhan (2017), "Rusya'nın Yakın Çevre Dış Politikası ve Azerbaycan", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 5(1), 54-70.
- Yusupov, Catherine (2002), "United States Foreign Policy in the States of Central Asia", **Brookings**, <https://www.brookings.edu/events/united-states-foreign-policy-in-the-states-of-central-asia/> (06.06.2024).
- Zakaria, Fareed (1998), **From Wealth to Power: The Unusual Origins of Americas World Role**, Princeton University Press, Princeton.
- Zakiyeva, Zhanat (2024), "The Perspectives of the U.S. Foreign Policy in Central Asia", **Open Journal of Political Science**, 14(1), 453-468.
- Zhanbulatova, Raikhan (2015), "Prioritety Vneshnei Politiki Kazakhstana: Istoricheskiye Traditsii i Sovremennost", **Concorde**, 5(1), 77-80.
- Zhuangzi, Sun (2007), "The Relationship between China and Central Asia", **Slavic Research Center**, 16(1), 41-63.
- Zhumadilov, Almasbek ve Seisembayeva, Aigerim (2018), "Nazarbayev, Trump Elevate Strategic Partnership During Washington Meeting", **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2018/01/nazarbayev-trump-elevate-strategic-partnership-during-washington-meeting/> (19.06.2024).
- Zhumadilov, Almasbek (2018), "Nazarbayev Attends Eurasian Economic Union Summit in Sochi, Meets with Putin", **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2018/05/nazarbayev-attends-eurasian-economic-union-summit-in-sochi-meets-with-putin> (12.08.2024).
- Zhunissova, Madina (2024), **Türkiye, ABD, Rusya, AB, Çin'in Kazakistan'daki Yumuşak Gücünün Karşılaştırmalı Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zhussupova, Dilshat (2019), "Kazakh, Chinese Leaders Agree to Develop Long-Term Strategic Partnership", **The Astana Times**, <https://astanatimes.com/2019/09/kazakh-chinese-leaders-agree-to-develop-long-term-strategic-partnership/> (15.09.2024).

ÖZGEÇMİŞ

Önder ÇOBAN, 2008 yılında Akçaabat Erikli İlköğretim Okulu'nu; 2012 yılında Vakfıkebir Anadolu Lisesi'ni; 2016 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü; 2020 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programını bitirdi. 2020 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı.

ÇOBAN, bekâr olup, başlangıç seviyesinde Rusça ve ileri düzeyde İngilizce bilmektedir.